

ΑΙΟΛΙΚΗ
ΓΗ
ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

ΔΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΣΤΙΑΣ

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

Της Ακαδημίας Αθηνών

ΑΙΟΛΙΚΗ ΓΗ

Μυθιστόρημα

ΤΡΙΑΚΟΣΤΗ ΕΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ" Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ «ΑΙΟΛΙΚΗΣ ΓΗΣ»

Ο άνθρωπος που γράφει αυτόν τον πρόλογο είναι ενταγμένος απ' τη μοίρα του σε μια πνευματική σκοπιά που πιο πολύ θα οφείλαμε να τήνε πούμε **Δωρική**, αν μια στιγμή τη βλέπαμε σα χωρισμένη από μian άλλη, την Ιωνική πνευματική σκοπιά, που η σύνθεσή της με την πρώτη έδωσε από πανάρχαια χρόνια την πληρότητα ολόκληρου του **ιστορικά εκδηλωμένου** Ελληνικού πολιτισμού μας. Ξέρει αυτός ο άνθρωπος, από παιδί, μες στο αίμα του, κι αργότερα έχοντάς το απόλυτα συνειδητοποιήσει, πως ένας βασικός πνευματικός τόνος, τόνος ολοκάθαρα ανδρικός, έπρεπε να παντρευτεί μια μέρα την πιο αγνή **Ψυχή** του αρχαίου κόσμου, ο **Δωρισμός** να παντρευτεί την **Ιωνία**, για να γεννηθεί το θαύμα εκείνο της ζωής, της σκέψης και της τέχνης που, ή τ' αναγνωρίζουμε είτε όχι, στη βαθειάν ουσία του πάντοτε μας αγκαλιάζει, μας φωτίζει, μας ακολουθεί. Αλλά, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, ξέρει ακόμα τι καθένα από τα δυο αυτά στοιχεία άξιζε και πρόσφερε ξεχωριστά στον κόσμο, πριν να παντρευτούνε για να πλάσουν τη μεγάλη σύνθεση που προείπα: Απ' τη μια μεριά τα **φωτεινά, καθολικά, νοησιαρχικά και ηθοπλαστικά αξιώματα** του Δωρισμού, που 'χαν τη δύναμη και την αποστολή του ισχυρού σπερματοζωάριου στη δημιουργία του κοινά και ως σύνολο γνωστού ιστορικού Ελληνικού πολιτισμού. Κι από την άλλη, την προϋπαρξη ενός πολιτισμού, προελληνικού θα μπορούσαμε να πούμε, άνθηση της ίδιας Ιωνικής Ψυχής προτού ακόμα παντρευτεί με το μεγάλο **«Άρρενα Λόγον»**, όπου η απλότητα συγχρόνως και η στοχαστικότητα συνδυάζονταν σε μια ηρεμότητα απόχρωσης πηγαίου ιδανισμού, μες στον οποίον αντανάκλούσε σε μια απέραντη γλυκύτητα ολόκληρη η φυσιολογία της Γης, η θάλασσα, οι κάμποι, τα βουνά, τα ζώα, οι άνθρωποι, αγκαλιασμένα όλα από μian όμοια, καθαυτό **παρθενομητρική** αγκαλιά. Κ' η προϋπαρξη ετούτου του πολιτισμού ήταν κάποτε για μένα (γιατί τάχα να το κρύβω;) ο χώρος μιας Εδεμικής μου νοσταλγίας, κάτι σαν η αποκάλυψη απ' την ίδια **κοσμική υποσυνείδητή μου μνήμη** μιας ζωής γεμάτης από τη θερμοκρασία της στοργής κάποιας γλυκειάς προϊστορικής προμάμμης, κάποιας άγρυπνης προαιώνιας Μάνας, κάποιας τρυφερής Παρθένας αδερφής. Όχι πως τάχα το αγνό αρσενικό στοιχείο έλειπε από τούτο τον πολιτισμό. Αλλά γιατί ήταν περισσότερο διαποτισμένο απ' την ανάσα μιας πλατειάς μητριαρχικής θηλότητας, που περιλάβαιναν ακόμα και το ίδιο αυτό αγνό αρσενικό στοιχείο μες στο θάλπος και το βάθος κάποιας μήτρας καθαυτό πανθειστικής και κοσμικής. Έτσι που, καθώς ξανάπα, η ψυχή μου μ' έσπρωχνε συχνά, νοσταλγικά, να ξαναζήσω εκείνη την ατμόσφαιρα, χωρίς να ξέρω ολότελα στο μεταξύ αν κάποτε θα μου δινόταν η ευκαιρία να την αισθανθώ τριγύρα μου ξαναζωντανεμένη, σα μια σάρκα από τη σάρκα μου κι ως πνεύμα από το πνεύμα μου, από κάποια συγκυρία, από μια τύχη, από ένα απρόοπτο κύμα **παλιγγενεσίας**, ζωντανά, ουσιαστικά, πραγματικά.

* * *

Και να, προχτές, που ανοίγω ξάφνου την **«Αιολική Γη»** του Βενέζη.

Μια γλυκειά γαλήνια ζέστη χύνεται άξαφνα απ' τα φύλλα του, όχι πια φύλλα βιβλίου μα φύλλα δέντρου, δέντρου νεώτατου και δέντρου προαιώνιου, που με τυλίγει με το σάλεμά του, που θροεί ολοένα σιγανότατα στ' αυτιά μου, που επικοινωνεί με το αίμα μου, το νου μου, την καρδιά μου, και με τη σειρά του με βοηθάει να κοινωνώ ξανά σε κάποια νέα μου πλατειά επικοινωνία με τον κόσμο όλο: με τη θάλασσα, με τα βουνά, με τα χωράφια, με τα ζώα, με τις ψυχές. Ένας βαθύς, ένας γαλήνιος αυτοματισμός προωθεί το διάβασμά μου — αυτή η ίδια α-προσπάθεια με την οποία κυλάει η λύμφη στο φυτό, ή δημιουργείται η συμπαθητική ανταπόκριση ανάμεσα απ' τις ρίζες ενός δέντρου κι από κάποιες μακρινές

πηγές, ανάμεσα μιας πεταλούδας κ' ενός κάμπου λουλουδιών — και μου χαρίζει απροσδόκητα έναν τρόπο κ' ένα μέσο μιας γλυκύτερης και πιο ήρεμης συνολικής, και του κορμιού και της ψυχής μου, αναπνοής. Είναι η γλυκειά Ιωνική ατμόσφαιρα, είναι η κρυφή, χαμένη θαλπωρή της μυστικής του κόσμου σάρκας που απροσδόκητα ξανάρχεται και πάλι σ' επαφή μητριαρχική μαζί μου, είναι η αγνή Ιωνική πνοή του ξεχασμένου και νοσταλγημένου από με τον ίδιο, όπως εξήγησα πρωτότερα, πολιτισμού. Εδώ δεν κυριαρχεί ένας τόνος, σερνικός ή θηλυκός, εδώ ηχούν αράδα όλες οι φωνές τον κόσμο, όπως η σειρά απ' τα κουδούνια του καμηλιέρη, του «τσιτμή» της «**Αιολικής Γης**».

«Τίποτα δεν μπορεί (γράφει ο Βενέζης) να ταράξει την αυστηρή πειθαρχία αυτών των ήχων. Επιβεβαιώνουν την καλή τάξη, τη συμφωνία τον κόσμο. Τους ακούει να πορεύονται πίσω του ο τσιτμής, και είναι ήσυχος πως όλα πάνε καλά στη γη. Μπορεί να τύχει μια στιγμή — μια ελάχιστη στιγμή — να λείψει ένας ήχος. Η αρμονία πάσχει μονομιάς κι ο τσιτμής καταλαβαίνει πως κάτι χάλασε στην τάξη του κόσμου. Τότε μονάχα παίρνει το πρόσωπό του ανήσυχη έκφραση και γυρίζει πίσω του να δει. Σταματά, κατεβαίνει απ' το γαϊδούρι του, πάει και ξαναδένει στο караβάνι την καμήλα που έκοψε το σκοινί. Και η συμφωνία ξαναρχίζει».

Κι ο Βενέζης το ίδιο, σαν ετούτο τον καλό τσιτμή, ενεργεί μέσα σ' αυτό του το βιβλίο. Δεν ακουμπά ιδιαίτερα σε κάποιον απομονωμένο τόνο, δε ζητάει την επικράτησή του, δεν υπογραμμίζει περισσότερο ετούτη την πλευρά που προέρχεται στο έργο του απ' την Ιστορία, την καθαυτό και τόσο πρόσφατη Ιστορία, απ' την άλλη που προέρχεται από μόνη την αισθαντικότητά του. Όπως εκείνος ο τσιτμής, κάνει και τούτος κάτι πάνσοφο. Γυρεύει ν' αποδώσει σ' όλα, είτε πρόσωπα είτε πράγματα είτε γεγονότα, που κινούνται μέσα στο βιβλίο του — και για τούτο και μες στην ψυχή τον ίδιον τον αναγνώστη — τις χαμένες τους παλιές δυνάμεις, τις κρυφές τους συμπαθητικές ιδιότητες, πλησιάζοντάς τα με τη Φύση, ολοκληρώνοντάς τα μες στη συμφωνία της καθολικής ζωής, αναπλάθοντας την παλιά ιερή κι αναγκαία συμμαχία μεταξύ «πλάσματος» — ζώου, φυτού ή ανθρώπου — και της όλης Δημιουργίας.

Για να πραγματοποιήσει αυτό το θαύμα ο Βενέζης δεν έχει άλλο τίποτα να κάμει παρά να κατέβει — όχι βίαια, μήτε βιαστικά, αλλά ρυθμικά, στρωτά, γαλήνια — στον πρώτο του, το θεμελιώδη αισθαντικό εαυτό.

Θα υπογραμμίσουμε ως εαυτό του θεμελιώδη το νεανικό εαυτό του; Ασφαλώς όχι, αν μ' αυτό εννοούμε μόνο μια χρονολογία. Ασφαλώς ναι, αν εννοούμε έναν όρο ουσιαστικό, πνευματικό, αυτόν που εξασφαλίζει στη δημιουργική υπόσταση του Ανθρώπου την αλήθεια, την αυθεντικότητα, την από κάθε λογοκρατική επίδραση απαλλαγμένη ζωντανή κι αισθαντική του ψυχική περιοχή. Την περιοχή από την οποία ανατέλλει με την ίδια δύναμη και αγνότητα η σκέψη, το όνειρο, το προαισθημα, η βαθειά βιολογική πειθώ, η λεπτή διαίσθηση, ο κρυφός της σύνθεσης ρυθμός, όλα μαζί σε κάποια συμπαθητική συσχέτιση και κάποιο γενικόν οργανικό συγκραδασμό, καθώς αυτόν οπού μας έδωσε σε παλαιότατους καιρούς την Ιωνική φιλοσοφία και — ας μην ξαφνίσει η από τόση χρονική απόσταση πλαισιωμένη σύγκριση — στις τελευταίες αυτές ημέρες το βιβλίο του Βενέζη. Γιατί αναμφίβολα, όπως σ' εκείνους τους τρανούς καθολικούς πνευματικούς της Ιωνίας προπάτορες, που αγγίζοντας τη **Φύση**, βυθισμένοι μέσα της και ξεκινώντας απ' την ίδια αποκαλύπτανε σε μια γιγάντια, κοσμική **διαπασών** συγκραδαινόμενα την Ύλη, την Ψυχή, την Ηθική, ως να αποτελούσαν τις χορδές μιας ίδιας αιώνιας Λύρας, έτσι και στο νέον αυτό βιβλίο, οδηγημένο από μιαν ίδια **ουσιαστικά νεανικήν αισθαντικότητα**, η Ψυχή, η Φύση, το Ήθος ξαναβρίσκουν κάτω απ' το χέρι του Ποιητή τη ζωτική πρωταρχική ενότητά τους και, μαζί, τη δύναμη να προχωρούν γοργά προς κάποια μυστική διαλεκτική

πληρότητα, όπου το ορατό και το αόρατο, το απτό και το φανταστικό, το θυμικό και το στοχαστικό υφαίνουने και συγκραδαινουνε μια γενική κι αδιαίρετη πραγματικότητα: την καθαρά Ποιητική, που είναι και η μόνη στην ουσία αυθεντική κι αληθινή.

Θα θέλαμε καλύτερη απόδειξη γι' αυτό που λέω απ' τη θαυμαστή ιστορία των χελιών της «**Αιολικής Γης**»; Μας έρχεται απ' το μέγα πνέμα ενός Θαλή, απ' την ψυχή του συγγραφέα, απ' την καρδιά της Φύσης, απ' την καρδιά μας. Αντιγράψω, για να κρίνουν όλοι, το θαυμάσιο μόνο τέλος της γλυκειάς ετούτης ιστορίας:

«Έτσι έγινε και τα δυο χέλια πορεύτηκαν κοντά - κοντά, μαζί με το κοπάδι τους, και φτάσανε στο βάθος του μακρινού Ωκεανού. Πολλούς συντρόφους χάσανε στο δρόμο σε μάχες που κάμανε μ' άλλα ψάρια. Όμως οι δυο σύντροφοι δεν πάθανε τίποτα, γιατί ο ένας βοηθούσε τον άλλο. Σαν κατέβηκαν στον τόπο που θα γονιμοποιούσαν, στο βυθό, διάλεξαν ένα μέρος στη ρίζα του κοραλιού και κάμανε τη φωλιά τους. Τ' άλλα τα χέλια του κοπαδιού άρχισαν τότε ν' αλλάζουν το πεσί τους και να ντύνονται με αργυρό πεσί — τη γαμήλια φορεσιά τους. Μα οι δυο σύντροφοι του κοραλιού δεν είχαν ανάγκη να περιμένουν. Γιατί αυτοί ήταν έτοιμοι απ' την αρχή του ταξιδιού. Ερωτευτήκανε γλυκά και, σαν κουράστηκαν, μείνανε ήσυχα, περιμένοντας πια τα παιδιά που θα 'ρχονταν. Το αρσενικό χέλι ακουμπούσε πότε - πότε στο σώμα της γυναίκας του, κι όταν άκουγε χτύπους:

— 'Ηρθαν; ρωτούσε με ανυπομονησία. Είναι τα παιδιά μας;

— Όχι, του έλεγε εκείνη. Όχι ακόμα. Αυτό είναι **εκείνος** ο χτύπος. Είναι η φωνή του τόπου μας.

Μα σαν ήρθαν μέσα της τα παιδιά, οι χτύποι μπερδεύτηκαν. Και τότε πια μήτε αυτή δεν ήξερε να τους ξεχωρίσει».

Αλλά οι αποδείξεις και τα παραδείγματα είναι πολλά, είναι όλο το βιβλίο. Θεματοφύλακας μιας παράδοσης υπέρτατης, που τη λογιαζάμε χαμένη. Της Ιωνικής. Η μυστική φωνή της:

«Έτσι τούτη η μυστική φωνή γίνεται ο πιο αδιόρατος κι ο πιο βέβαιος δεσμός ανάμεσα στις γενιές των προγόνων κ' εκείνων που θα 'ρθουν, ένας ήχος **που θα μένει** όταν η μνήμη των ανθρώπων θα 'χει χαθεί».

Και υπάρχει και το υπέρτατο παράδειγμα, το τελευταίο, που κλείνει όλο το βιβλίο. Είναι το μικρό μαντίλι με το φυλαγμένο απ' την πατρίδα χώμα. Εδώ πια δεν είναι η φωνή. Είναι η ίδια η σάρκα και το πνεύμα της Ιωνίας. Την κρατάμε, την αγγίζουμε, την ψάχνουμε σ' αυτή τη φούχτα απ' το δικό της χώμα. Μια **φυσιολογικά γλυκειά πίστη** χύνεται από την αφή μας μες στις φλέβες μας και στις καρδιές μας. Η Ιωνία δε χάθηκε. Η Ιωνία ζει. Ο χαμένος της προαιώνιος πολιτισμός υπάρχει. Μας τον έφερε το δράμα το φριχτό της Ιστορίας. Μας τον έφερε η προσφυγιά κοντά μας. Μας τον έφερε Εσύ, Ηλία Βενέζη.

Σκύβω και φιλώ το χώμα εκείνο πρώτα. Έπειτα, από μέρος όλων μας των αδελφών και μεγαλύτερος στα χρόνια, σκύβω και φιλώ μ' αυτό τον ίδιο πρόλογο και το δικό Σου μέτωπο, αδελφέ Βενέζη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ LAWRENCE DURRELL ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Η τραγωδία τον ξεριζωμού του από τα μέρη της Ανατολής εξακολουθεί ακόμη να πιέζει βαριά την καρδιά κάθε σύγχρονου Έλληνα, αδιάφορο αν κατοικούσε από πριν στη μητροπολιτική Ελλάδα ή αν ήρθε εξόριστος από τους πλούσιους κάμπους και τα δασωμένα βουνά της Μιχρασίας. Δεν μπορεί ποτέ να ξεχάσει. Αν είναι εξόριστος, ξαναγυρίζει πάλι και πάλι στην Ανατολή μέσα στα όνειρά του: τη νοσταλγεί μελαγχολικά όπως ο Αδάμ και η Εύα θα νοσταλγούσαν τον Κήπο της Εδέμ μετά την Έξωση. Οι θεόρατες φλόγες από την πυρκαϊά της Σμύρνης φωτίσανε ολόκληρο τον ουρανό του ανατολικού Αιγαίου. Λένε, μάλιστα, ότι ακόμα κι ως τις απέναντι ακτές οι τοίχοι των κελλιών του Αγίου Όρους πήρανε κάποιο φέγγος από τη φευγαλέα λάμψη των πυρπολημένων πόλεων. Τα νερά της Σμύρνης είχαν γεμίσει από κουφάρια. Αλλά κάτι περισσότερο από την αδικία, την απανθρωπιά και την παραφροσύνη της ιστορικής αυτής στιγμής, έχει μείνει στη σκέψη του σύγχρονου Έλληνα: μια αίσθηση χαμένου πλούτου, χαμένης ψυχικής γαλήνης. Περιπατώντας κανείς σήμερα μέσα στις πόλεις της μητροπολιτικής Ελλάδας, αναγκαστικά φτάνει στους προσφυγικούς συνοικισμούς με τους χωματένιους δρόμους και τις σειρές των χαμόσπιτων που είναι καμωμένα από ντενεκέδες πετρελαίου κι από διαλυμένα κουτιά ζάχαρης. Ακούει εδώ κ' εκεί ομιλίες που θυμίζουν παλιά Δωρική διάλεκτο, μια διάλεκτο που είχε φτάσει κάποτε ως τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας και την έφερε πάλι τώρα στο άγονο τούτο ακρογάλι το κύμα της ιστορίας. Ένα τραγούδι χωρισμένο ξαφνικά σε τέταρτα τόνου μιλάει για τη Σμύρνη, για τους δρόμους με τα απανωτά καφενεία, τα γυάλινα κλουβιά που αιωρούνται μέσα στη γλυκειά καλοκαιρινή ατμόσφαιρα, για το γουργούρισμα του ναργιλέ, τα κόκκινα φέσια τα κρεμασμένα στους ασβεστωμένους τοίχους όπου κάποτε κάθε πελάτης είχε και την κρεμάστρα του ... Σκοντάφτοντας κανείς πάνω στα σκουπίδια και στις βρωμιές των στενών αυτών δρόμων (και ποια πόλη στην Ελλάδα δεν έχει τον προσφυγικό της συνοικισμό;) θυμάται την Ανατολή. Για το σύγχρονο Έλληνα η Ανατολή έχει γίνει μια μνήμη που την αγγίζει από καιρό σε καιρό, σαν τον άνθρωπο που αγγίζει κάθε τόσο με τα δάχτυλά του μια κλεισμένη πληγή.

Ένας τέτοιος άνθρωπος είναι ο συγγραφέας αυτού του μυθιστορήματος, και για να καταλάβουμε την απήχηση που έχει το έργο του σε κάθε σύγχρονο Έλληνα πρέπει πρώτα να στρέψουμε το πρόσωπό μας από την Ευρώπη και να κοιτάξουμε προς τις γαλάζιες ακτές όπου, κάποτε, στην ευμάρεια της Ανατολής, η ζωή ήταν άνετη και πλούσια, κι ο κάθε άνθρωπος είχε την ψυχική του ηρεμία. Η χρυσή ατμόσφαιρα της «**Αιολικής Γης**» βγαίνει από τη λογοτεχνική αναδημιουργία ενός τρόπου ζωής που έχει εξαφανιστεί, από την αξιοποίηση μιας κληρονομιάς που έχει χαθεί.

Το μυθιστόρημα του Βενέζη είναι ένα ποιητικό σχόλιο για τη ζωή, τέτοια που ήταν άλλοτε στα Κιμιντένια πριν γίνει η έξωση απ' τον Παράδεισο. Ωστόσο, ποτέ δε γίνεται ένα αισθηματολογικό χρονικό, και ποτέ δεν ξεπέφτει σε θρηνολογήματα. Η έντονη συγκίνηση που προκαλούν αυτές οι αναπολήσεις ίσως προέρχεται απ' τη βαθειά τους γαλήνη. Η θλίψη δεν είναι ποτέ φανερή — πηγάζει απ' την ομορφιά του βιβλίου, και χρωματίζει πιο σκοτεινά και πιο πλούσια τα πρόσωπα και τα γεγονότα.

Ο κόσμος που περιγράφει η «**Αιολική Γη**» είναι παράξενα αρχαϊκός. Βρίσκεται πιο κοντά στον κόσμο του Ησιόδου και του Ομήρου παρά στο δικό μας. Κι όμως η πνευματική γοητεία του ύφους του Βενέζη τον ερμηνεύει τέλεια. Η «**Αιολική Γη**» δεν είναι μια αφήγηση — πώς θα μπορούσε να είναι; Η ιστορία αρχίζει μόνο μετά την έξωση από τον Κήπο της Εδέμ. Στην Εδέμ δεν υπήρχε χρόνος, αλλά μόνο μια ευλογημένη ατέλειωτη διάρκεια ευτυχίας. Και

το μυθιστόρημα, με τον επιδέξιο συγκερασμό καταστάσεων και διαθέσεων, δημιουργεί μια άλλη Εδέμ από τη χαμένη Ανατολή.

Μετά το 1923 ο Βενέζης έγινε κάτοικος της μητροπολιτικής Ελλάδας όπου, εκτός από την «**Αιολική Γη**», δημοσίευσε και άλλα μυθιστορήματα. Έχει επίσης γράψει ένα θεατρικό έργο εμπνευσμένο από τη ζωή της φυλακής όπου τον είχαν κλείσει οι Γερμανοί στα χρόνια της Κατοχής. Μαζί με τον Μυριβήλη έχει τη φήμη ενός από τους μεγαλύτερους σημερινούς Έλληνες μυθιστοριογράφους — μια φήμη που θα τη βρει εντελώς δικαιολογημένη κάθε αναγνώστης αυτού του βιβλίου. Η «Αιολική Γη» είναι ένα απολαυστικό βιβλίο, κ' είμαστε τυχεροί που αποκτήσαμε μια καθαρή και μελωδική αγγλική του μετάφραση.

LAWRENCE DURRELL

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ PIERRE AMANDRY ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Οχτώ αιώνες π.Χ. Έλληνες ναυτικοί που είχαν ξεκινήσει απ' τις ακρογιαλιές της Ιωνίας και της Αιολίδας έστηναν τα εμπορικά τους στις ακτές της Μεσογείου και της Μαύρης Θάλασσας, απ' τις εκβολές τον Δον ίσαμε τα στενά τον Γιβραλτάρ. Ως τα 1922 στις ίδιες αυτές ακρογιαλιές της Μικράς Ασίας ζούσαν Έλληνες, ναυτικοί και έμποροι όπως και οι πρόγονοί τους, γεωργοί, υπάλληλοι, μηχανικοί, που χάρη στην ικανότητα και στην επιμονή τους είχαν επιβληθεί στους Τούρκους και ήταν το ζωντανότερο στοιχείο του πληθυσμού. Στα 1914 πολλοί απ' αυτούς αναγκάστηκαν να ξεπατριστούν στα νησιά του ελληνικού αρχιπελάγους για να γλυτώσουν τη στρατολογία στον τουρκικό στρατό και να σωθούν απ' τους διωγμούς που είχαν αρχίσει οι Τούρκοι εναντίον των χριστιανών. Όταν έγινε η ειρήνη αναγνωρίστηκε στην Ελλάδα μια ζώνη επιρροής στην περιοχή της Σμύρνης και των Σάρδεων. Μ' αυτό εκπληρωνόταν η ευχή όλων εκείνων που διεκδικούσαν για το νέο ελληνικό κράτος την κληρονομιά του Βυζαντίου, θεωρώντας το Αιγαίο σα θάλασσα ελληνική και την ελληνική Ασία σα μια προχωρημένη θέση του ευρωπαϊκού πνεύματος αντίκρου στον κόσμο της Ανατολής.

Αλλά στα 1922, ύστερα από μια θριαμβευτική εκστρατεία που έφερε τον ελληνικό στρατό ως τις πύλες της Άγκυρας, η καταστροφή της Σμύρνης εσήμανε την κατάρρευση του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας. Αποφασίστηκε να γίνει η ανταλλαγή των πληθυσμών. Ενάμισυ εκατομμύριο πρόσφυγες καταφύγανε στην Ευρωπαϊκή Ελλάδα. Ήταν η μεγαλύτερη καταστροφή του σύγχρονου Ελληνισμού.

Αυτό το δράμα, που συγκλόνισε βαθιά την ελληνική ψυχή, είναι μες στην καρδιά του έργου του Βενέζη που το έζησε.

* * *

...Η «Αιολική Γη» είχε την πιο καταπληκτική επιτυχία που είδε ποτέ βιβλίο στην Ελλάδα. Το βιβλίο αυτό είναι σαν μια σύνθεση από παιδικές αναμνήσεις, από διηγήματα και από ένα αγροτικό ελεγείο.

Κάτω απ' τα Κιμιντένια, που είναι ένα βουνό με άγρια φαράγγια γεμάτο σπηλιές μυστηριακές, κατάφυτο από βαλανιδιές και πράσινες οξυές, πλημμυρισμένο από τσακάλια, από αγριογούρουνα, από αρκούδες και αϊτούς, στις ρίζες του βουνού Έλληνες γεωργοί έχουν ξεχειρώσει μια περιοχή που άλλοτε ήταν γη άγονη, και κει ζουν. Οι άνθρωποι αυτοί είναι δυο λογιά: αυτοί που ζούνε μια ζωή απλή και τίμια, άνθρωποι που οι καθημερινές έγνοιες τους είναι μόνο «για τη γη, για το ξύλο που δίνει τη φωτιά, για τα σύννεφα που δίνουν το νερό της βροχής»· κι άλλοι που τους δέρνουν παράξενα πάθη, ληστές και κοντραμπατζήδες, μανιακοί και τρελοί.

Αρχηγός μιας οικογένειας πατριαρχικής ο παππούς ασκεί ένα είδος λειτουργήμα ιερατικό, προσφέροντας φιλοξενία, σαν τους χωρικούς - βασιλιάδες του Ομήρου, σ' όλους τους περαστικούς ταξιδιώτες, που ξεπληρώνουν το ψωμί που τρώνε λέγοντας ιστορίες και παραμύθια. Οι γυναίκες παίζουν ένα ρόλο δευτερεύοντα, υποταχτικές, τρυφερές και θρήσκες. Το αγόρι, ο μικρός Πέτρος, έχει τέσσερεις αδερφές. Η μεγάλη φροντίζει τα μικρά. Η Λένα δεν έχει άλλα όνειρα παρά το υποστατικό που μια μέρα θα γίνει δικό της. Η Αγάπη θα τιμωρηθεί γιατί δεν αφέθηκε στα παιδικά όνειρά της, γιατί πρόδωσε μέσα της το παιδί. Όμως ο μικρός Πέτρος κ' η Άρτεμη, η αγαπημένη του αδερφή, ακούνε όλες τις μυστικές φωνές που έρχονται απ' τα Κιμιντένια. Ζούνε σ' έναν κόσμο μαγείας που γκρεμίζεται σιγά -

σιγά όσο τα παιδιά έρχονται σ' επαφή με την αδικία, με την κακία, με τον πόλεμο. Η Άρτεμη είναι ένα αγριοκόριτσο που ανυπομονεί να μάθει όλα τα πράγματα του κόσμου. Μια παράδοση του τόπου λέει πως όποιος φυτέψει με τα χέρια του καρυδιά θα πεθάνει μόλις το δέντρο βγάλει καρπό. Η Άρτεμη φυτεύει με τα χέρια της μια καρυδιά: λίγα χρόνια αργότερα θ' αναπαυθεί σε μια γωνιά στη γη της Λέσβου. Η Άρτεμη βρίσκει χαρά να συναντά στο βουνό ένα παλικάρι είκοσι χρονώ που κυνηγάει τ' αγριογούρουνα, τις αρκούδες και τους τσαλαπετεινούς. Αυτόν τον κυνηγό τον έχει μαγέψει η Ντόρις, πλάσμα παράξενο με ξανθά μαλλιά που ήρθε απ' τα βάθη της ομίχλης, απ' τη Σκωτία, και περιπλανιέται στο βουνό καβάλα στο άλογό της. Η Άρτεμη δε θέλει ν' αφήσει τη Ντόρις να μπει μες στη σπηλιά όπου χώνονται τα γέρικα αγριογούρουνα για να πεθάνουν. Για χάρη της Ντόρις ο μικρός Πέτρος θα διακινδυνεύσει τη ζωή του, θέλοντας να πάρει απ' τη φωλιά του ατιού το μικρό αϊτόπουλο. Για τη Ντόρις θα πεθάνει ο κυνηγός πηγαίνοντας να πάρει απ' τη φωλιά της αρκούδας το μωρό της.

Τα αισθήματα των παιδιών περιγράφονται με πολλή λεπτότητα. Το μυθιστόρημα του Βενέζη ξεφεύγει απ' την εκζήτηση και τη φτηνή αισθηματολογία που είναι κίνδυνος σ' αυτού του είδους τα αφηγήματα, και τούτο γιατί η φαντασία και το όνειρο συγκρούονται διαρκώς, μέσα σε μια φύση τραχειά και άγρια, με την πραγματικότητα που πολλές φορές είναι βάρβαρη.

Πράγματι, στην ήσυχη ζωή της γης και στα παραμύθια της γιαγιάς αντιπαραθέτονται περιστατικά άγρια, όλο αίμα, με τους κοντραμπατζήδες και τα δεινά ενός κατατρεγμένου λαού.

Ληστές λίγο ρομαντικοί, που δε δέχονται ν' ακούσουν το παραμικρό όταν ο λόγος είναι για τιμή, παλικάρια όλο γενναιοψυχία — ο Λαζός, ο Παγίδας, ο Γαρμπής—σκοτώνουνε από ανάγκη να σκοτώσουν, κινημένοι απ' το δαίμονα που φωλιάζει μέσα τους. Παιδιά της γης της Ανατολής και της ελληνικής θάλασσας συνδυάζουν το ξεροκέφαλο πείσμα του χωριάτη και του ανατολίτη καμηλιέρη με τη φαντασία των θαλασσινών. Ο Βενέζης αγαπά πολύ αυτό το είδος τους ανθρώπους τους κυριαρχημένους απ' το πάθος —το πάθος της Ανατολής που δεν ξέρει μέτρο— αγαπά αυτά τα πλάσματα που τα συνεπαίρνει το μάταιο, το απελπισμένο κυνηγητό της χίμαιρας. Οι πιο δυνατοί — ο Παγίδας, ο Γαρμπής· ρίχνονται μ' όλη την ύπαρξή τους στη δράση, στην περιπέτεια, στο φόνο. Άλλοι, άρρωστοι, καταδικασμένοι σε ακινησία, καθώς ο γερο - άρχοντας της Σκωτίας, καταβροχθίζουνε βιβλία περιπετειών και αρκούνται να ονειρεύονται αυτά που ζήσανε άλλοι. Στα πλάσματα που δεν έχουν παρά μικρά φτερά και που χάλασαν τη ζωή τους, μια έμμονη ιδέα έχει πάρει τη θέση των ονείρων που δεν εκπληρώθηκαν. Άλλοτε είναι μια ακίνδυνη μονομανία, άλλοτε είναι καθαυτό τρέλα: ο μπαρμπα - Ιωσήφ θα αφιερώσει όλη τη ζωή του στο να μπολιάζει δέντρα, ο γιατρός Βένης της «Γαλήνης» καλλιεργεί την «τριανταφυλλώνα» τον, ο Αλής τριγουρίζει στην Ανατολή γυρεύοντας να βρει το καμήλι με το άσπρο κεφάλι, ο Στέφανος ο σαμαράς πολεμάει να κρατήσει τους ήχους μέσα σ' ένα παλιό ρολόι. Όλα αυτά τα πρόσωπα, παρά τις μανιές τους, μένουν εξαιρετικά ανθρώπινα. Ο Βενέζης είναι ευσπλαχνικός γι' αυτά το ναυάγια. Ποτέ η εικόνα που τους φτιάχνει δε γίνεται γελοιογραφία.

Ο πόλεμος ξεσπά. Τότε τα μονωμένα δράματα σβήνουν. Καθώς στο χορό της αρχαίας τραγωδίας, από δώ κ' εμπρός το κύριο πρόσωπο θα 'ναι ο λαός, ένας λαός διωγμένος, κυνηγημένος. Στα Κιμιντένια, μέσα απ' τα δάση και τα φαράγγια, το πλήθος κατεβαίνει προς τη θάλασσα κουβαλώντας μαζί του το σώμα του αγίου τους—του εφέστιου θεού τους. Είναι η σπαραχτική Έξοδος: όλος ο χριστιανισμός της Μικράς Ασίας ξεριζώνεται απ' τη γη του.

* * *

...Η αφήγηση στην «**Αιολική Γη**» είναι έξοχη, ζωηρή, γραφική. Οι ιστορίες του Λαζού, του Αλή, του Γαρμπή είναι σαν παραμύθια της Ανατολής, μ' ένα τοπικό χρώμα πολύ δυνατό, αν και βαλμένο με διάκριση. Δεν υπάρχει εδώ καμιά αναζήτηση εύκολου εξωτισμού. Αντίθετα, μια ατμόσφαιρα παρθενική αναδίνεται απ' τα Κιμιντένια με τα μεγάλα δάση τους, με τις σπηλιές και με τα φαράγγια τους, με τ' αγρίμια και τα όρνια· με τις προλήψεις που απαγορεύουν να σκοτώσεις ένα γέρικο αγριογούρουνο, που απαγορεύουν στις έγκυες γυναίκες να δουλεύουν ανήμερα του Αγίου Συμεών· με τα έθιμα τα εύθυμα ή τα βάρβαρα, καθώς το κυνήγι των τσακαλιών, το πάλεμα των καμηλιών· με τις παραδόσεις τις κληρονομημένες απ' τον καιρό που οι γέροντες ήταν ιερείς και μάντεις και διάβαζαν το μέλλον στο κόκαλο της πλάτης του αρνιού ή διώχνανε τη βασκανία με λόγια μαγικά.

Πολλές απ' αυτές τις πίστεις και τις συνήθειες έχουν την καταγωγή τους στο χριστιανισμό, άλλες στο μουσουλμανικό κόσμο. Για μια ακόμα φορά η Ελλάδα κ' η Ανατολή συναπαντήθηκαν σ' αυτές τις ακρογιαλιές της Μικράς Ασίας, η μια μπήκε μες στην άλλη, και πολύ σωστά ο Άγγελος Σικελιανός στον πρόλογό του για την «**Αιολική Γη**» χαιρετά τον συγγραφέα της ως το θεματοφύλακα της Ιωνικής παράδοσης. Είναι αλήθεια άξιο να το θαυμάσουμε πώς σ' αυτή τη γη τη διαποτισμένη από παράδοση ειδωλολατρική, χριστιανική και μουσουλμανική, ένας συγγραφέας ξαναβρίσκει χωρίς κόπο τον απλό τόνο των ομηρικών αφηγήσεων όπου ο περαστικός ταξιδιώτης πρέπει να ικανοποιήσει την περιέργεια αυτών που τον φιλοξενούν, και τον συγκλονιστικό τόνο του αρχαίου δράματος όπου ένα πλήθος, χτυπημένο απ' τη Μοίρα, θρηνεί ανήμπορο για την τύχη του. Μα ο σύγχρονος Οδυσσεύς πρόσθεσε στους παλιούς σταθμούς του κ' έναν άλλον: μια διαμονή του στο σεράι. Γι' αυτό και οι ιστορίες του ανακατώνονται με επεισόδια φανταστικά και επεισόδια αίματος, όπου αντηχεί παράξενα ο αντίλαλος απ' τα παραμύθια της Χαλιμάς.

PIERRE AMANDRY
de l'Académie des
Inscriptions et Belles Lettres

**ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΚΟΣΜΟΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Κιμιντένια

ΟΤΑΝ παραμέρισαν τα κύματα του Αιγαίου κι άρχισαν ν' αναδύονται απ' το βυθό τα βουνά της Λέσβου υγρά, στιλπνά και γαλήνια, τα κύματα είδαν ξαφνιασμένα το νησί, το νέο τους φίλο. Ήταν συνηθισμένα να ταξιδεύουν απ' τα μέρη του Κρητικού πελάγου και να σβήνουν στις ακρογιαλιές της Ανατολής, και ό,τι ξέρανε από στεριά ήταν σκληρά βουνά, κοφτοί θεόρατοι βράχοι, γη από κίτρινη πέτρα. Τούτο δω, με το νέο νησί, ήταν κάτι άλλο — ω, πόσο διαφορετικό! Γι' αυτό είπαν τα κύματα:

«Ας πάμε το μήνυμα στην πιο κοντινή γη, στη γη της Αιολίδας. Ας της πούμε για το νησί, τη νέα γη που έδωσε το φως με τη γαλήνη, για τη γραμμή και την κίνησή του που είναι τόσο ήμερη σα να έχει μέσα της τη σιωπή, ας της πούμε για το θαύμα του Αιγαίου!»

Ήρθαν τα κύματα και φέραν το μήνυμα του πελάγου στην αιολική ακτή. Ήρθαν και άλλα κύματα, κι άλλα — όλα τα κύματα. Όλα λέγαν για το παιχνίδι της γραμμής του νησιού, για το παιχνίδι της αρμονίας και της σιωπής.

Τ' άκουσαν την πρώτη μέρα τα σκληρά βουνά της Ανατολής και μείνανε αδιάφορα. Τ' άκουσαν και την άλλη, και πάλι δεν ταράχτηκαν. Όμως όταν το κακό παράγινε και κάθε στιγμή άλλο δεν ακούγανε παρά τη βουή του πελάγου να τους λέει για το θαύμα, τα βουνά παράτησαν την αταραξία τους και, περιέργα, σκύψανε πάνω απ' τα κύματα να δουν το νησί του Αιγαίου. Ζηλέψανε την αρμονία του και είπαν:

«Ας κάμουμε κ' εμείς έναν τόπο γαλήνης στη γη της Αιολίδας, που να 'ναι σαν το νησί!»

Παραμερίσανε τότε τα βουνά, τραβήχτηκαν στο βάθος, κι ο τόπος που άφησαν έγινε ο τόπος της Γαλήνης.

Τα βουνά κείνα της Ανατολής τα λένε Κιμιντένια.

ΟΙ ΠΡΟΓΟΝΟΙ ΜΟΥ δουλέψανε σκληρά τη γη που είναι κάτω απ' τα Κιμιντένια. Όταν εγώ γεννήθηκα, ένα μεγάλο μέρος της περιοχής το όριζε η φαμίλια μας. Το χειμώνα μέναμε στην πόλη, αλλά μόλις τα χιόνια φεύγανε απ' τα Κιμιντένια κ' η γη πρασίνιζε μας έπαιρνε η μητέρα μας, όλα τ' αδέρφια μου, την Ανθίπη, την Αγάπη, την Άρτεμη, τη Λένα, εμένα, και πηγαίναμε να ζήσουμε τους μήνες του καλοκαιριού στο κτήμα, κοντά στον παππού και στη γιαγιά μας.

Η θάλασσα ήταν μακριά από κει, κι αυτό στην αρχή ήταν μεγάλη λύπη για μένα επειδή γεννήθηκα κοντά της. Στην ησυχία της γης θυμόμουν τα κύματα, τα κοχύλια και τις μέδουσες, τη μυρουδιά του σάπιου φυκιού και τα πανιά που ταξίδευαν. Δεν ήξερα να τα πω αυτά, επειδή ήμουνα πολύ μικρός. Αλλά μια μέρα η μητέρα μου βρήκε το αγόρι της πεσμένο μπρούμυτα καταγής, σα να φιλούσε το χώμα. Το αγόρι δε σάλευε, κι όταν η μητέρα πλησίασε τρομαγμένη και το σήκωσε είδε το πρόσωπό του πλημμυρισμένο στα δάκρυα. Το ρώτησε ξαφνιασμένη τι έχει, κ' εκείνο δεν ήξερε ν' αποκριθεί και δεν είπε τίποτα. Όμως μια μητέρα είναι το πιο βαθύ πλάσμα του κόσμου, κ' η δική μου, που κατάλαβε, με πήρε από τότε πολλές φορές και πήγαμε ψηλά στα Κιμιντένια, απ' όπου μπορούσα να βλέπω τη θάλασσα. Κ' ενώ εγώ αφαιριόμουν στη μακρινή μαγεία του νερού, εκείνη δε μου μιλούσε, για να αισθάνομαι πως είμαστε μονάχοι, η θάλασσα κ' εγώ.

Περνούσε πολλή ώρα έτσι, τα μάτια μου κουράζονταν να κοιτάνε και γέρναν, έγερνα κ' εγώ στη γη. Τότε τα δέντρα που με τριγύριζαν γίνονταν καράβια με ψηλά κατάρτια, τα φύλλα που θροούσαν γίνονταν πανιά, ο άνεμος ανατάραζε το χώμα, το σήκωνε σε ψηλά κύματα, τα μικρά τριζόνια και τα πουλιά ήταν χρυσόψαρα και πλέανε, κ' εγώ ταξίδευα μαζί τους.

Σαν ξυπνούσα, έβλεπα από πάνω μου τα μάτια της μητέρας μου να περιμένουν.

— Ήταν ωραία, αγόρι; με ρωτούσε χαμογελώντας γλυκά.

— Αχ, μητέρα, πάντα είναι ωραία με τη θάλασσα!

ΜΙΑ ΑΠΟ ΚΕΙΝΕΣ τις καλοκαιρινές μέρες, γυρίζοντας με τη μητέρα μου απ' το «ταξίδι της θάλασσας στα Κιμιντένια», σταθήκαμε στην κοίτη ενός μικρού ποταμιού. Το ποτάμι ήταν γεμάτο καθαρό άμμο, έτρεχε όμως και λίγο νερό.

— Πώς τρέχει νερό, είπα, αφού είναι καλοκαίρι και τα Κιμιντένια δεν κατεβάζουνε νερό;

— Έλα! μου λέει η μητέρα, που είχε ζήσει όλα τα παιδικά της χρόνια στα Κιμιντένια κ' ήξερε τον τόπο καλά. Έλα να δεις!

Περπατήσαμε μες στο ποτάμι, ακολουθώντας το βαθιά στην κοιλάδα, και τότε βρήκαμε σε μια κουφάλα την πηγή απ' όπου ανάβλυζε το νερό. Έκανε πολύ δροσιά εκεί· μολοντούτο δεν είχε βρύα και πλατάνια, όπως θα 'πρεπε σε τόσο υγρό τόπο.

— Δοκίμασε το νερό, μου λέει η μητέρα μου. Να δεις τι δροσερό που είναι!

Πήρα με τη χούφτα μου και το 'φερα στα χείλια μου. Αλλά μόλις το άγγιξαν, το άφησα να χυθεί και σκούπισα τη γλώσσα μου.

— Μα αυτό είναι θάλασσα! είπα ξαφνιασμένος.

Η μητέρα μου γελούσε με πολλή χαρά. Με πήρε στην αγκαλιά της και μου είπε:

— Βλέπεις; Η θάλασσα είναι παντού!

Κι όταν έπειτα πήραμε το δρόμο του γυρισμού έγινε σοβαρή και μου εξήγησε πως όλη η περιοχή κάτω απ' τα Κιμιντένια ήταν κάποτε κακή γη, επειδή πολύ βαθιά μέσα της ζούσε η θάλασσα, έμπαινε μέσα της η θάλασσα. Και χρειάστηκε από γενιά σε γενιά ο ασταμάτητος μόχθος των ταπεινών μου προγόνων για να φύγει το νερό και να γίνουν τα δέντρα και τα κλήματα.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ του παππού μου, του πατέρα της μητέρας μου, η γη πια ήταν έτοιμη κ' έγινε το υποστατικό. Απ' τη μητέρα μου έμαθα το πώς έγινε η πρώτη καλύβα, πότε η γιαγιά μου φύτεψε με τα χέρια της τον πλάτανο στην αυλή, πότε φυτέψανε τα κλήματα. Στο υποστατικό έμπαινες από μια μεγάλη πόρτα, καμωμένη με σκαλιστό ξύλο. Στη μέση ήταν μια αυλή και γύρω - γύρω της, η μια χτισμένη κοντά στην άλλη, ήταν οι οικοδομές. Στα κάτω πατώματα ήταν οι αποθήκες κ' οι στάβλοι, στ' απάνω η κατοικία του παππού και της

γιαγιάς μας, πλάι ο ξενώνας, και πλάι οι κατοικίες για τις γυναίκες και τους ζευγάδες που δουλεύανε στο κτήμα ολοχρονίς. Μια ξύλινη σκάλα σε ανέβαζε απ' την αυλή στο σπίτι του παππού, κι από κει άρχιζε το ξύλινο μπαλκόνι που ένωνε κυκλικά όλα τα χτίρια. Τα παράθυρα όλα βλέπαν μες στην αυλή, και μονάχα το σπίτι του παππού είχε ένα σιδερόφραχτο παράθυρο που έβλεπε έξω, τον κόσμο τον έξω απ' τη μεγάλη πόρτα. Έτσι το υποστατικό έμοιαζε σα μοναστήρι ή σα φρουρίο, καμωμένο όλο με γερή πέτρα του Σαρμουσάκ για το φόβο των ληστών. Όμως δεν είχε τίποτα απ' την ασκητική αυστηρότητα των μοναστηριών, μήτε απ' την αγριότητα των φρουρίων. Ήταν βαμμένο με γαλάζιο χρώμα.

Σ' ένα επιτούτου δωμάτιο ήταν φυλαγμένα σαν πολύτιμα πράγματα τα όπλα, γκράδες και μαρτίνια και σπαθιά, όσα θα φτάνανε για ν' αρματώσουν όλους τους ζευγάδες σε ώρα ανάγκης, αν μας ρίχνονταν ληστές. Αυτό το δωμάτιο το λέγαμε το «Κίτρινο» επειδή ήταν βαμμένο με δυνατό κίτρινο χρώμα. Το δικό μας, των παιδιών, ήταν πλάι στα όπλα, κ' η γειτονία τους μας έκανε να τα συλλογίζομαστε πολύ. Και καθώς το Κίτρινο ήταν πάντα κλειδωμένο και κανένας δεν είχε την άδεια να το ανοίξει εκτός απ' τον παππού, η φαντασία μας του έδινε μεγάλες διαστάσεις, το σχημάτιζε σα μυστικό καταφύγιο μυθικών πλασμάτων.

Τις νύχτες, όταν γινόταν ησυχία έξω, όταν τα τσακάλια πια δεν ούρλιαζαν και μονάχα τα φύλλα των δέντρων ακούγονταν που σάλευαν, κάθε άλλος σιγανότατος θόρυβος που έφτανε ως εμάς μας φαινόταν να 'ρχεται από το απαγορευμένο δωμάτιο. Τότε το ένα παιδί ζυπνούσε το άλλο.

— Άκουσες; έλεγε η μικρή Άρτεμη και μ' έσπρωχνε.

Ξυπνούσα τρομαγμένος και ρωτούσα:

— Τι είναι;

— Άκου! Πλάι κάτι γίνεται! Στο Κίτρινο. . .

Έβαζα όλη την προσοχή κι αφουγκραζόμουν. Η γη αναπαύεται και γονιμοποιεί τους σπόρους, κι απ' το μυστικό της έργο έρχεται ένας ελάχιστος θόρυβος που μπορεί να φτάξει μονάχα σ' ένα παιδί. Οι ρίζες των δέντρων σαλεύουν στα σκοτεινά γυρεύοντας νερό να πιουν, οι φλούδες των κορμών σαλεύουν για να χυθούν οι χυμοί στους κλώνους και στα φύλλα, τα τυφλά σκουλήκια αγωνίζονται έρημα το μικρό τους αγώνα, ένα ζαρκάδι πέρασε και χάθηκε, ένα άλλο, κυνηγημένο από μεγαλύτερό του αγρίμι, δεν μπόρεσε να περάσει στο δάσος να γλιτώσει κι ακούγεται η σπαραχτική φωνή του βαθιά, η φωνή του θανάτου. Ύστερα όλα ησυχάζουν, κ' έρχεται η Μεγάλη Σιωπή.

— Άκου!. . . λέει πάλι η Άρτεμη όταν γίνεται ησυχία.

— Τσακάλι θα 'ταν και πέρασε, της λέω.

— Μα όχι! Όχι το τσακάλι! Να! Τώρα, τώρα! Κει μέσα! Άκουσε!

Τεντώνω το αυτί μου κι ανοίγω τα μάτια μου όσο μπορώ. Η καρδιά μου χτυπά με αγωνία επειδή αισθάνομαι την ανάγκη ν' ακούσω ό,τι μπορεί ν' ακούσει εκείνη.

— Αχ! λέω τέλος απελπισμένα. Δεν ακούω τίποτε! Μονάχα τα φύλλα. . .

— Καημένε! Τα φύλλα. Τι λες για φύλλα! κάνει η φωνή της μες στο σκοτάδι, και ξέρω πως στα μάτια της θα λάμπει η περιφρόνηση. Μα τόσο λουπόν μικρός είσαι;

Εγώ ήμουνα έξι χρονώ κ' εκείνη είχε κλείσει πια τα οχτώ. Αυτό δε με πείραζε τόσο. Αλλά μου ερχόταν να κλάψω απ' το κακό μου και απ' το παράπονο επειδή η Άρτεμη ήταν κορίτσι,, κ' ένα κορίτσι δε θα 'πρεπε να ξέρει πιο πολλά από ένα αγόρι. Κι όμως, να που έτσι γινόταν — αδικία πολλή ήταν στον κόσμο.

— Ό,τι θέλεις λες! της κάνω τέλος θυμωμένα. Ακούς τα φύλλα στα δέντρα και θαρρείς πως είναι στο Κίτρινο! Χμ!

— Κακομοίρη! Εγώ λέω ό,τι θέλω; διαμαρτύρεται η Άρτεμη. Δε θυμάσαι πως κ' εσύ τις προάλλες τ' άκουσες που περπατούσαν τα σπαθιά μες στο Κίτρινο και μιλούσαν με τα πιστόλια; Ακούς, να λέω, ό,τι θέλω!

Η Άρτεμη είχε δίκιο. Τις προάλλες φύσηξε πολλές αγέρας, αργά μετά τα μεσάνυχτα, κι όλο το υποστατικό σα να σάλευε. Από ψηλά, απ' τα Κιμιντένια, ερχόταν ο θρήνος των δέντρων που πάλευαν με τον άνεμο. Μήτε τα τσακάλια δεν είχαν τολμήσει να βγούνε κείνο το βράδυ απ' τις φωλιές τους, μήτε άλλα ζαρκάδια, καμιά φωνή δεν ακουγόταν. Τότες ακούσαμε το μυστικό θόρυβο που ερχόταν μέσ' από το Κίτρινο, και μείναμε κ' οι δύο σύμφωνοι, η Άρτεμη κ' εγώ, πως τα σπαθιά μιλούσαν. Λουπόν, τώρα γιατί να μην πιστεύω;

— Εσύ όλο κοιμάσαι, αυτό είναι! συμπεραίνει η Άρτεμη, θέλοντας να εξηγήσει την αδυναμία μου. Εγώ όμως ξαγρυπνώ κ' έχω συνηθίσει τ' αυτί μου να παίρνει.

— Καλά, καλά! της λέω πάλι. Εσύ τα ξέρεις όλα! Κάθισε, λουπόν, να ξαγρυπνάς με το σκοτάδι...

Γυρίζω στο μικρό κρεβάτι μου και κουκουλώνουμαι με το σεντόνι. Μα την ίδια στιγμή ένας καθαρός, καθαρότατος θόρυβος, ένα τικ - τικ, έρχεται μες στη νύχτα απ' το μέρος του Κίτρινου.

— Τ' άκουσες επιτέλους;.. ψιθυρίζει στα σκοτεινά η φωνή της Άρτεμης, και θαρρώ πως τρέμει. Τ' άκουσες;

— Αχ, τ' άκουσα! μουρμουρίζω κ' εγώ με ταραχή. Τι να 'ναι;

— Τα σπαθιά ξυπνούνε..., λέει εκείνη.

Μα τότε ξυπνά κ' η Ανθίπη. Είναι η μεγαλύτερη αδερφή μας, είναι ως δώδεκα χρονώ κ' είναι η δεύτερη μητέρα μας. Πάντα της λέγαμε τα μυστικά μας.

— Τι έχετε εσείς εκεί; ρωτά σιγανά.

— Ανθίπη, άκου!... λέει η Άρτεμη, κ' η φωνή της είναι σα να γυρεύει βοήθεια. Τα σπαθιά ξύπνησαν στο Κίτρινο!... Η Ανθίπη ακούει κ' ύστερα λέει ατάραχη:

— Ποντίκια είναι, μην κάνετε έτσι. Κοιμηθείτε!

Την ακούμε που γυρίζει απ' το άλλο πλευρό να κοιμηθεί, σα να μην έγινε τίποτα. Σκεπάζουμαι κ' εγώ ως το κεφάλι, μα τα μάτια δεν κλείνουν. Οι θόρυβοι του δάσους, της

γης, των ζαρκαδιών γίνονται ένα, γίνονται η παράξενη μουσική που λέει για τα παραμύθια και για τα όνειρα, λέει για τα ταξίδια των παιδιών που πάνε καβάλα σε χρυσόψαρα να βρούνε τη «Ροδοπαπούδα» με το άσπρο φόρεμα και τ' ασημένια μαλλιά και με το Μεγάλο Δράκο που φυλάει στην πόρτα της. Τα σπαθιά και τα πιστόλια στο κίτρινο δωμάτιο δεν είναι πια άγρια πλάσματα, ξύπνησαν μονάχα γιατί ζήλεψαν, θέλουν κι αυτά να καβαλικέψουν τα χρυσόψαρα, να μην είναι κλεισμένα κ' έρημα. Ανοίγουν σιγανά την πόρτα της φυλακής τους, απλώνουνε τα χέρια και ξέρουν πως, κι αν δεν είναι χρυσόψαρο, ένα μικρό καλό δελφίни θα περιμένει να τα πάρει. Κ' ενώ τα χρυσόψαρα αρχίζουν το ταξίδι, πλέοντας μες στον αγέρα, ακούγεται πίσω τους η φωνή των σπαθιών, πάνω στο δελφίни, που ικετεύουε:

«Περιμένετε να 'ρθουμε! Περιμένετε να 'ρθουμε κ' εμείς στη Ροδοπαπούδα!»

«Ελάτε!» τους λέει φιλικά το μικρό αγόρι απ' το χρυσόψαρο. «Ελάτε και σας περιμένουμε!»

.....

Το άλλο πρωί η Ανθίπη με ρωτά:

- Ποιον περίμενες χτες τη νύχτα;
- Εγώ περίμενα κανέναν;
- Μα ναι, κάποιον φώναζες στον ύπνο σου να 'ρθει.

Δε θυμούμαι πια τίποτα και της λέω πως θα 'ταν όνειρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Περιστατικά μιας πλημμύρας και του φοβερού ληστή που λεγότανε Λαζό - εφφές.

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ ήταν ένας μεγαλόσωμος άντρας, γεμάτος υγεία παρ' όλα τα εβδομήντα του χρόνια, κ' ήταν γενναία καρδιά. Όλη τη ζωή του την πέρασε στα Κιμιντένια, μια σκληρή ζωή, ίσαμε που ν' αναστηθεί το υποστατικό. Ωστόσο απ' τη δύσκολη εκείνη ζωή το μόνο σημάδι που έμεινε ήταν βαθιές χαρακιές στο πρόσωπό του, τιποτ' άλλο. Στα γαλανά μάτια του βασίλευε παιδική αγαθότητα, και στα χείλια του, άμα γελούσε, έλαμπε η καλοσύνη του κόσμου. Σ' έναν πιστό κιαγιά¹ είχε αναθέσει την κυβέρνηση του υποστατικού· γι' αυτό μπορούσε όλη τη μέρα να είναι ντυμένος με τ' ακριβά τα ρούχα του από τσόχα, ραμμένα με την πιο αυστηρή παράδοση των Αϊβαλιωτών βρακάδων. Είχε μιαν απερίγραπτη ευαισθησία στο ντύσιμό του, και ποτέ δε θυμούμαι να τον είδα αφρόντιστο όλα τα καλοκαίρια που ζούσαμε κ' εμείς στο κτήμα. Δεν ήξερε διόλου γράμματα, γι' αυτό τον βοηθούσε στους λογαριασμούς η πιστή του συντρόφισσα, η γιαγιά μου. Φαίνεται πως όλες οι γιαγιάδες είναι τρυφερά πλάσματα, αλλά η δική μου ήταν το πιο γλυκό και το πιο ήμερο πρόσωπο μέσα σ' όλες τις γιαγιάδες του κόσμου. Πέρασε μαζί με τον παππού όλες τις πίκρες κι όλες τις δυσκολίες της ζωής, είδε πλάι του ν' ανασταίνονται από χρόνο σε χρόνο τα παιδιά, τα εγγόνια, τα δέντρα, τα κλήματα. Ένα μεγάλο μέρος απ' το έργο τούτο ήταν έργο της. Ωστόσο και στα βαθιά ακόμα γεράματα οι σχέσεις της με τον παππού μας μένανε βασισμένες στο ίδιο τυπικό των νεανικών τους χρόνων.

— Στον παππού σας τα χρωστάμε όλ' αυτά, μας έλεγε κ' έδειχνε γύρω της, με μια κίνηση που έκλεινε μέσα στον κύκλο της τη γη, τα δέντρα κ' εμάς.

Κι όταν έμπαινε ο παππούς, έπρεπε πάντα να σηκωθεί πρώτη η γιαγιά να τον δεχτεί, πάντα όρθια, όχι μονάχα για να μάθει σ' εμάς να τον σεβόμαστε μα επειδή το αισθανόταν και σα δικό της χρέος.

Τότε, όταν η γιαγιά σηκωνόταν, σηκωνόμαστε όλα τα παιδιά όρθια, τ' αδέρφια μου κ' εγώ, τρέχαμε και φιλούσαμε τα χέρια του παππού ή του χαϊδεύαμε τα πόδια, ως τα γόνατα, ίσαμε κει που φτάναμε. Κ' εκείνος χαμογελώντας περνούσε με δυσκολία απ' ανάμεσά μας, σα να βιάδιζε μέσα σε κύματα, και πήγαινε κατά το μέρος της γιαγιάς που, όρθια, περίμενε στο βάθος.

— Κάθισε, Δέσποινα, της έλεγε και τη χάραινε στις πλάτες, ενώ στο πρόσωπό του αχτινοβολούσε η χαρά του ανθρώπου που στάθηκε χρήσιμος και που η ζωή του δεν πέρασε ανωφέλευτη απ' τη γη.

Τις καλοκαιρινές μέρες, όταν έπιανε να βραδιάζει, πήγαιναν πάντα και κάθονταν οι δυο τους μονάχοι κάτω απ' τη δρυ, έξω απ' τη μεγάλη πόρτα, στην είσοδο του υποστατικού. Εκεί βρισκόταν ένας μικρός πάγκος, ίσα-ίσα για δυο πρόσωπα. Εκεί κάθονταν. Μιλούσαν σε αραιά διαστήματα, με μεγάλες διακοπές, συντροφευμένοι απ' τις αναμνήσεις, και τα μάτια τους πολύ σπάνια κοίταζαν χαμηλά. Έμεναν στηλωμένα, όμως χωρίς απληστία, χωρίς την ταραχή της νεότητας, ακουμπούσαν γαλήνια στα σύννεφα, στα δέντρα, στα Κιμιντένια. Τότε, βαδίζοντας σιγά, με διάκριση, έρχονταν απ' το παρελθόν οι μνήμες.

¹ Επιστάτης

Εκείνος έλεγε:

— Θυμάσαι τότες που ήρθε το πρώτο παιδί μας; Ήταν η χρονιά που πλημμύρισε το ποτάμι.

— Αν το θυμάμαι, Γιαννακό; Πώς γίνεται!

Μένουν αρκετή ώρα σιωπηλοί. Και τότε το λίγο αγέρι που φυσά γυρίζει σε τραμουντάνα γερή, τ' άσπρα σύννεφα που ταξιδεύουν γίνονται μαύρα θεόρατα βουνά που σκεπάζουν τη γη κάτω απ' τα Κιμιντένια, είναι νύχτα και η θύελλα μαίνεται. Βρέχει, βρέχει ακατάπαυτα. Στη μικρή κάμαρα όπου ανάβει το τζάκι μια κοπελίτσα βογκά σιγανά και πνιχτά για να φέρει ένα παιδί στη ζωή. Γύρω της παραστέκουνε δυο - τρεις γυναίκες που δουλεύουν στο κτήμα, ενώ ο δυνατός κι αλύγιστος άντρας της πηγαινοέρχεται έξω από την πόρτα με μεγάλα νευρικά βήματα. Ολοένα η νύχτα πυκνώνει, κι ολοένα η θύελλα γίνεται πιο άγρια.

Τότε φτάνει τρομαγμένος ένας παραγιός, μούσκεμα απ' τη νεροποντή, με θολά μάτια.

«Το ποτάμι πλημμυρίζει!» φωνάζει. «Θα μας πνίξει!»

Ο νέος άντρας της κοπελίτσας κάνει να τρέξει, φωνάζει όλους τους παραγιούς να προστατέψουν τη γη — τόσον ίδρο — μα την τελευταία στιγμή διστάζει. Πώς να φύγει και ν' αφήσει μονάχη τη γυναίκα του, που κει μέσα είναι σε κίνδυνο ετοιμάζοντας το γιο του. Το γιο του!

«Πηγαινέτε εσείς!» λέει, τέλος, αποφασιστικά στους ανθρώπους του, και τους δίνει οδηγίες πώς να παλέψουν το νερό. «Εγώ θα μείνω!»

Μα η συντρόφισσά του καταλαβαίνει τι γίνεται. Σφίγγει τον πόνο μες στα δόντια της, κάνει φοβερή προσπάθεια να δείξει πως ησύχασε και στέλνει να φωνάξουν μέσα τον άντρα της.

«Γιαννακό», του λέει, «εγώ θ' αργήσω. Δεν ήρθε ακόμα η ώρα του. Τι γίνεται έξω;»

«Τίποτα», λέει εκείνος. «Λίγο νερό ρίχνει».

«Πήγαινε, Γιαννακό», του λέει γαλήνια και πειστικά.. «Αν έχεις κάτι να κάμεις, πήγαινε. Εγώ θ' αργήσω».

Κ' επειδή εκείνος ακόμα δίσταζε:

«Για όνομα του Θεού!» τον ικετεύει. «Τη γη! Τη γη μας!»

Ο άντρας μεταπίστηκε, πήγε, δούλεψε όλη τη νύχτα σκληρά με τους ανθρώπους του, άνοιξαν χαντάκια, διώξαν το νερό. Την αυγή, γυρίζοντας, μόλις έφταξε έξω απ' την κάμαρα της γυναίκας του πρόσεξε τι παράξενη σιωπή που ήταν κει μέσα. Άνοιξε απότομα την πόρτα. Όλες οι χωριανές που παράστεκαν βάλαν μια φωνή κ' ύστερα χαμήλωσαν τα μάτια, φοβισμένες για ό,τι έμελλε να γίνει. Η κοπελίτσα, ακίνητη στο κρεβάτι της, τον κοίταξε μια, εκστατικά, κ' ύστερα έγειρε το πρόσωπο, σφραγισμένο απ' την οδύνη, στο παιδάκι που κουκουλωμένο ησύχαζε πλάι της.

«Συχώρεσέ με», του ψιθυρίζει ταπεινά. «Είναι κοριτσάκι».

Τότες ο άντρας κατάλαβε. Τρέχει κοντά, σκύβει απάνω απ' τη νέα γυναίκα του και τη χαϊδεύει στο πρόσωπο. Τα ματόκλαδά του παίζουν απ' την ταραχή.

«Να το δω;» λέει μονάχα σα να γύρευε την άδεια.

Η νέα μητέρα ξεσκεπάζει το παιδάκι που ήρθε στη ζωή. Ο άντρας σκύβει στο άμορφο μελανό πράμα, μένει έτσι για λίγο κ' ύστερα τινάζεται απάνω.

«Άιντε να πείτε να σφάξουν το άσπρο μοσχάρι!» φωνάζει βροντερά στις γυναίκες. «Δώστε να φάνε και να πιούνε όλοι οι ζευγάδες κ' οι ταξιδιώτες που θα περάσουν! Να τους λέτε πως γεννήθηκε η κόρη μου!»

Κ' ενώ η νέα μητέρα, γυρεύοντας να βρει και να φιλήσει τα χέρια του, άρχισε να κλαίει σιγανά από ευγνωμοσύνη προς τον άνθρωπο που μπορούσε να είναι τόσο καλός, εκείνος έδινε στο παιδάκι — τη μητέρα μου — την πρώτη στοργή, το σκέπαζε με προσοχή, όπως έμελλε έπειτα να το σκέπει σ' όλη του τη ζωή.

«Και η γη;..» μουρμούρισε εκείνη μες στους λυγμούς.

«Όλα πήγαν καλά! Σύχασε», της αποκρίθηκε.

.....
— Είδες, Δέσποινα, είδες πώς πέρασε η ζωή; λέει σιγανά ο παππούς γυρίζοντας απ' το βύθισμα των χρόνων, ενώ άγγιζε ελαφρά με το χέρι του το χέρι της γιαγιάς μας.

— Ναι, Γιαννακό, η ζωή μου ήταν καλή κοντά σου, ψιθυρίζει εκείνη. Ήσουνα κορόνα και χαρά μου...

— Έλα, έλα τώρα, άφησέ τα αυτά, της χαμογελά ευτυχισμένος. Εσύ με βοήθησες πιο πολύ. Εγώ χρωστώ σ' εσένα.

Ύστερα από λίγο:

— Τι καλά που μας έδωσε ο Θεός όλο κορίτσια στην αρχή! λέει εκείνος. Έτσι δεν ήσουνα κ' εσύ μονάχη κι αβοήθητη σε τούτη την ερημιά.

Πάλι σε λίγο:

— Τι ήταν στη χρονιά που μας ήρθε το δεύτερο παιδί, η Ουρανία; λέει προσπαθώντας να θυμηθεί με ποιο γεγονός στο κτήμα ήταν συνδεδεμένο το παιδί αυτό, επειδή έτσι μονάχα οι χρονολογίες παίρνανε για κείνον νόημα, συνδεδεμένες με την ιστορία της γης.

— Μα δεν το θυμάσαι, αλήθεια; λέει απορώντας η γιαγιά. Ήταν η χρονιά που κάηκαν τα δέντρα. Τότε που μας ήρθε ο Λαζός.

— Α, ναι, ναι! Τότες που μας ήρθε ο Λαζός! Πώς έγινε να το ξεχάσω;

Κάνει σαν κάτι να θυμάται, κ' ύστερα:

— Έλα, πες μου τώρα, φοβήθηκες τότες πολύ ε; τη ρώτησε χαμογελώντας.

— Μα δε θυμάσαι; Το 'μαθα σαν ήταν πια αργά, λέει εκείνη. Κ' ύστερα, ποτέ μου δε φοβήθηκα για τον εαυτό μου. Μονάχα για σένα...

Ο Λαζός ήταν ένας φοβερός ληστής Τούρκος, ο τρόμος — στα παλιότερα χρόνια — όλης της περιοχής που άρχιζε απ' την Πέργαμο και πιο πέρα ακόμα, απ' το Κιρκαγάτς, και τέλειωνε στον Αδραμυττηνό κόλπο. Η φήμη τον παρίστανε αφάνταστα σκληρό κι αιμοβόρο άνθρωπο, χωρίς μπέσα μήτε για τη φυλή του, μήτε για τους χριστιανούς. *Κιαφήρ* — άπιστο — τον λέγαν όλοι, επειδή ξέραν πως σε τέτοιο θεριό δεν μπορούσε να φωλιάζει πίστη σε θεό.

Τότες, ένα μεσημέρι, ενώ οι ζευγάδες ξεκουράζονταν κάτω από τα λιόδεντρα κι ο παππούς — νέο παλικάρι — μαζί τους, είδαν από μακριά να τρέχει κατά το μέρος τους ένας βοσκός των τριγυρινών βουνών φωνάζοντας:

«Που είναι ο Γιαννακό - Μπιμπέλας; Που είναι ο Γιαννακό - Μπιμπέλας;»

Του κάμανε νοήματα να πάει κοντά και τότες είδανε έναν άντρα κίτρινο απ' το φόβο που, καθώς είχε τρέξει πολύ, έσταζε στον ιδρο.

«Αφεντικό!» λέει στον παππού. «Αφεντικό! Ο Λαζός!...»

«Λέγε, μωρέ! Τι τρέχει;» έκαμε κείνος προσπαθώντας να φανεί μπροστά στους ανθρώπους του ατάραχος απ' το αναπάντεχο άγγελμα.

Ο βοσκός τότες του είπε βιαστικά πως, ενώ καθόταν σ' ένα ψήλωμα στα Κιμιντένια και κοίταζε τα πρόβατά του, πετάχτηκαν ξαφνικά μπροστά του καμιά δεκαπενταριά νομάτοι ίσαμε κει απάνου, με γένια, με άγρια μάτια, με σταυρωτά φυσεκλίκια, με τα μαρτίνια στο χέρι. Αφού τον ξετάσανε μ' επιμονή για το πόσοι άνθρωποι είναι στο τσιφλίκι του Μπιμπέλα, αν έχουνε άρματα, πόσα ζωντανά και τι άλλο βιος βρίσκεται κει, αν κείνες τις μέρες είχανε φανεί καβαλαραίοι του κουβέρνου κι άλλα παρόμοια, ο ένας ληστής, που φαινόταν να 'ναι ο αρχηγός, του είπε:

«Πάρε αυτό και πήγαινέ το στο Γιαννακό - Μπιμπέλα! Πες του πως το στέλνει ο Λαζός, και πως ο Λαζός θα λημεριάσει το βράδυ στο κονάκι του, και να 'χει έτοιμες πεντακόσες λίρες! Να στείλει άνθρωπό του μαζί σου να με πάρει. Θα περιμένουμε εδώ!»

Κ' έδωσε στο βοσκό το μήνυμά του, που ήταν φοβερή προειδοποίηση για τον παππού: ένα κόκκινο μαντίλι, που στην άκρη του τύλιξε κ' έδεσε ένα βόλι αφού πρώτα το δάγκασε σκληρά.

Έτσι μίλησε ο βοσκός.

Η ταραχή που έγινε τότες, σ' αυτά τα λεγόμενα, ανάμεσα στους ζευγάδες δε λέγεται. Άλλοι θέλαν να φύγουν στη στιγμή, επιχειρώντας να φτάσουν και να κρυφτούν κοντά στη θάλασσα, άλλοι λέγαν πως έπρεπε ν' αρματωθούν και ν' αντισταθούν στο ληστή και στη συμμορία του αφού πρώτα στείλουνε άνθρωπο στο Ντικελί να γυρέψουν βοήθεια. Ο καθένας έλεγε το δικό του.

«Έχουμε και γυναίκες στο τσιφλίκι. Τι θα γίνουν;» θυμήθηκε τότε ένας.

«Κ' η γυναίκα του αφεντικού στην κατάσταση που βρίσκεται. Πώς γίνεται!» είπε ένας άλλος, θυμίζοντας πως μόλις χτες η κυρά τους είχε φέρει στον κόσμο το δεύτερο κοριτσάκι της, την Ουρανία, κ' ήταν σε κακή κατάσταση.

Τότες ο παππούς, που όλη κείνη την ώρα σώπαινε, μια για να βρει καιρό να σκεφτεί και ν' αποφασίσει για το τι ήταν σωστό να κάμει και μια για να μη δείξει λιποψυχία μπροστά στους ανθρώπους του, σηκώνει τα μάτια του, τα φέρνει βόλτα σ' όλους τους ζευγάδες έναν - έναν, κ' ύστερα, στρέφοντας στο βοσκό, λέει με τόνο αποφασιστικό:

«Θα γυρίσεις πίσω μ' έναν άνθρωπο δικό μου. Θα πεις στο Λαζό πως στο κονάκι του Γιαννακό - Μπιμπέλα κάθε περαστικός θα βρει φαγί να φάει και τόπο να κοιμηθεί. Λοιπόν, αν θέλει, ας ορίσει. Όσο για τις πεντακόσες λίρες, δεν το έχω το ποσό που γυρεύει. Μπορώ να του στείλω μοναχά εκατό. Και του τις στέλνω με τον άνθρωπό μου. Άλλες δεν έχω».

Έτσι κ' έγινε. Ο βοσκός έφυγε με τον κιαγιά του τσιφλικιού. Ο ήλιος χαμήλωνε ολοένα. Οι ζευγάδες, οι γυναίκες, όλοι γυρίσανε απ' τη δουλειά τους. Ο παππούς παράγγειλε αυστηρά να μη φτάξει τίποτα απ' τα νέα ίσαμε τ' αυτιά της γυναίκας του, της νέας μητέρας. Γι' αυτό όλοι μιλούσανε με κατεβασμένη φωνή, κάνανε παρέες - παρέες μες στην αυλή και τα λέγανε. Οι άντρες ήταν ανήσυχoi και φοβισμένοι και συζητούσανε εμπιστευτικά την απόφαση του αφεντικού τους να μην αντισταθεί. Άλλοι λέγαν πως δεν έκανε καλά. Άλλοι λέγαν πως «τι θα 'πρεπε να γίνει; ν' αποφασίσει τη γυναίκα του στην κατάσταση που βρίσκεται;» Για κείνην πήρε την απόφαση που πήρε, έτσι συμπεραίνανε.

Οι εργάτισσες, όλα αυτά ακούγοντας, προπάντων οι νέες κοπέλες, τρέχανε από δω από κει, απ' τον έναν όμιλο τους άντρες στον άλλο. Τα μάγουλά τους ήταν ξαναμένα και στα μάτια τους άστραφτε η ταραχή της αρσενικής περιπέτειας.

«Τι θα γίνει; Τι είναι να γίνει; Αχ! Μπας και γίνει σκοτωμός εδώ! Μπας και μας πάρουνε!»

Από καιρό σε καιρό κάποια πεταγόταν στη μεγάλη πόρτα του υποστατικού, έριχνε μια ματιά έξω, έβαζε το χέρι της αντήλιο και κοίταζε ψηλά κατά τα Κιμιντένια, ενώ οι άλλες μέσα την περίμεναν με αγωνία.

«Τίποτα ακόμα;»

«Τίποτα!»

«Αχ!»

Αναστενάζανε, μα κανένας δεν ήξερε να πει από τι βάρος αλαφρώνονταν, αν ήταν αγωνία ή η απελπισία της αναμονής.

Όσπου τέλος, μια γυναίκα δε βάσταξε κι άρχισε να κλαίει ξεφωνίζοντας:

«Αχ πια, ας έρθουν!... Ό,τι είναι να γίνει ας γίνει! Ας έρθουν να τελειώνουμε!...»

Βράδιασε. Η νύχτα κατέβαινε στα δέντρα, στους ανθρώπους, κ' έβαλε στην ταραχή της καρδιάς τους νέο βάρος: το σκοτάδι. Πολλοί, αποκαμωμένοι πια, μπήκαν και ξάπλωσαν στους οντάδες τους, φουμέρνοντας τα τσιγάρα τους το ένα πάνω στ' άλλο, ενώ οι γυναίκες κάθονταν έξω και ξαγρυπνούσαν με ανοιχτά μάτια κάτω απ' τα άστρα, με τους πόρους των κορμιών τους όλους ανοιχτούς.

Ησυχία πολλή ήταν. Ψηλά, στην αυστηρή θεότητα του τόπου, στα Κιμιντένια, ένα μεγάλο δέντρο δίψασε. Σαλεύει τις ρίζες του αργά, προς τα δεξιά, προς τα ζερβά, τις τεντώνει γυρεύοντας να πιει. Τα σκουλήκια ξυπνούν απ' τον ύπνο τους. «Τι είναι;» λέει το ένα. «Τίποτα», αποκρίνεται το άλλο. «Το δέντρο δίψασε». Γυρίζουν απ' την άλλη να κοιμηθούν, όταν ξυπνά το χώμα. «Τι γίνεται δω;» ρωτά κ' εκείνο. Μόλις όμως δει τις ρίζες στον απελπισμένο τους αγώνα, καταλαβαίνει και χαμογελά στοργικά. «Θα σου φέρω νερό», λέει στο δέντρο. Σαλεύει το χώμα, φέρνει νερό απ' τη μουσική κρύπτη όπου φυλάγεται για τη δύσκολη ώρα, και το δέντρο πίνει. Την ίδια στιγμή, στην επιφάνεια, μια μεγάλη πέτρα σάλεψε απ' την ταραχή της γης, έχασε την αταραξία της, κύλησε λίγο.

Αυτά γίνονταν ψηλά, και τα Κιμιντένια άκουγαν ατάραχα. Ατάραχα άκουγαν κι ό,τι γινόταν χαμηλά, κάτω απ' τη σκέπη τους, ανάμεσα στους ανθρώπους.

«Ακόμα τίποτα;» ρωτούσανε οι ζευγάδες μέσα απ' τους οντάδες τους, και τα μάτια τους ήταν θολά και κόκκινα.

«Ακόμα τίποτα!» αποκρίνονταν απέξω οι γυναίκες. «Αχ, ακόμα τίποτα!» λέγαν, κ' η φωνή τους έδειχνε πως πια είχαν φτάξει στο τελευταίο όριο, δε θα μπορούσαν να βαστάξουν άλλο και να περιμένουν.

Όταν τρέμοντας, συγκινημένη αντήχησε η φωνή:

«Ακούστε! Ακούστε, λοιπόν!»

Υπόκωφος, όμως πολύ καθαρός ερχόταν ο παράξενος κρότος.

«Άλογα δεν είναι;»

«Μα ναι! Είναι άλογα! Αυτοί είναι! Έρχονται! Έρχονται!»

Όλοι πετάχτηκαν απάνω, βγήκαν απ' τα γιατάκια τους. Η ταραχή σπίθιζε μες στο φρούριο που περίμενε να κατακτηθεί. Ειδοποίησανε με τρόπο τον παππού, που ήταν κοντά στη γυναίκα του, και τον καλέσανε έξω.

«Τι είναι;» τον ρώτησε εκείνη.

Της χαμογέλασε φιλικά:

«Ένα καινούργιο μοσχάρι μας έρχεται. Γεννά η άσπρη γελάδα».

Βγήκε έξω. Η έκφρασή του άλλαξε μονομιάς. Έγινε αυστηρή κι αλύγιστη. Παράγγειλε σε δυο ανθρώπους του ν' ανάψουν δαδιά και να περιμένουν στη μεγάλη πόρτα. Ύστερα παράγγειλε σ' όλους τους ζευγάδες και στις γυναίκες που τριγυρνούσαν μες στην αυλή:

«Να μπουν όλοι και να κλειστούνε στους οντάδες τους! Κανένας δε θα βγει όξω αν δεν το διατάξω εγώ!»

Δεν πέρασε πολλή ώρα και οι ληστές επιτέλους φτάζανε. Ξεπεζέψαν έξω απ' τη μεγάλη πόρτα. Οι μισοί μείνανε κει να φυλάνε, κι ο Λαζός με πέντε συντρόφους του προχώρησε στους ανθρώπους με τα δαδιά.

«Που είναι ο αφέντης σας;» είπε άγρια.

Τρέμοντας του είπαν πως τον περιμένει. Και, πέφτοντας μπρος, άνοιξαν και φώτισαν το δρόμο που πήγαινε κατά την ξύλινη σκάλα. Οι γυναίκες τότες κ' οι ζευγάδες, κρυμμένοι πίσω απ' τα καγκελωτά παράθυρα, είδαν στις φλόγες των δαδιών ένα ψηλό νέο παλικάρι, που πήγαινε πρώτο, με λίγο ξανθό μουστάκι, με ψημένο απ' τον ήλιο πρόσωπο. Μια κόκκινη μαντίλα τύλιγε το κεφάλι του, στα στήθια του σταυρωτά ήταν δυο σειρές τα φυσεκλίκια, ένα πιστόλι κ' ένα μαχαίρι με ασημένια κάμα στη ζώνη του, και το μαρτίνι κρεμασμένο στον ώμο του. Περπατούσε άφοβα με μεγάλα βήματα πίσω απ' τα δαδιά. Και πίσω του έρχονταν τα παλικάρια του.

Ο παππούς τον περίμενε στη σκάλα:

«Καλωσόρισες στο σπιτικό μου, Λαζό - εφφέ!»

«Εσύ 'σαι ο Γιαννακό - Μπιμπέλας; Καλώς σε βρήκα!» αντιχαιρέτησε ο ληστής.

Ο παππούς τους οδήγησε στον οντά, όπου σ' ένα χαμηλό στρογγυλό σοφρά ήταν έτοιμο το φαγί.

Ο αρχιληστής κάθισε πρώτος στον ξύλινο σοφά, τον χτισμένο στον τοίχο. Απ' τη μια κι απ' την άλλη, πλάι του, καθίσανε τα παλικάρια του. Κοίταξε γύρω του εξεταστικά, κ' ύστερα στήλωσε τα μάτια του στον παππού.

«Που είναι οι άνθρωποί σου;» του λέει.

«Όλοι είναι στα γιατάκια τους».

«Τ' άρματά σας που είναι;»

«Εδώ μέσα δεν έχει άρματα», αποκρίνεται γαλήνια ο παππούς, αποφεύγοντας να δώσει καθαρή απάντηση.

Ο Λαζός έριξε μια ματιά στους γυμνούς τοίχους, ύστερα διατάζει στους δικούς του:

«Ψάξτε τον!»

Τον ψάξαν. Δεν είχε απάνω του τίποτα. Ήταν ολότελα ξαρμάτωτος.

«Καλά!» λέει ο Λαζός.

Σε λίγο:

«Μ' έχεις ακουστά εμένα, τσορμπατζή;» λέει στον παππού.

«Σ' έχω. Όλος ο τόπος εδώ σ' έχει ακουστά».

«Λοιπόν, θα ξέρεις πως ο λόγος μου δεν έχει δεύτερο λόγο. Σου μήνυσα πως θέλω από σένα πεντακόσες λίρες. Γιατί δεν τις έστειλες;»

Απότομα το βλέμμα του έγινε σκληρό. Το κάρφωσε απάνω στον παππού. Απορούσες πώς

μπορούσε σ' εκείνο το σχεδόν νεανικό πρόσωπο να ξυπνήσει τέτοια ματιά.

«Κ' εμένα ο λόγος μου είναι λόγος ίσιος», αποκρίνεται ατάραχος ο παππούς. «Δεν το έχω το ποσό που μου γύρευες. Η γη μου δεν είναι καλή γη, κι αυτό που σου έστειλα είναι με πολύν ιδρο βγαλμένο. Αυτό είχα».

Πάλι οι ματιές άστραψαν.

«Θα το δούμε!» είπε ο Λαζός, κ' ένα παράξενο χαμόγελο φλογισμένο από σαρκασμό φάνηκε στα χείλια του. «Όμως ξέρε το, Γιαννακό - Μπιμπέλα: έτσι δε μου μίλησαν εμένα πολλοί!»

«Ό,τι λογαριάζεις σωστό, κάμε το», λέει εκείνος διατηρώντας την παγερή αταραξία του. «Είχα ανθρώπους να σφαλήξω την πόρτα μου και να σε βαστάξουμε όξω. Όμως δεν το 'καμα. Γιατί...»

Έκαμε να μιλήσει για την κατάσταση της γυναίκας του, μα το νόμισε ντροπή. Αλαφρά, μόνο, έτρεμε το χείλι του.

«Γιατί;» ρώτησε ο ληστής.

«Τίποτα. Έτσι το είπα».

Κ' ύστερα, σε λίγο, πρόσθεσε:

«Στο κονάκι μου δεν πέρασε άνθρωπος που να γυρέψει ψωμί και να μην του δώσουν».

Μερεύοντας τη φωνή του:

«Ας φάμε ψωμί», λέει στο Λαζό.

Και σηκώθηκε με το ύφος του ανθρώπου που πρέπει να περιποιηθεί τους καλεσμένους του.

«Καλωσορίσατε», είπε πάλι, κ' έβαλε πρώτος στο στόμα του ψωμί.

Στο τραπέζι ήταν ένα αρνί ψημένο, αυγά, τυρί, κρασί και μέλι. Ο παππούς άγγιζε μόλις το φαγί και το πιωτό. Κερνούσε τους ξένους. Κ' εκείνοι, πεινασμένοι καθώς ήταν, ξέχασαν σε λίγο ολότελα πως βρισκόταν κι αυτός εκεί. Τρώγανε και πίνανε σα δράκοι, κουβέντιαζαν συναμεταξύ τους, γελούσαν, φώναζαν. Μια στιγμή ένας, βλέποντας τον παππού, σα να θυμήθηκε τότε μόλις την ύπαρξή του:

«Που να ξέρεις τι σε περιμένει, ουλάν!» είπε καγχάζοντας, κι όλοι οι σύντροφοί του γέλασαν. «Που να ξέρεις το Λαζό - εφφέ!»

Πέρασε ακόμα πολλή ώρα. Ήταν πια φανερό πως όλοι οι ληστές είχαν μεθύσει. Τότες το ξανθό παλικάρι, ο Λαζό - εφφές, πήρε ένα σκοπό:

«Από μακριά, απ' τα βάθη της Ασίας, από ψηλά γυμνά βουνά κατεβαίνει το κοπάδι οι λύκοι. Κινούνε προς τα χαμηλά, για την πεδιάδα, για τα μέρη της θάλασσας, να φάνε. Περνάνε από χώρα σε χώρα και τη ρημάζουνε, μα να χορτάσουν δεν μπορούν. Τα δέντρα και τ' αγρίμια όλα τους λένε: «Τραβάτε χαμηλά! Τραβάτε χαμηλά για τη θάλασσα!» Κ' οι

λύκοι όλο φεύγουν. Περνούνε την Αρμυρή Έρημο, ψυχή δε βρίσκεται κει. Μονάχα ένα παραστρατημένο πουλί βρίσκουν, και το ρωτούν να μάθουν: «Που είναι η θάλασσα;» «Τραβάτε χαμηλά! Τραβάτε χαμηλά!» τους λέει τρομαγμένο το πουλί και χάνεται. Η θάλασσα! Τι να 'ναι, άραγες, αυτός ο τόπος του νερού όπου όλα τρέχουν να φτάσουν, τα ζωντανά και τα πουλιά κ' οι άνθρωποι που πείνασαν στα γυμνά βουνά; Πέρασαν οι λύκοι την Αρμυρή Έρημο και μπήκαν σε μεγάλο δάσος. Εκεί, στην κουφάλα ενός δέντρου όπου είχε αποτραβηχτεί για να πεθάνει, βρήκαν ένα γέρικο ελάφι. Του λένε: «Πες μας, εσύ, που τόσο στη ζωή σου έτρεξες, πες μας για τη θάλασσα. Αργεί ακόμα να φανεί;» Και το ελάφι, που έζησε πολύ στα δάση, μονάχα στα δάση έζησε, κ' είδε όλα τα ελάφια της φυλής του να γεννιούνται και να πεθαίνουν κάτω απ' τα μεγάλα δέντρα, τους αποκρίθηκε: «Ποτές σας δε θα φτάξετε στη θάλασσα! Ποτές σας δε θα φτάξετε!» Τότε, με άγριο βογκητό, οι λύκοι γείρανε στη γη κι άρχισαν να κλαίνε τη μοίρα τους, να κλαίνε την ερημιά τους, επειδή πια το ξέρανε πως ποτές δε θα φτάξουνε στη θάλασσα, πως η θάλασσα δεν είναι για τους λύκους».

Ήταν ένα παράξενο θλιβερό τραγούδι του ξεπατρισμού και της ερημιάς, πλημμυρισμένο από καημό κι από πάθος που δεν ικανοποιήθηκε, αυτό το τραγούδι των λύκων. Ένα πικρό πέπλο σκέπασε τα μάτια των ληστών όσο το τραγούδι ξετυλιγόταν, η καρδιά τους χτύπησε, χτύπησε, ίσαμε που σύχασε. Και τότε η λύπη ήρθε και κάθισε απάνω της. Οι σκληρές γραμμές χάθηκαν απ' τα πρόσωπα, τα χέρια με τις φουσκωμένες φλέβες πέσανε, σιγά - σιγά πορευόταν κ' έφτανε μέσα τους η ώρα του ανθρώπου.

Τότε, σ' εκείνη την κρίσιμη στιγμή, ακούστηκε από μέσα: Ερχόταν επίμονο, μονότονο, χωρίς διακοπή, το παράπονο. Ένα μωρό έκλαιγε με την ψιλή διαπεραστική φωνή του, τόσο αδύνατη, τόσο αδύνατη. Μεσ στην ατμόσφαιρα με τους λύκους, μεσ στα φυσεκλίκια και στ' άρματα, μεσ στην αρσενική μυρουδιά των λερών κορμιών ερχόταν απίθανη η νέα φωνή να πει πως υπάρχει, να ικετέψει.

Πρώτο βρήκε και χτύπησε η φωνή το ξανθό παλικάρι, το Λαζό - εφφέ. Έπαιξε τα μάτια του, σα να 'θελε να βεβαιωθεί πως άκουσε καλά, ύστερα κοίταξε τους συντρόφους του σα να γύρευε απ' αυτούς να μάθει, ύστερα κοίταξε τον παππού.

«Τι είν' αυτό;» λέει τέλος ξαφνιασμένος.

Ο παππούς τον κοιτάζει σοβαρά μεσ στα μάτια.

«Χτες γεννήθηκε», του αποκρίνεται. «Είναι η κόρη μου. Η μάνα του είναι άρρωστη βαριά».

Το ψιλό αδύνατο παράπονο περνούσε τους τοίχους κ' ερχόταν ολοένα πιο επίμονο, πιο ικετευτικό. Για μια στιγμή, σιωπή θανάτου έγινε μεσ στους ληστές. Ώσπου τέλος ο Λαζός τινάζεται απάνω, χύνεται στον παππού και τον αρπά απ' την πατατούκα του, τινάζοντάς τον δυνατά.

«Γιατί δε μου το 'πες αυτό, ουλάν; Γιατί δε μου το πες;» ούρλιαζε.

Σα να τον είχε πιάσει ξαφνικό κακό, χτυπούσε τα ποδάρια του στο πάτωμα, χτυπούσε τα χέρια του στα στήθια του. Τα βόλια στα φυσεκλίκια χτυπούσαν το ένα πάνω στ' άλλο.

«Γιατί δε μου το 'πες αυτό, ουλάν;» βογκούσε ολοένα, σα να τον είχαν αναγκάσει να κάμει μια φοβερά άναντρη πράξη.

Πέρασε κάμποση ώρα ίσαμε που να γαληνέψει. Έπεσε στο σοφά κ' έμεινε αμίλητος λίγη ώρα. Τα παλικάρια του από πάνω στέκονταν βουβά, μην τον ταραξουν.

Τέλος σηκώθηκε. Ήταν πια ήρεμος, και στο στεγνό του πρόσωπο φαινόταν η απόφαση.

«Φώναξε μια δούλα!» λέει επιταχτικά στον παππού.

Η γριά, που φρόντιζε την άρρωστη νέα μητέρα, ήρθε.

Ο Λαζός βγάζει απ' το σελάχι του ένα μαύρο σακκουλάκι, το πουγγί με τις εκατό λίρες που του είχε στείλει ο παππούς.

«Δώσ' το στην κυρά σου», λέει δίνοντάς της το πουγγί. «Πες της πως της το στέλνει ο Λαζός για την προίκα της κόρης της».

Βγήκε πρώτος, οι άλλοι ληστές ακολουθούσαν. Η Πούλια έτρεμε κατά τα δυτικά. Έκανε πολύ ψύχρα.

Σα φτάξαν στη μεγάλη πόρτα όπου ήταν τ' άλογα, σταμάτησαν.

«Αλλά *σημαρλαντίκ*², Γιαννακο - Μπιμπέλα!» είπε ο λήσταρχος.

«*Ογούρολα*³, Λαζό - εφφέ!»

Καβαλίκεψε, καβαλίκεψαν τα παλικάρια του και χάθηκαν μες στη νύχτα.

.....

ΤΕΤΟΙΑ αναθυμόνταν και λέγανε τις εσπερινές ώρες αποτραβηγμένοι, μονάχοι, ο παππούς κ' η γιαγιά μας στον ξύλινο πάγκο που ήταν κάτω απ' τη δρυ.

— Πόσο μακριά πια είναι όλα αυτά ..., μουρμούριζε η γιαγιά.

— Είδες πώς πέρασαν τα χρόνια, Δέσποινα, έλεγε κείνος. Σα βγαίνανε τ' άστρα, και τα πουλιά σώπαιναν κ' η ψύχρα

της νύχτας κατέβαινε και τα σκέπαζε όλα, η γιαγιά σηκωνόταν πρώτη.

— Πηγαίνουμε πια μέσα, Γιαννακό;

— Πάμε, Δέσποινα.

Κ' επειδή εκείνη είχε βαρύνει και δεν τη βοηθούσαν τα πόδια της, ακουμπούσε απάνω στον άντρα της, κ' έρχονταν μαζί, βαδίζοντας αργά. Στη μεγάλη πόρτα του υποστατικού σταματούσαν, κάνανε το σταυρό τους, κ' ύστερα ο παππούς έβαζε την αμπάρα. Αυτά ήταν

² Τούρκικος αποχαιρετισμός

³ Καταβόδιο

δυο πράματα απ' το τυπικό της ζωής κάτω απ' τα Κιμιντένια που δεν αλλάζανε ποτέ: Τα βράδουα, στο παγκάκι κάτω απ' τη δρυ δεν μπορούσε να καθίσει κανένας άλλος εκτός απ' τον παππού και τη γιαγιά μας· κ' η μεγάλη πόρτα δεν μπορούσε ν' ανοίξει το πρωί μήτε να κλείσει το βράδυ από κανέναν άλλον παρά μόνο απ' τον παππού, επειδή ο παππούς έπρεπε να προσευχηθεί για όλους μας, για τους ανθρώπους και για τα δέντρα και για τα κοπάδια τα ζωντανά, στην αρχή και στο τέλος των ημερών.

Έτσι έμαθα με τον καιρό ν' αγαπώ κ' εγώ αυτή τη γη όπου είχε αράξει η ειρήνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τα πεινασμένα τσακάλια

ΕΡΧΟΝΤΑΝ νύχτες που τίποτα δεν ακουγόταν, τίποτα δε γινόταν έξω στα Κιμιντένια. Ήταν οι νεκρές νύχτες. Σε βουβά κύματα κατέβαινε απ' τα σύννεφα κι απ' τα βουνά η δροσιά, κατέβαιναν και κάθονταν πάνω στα φύλλα οι στάλες. Το ταξίδι τους ήταν αδιατάραχτο, στην καθαρή ατμόσφαιρα που πλέανε κανένα κακό συναπάντημα δεν είχαν, μονάχο οδηγό τους και σύντροφο είχαν τα άστρα. Όμως δεν είχαν ανάγκη μήτε από οδηγό, μήτε από σύντροφο. Γιατί από τότε που γεννηθήκανε ψηλά οι στάλες της δροσιάς, η γη ήταν η μαγική χώρα όπου προορίζονταν. Ξέραν πως τελικά εκεί ήταν η μοίρα τους, κ' έτσι η γη τις τραβούσε να πέσουν να χαθούν, τις έσερνε η γοητεία του τέλους.

— Τα παιδιά — τ' αδέρφια μου κ' εγώ — μαζεμένα στο δωμάτιο του παππού και της γιαγιάς μας, ανήσυχα απ' την τόση γαλήνη, σκύβαμε έξω απ' το παράθυρο μπας και πάρουμε κανέναν ήχο.

Τίποτα. Καμιά φωνή δε ζούσε. Όμως η μαγεία της νύχτας, βαθύς και ανεξερεύνητος κόσμος, μιλούσε στην καρδιά μας.

— Παππού, τι γίνεται έξω; ρωτούσαμε.

— Τι γίνεται! Τίποτα!

— Τίποτα; Μα άκου λοιπόν!...

Στήλωνε τ' αυτί του, κ' ύστερα επιβεβαίωνε τον πρώτο λόγο του:

— Σας είπα. Δεν ακούω τίποτα!

Και γυρίζοντας στη γιαγιά μας:

— Εσύ ακούς τίποτα, γιαγιά;

Μα εκείνη ήταν γυναίκα, ήταν γιαγιά, και καταλάβαινε.

— Βέβαια, ακούω, έλεγε γλυκά, ευλογώντας μας όλους με τη ματιά της.

— Τι είναι; Τι είναι λοιπόν; ρωτούσαμε με αγωνία να μάθουμε.

— Η Νύχτα ξύπνησε, παιδιά μου, αποκρινόταν γαλήνια και πειστικά.

Α! Η Νύχτα ξύπνησε...

— Και τα τσακάλια τι γίνανε; Οι αλεπούδες τι γίνανε και δε φωνάζουν;

— Μα δεν το ξέρετε; Όλα τα ζαρκάδια τα πήρε απόψε ο Μεγάλος Δράκος στη σπηλιά, τα έβαλε να φάνε και τ' αποκοίμισε.

— Α! Γι' αυτό...

Ο Μεγάλος Δράκος ήταν το πιο ευνοούμενο πλάσμα της γιαγιάς μας. Από ανθρωποφάγος ήρωας των παραμυθιών σιγά - σιγά κατάντησε στο στόμα της αγαθοποιός θεότητα του δάσους. Εκείνος σφαιλούσε τα μάτια των παιδιών να κοιμηθούνε, εκείνος τα τιμωρούσε με ψιλή βέργα τόσο ελαφρά σα να τα χάιδευε, αν κάνανε κακή πράξη, αν δεν άκουγαν τη μητέρα τους ή ξεχνούσαν την προσευχή τους. Εκείνος έδειχνε στους παραστρατημένους ξένους το μονοπάτι της κοιλάδας, εκείνος έστρωνε τραπέζι και καλούσε να φάνε τα καημένα τα τσακάλια όταν πολύ ούρλιαζαν. Κ' εμείς, αυτά ακούγοντας για το Μεγάλο Δράκο, τον φανταζόμαστε σαν το Θεό που ήταν ζωγραφισμένος στους θόλους των εκκλησιών. Τον φανταζόμαστε με μεγάλη άσπρη γενειάδα, με χρυσή κορόνα στο κεφάλι, κουκουλωμένον, να πορεύεται σιωπηλός, δρασκελώντας με τα ψηλά ποδάρια του τα δέντρα. Μπροστά του πήγαιναν σαράντα μικροί δράκοι και πίσω του άλλοι σαράντα, και τα βαριά κουδούνια που κρέμονταν απ' το λαιμό τους αχολογούσαν μες στο δάσος —γκλάγκα - γκλούγκα— όλα να το ξέρουν πως ο Μεγάλος Δράκος περνά...

Αυτά γίνονταν στις ήσυχες καλοκαιρινές νύχτες κάτω απ' τα Κιμιντένια. Μα δεν ήταν πάντα έτσι ήσυχα. Έρχονταν άλλες νύχτες, κι αυτές ήταν οι πιο πολλές, που ο Μεγάλος Δράκος, αποκάνοντας να φιλεύει και να κοιμίζει τα τσακάλια, τ' άφηνε να ξεχυθούν στον κάμπο, στην οργωμένη γη, να φάνε και να χορτάσουν. Την άνοιξη, όταν οι καρποί ακόμα δεν είχαν γίνει, η επιδρομή τους ήταν ακίνδυνη, και κανένας στο κτήμα δε νοιαζόταν γι' αυτή. Ακούγαμε τ' άγρια ουρλιαχτά τους μακριά στο βάθος, αδύνατα στην αρχή, και τα περιμέναμε με αγωνία και φόβο.

— Θα 'ρθουν άραγες ίσαμε δω;..

— Ε, τι; Φοβόσαστε; έλεγε ο παππούς. Ας έρθουν!

— Ας έρθουν! έλεγα κ' εγώ, το αγόρι του σπιτιού, να δείξω θάρρος στ' αδέρφια μου. Τι τρέμετε;

Η μικρή Άρτεμη, η μικρή Αγάπη, η μικρή Λένα τρέμαν αληθινά και, βλέποντας το θαρραλέο μένα, αγαναχτούσαν με τα καμώματά μου.

— Καημένε κ' εσύ! φώναζαν με αβάσταχτη περιφρόνηση. Να μας κάνεις κιόλας πως δε φοβάσαι! Εσύ που τρέμεις τις σαύρες!

Τρέμω τις σαύρες. Σωστό. Όμως μ' αυτό τι; Οι σαύρες τρέχουν μες στα πόδια σου και γλιστρούν σα χέλια. Τι πιο φυσικό να τις φοβάσαι; Ενώ απ' τα τσακάλια, εδώ, σε φυλάνε οι τοίχοι.

— Α, α, βέβαια! Μονάχα πίσω απ' τους τοίχους κάνεις εσύ το παλικάρι!

Τα κορίτσια δεν προφταίνανε ν' αποτελειώσουν τον καγχασμό τους, όταν τα ουρλιαχτά των τσακαλιών, που στο μεταξύ είχαν φτάξει πολύ κοντά, κόβαν στο στόμα τη φωνή τους και το αίμα στις φλέβες τους.

— Θε μου! Έρχονται!

Ερχόταν σπαραχτική και ιερή, μες στην ησυχία της γης, η φωνή της πείνας. Ποτέ σπαραγμός ανθρώπου, ποτές οδύνη θανάτου δεν αντήχησε έτσι άγρια. Τίποτα απ' ό,τι ξέραμε δεν μπορούσε να είναι όμοιο μ' αυτό. Τα φύλλα ριγούσαν και σώπαιναν απάνω στα δέντρα, οι στάλες της δροσιάς, χτυπημένες απότομα στον αγέρα, σταματούσαν να πέφτουν στη γη, οι

ρίζες δε σάλευαν στα έγκατα, τα άστρα πια δεν πορεύονταν, οι υπόγειες φλέβες των νερών πάγωσαν — επειδή στα Κιμιντένια, θεότητα σκληρή κι αλύπητη ήρθε η πείνα. Ήμαστε τότε μικρά παιδιά, η καλή γη μας έδινε σπόρους και τα δέντρα καρπούς, δεν ξέραμε ακόμα τότε τι ήταν η πείνα. Όμως είχαμε την καθαρή καρδιά μας οδηγό καλό, γι' αυτό όλα τα μυστικά του κόσμου μπορούσαν να βρουν μέσα μας χώρο φιλικό, μπορούσαμε να αιστανθούμε και να εννοήσουμε. Μεσ στην ασφάλεια των ψηλών τοίχων που μας προφυλάγανε, κάτω απ' τη σκιά του μεγάλου δέντρου — του παππού μας — που μας έσκεπε, δε γινόμαστε σαν τους μεγάλους ανθρώπους, που όταν εκείνοι δεν υποφέρνουνε είναι ανελέητοι κι αδιάφοροι. Ζούσαμε όσο γίνεται δυνατά το δράμα της νύχτας.

— Αχ πια! πρώτη πάντα ξεσπούσε η Αγάπη, επειδή ήταν πιο αδύνατη και πιο ευαίσθητη απ' όλους.

Άρχιζε να κλαίει σπαραχτικά, με λυγμούς. Βλέποντάς την παίρναμε κ' εμείς θάρρος, η Άρτεμη, η Λένα κ' εγώ, αρχίζαμε να κλαίμε όλοι και να ξεφωνίζουμε:

— Γιατί να πεινάνε τα τσακάλια; Γιατί να πεινάνε τα τσακάλια;

Γινόταν τότε πανδαιμόνιο μέγα: απέξω να ουρλιάζουν τ' αγρίμια και μέσα εμείς να οδυρόμαστε. Ο παππούς στην αρχή γελούσε μ' αυτά τα ξεσπάσματα της παιδικής καρδιάς, ενώ η μητέρα μας κ' η γιαγιά τρέχαν να μας χαϊδέψουν και να μας μερώσουν.

— Γιαννακό! έλεγε σοβαρή η γιαγιά. Μην το κάνεις αυτό! Δεν τα βλέπεις; έλεγε κ' έδειχνε το σπαραγμό μας.

Πολύ σπάνια του μιλούσε σ' αυτό τον τόνο, σα να τον μάλωνε. Κ' εκείνος τότε γινόταν απότομα σοβαρός, σαν άνθρωπος που έσφαλε, και σταματούσε να γελά.

— Ελάτε! Ελάτε τώρα! Ησυχάστε! μας καταπράυνε η γιαγιά. Θα βρει τροφή και για τα τσακάλια ο Θεός. Είναι καλός και θα 'βρει. Πηγαίνετε να κοιμηθείτε.

Πολύ αργά οι φωνές των τσακαλιών σβήνανε. Πια δεν ακουγόταν τίποτα. Κάναμε την προσευχή μας για να κοιμηθούμε και παρακαλούσαμε, όπως πάντα, το Θεό να φυλάει τον παππού, τη γιαγιά, τον πατέρα μας, τη μητέρα μας, τα δέντρα κι όλους τους ανθρώπους. Πέφταμε, μα ο ύπνος δε μας έπαιρνε. Ερχόταν και βάραινε απάνω στα ματόκλαδά μας, όμως βάζαμε όλη τη δύναμη να τον διώξουμε ίσαμε που να βεβαιωθούμε πως πια τα τσακάλια φύγανε. Και τότες, όταν πια ήμαστε σίγουροι πως φύγανε, ψιθυρίζαμε μέσα μας ξανά την προσευχή μας και, πλάι στους ανθρώπους και στα δέντρα, παρακαλούσαμε και για τα πεινασμένα τσακάλια του κόσμου.

ΕΡΧΟΤΑΝ όμως ο καιρός που ωρίμαζαν οι καρποί, και τα μισογινωμένα τσαμπιά κρέμονταν απ' τα κλήματα. Τότες το να μας ριχτούνε τα τσακάλια δεν ήταν χωρίς κίνδυνο όπως την άνοιξη. Αν τόσο μεγάλα κοπάδια πεινασμένα αγρίμια μπαίνουν για μια μονάχα νύχτα μες στο κτήμα, την άλλη μέρα δε θα βρισκόταν πια καρπός.

Γι' αυτό οι άνθρωποι κοίταζαν πώς να πολεμήσουνε το κακό και ν' αντισταθούνε. Όλοι όσοι δουλεύανε στο υποστατικό, γυναίκες κι άντρες, χωρίζονταν σε τρεις βάρδιες. Η πρώτη ίσαμε τις δέκα τη νύχτα, η άλλη ίσαμε τα μεσάνυχτα, κ' η τρίτη ως τις πρωινές ώρες. Περιμένανε και, μόλις τα τσακάλια έρχονταν κοντά, χύνονταν όλοι κατά τα σύνορα του

υποστατικού, βγάζοντας άγριες φωνές και χτυπώντας ντενεκέδες ή τούμπανα. Αν η νύχτα ήταν σκοτεινή, πολλοί βαστούσαν αναμένες σκίζες δαδιά στα χέρια. Τ' αγρίμια τρομαγμένα τραβιόνταν πίσω, λυσσασμένα ουρλιάζοντας, και χιμούσαν σ' άλλα γειτονικά υποστατικά. Σε λίγο έρχονταν οι αλαλαγμοί των ανθρώπων από κει, από τ' άλλα τα κτήματα, που προσπαθούσαν ν' αμυνθούνε στρέφοντας το κοπάδι της πείνας αλλού. Περνούσε κάμποση ώρα, και πάλι οι κραυγές ακούγονταν, τώρα από πιο βαθιά, από άλλο υποστατικό. Ήταν σαν ένα φοβερό κύμα που στριφογύριζε δαιμονισμένο, χτυπούσε πότε δω, πότε κει, ώσπου να βρει τόπο να ξεσπάσει. Δεν έβρισκε, και ξανάρχιζε τον κύκλο. Πάλι μας χτυπούσε, πάλι χιμούσαν οι άνθρωποι μας να το διώξουνε. Έτσι έρχονταν νύχτες που αυτό το κυνήγι του φόβου και της πείνας βαστούσε ίσαμε το πρωί.

Η πρώτη γνωριμία μας μ' αυτό το σκληρό παιχνίδι έφερε, σ' εμάς τα παιδιά, αληθινή αναστάτωση. Ένα βράδυ περίεργη κίνηση έγινε μες στην αυλή του υποστατικού. Οι γυναίκες, οι νέες προπάντων εργάτισσες, κ' οι άντρες κάνανε παρέες - παρέες, λέγαν, γελούσαν, ετοιμάζαν δαδιά, ετοιμάζαν ντενεκέδες και τούμπανα. Είχαμε μαζευτεί νωρίς στην κάμαρά μας η μικρή Λένα, η Αγάπη κ' εγώ, και παίζαμε κάνοντας караβάκια από πεύκο. Γι' αυτό δεν πήραμε είδηση τι γινόταν έξω. Έλειπε μονάχα από ανάμεσά μας η Άρτεμη. Κάπου θα γύριζε, κάτω. Κανένας δεν παραξενεύτηκε. Η Άρτεμη ήταν το πιο ανήσυχο παιδί απ' όλους μας. Είχε περιέργεια απίθανη για την ηλικία της, που έφτανε ως το πάθος. Σα να προαισθανόταν πως έμελλε να μας φύγει πολύ νωρίς, γι' αυτό ήθελε να τα μάθει όλα του κόσμου τούτου, βιαζόταν να προφτάξει πριν έρθει η μεγάλη ώρα της και είναι αργά. Όταν εμείς οι άλλοι ικανοποιούμαστε με τις πιο πρόχειρες απαντήσεις που δίνουν οι μεγάλοι στις απορίες μας, εκείνη, πάντα άπιστη, οσμιζόταν μian άλλη αλήθεια κρυμμένη πίσω απ' τα πέπλα που τύλιγαν τον κόσμο, ρωτούσε, ανασκάλευε, επέμενε να της πουν, επέμενε να μάθει. Έτσι βρίσκονταν κ' οι μεγάλοι σε δυσκολία τι να της αποκριθούνε, κάθε φορά, για πράγματα που δεν έπρεπε να τα ξέρει ακόμα. Λοιπόν, της λέγαν ό,τι τους ερχόταν. Τα πέπλα του κόσμου έτσι γίνονταν πιο πυκνά, η Άρτεμη το διαισθανόταν και χτυπούσε νευριασμένη τα πόδια της.

«Όχι! Δεν είναι αυτό! Δεν είναι αυτό!» φώναζε, έτοιμη να κλάψει.

Όμως δεν έκλαιγε, πολύ σπάνια έκλαιγε. Τη συγκρατούσε πάντα ένα πρώιμο αίσθημα σοβαρότητας, μια αξιοπρέπεια ολότελα αφύσικη για παιδί.

Ενώ, λοιπόν, κείνο το βράδυ εμείς παίζαμε με караβάκια από πεύκο, ανοίγει απότομα η πόρτα και χιμά μέσα η Άρτεμη. Το πρόσωπό της ήταν ξαναμένο, αλαφρό κόκκινο χρώμα έβαφε τα χλωμά της μάγουλα, τα μεγάλα μαύρα μάτια της σπιθίζαν.

— Το μάθατε, λοιπόν; Το μάθατε; Πεταχτήκαμε απάνω, παρατώντας τα καράβια μας, και κρεμαστήκαμε με απληστία απ' το στόμα της.

— Τι είναι, Άρτεμη; Τι είναι;

Σα να 'θελε να μας τυραννήσει, έριξε μια περιφρονητική ματιά στα πόδια μας, στα λατίνια και στις ψαρόβαρκες που μέναν έρημες.

— Εσείς παίζετε τα καράβια, όταν απόψε...

— Αχ, Άρτεμη, πες μας τι είναι! Πες μας! την ικετεύαμε.

Έγινε απότομα σοβαρή, μας κοίταξε μια, κ' έπειτα:

— Δεν είδατε τα δαδιά και τα τούμπανα που ετοιμάζουνε;

— Ετοιμάζουνε δαδιά και τούμπανα; Γιατί λοιπόν; Γιατί;

— **Πόλεμος!**... λέει η Άρτεμη κοιτάζοντάς μας κατάματα.

«Πόλεμος;» Τι θα πει αυτό; Κανένας μας δεν ήξερε, ποτές δεν είχαμε ακούσει παρόμοιο πλάσμα, ζώο ή πουλί ή δέντρο.

— Απόψε αρχίζει ο πόλεμος με τα τσακάλια! λέει η Άρτεμη. Μου το είπε ο Αλέξης.

Πηδήσαμε απ' τη χαρά μας, επειδή κάτι νέο μαθαίναμε πως θα 'μπαινε στη ζωή μας. Σίγουρα τίποτα παιχνίδι θα ήταν, ο «πόλεμος»...

— Αλήθεια; Θα γίνει, λοιπόν, αυτό; Πώς το είπες αυτό; Θα γίνει... πόλεμος; φωνάζαμε και πηδούσαμε.

Όμως η Άρτεμη δεν πηδούσε, δε γελούσε μαζί μας. Είχε δεμένα σφιχτά τα χείλια της και χτυπούσε τα πόδια της νευρικά. Σα να μάντευε κάτι, σαν κάτι να προαισθανόταν.

Πρώτη η Αγάπη — κοριτσάκι δέκα χρονώ τότε — πρόσεξε τη σοβαρή έκφραση της μικρότερης αδερφής μας, που τόσο παραφωνούσε με τη δική μας τη χαρά.

— Τι έχεις, Άρτεμη; της λέει.

Κ' ευθύς αμέσως, συνδέοντας την απορία που ξαφνικά πρόβαλε μέσα της με την έκφραση που είχε το πρόσωπο της Άρτεμης:

— ... Και τι είναι αυτό το παιχνίδι, Άρτεμη; Τι είναι πόλεμος; ρώτησε δειλά.

Αχ! Αλήθεια! Τι είναι;

Τα πηδηχτά και τα ξεφωνητά μας σταμάτησαν μονομιάς, και τα μάτια πάλι στηλώθηκαν στην Άρτεμη.

— Τι είναι, Άρτεμη; Τι είναι πόλεμος;

Όμως κ' η Άρτεμη δεν ήξερε, δεν είχε μπορέσει να καταλάβει. Της είχε αναγγείλει το νέο ο Αλέξης, ο πιο φίλος μας ανάμεσα σ' όλους τους ζευγάδες. Μα ήταν βιαστικός και φουριόζος, κ' η Άρτεμη δεν μπόρεσε να ρωτήσει άλλον, ανυπόμονη καθώς ήταν να μας φέρει το νέο πρώτη. Αλλά το μυστήριο του λόγου, το ότι δεν μπορούσε να ξέρει, αυτό, δεμένο με τα προαισθήματά της, την τάραζε βαθιά.

— Δεν ξέρω! έλεγε. Που να ξέρω; Τι ρωτάτε εμένα;

Στάθηκε μια στιγμή διστάζοντας, κ' έπειτα:

— Πρέπει να μάθω! λέει αποφασιστικά. Πρέπει να μάθω! Πηγαίνω στον παππού!

Χίμηξε στην πόρτα, τρέξαμε κ' εμείς από πίσω της. Όπως ήμαστε αναστατωμένοι απ' το νέο μήνυμα, περιμέναμε να βρούμε και τον παππού μας σε ταραχή, σε κίνηση. Τίποτα. Καθόταν

γαλήνιος καθώς τα άλλα βράδυα, σα να μη γινόταν τίποτα, τίποτα να μην έμελλε να συμβεί.

— Παππού, απόψε θα γίνει πόλεμος; λέει η Άρτεμη λαχανιασμένη, πέφτοντας στα πόδια του.

Γύρισε ξαφνιασμένος και την κοίταξε, κοίταξε κ' εμάς όλους, τα μάτια μας που ερευνούσαν.

— Τι θα γίνει λέει;

— Πόλεμος, παππού! Απόψε δεν είναι να γίνει πόλεμος;

Στέκουν εκεί και τρέμουν απ' την απληστία του άγνωστου, τρέμουν τα μάτια μας.

— Πόλεμος; ψιθυρίζει ο παππούς. Ποιος σας τον είπε αυτό τον λόγο; Ποιος σας είπε πως θα γίνει πόλεμος;

— Έλα, παππού, μη μας το κρύβεις! φώναξε η Άρτεμη. Το 'μαθα σίγουρα πως θα κάμουμε πόλεμο με τα τσακάλια!

Τότε ο παππούς άρχισε να γελά μ' εκείνο το μακάριο παιδικό γέλιο του, να γελά και να μας κοιτάζει όλους.

— Α! Γι' αυτό λέτε; Γι' αυτό λέτε;

Σκούπισε τα μάτια του και χάιδεψε την Άρτεμη:

— Δεν είναι τίποτα, παιδάκια μου. Δεν είναι τίποτα.

— Πώς δεν είναι τίποτα, παππού! Πώς δεν είναι τίποτα! έλεγε εκείνη, φωνάζαμε κ' εμείς. Γιατί τότε ετοιμάζουνε δαδιά και τούμπανα;

— Μα βέβαια δεν είναι τίποτα! Τα πεινασμένα τσακάλια μπορούν τώρα να μας κάνουν κακό. Λοιπόν, θα τα χτυπήσουμε. Αυτό είναι!

— Α! Θα χτυπήσουμε τα πεινασμένα τσακάλια!

— Μα βέβαια. Θα τα χτυπήσουμε.

Ακαθόριστα συναισθήματα μας είχαν κυριέψει εκείνο το βράδυ. Τι έγινε, λοιπόν, ο καλός Θεός της γιαγιάς, εκείνος που μυστικά τον ικετεύαμε στην προσευχή μας να βρει και για τα πεινασμένα τσακάλια σπόρους; Τι έγινε και χάθηκε ο Μεγάλος Δράκος, θεότητα τόσο φιλική και φιλεύσπλαχη του δάσους που, όταν πολύ πεινούσαν τα τσακάλια και φώναζαν, τα έβαζε να φάνε και να κοιμηθούνε; Κι αφού εκείνοι γίνηκαν καπνός — ο Θεός κι ο Μεγάλος Δράκος — και τα τσακάλια πεινούσαν, πώς οι άνθρωποι τα χτυπούσαν έτσι σκληρά;

Ήταν πια αδύνατο να καταλάβουμε. Τα τσακάλια, από πλάσματα του δάσους που είχαν δικαίωμα να φάνε, έπρεπε τώρα να γίνουν εχτρός. Ως τότε ξέραμε μονάχα να τα φοβόμαστε, επειδή μας ήταν άγνωστα, επειδή δεν ξέραμε παρά μονάχα τη φωνή τους κ' η φωνή τους ήταν άγρια. Τώρα έπρεπε να συνηθίσουμε να τα πολεμούμε, έπρεπε να κάμουμε τα πρώτα βήματα προς το παντοδύναμο εφόδιο των ανθρώπων, το μίσος.

Άγρυπνοι κείνη τη νύχτα, ξαπλωμένοι στα κρεβάτια μας περιμέναμε, όταν ακούστηκαν τα ουρλιαχτά των τσακαλιών που πλησίαζαν. Κρατήσαμε την ανασαμιά μας. Άξαφνα, σ' ένα σύνθημα δοσμένο ποιος ξέρει πώς, άγρια χλαπαταγή αντήχησε μες στη νύχτα: οι άνθρωποι χιμούσαν. Αλάλαζαν, χτυπούσαν τα τούμπανα, χτυπούσαν ντενεκέδες, κουνούσαν τ' αναμένα δαδιά. Που και που έπεφτε και καμιά ντουφέκια. Τ' αγρίμια, έτσι απότομα χτυπημένα, βγάλανε σπαραχτικές φωνές κι αποτραβηχτήκαν, μια. Πάλι ξεχύθηκαν με λύσσα. Πάλι η φωνή των ανθρώπων χτύπησε απάνω στη νύχτα σα σε μπακίρι· πάλι τα ουρλιαχτά αντήχησαν. Ο αγέρας ήταν πυκνός και βαρύς από σπαραγμό, από πάθος και αφρούς. Τα άστρα κρύφτηκαν για λίγο κάτω απ' τον καπνό. Ύστερα ήρθε ένα μεγάλο σύννεφο και τα σκέπασε.

Σωπαίναμε. Ακούγαμε. Μήτε τα δάκρυα δε θέλαν να βλογήσουν τα κουρασμένα μάτια μας. Τρέμοντας μπαίναμε στο νόημα του σκληρού νόμου του κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο μπαρμπα - Ιωσήφ.

ΣΙΓΑ - ΣΙΓΑ, όσο οι μέρες κάτω απ' τα Κιμιντένια ανάτελναν και βασίλευαν, άρχισα να αισθάνουμαι το διαφορετικό νόημα που είχαν πολλά πράματα εδώ, κοντά στη γη και στη φύση: το χώμα, τα δέντρα, τα σύννεφα. Και στην πόλη ήταν δέντρα, και χώμα και σύννεφα. Το χειμώνα κ' εκεί τα φύλλα πέφταν απ' τα κλωνιά, ύστερα ερχόταν η άνοιξη, και τότε πάλι απ' τα γυμνά ξύλα πετάγονταν φύλλα και λουλούδια. Τα σύννεφα ρίχναν νερό, ή ήταν άσπρα και ταξίδευαν, ή βάφαν με σφантаχτερά χρώματα τον ουρανό όταν ο ήλιος πήγαινε να βασιλέψει. Όλα αυτά στην πόλη ήταν ωραία. Αλλά ήταν μόνο ωραία. Ήταν η διακοσμητική μαγεία του κόσμου, που βέβαια θα είχε γίνει μονάχα για τη χαρά των παιδιών, όπως τα караβάκια από πεύκο, κ' οι ξύλινοι ελέφαντες με το γαλάζιο πετσί, και τα κίτρινα κουνέλια από λάστιχο.

Τη μυστική ζωή των δέντρων άρχισα να τη μαθαίνω έξω, κοντά στη γη. Εκεί άρχισα να μαθαίνω το βαθύ δεσμό του ανθρώπου με τον ήλιο, με το χώμα, με το νερό.

Ο ΜΠΑΡΜΠΑ - ΙΩΣΗΦ ήταν ο Νέστορας του υποστατικού, το «στοιχείο» του, καθώς τον λέγαν όλοι. Τα μαλλιά του ήταν κάτασπρα και το δέρμα στο πρόσωπο και στα χέρια του ήταν σκαμμένο απ' τις ρυτίδες και τον ήλιο. Πολύ νέος, παλικαράκι, ξεκίνησε κ' ήρθε απ' το φτωχό νησί του, τη Λήμνο, να βρει τροφή στην πλούσια χώρα, την Ανατολή. Από τότε πια δεν ξαναγύρισε· τον κράτησαν τα Κιμιντένια. Βρισκόταν τότε στη Λήμνο, τον καιρό της μακρινής εκείνης νιότης, μια κοπελίτσα με αστραφτερά μάτια. Ο Ιωσήφ ήταν αμούστακο παλικάρακι. Ήταν ψαράς και δούλευε σε τράτες. Μια νύχτα πάει και βρίσκει την κοπελίτσα να κοιτάζει τα άστρα. Της λέει:

«Μαρία, τι μελετάς;»

Ξαφνιασθηκε και γύρισε τρομαγμένη, επειδή η συνομιλία της με τον ουρανό ήταν μοναχική και ιερή, κ' είχε το φόβο σα να προδόθηκε.

«Τι μελετάς;» της είπε πάλι.

«Τίποτα», του αποκρίνεται προσπαθώντας να φανεί αδιάφορη. «Την Πούλια κοιτάζα».

«Αλήθεια; Την Πούλια κοιτάζεις; Και που έμαθες εσύ για την Πούλια και για τα άστρα;»

Του είπε: Ένας γέροντας καπετάνιος, που πέρασε μια φορά απ' το νησί, εκείνος της έμαθε με τι τρόπο να διαβάσει τα άστρα.

«Αλήθεια; Σου εμαθε πώς να διαβάζεις τ' άστρα;»

Α, όχι πώς της έμαθε! Μονάχα να, της έδειξε τον τρόπο που τα μελετούνε. Όμως τ' άστρα είναι τόσο πλήθος, κ' εκείνη τόσο απλή και τόσο νέα. Πώς να βρει άκρη; Ο γερο -καπετάνιος τα μελετούσε σ' όλη του τη ζωή. Εκείνη ακόμα πόσο έζησε; Ίσως γι' αυτό όλα ήταν σκοτεινά, πολύ μπερδεμένα, κι αγωνιζόταν να μαντέψει το μυστικό τους μήνυμα.

Ο Ιωσήφ, το παλικαράκι, την αγκαλιάζει τότε και τη φιλά στα χείλια. Της λέει:

«Άφησε τ' άστρα, Μαρία. Ήρθα να σου μιλήσω».

Κάθισαν καταγής, κάτω απ' τη νύχτα. Η νύχτα μόνο τους άκουγε, γαλήνια και μυστηριακή.

«Βλέπεις», της λέει, «τα βουνά που είναι πέρα απ' τη θάλασσα;» Και της έδειξε την Ανατολή.

«Τα βλέπω».

«Σήμερα ήρθε ένα καράβι απ' τα μέρη αυτά. Ήμωνα στο λιμάνι κ' είδα τους ταξιδιώτες. Όλοι τους λέγανε για μια πλούσια χώρα με ψηλά δέντρα και παχιά γη. Ένα σπόρο της ρίχνεις και σου δίνει πεντακόσους σπόρους, χίλιους σπόρους. Τα βουνά, λέει, είναι γεμάτα από κοπάδια ζωντανά αμέτρητα, χώρια τ' αγρίμια, ελάφια και αρκούδες κι αγριογούρουνα, που ζούνε στ' απάτητα μέρη. Εκεί είναι η βλογημένη γη του κόσμου. Μ' ακούς;»

«Σ' ακούω, αγάπη μου».

«Εδώ η γη μας είναι φτωχή και γυμνή. Δεν έχει δέντρα, δεν έχει κοπάδια πρόβατα, δεν έχει αγριογούρουνα κ' ελάφια. Κ' η θάλασσά μας, όσο να τη δουλέψεις, δε δίνει. Όπως και να τα λογάριασα, ποτές δε θα γίνω καπετάνιος, ποτές δε θα κάμω δική μου τράτα. Που θα τον βρω εδώ το θησαυρό για ν' αγοράσω τράτα; Κι όμως εσύ δεν πρέπει να πεινάσεις! Πρέπει να σου δώσω όλα τα καλά του κόσμου! Μ' ακούς;»

«Σ' ακούω, αγάπη μου».

«Λοιπόν, θα φύγω για τη χώρα που είναι πέρα απ' τη θάλασσα. Θα δουλέψω λίγον καιρό, μα θα δουλέψω γερά. Κι άμα θα μαζέψω πολύ βιός, θα 'ρθω να σε πάρω. Τότες θα κάμουμε εμείς την πιο καλή τράτα του νησιού. «Βαγγελίστρα» θα τη λένε. Θα τη βάψουμε με κόκκινο και με κίτρινο χρώμα — όχι κίτρινο, καναρινί. Κ' εσύ θα 'σαι καπετάνισσα».

Η Μαρία σωπαίνει. Πολύ. Κ' ύστερα αρχίζει να κλαίει σιγανά, εξακολουθητικά, χωρίς φροντίδα, σα να 'ναι μονάχη. Δεν κάνει μήτε τόση δα προσπάθεια να τον μποδίσει. Το ξέρει καλά πως θα 'ναι μάταιο: τ' άστρα ήταν τόσο μπερδεμένα απόψε, τόσο σκοτεινά... Κι αν ακόμα δεν ήξερε καλά να τα διαβάσει, όμως είχε μαντέψει το μυστικό τους μήνυμα.

«Το 'ξερα», του λέει μόνο. «Το 'ξερα», λέει πάλι, σα να κουβεντιάζει με τον εαυτό της, «πως η ώρα μου ήρθε».

Αυτά γίνανε κείνη τη νύχτα της Λήμνου. Ο Ιωσήφ έφυγε απ' το ήσυχο νησί του, πέρασε τη θάλασσα κ' ήρθε στην αντικρινή χώρα. Ήρθε στα Κιμιντένια. Όμως δεν έκαμε κοπάδια δικά του, μήτε άλλον πλούτο. Σαν πέρασε η πρώτη χρονιά κ' είδε τι είχε οικονομήσει με τη δούλειψή του είπε:

«Είναι πολύ λίγα. Δε γίνεται να κάμω μ' αυτά τράτα και να πάρω τη Μαρία. Μπορεί να τα καταφέρω στο χρόνο που έρχεται».

Ήρθε ο άλλος χρόνος, και πάλι δεν μπόρεσε. Ήρθε κι ο άλλος. Κι άλλος.

«Η μοίρα μου θα 'ναι», σκέφτηκε.

Όμως δεν το αποφάσιζε να τα βάλει κάτω. Έγραφε στο νησί: «Περίμενέ με, όπου να 'ναι θα

κάμω τον πλούτο που χρειάζεται για ν' αγοράσουμε τράτα. Τότες θα 'ρθω να σε πάρω, Μαρία». Πέρασαν κι άλλοι χρόνοι. Κι όταν πια ο Ιωσήφ βεβαιώθηκε πως δεν είναι εύκολο ένας ψαράς να κάμει βιος δουλεύοντας τη γη, κι αν ακόμα είναι η γη της Ανατολής, μάζεψε όλες τις οικονομίες της νιότης του που σπαταλήθηκε στην ξένη χώρα, και κίνησε να γυρίσει στο νησί του. Στο δρόμο, πριν φτάσει στη θάλασσα, έπεσε απάνω σε ληστές που τον ξεγυμνώσανε. Γύρισε πίσω στα Κιμιντένια. Και πάλι άρχισε να δουλεύει επειδή δεν ήθελε να γυρίσει στο νησί πιο φτωχός απ' ό,τι ήταν σαν ξεκίνησε. Πάλι άρχισε. Όμως πια τώρα η πίστη τον είχε εγκαταλείψει. Έλεγε και ξανάλεγε μονάχος του:

«Μπορεί να 'ταν για καλό που με συναπαντήσανε οι ληστές. Μπορεί να 'ρθούν πιο καλές χρονιές. Θα κάμω πλούτο και θ' αγοράσω την τράτα».

Αλλά μέσα του πια δεν το πίστευε. Τον εαυτό του ξεγελούσε μόνο. Ήρθαν ύστερα χρονιές με πλημμύρες, τα σπαρτά καταστραφήκανε, πολλή δυστυχία έπεσε στα Κιμιντένια κι ο Ιωσήφ έμεινε πολλά καλοκαίρια άρρωστος. Τότες πια το δέχτηκε οριστικά πως αυτή είναι η μοίρα του, πως πια τράτα δική του δε θα κάμει, πως οι τράτες δεν είναι για τους Ιωσήφ.

Πέρα απ' τη θάλασσα η Μαρία τον περίμενε χρόνους πολλούς. Όσπου μια μέρα ήρθε στο νησί τους ένας Αμερικάνος, ένας ξενιτεμένος πατριώτης τους. Είχε χρυσά νομίσματα, είχε χρυσά δόντια, ήταν κακός και μονόχωντος, και το πρόσωπό του ήταν κίτρινο απ' τις αρρώστιες του μεγάλου κόσμου. Σ' αυτόν τη δώσανε οι γονιοί της τη Μαρία για γυναίκα, και μες στα πράσινα μάτια του τέλειωσε η ιστορία των άστρων. Η Μαρία υποτάχτηκε, όπως όλες οι γυναίκες του τόπου της και της σειράς της. Κι από τότε πια μήτε μια φορά δεν μπόρεσε να ξαναδιαβάσει στα άστρα. Ο μυστικός δεσμός μαζί τους, το προνόμιο της νεότητάς της, είχε χαθεί οριστικά. Έκλαψε, στην αρχή, την πρώτη νύχτα που είδε τα άστρα να έχουν σφαλγητό το στόμα και να μη της στέλνουν μήνυμα. Μα ύστερα το συνήθισε και μήτε καν θυμόταν πως βρίσκονται στον ουρανό άστρα.

Έτσι πέρασε ο καιρός κι ο Ιωσήφ γέρασε στα Κιμιντένια. Τα μαλλιά του γίνανε κάτασπρα και το πετσί στα χέρια του και στο πρόσωπο σκάφτηκε απ' τις ρυτίδες και τον ήλιο. Απ' όλες τις δουλειές της γης σε μια μονάχα πέτυχε, έγινε μοναδικός: να μπολιάζει δέντρα. Χιλιάδες αγριελιές, αγριαχλαδιές κι άλλα δέντρα είχαν μεταμορφωθεί απ' τα χέρια του. Τα ήξερε ένα - ένα. Στην αρχή τους έβγαζε και ονόματα. Τα έλεγε «Μαρία», τα έλεγε «Βαγγελίστρα», τα έλεγε «Νικολή», τα έλεγε «Πετράκη» — ονόματα της κοπελίτσας με τα άστρα, της τράτας που θα έκανε, των παιδιών που δεν έκαμε. Όμως όταν οι Μαρίες κ' οι Βαγγελίστρες κ' οι Πετράκηδες γινήκανε πολλοί, άρχισε να τα μπερδεύει. Έτσι, παράτησε τα ονόματα. Κι όταν τα δέντρα που ανάσταινε γινήκανε ανώνυμα, έμαθε να τα ζει βαθύτερα, όχι σαν επιθυμίες που δεν ικανοποιήθηκαν. Έγινε πια αληθινός φίλος τους, τα 'ξερε ένα - ένα, θυμόταν τη χρονιά που μπόλιασε το καθένα, τα περιστατικά τους. Και με το να τα μελετά έτσι, παρακολουθώντας την ανάστασή τους στον κόσμο, με το να τα ζει έτσι, σιγά - σιγά η ζωή του βρήκε ένα σκοπό. Ξεμάκρυνε απ' τους ανθρώπους, έγινε ένα με τα δέντρα. Έγινε κι αυτός δικός τους, ένα μεγάλο παλιό δέντρο που βλογούσε και προστάτευε τους μικρούς του φίλους. Για τίποτα πια άλλο απ' τα εγκόσμια δε νοιαζόταν. Μήτε ήξερε τι γινόταν ο κόσμος πέρα απ' τα Κιμιντένια, μήτε πια ήθελε να μάθει. Κάποτε πολύ αδύναμα, έρχονται στις νύχτες του μακρινές μνήμες: Λένε για ένα ξερονήσι του Αιγαίου, για γαλάζια θάλασσα, για κοχύλια και καράβια με γοργόνες στην πλώρη. Πλένε τα καράβια, τ' άρμπουρα και τα ξάρτια τους κάνουνε δάσος, όταν η γοργόνα απ' το πρώτο καράβι φωνάζει στις άλλες θριαμβευτικά: «Κάμετε τόπο! Κάμετε τόπο κ' έρχεται!» Τότες όλες οι γοργόνες σαλεύουν, βάζουν φως στα μάτια τους, βάζουν τα καλά τους τα ρούχα, τ' άρμπουρα σειούνται και τα καράβια παραμερίζουν. Κάνουν ένα πέρασμα ανάμεσά τους σαν ποτάμι, αγέρας πια δε φυσά, και μες στη γαλήνη του θαλάσσιου ποταμιού, χτυπώντας τα νερά αργά με τα κουπιά

της, φρεσκομπογιαντισμένη πλέει η «Βαγγελίστρα». «Καλωσόρισες στη θάλασσά μας!» φωνάζουν οι γοργόνες των καραβιών. «Καλώς σας βρήκα!» τους αποκρίνεται η τράτα.

— Καλώς σας βρήκα..., μουρμουρίζουν αλαφρά τα χείλια του γέροντα.

Ανοίγει πιο πολύ, όσο γίνεται, τα μάτια του να κρατήσει το όραμα. Μα αυτό φεύγει, ολοένα φεύγει. Μονάχα ένα θολό γαλάζιο πέπλο, αυτό υπάρχει. Σαλεύει σαν κύματα. Α ναι, πάλι ήρθαν τα κύματα, τρέμοντας βγαίνουν ίσκιοι σιγά - σιγά από μέσα τους, από βαθιά μέσα τους βγαίνουνε τ' άρμπουρα, φτερουγίζουν να φύγουν, μα δεν μπορούν. Καθορίζονται μόνο, ολοένα, παίρνουνε σχήματα σταθερά, γίνονται κορμοί και φύλλα, δέντρα που φυτρώνουν μέσα απ' τα κύματα.

ΠΛΗΣΙΑΖΕ η εποχή που έπρεπε να μπολιαστούν τα δέντρα. Ο μπάρμπα - Ιωσήφ, που όλο τον άλλο καιρό ζούσε μακάρια τις μέρες του στο υποστατικό επειδή δεν τον άφηναν να κάνει καμιά δουλειά, έδειχνε τώρα περίεργη ταραχή. Ο τόπος δεν τον χωρούσε, ολοένα γύριζε πάνω απ' το παχύ στρώμα τον άμμο όπου φύλαγε τις βέργες τα μπόλια του.

Τέλος, μια μέρα ο παππούς τον φώναξε:

— Τι λες, γέρο - Γιωσήφ; Ήρθε η ώρα;

— Ήρθε, αφέντη μου.

— Καλά. Άρχισε αύριο το πρωί.

Ύστερα έστειλε και φώναξε εμάς τα παιδιά.

— Θα πάτε με τον μπαρμπα - Γιωσήφ, αύριο το πρωί, μας είπε. Να δείτε που θα μπολιάσει τα δέντρα.

Και γυρίζοντας στο γέροντα:

— Κάθε παιδί ας διαλέξει ένα δέντρο, είπε. Να το μπολιάσεις στ' όνομά του.

Την άλλη μέρα πολύ πρωί ξεκινήσαμε. Ο ήλιος μόλις είχε βγει. Ο μπαρμπα - Ιωσήφ πήγαινε πρώτος, με αργά βήματα, κοιτάζοντας χαμηλά τη γη, κ' εμείς ακολουθούσαμε χαρούμενα. Συζητούσαμε τι δέντρο θα διαλέξει ο καθένας μας και κάναμε πολύ φασαρία. Τέλος συμφωνήσαμε. Η Άρτεμη διάλεξε μια αγριελιά. Δεν ήξερε να πει γιατί, αλλά πολύ αγαπούσε τη γαλήνη του ελαιώνα, το ασημένιο φύλλωμα, τους τυραννισμένους κορμούς. Εγώ διάλεξα μιαν αχλαδιά.

Φτάξαμε. Ο μπαρμπα - Ιωσήφ απόθεσε καταγής το μάτσο τις βέργες που κουβαλούσε μαζί του, τα μπόλια. Δεν έβλεπε πια καλά, γι' αυτό πασπάτευε το άγριο δέντρο, τα κλωνιά του, γυρεύοντας να βρει το καλό μέρος. Ολοένα η έκφρασή του γινόταν πιο αυστηρή. Τα μάτια του δεν κοίταζαν πουθενά πλάι, μήτε εμάς. Ολοένα χάνανε τη λάμψη τους, σα να σβήναν, όλη η ύπαρξή του έσβηνε για να μείνει μόνη, πυκνή η ζωή της αφής. Όταν επιτέλους βρήκε το μέρος που ήθελε, σήκωσε τα μάτια του στον ήλιο. Έκαμε το σταυρό του τρεις φορές, και τα χείλια του κάπως σάλεψαν ενώ ψιθύριζαν τη μυστική του δέηση. Έμεινε για λίγο άφωνος, κ' ύστερα κατέβασε τα μάτια απ' τον ήλιο. Ήταν πια γαλήνιος και βέβαιος. Με

σταθερό χέρι έκοψε με το μαχαίρι του κ' έβγαλε απ' τη βέργα, το μπόλι, ένα μέρος φλοιό σα δακτυλίδι. Με το ίδιο το μαχαίρι χάραξε το αγριόδεντρο, και στη θέση της φλούδας που βγήκε έβαλε το κομμάτι το φλοιό της βέργας. Κ' ύστερα έδεσε σφιχτά το ξένο σώμα στο σώμα του δέντρου.

Τέλειωσε.

Μια δυνατή χλωμάδα απλώθηκε στο πρόσωπο του γέροντα. Πάλι κοίταξε κατά το μέρος του ήλιου. Και πάλι, τρέμοντας, προσευχήθηκε:

— Σ' ευχαριστώ που αξιώθηκα και φέτος να μπολιάσω δέντρα...

Κ' έπειτα στρέφοντας σ' εμένα, γαλήνια:

— Αυτό είναι, γιε μου, είπε. Σου το παραδίνω το δέντρο σου. Να τ' αγαπάς σαν πράμα του Θεού.

Ήταν ιερότητα πολλή στη στιγμή και στην έκφρασή του, που μας συνέπαιρνε κ' εμάς τα παιδιά, ασυναίσθητα. Μα δεν καταλαβαίναμε καλά για ποιο λόγο. Τι είχε γίνει; Ένα κομμάτι φλούδα από μια βέργα κόλλησε πάνω στο άγριο δέντρο. Τίποτ' άλλο δεν είχε γίνει.

Κοιτάζαμε το γέροντα απορώντας. Κ' εκείνος, σα να μάντευε το τι γινόταν μέσα μας, γυρίζοντας σ' εμένα:

— Βάλε τ' αυτί σου απάνω στο δέντρο, μου είπε.

Πλησίασα το κεφάλι μου κι ακούμπησα το αυτί μου καταπώς μου είπε. Έφερε κ' εκείνος το πρόσωπό του, τα ακούμπησε κι αφουγκράστηκε. Έτσι κοντά τα πρόσωπά μας σα ν' άγγιζαν το ένα τ' άλλο. Είδα τα μάτια του που ήταν θολά. Σιγά - σιγά βάραιναν και σφαλνούσαν, σα να βυθιζόταν σε έκσταση. Ωσπου κλείσανε οριστικά.

— Ακούς τίποτα;.. μου ψιθυρίζει η φωνή του απ' το βύθος της μαγείας.

Τίποτα. Όχι. Τίποτα δεν άκουγα.

— Όμως εγώ ακούω!... μουρμούρισε.

Και μες στη σιγανή φωνή του έπαλλε η χαρά.

— Όμως εγώ ακούω! ξαναείπε.

Κ' έπειτα μου εξήγησε πως άκουγε το αίμα του δέντρου, απ' όπου είχε πάρει τη φλούδα το μπόλι, να τρέχει αργά μες στο αίμα του άγριου κορμού, ν' ανακατεύεται μέσα του, αρχίζοντας έτσι την πράξη του θαύματος, τη μεταμόρφωσή του.

— Άμα θ' αγαπήσεις πολύ τα δέντρα, τότε θ' ακούς κ' εσύ, μου είπε. Θα τ' αγαπήσεις, παιδί μου;

Του το υποσχέθηκα.

— Θα τ' αγαπώ, μπάρμπα - Ιωσήφ.

- Θα τ' αγαπήσεις, Άρτεμη;
- Θα τ' αγαπώ, μπαρμπα - Ιωσήφ.

ΕΤΣΙ ΕΜΑΘΑ ν' αγαπώ τα δέντρα. Κι όταν ήρθε η ώρα και πέθανε, μια νύχτα ανοιξιιάτικης θύελλας, η μεγάλη καρυδιά που είχαμε στην είσοδο του υποστατικού, ήμουν πια πολύ φίλος της κ' έκλαψα, επειδή η καρυδιά μάς άφησε.

- Γιατί να γίνει αυτό; Γιατί να μας φύγει η καρυδιά! Γιατί;.. έλεγα μες στα δάκρυα.
- Έτσι είναι, παιδί μου. Μη λυπάσαι, με παρηγορούσε η μητέρα μου που, μολονότι απλή, είχε το σοφό ένστιχτο να με προφυλάξει ως την ώρα εκείνη, ως την ώρα που θα ήταν μπορετό, απ' τη γνωριμία του θανάτου.

- Μα γιατί να είναι έτσι; Γιατί;
- Γιατί έτσι γίνεται, αγόρι μου. Έτσι γίνεται και με τα δέντρα και με τους ανθρώπους.
- Τουλάχιστον να 'φυγε χαρούμενη η καρυδιά; Να μην ήταν λυπημένη;

Ω, δεν έφυγε διόλου λυπημένη! Οι πρόγονοί της είχαν έρθει σε μακρινούς χρόνους απ' τα μέρη του Καυκάσου. Σ' εκείνα τα μέρη είναι μόνο βουνά απάτητα που πάντα τα κατοικούνε σύννεφα. Γι' αυτό, τον ήλιο σπάνια εκεί τον βλέπουν οι καρυδιές. Ο κόσμος γύρω τους είναι θολός και σκοτεινός. Μια μέρα πέρασε ένα αγριοπούλι απ' τα βουνά του Καυκάσου. Ερχόταν απ' τα δυτικά, από βασιλεία μακρινά, κ' είπε στις καρυδιές το νέο.

«Κει κάτω κατά τα δυτικά», είπε, «βρίσκεται μια χώρα που είναι πάντα φωτεινή. Τη λένε χώρα του Αιγαίου. Εκεί είναι τα Κιμιντένια».

Αυτά ακούγοντας δυο μεγάλες καρυδιές μπήκαν σε πολύν καημό.

«Πόσος καιρός μας μένει;» λέγαν. «Είναι κρίμα να πεθάνουμε χωρίς να δούμε τη φωτεινή χώρα».

Τις άκουσε το μεγάλο ποτάμι της Ανατολής και τις λυπήθηκε.

«Εγώ», λέει στις καρυδιές, «έχω πολλούς γιους και πολλές κόρες. Κει που τελειώνουν τα δικά μου τα νερά, αρχίζουν τα νερά των παιδιών μου και των παιδιών των παιδιών μου. Το πιο μικρό φτάνει ίσαμε τη φωτεινή χώρα, εκεί ζει. Μπορώ να σας ταξιδέψω».

Έτσι έγινε, και το μεγάλο ποτάμι πήρε τις δυο καρυδιές μες στα νερά του και τις κατέβασε χαμηλά. Ύστερα τις πέρασε στ' άλλα ποτάμια, στα παιδιά του και στα παιδιά των παιδιών του. Και το πιο μικρό, το «Τσακάλ - Ντερέ» — το Ποτάμι των Τσακαλιών — που είναι κάτω απ' τα Κιμιντένια, αυτό τις έφερε στον τόπο μας. Οι δυο καρυδιές στην αρχή μαγεύτηκαν, αλλά ύστερα άρχισε να τις βασανίζει η νοσταλγία. Θυμόντανε πολύ την πατρίδα τους, τ' απάτητα βουνά του Καυκάσου και τα σύννεφα που πάντα τα κατοικούσαν. Χρειάστηκε καιρός ίσαμε που να συνηθίσουν στη χώρα της θάλασσας. Φέραν ένα νέο παιδί στη γη: τη δική μας την καρυδιά. Αυτή γεννήθηκε στα Κιμιντένια, γι' αυτό μοναχά σαν παραμύθι άκουγε να της λένε για τη μακρινή πατρίδα των προγόνων της. Έτσι αυτή δε δοκίμασε τον

καημό της ξενιτιάς, ποτές δεν υπόφερε από νοσταλγία. Έζησε χρόνους πολλούς, είδε κι άκουσε όλες τις θύελλες που έρχονται απ' τα Κιμιντένια· προστάτεψε κάτω απ' τον ίσκιο της, κοριτσάκι σαν ήταν, τη γιαγιά μας, ύστερα τα παιδιά της σαν ήρθαν, τη μητέρα μου, ύστερα εμάς όλους. Έδωσε σ' όλους μας απ' τον καρπό της. Και τώρα πια που γέρασε πάει να κοιμηθεί... Μ' ολάνοιχτα μάτια μάθαινα για πρώτη φορά την ιστορία της καρυδιάς. Α, λοιπόν! Τώρα πια πάει να κοιμηθεί...

— Μα αλήθεια, κοιμούνται κ' οι καρυδιές;

— Βέβαια κοιμούνται άμα τελειώσουν ό,τι έχουν να κάμουν εδώ στη γη, βεβαίωσε η μητέρα.

Κ' επειδή το ίδιο απόγεμα ο ξυλοκόπος θα έκοβε το πεσμένο δέντρο σε μικρά ξύλα, η μητέρα μου, για να με προετοιμάσει:

— Κοίταξε, μου είπε, τα φύλλα! Πώς άρχισαν να μαραίνονται...

Κίτρινα, ζαρωμένα, τα φύλλα πέθαιναν αργά, έτοιμα να πέσουν με το πρώτο άγγιγμα. Έκοψα ένα, το 'τριψα μες στα χέρια μου και το μύρισα. Δεν είχε κείνη τη χαρακτηριστική μυρουδιά, που τόσες φορές την είχα ανασάνει τρίβοντας φύλλα καρυδιάς για να αιστανθώ έπειτα τα μάτια μου να βαραίνουν και τη γλυκειά επιθυμία να κοιμηθώ. Όχι, τα νεκρά φύλλα δε δίνουν πια αυτή τη μυρουδιά.

— Η ψυχή του δέντρου πια δεν είναι μέσα τους. Γι' αυτό, εξήγησε η μητέρα.

Γι' αυτό, είπε, μπορούμε πια να κόψουμε τον κορμό και τα κλωνιά, ξέροντας πως δεν κάνουμε κακό στην ψυχή του. Και σαν έρθει ο χειμώνας, θα κάνουμε μ' αυτά τα ξύλα φωτιά που θα μας ζεστάνει. Έτσι, ίσαμε την τελευταία ώρα της, η καρυδιά θα μας συντροφεύει και θα μας βοηθά με τις κόκκινες φλόγες της.

— Όμως, κοίταξε, αγόρι! Εκεί! Κοίταξε τις ρίζες, είπε πάλι η μητέρα μου.

Τυρανισμένες απ' τον κρυφό τους αγώνα τόσων χρόνων, μπλεγμένες η μια στην άλλη, σα χέρια που απόκαμαν, κείτονταν εκεί, μες στο βαθύ λάκκο που άνοιξε το δέντρο πέφτοντας.

— Δε λέω τις μεγάλες ρίζες! είπε η μητέρα, προσέχοντας που πήγαινε η ματιά μου. Κείνες τις άλλες, τις μικρές, που μέινανε στο χώμα, αυτές κοίτα!

Κ' ενώ εγώ παρατηρούσα, μου εξήγησε πως στις μικρές εκείνες ρίζες, και στο χώμα που είναι κει, βρίσκεται το λίκνο της νέας καρυδιάς που θα 'ρθει. Αύριο η μεθαύριο θα βάλουμε εκεί, μες στο λάκκο, δυο καρύδια απ' τον καρπό του δέντρου που μας έφυγε και θα τα σκεπάσουμε με το χώμα. Οι μικρές ρίζες θ' αγκαλιάσουν αλαφρά τους καρπούς, θα τους προστατέψουν ώσπου να φυτρώσουν και να βγουν πάνω απ' την επιφάνεια της γης στον ήλιο. Έτσι θα μας έρθει νέα καρυδιά στον τόπο αυτηνής που έφυγε. Μα όχι, δε θα 'ναι άλλη καρυδιά. Θα 'ναι η ίδια που θα ξαναγυρίσει στον κόσμο δροσερή σα νέο κορίτσι, να κάνει φύλλα και ίσκιο, να σκεπάσει πάλι εμάς και τα παιδιά που θα 'ρθουν έπειτα από εμάς.

Αυτά λέγοντας η μητέρα, εγώ κατάλαβα πως εκεί, στις μικρές ρίζες που μέινανε στο χώμα, ήταν η ψυχή του δέντρου που μας έφυγε. Αυτό πολύ λιγόστεψε τη λύπη μου.

ΑΡΓΑ το απόγεμα πήγαμε με την Άρτεμη στον ανοιχτό λάκκο οπού ήταν η καρυδιά. Το δέντρο πια δε βρισκόταν εκεί· το 'χαν κομματιάσει και τα ξύλα του τα βάλανε στην αποθήκη. Προσπάθησα να εξηγήσω στην Άρτεμη, που δεν ήξερε την ιστορία του δέντρου. Της είπα όσα είχα μάθει το πρωί απ' τη μητέρα μου, αλλά σαν έφταξα σ' εκείνο που μου είπε για «ψυχή» δεν ήξερα τι θα πει αυτό και δεν μπορούσα να της δώσω να καταλάβει. Θα ήταν, φαίνεται, τίποτα σαν τη μικρή καρδιά μας που, όταν ακουμπούσαμε το χέρι στο στήθος, ακούγαμε χτύπους.

— Στάσου! Στάσου! είπε η Άρτεμη. Αυτό θα 'ναι! Μπήκε μες στο λάκκο, έγειρε κι ακούμπησε το αυτί της

στο χώμα και στις μικρές ρίζες που μένανε απ' την καρυδιά. Η έκφρασή της έγινε σοβαρή, ενώ εγώ περίμενα με αγωνία. —Ακούς τίποτα; τη ρώτησα.

Η φωνή της ψιθυρίζει:

— Τίποτα! Τίποτα!

Πάλι σε λίγο:

— Τίποτα, Άρτεμη;

— Αχ, ακόμα τίποτα! Έλα κ' εσύ!

Πήδησα μες στο λάκκο, πλάι στο κοριτσάκι, κ' έβαλα το αυτί μου στη γη.

— Ακούς;.. ψελλίζουν τα χείλια της.

— Τίποτα!.. Τίποτα!..

Όλη η μικρή ζωή μας, όλοι οι πόροι του κορμιού, το αίμα κ' η σάρκα, όλα έπαλλαν μοναχά γι' αυτό: για ν' ακούσει η Άρτεμη, ν' ακούσω κ' εγώ.

Όσπου η καρδιά της, ώσπου η καρδιά μου άρχισαν να χτυπούν δυνατά στο στήθος μας που πίεζε τη γη.

Και τότε έγινε το θαύμα.

— Ακούω!... ψιθύρισα, τρέμοντας απ' τη συγκίνηση. Σαν κάτι ν ακούω!...

— Ακούω κ' εγώ..., λέει από βαθιά η φωνή του μικρού κοριτσιού. Αχ! ακούω την καρδιά του δέντρου...

Έτσι μας δόθηκε η ευλογία, εκείνο το βράδυ, ν' ακούσουμε την καρδιά ενός δέντρου — ενώ δεν ακούγαμε παρά μονάχα τη δική μας την καρδιά: τους χτύπους της που τους επέστρεφε η γη.

Η νύχτα κατέβαινε με μεγάλα βήματα απ' τα Κιμιντένια. Τη νύχτα όλα τα ζωντανά πλάσματα θέλουν καταφύγιο και προστασία. Γι' αυτό μαζέψαμε με τις χούφτες μας χώμα, η Άρτεμη κ' εγώ, και σκεπάσαμε αλαφρά τις ρίζες του λάκκου, για να περάσει καλά τη νύχτα η ψυχή της καρυδιάς. Να μην είναι έρημη και φοβηθεί.

Το ίδιο βράδυ η Άρτεμη, χωρίς να το θέλει, άκουσε τούτη την παράξενη συνομιλία.

Ο παππούς έλεγε στον μπαρμπα - Ιωσήφ:

— Γιωσήφ, η καρυδιά μας έφυγε. Δε θέλω να μείνει ο τόπος που άφησε χωρίς καρυδιά. Τι λες;

— Έτσι λέω κ' εγώ, συμφώνησε κ' εκείνος.

— Λοιπόν, θέλεις να φυτέψεις εκεί μιαν άλλη καρυδιά; Σου λέω, αν **θέλεις**. Δε σε βιάζω!

Ο μπαρμπα - Ιωσήφ δε διστάζει διόλου. Απαντά αμέσως:

— Θέλω.

Πέρασε μια στιγμή. Πάλι ο παππούς: — Αλήθεια, δε φοβάσαι, Γιωσήφ;

— Δε φοβάμαι, αφέντη μου. Το ξέρεις. Όχι, εγώ δε φοβάμαι να φυτέψω καρυδιά. Δεν τα φοβάμαι τα δέντρα.

Κ' ύστερα, πρόσθεσε σε λίγο, πόσον καιρό ακόμα έχει να ζήσει; Ίσαμε που να δώσει καρπό η καρυδιά που θα φυτέψει, εκείνος θα 'χει ταξιδέψει.

Ο παππούς τον χτυπά στον ώμο φιλικά.

— Όχι ακόμα, όχι ακόμα, γερο - Γιωσήφ! Έχουμε ακόμα μέρες!

Κ' έπειτα πάλι:

— Καλά, του λέει. Φύτεψε την καρυδιά!

Η Άρτεμη πάει σε λίγο και βρίσκει μονάχο τον μπαρμπα - Ιωσήφ. Πολύ τον παρακαλεί:

— Πες μου, του λέει, γιατί βάζουν εσένα να φυτέψεις την καρυδιά; Οι άλλοι φοβούνται;

— Σάλια - μάλια, κοριτσάκι μου, βεβαιώνει ο γέροντας. Ναι, φοβούνται. Ακούς να φοβούνται να φυτέψουν μια καρυδιά!

— Α, μονάχα για την καρυδιά φοβούνται; Και γιατί;

— Να, λένε πως αν φυτέψεις καρυδιά σου φέρνει θάνατο μόλις το δέντρο δώσει καρπό. Έτσι λένε. Όμως εμείς, στο νησί μας, αυτό δεν το ξέρουμε. Εμείς λέμε για την καρυδιά πως βοηθά τους ανθρώπους ν' αγαπιούνται.

Σε λίγο η Άρτεμη:

— Τι ώρα θα φυτέψεις την καρυδιά, μπαρμπα - Ιωσήφ;

— Μα, αύριο το πρωί.

— Καληνύχτα.

— Καληνύχτα, κοριτσάκι μου.

Την άλλη μέρα, από πολύ πρωί, η Άρτεμη βρίσκεται πάνω απ' το λάκκο που θα φυτευτεί η καρυδιά. Έρχεται ο μπαρμπα - Ιωσήφ και τη βρίσκει ξαφνιασμένος.

— Τι κάνεις εδώ, τόσο πρωί;

— Τίποτα, μπαρμπα - Μωσήφ. Ήρθα να δω.

Ο γέροντας ρίχνει φρέσκο χώμα στο λάκκο, το ετοιμάζει, κ' ύστερα βγάζει απ' την τσέπη του τους σπόρους. Χαμηλώνει προς τη γη. Την ίδια ώρα χιμά σα ζαρκάδι η Άρτεμη και του παίρνει απ' τα χέρια τους σπόρους. Και πριν καλά -καλά προφτάξει ο γέροντας να καταλάβει τι τρέχει, η Άρτεμη τους έχει χώσει στη γη.

— Τι έκαμες; της φωνάζει τρομαγμένος ο μπάρμπα -Ιωσήφ.

Σκουπίζει νευρικά τη φουστίτσα της απ' το χώμα. Τα μάγουλά της είναι κατακόκκινα απ' την ταραχή. Ανασαίνει βιαστικά.

— Φύτεψα πια την καρυδιά. Εγώ! Τώρα πια τέλειωσε! Ο μπαρμπα - Ιωσήφ δε φοβάται ο ίδιος να φυτέψει καρυδιά. Δε φοβάται για τον εαυτό του. Αλλά για τούτο το μικρό αγαπημένο κοριτσάκι; Ποιος ξέρει τι είναι αλήθεια και τι δεν είναι στο μυστικό κόσμο του θαύματος; Αν ό,τι λένε στα μέρη τούτα για κείνους που φυτεύουν καρυδιές είναι λίγο μόνο, λίγο μόνο αλήθεια...;

Πάνω απ' το κεφάλι του γέροντα και του παιδιού τριγυρίζει ατίθασα πνεύμα αμφίβολο και αινιγματικό.

— Μα γιατί το 'καμες, κοριτσάκι μου; Γιατί; λέει ολοένα πιο ταραγμένος, ολοένα πλημμυρίζοντας από φόβο ο γέροντας.

Η Άρτεμη δεν ξέρει πια τι ν' αποκριθεί, γιατί το έκαμε. Τώρα πια θα περιμένει να φυτρώσει το δέντρο, να 'βγει πάνω απ' τη γη. Ύστερα θα περιμένει την ώρα της πρώτης καρποφορίας. Τότε θα μάθει ένα ακόμα απ' τα μυστικά του κόσμου, που τόσο βιαζόταν να προφτάξει να τα μάθει: αν θα πληρώσει με θάνατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Όταν στα Κιμιντένια έρχεται η βροχή.

ΣΤΑ ΚΙΜΙΝΤΕΝΙΑ κοντά στη γη, έμαθα να διαβάζω μες στα μάτια των ανθρώπων την καθημερινή, την αδιάκοπη αγωνία για τον καιρό, τη βροχή και τον άνεμο. Αυτό γινόταν προ πάντων την άνοιξη, την εποχή του θερισμού και το φθινόπωρο. Ο παππούς μου κάθε βράδυ θα συμβουλευόταν τα σύννεφα που ταξίδευαν πέρα απ' τα Κιμιντένια, και τ' άστρα. Έσκυβε έξω απ' το παράθυρο και κοίταζε αυστηρά κ' επίμονα τον ουρανό, συγκεντρωμένος στον εαυτό του, ενώ όλοι πίσω του σώπαιναν και περίμεναν. Ταπεινή, στέρεη και ιερή η πείρα των ανθρώπων της γης, των απλοϊκών του προγόνων, καμωμένη αίμα στο αίμα του, ξυπνούσε, και ζούσε, υπολογίζοντας την κίνηση στα σύννεφα, το φως στα άστρα, την ταραχή του αγέρα στην ατμόσφαιρα. Σα να ήταν κάποια μυστική φωνή στον αγέρα, και στα σύννεφα, και στ' άστρα. Μα κανείς μας δεν την άκουγε, κανείς δεν είχε αυτό το προνόμιο εκτός από κείνον.

Όταν η συνομιλία με τη νύχτα τέλειωνε, τραβούσε μέσα το κεφάλι του και γύριζε σ' εμάς. Τότε τα μάτια της γιαγιάς και της μητέρας μου μεγάλωναν πιο πολύ, και μες στο υγρό τους φως έπαλλε η αγωνία.

Εκείνος έλεγε απλά:

— Έχουμε βροχή! Ίσαμε αύριο το βράδυ!

Ή, το ίδιο απλά:

— Ξερός καιρός. Όχι, δεν έχουμε βροχή!

Τότε, ανάλογα με την εποχή, με το αν η βροχή ήταν χρήσιμη ή καταστροφή για τα γεννήματα, γαλήνη ή άφωνη θλίψη χυνόταν μες στα μάτια των γυναικών. Η πιο σοφή, η γιαγιά, είχε μάθει, στο πέρασμα του καιρού, πως δεν έπρεπε στις πικρές ώρες να προσθέτει την ταραχή τη δική της στις έγνοιες του άντρα της, πως έπρεπε να σωπαίνει και να δαγκάνει τη λύπη στα δόντια της. Όταν, λοιπόν, τα μηνύματα του ουρανού ήταν κακά για τη γη, μαζεύοντας όλη τη δύναμή της για να συγκρατηθεί ψιθύριζε ταπεινά, ενώ σταύρωνε τα χέρια της με εγκαρτέρηση:

— Βλογημένο τ' όνομά του...

Κ' ευθύς έπειτα γύριζε σ' εμάς, τα παιδιά, που περίεργα παρακολουθούσαμε την τελετή, βρίσκοντας έτσι διέξοδο:

— Εσείς πρέπει πια να πάτε να κοιμηθείτε, έλεγε.

Ερχόταν τότε πάντα μαζί μας, έκανε νόημα και στη μητέρα μας να φύγει, αφήνοντας έτσι τον παππού μονάχο στις σκέψεις του. Κ' ενώ μας οδηγούσε να κοιμηθούμε:

— Απόψε να πείτε στην προσευχή σας, να παρακαλέσετε να μας στείλει ο Θεός βροχή, έλεγε.

Τι άλλο είχε να κάμει η γιαγιά για να δώσει στο σύντροφό της βοήθεια; Όταν ήταν νέα και μονάχη ικέτευε μυστικά μονάχη. Ίσως γίνει το θαύμα, έλεγε, να τρέξουν γρήγορα στα Κιμιντένια τα σύννεφα που τόσο αργούσαν. Όταν ήρθαν τα παιδιά της, τα έμαθε να

παρακαλούν εκείνα — ακούγεται πάντα πιο πρόθυμα η φωνή ενός παιδιού. Κι όταν ήρθαμε εμείς, τα παιδιά των παιδιών της, μας έμαθε εμάς να μεσιτεύουμε:

— Παρακαλέστε να μας έρθει βροχή αυτές τις μέρες, μας έλεγε.

Κ' η φωνή της έτρεμε, σα να μας ικέτευε να μην την εγκαταλείψουμε.

Κ' εμείς δεν της χαλούσαμε το χατίρι. Πότε, σύμφωνα με τις οδηγίες της, παρακαλούσαμε να 'ρθει η βροχή, πότε να μην έρθει. Ήταν σαν παιχνίδι. Όμως έρχονταν φορές που τα μπερδεύαμε και τα κάναμε θάλασσα. Μια νύχτα, ενώ μας είχε πει να προσευχηθούμε για να βρέξει, εμείς παρακαλέσαμε να φύγουν τα σύννεφα. Έτυχε τότε και τα σύννεφα φύγανε. Πρωί - πρωί την άλλη μέρα, μόλις είδαμε γαλάζιο τον ουρανό, τρέξαμε στη γιαγιά. Και πριν προλάβουμε να δούμε πόσο λυπημένη ήταν:

— Είδες γιαγιά; Έπιασε η προσευχή μας! είπαμε. Τα σύννεφα φύγανε!

Τρομαγμένη γύρισε και μας κοίταξε. Τ' απονήρευτα μάτια της παίζανε βιαστικά.

— Για όνομα του Θεού! Τι λέτε; Μα γιατί κάνατε την προσευχή σας χτες τη νύχτα;

— Μα για να φύγουν τα σύννεφα, γιαγιά! Έτσι δε μας είπες;

— Αχ, παιδάκια μου! Γιατί το κάματε αυτό; Γιατί: μουρμούριζε σε μεγάλη ταραχή. Δε σας είχα πει αυτό! Δεν ακούσατε καλά! Τώρα θέλουμε βροχή!

Κ' ύστερα, σα να συνομιλούσε με τον εαυτό της:

— Πώς να 'ρθει η βροχή;.. ψιθύρισε. Τι να κάμει κι ο Θεός, αφού τα παιδιά τον παρακαλέσανε να μη στείλει νερό...

Λυπηθήκαμε για ό,τι έγινε. Κι όταν, μιαν άλλη φορά, πάλι τα μπερδέψαμε και δε συμφωνούσαμε όλα τα παιδιά για το τι έπρεπε να παρακαλέσουμε, στείλαμε την Αγάπη να ρωτήσει μέσα:

— Γιαγιά, τι θέλουμε απόψε; Να βρέξει ή να μη βρέξει;

ΕΒΡΕΞΕ. Έβρεξε πολύ. Τα σύννεφα φάνηκαν κατά τις δέκα το πρωί, άφησαν τις πρώτες ψιχάλες, που ύστερα δυνάμωσαν. Η βροχή βάσταξε ως το βράδυ. Η γη διψούσε πολύ, κι όλοι περίμεναν το νερό σαν ευλογία για τους σπόρους. Ήταν Μάρτης. Στο υποστατικό σ' όλα τα πρόσωπα ήταν φανερή η χαρά. Οι ζευγάδες, προφυλαγμένοι στους οντάδες τους, κάνανε μεγάλη φασαρία, λέγαν ιστορίες, παίζανε χαρτιά, σιγανοτραγουδούσαν. Δεν είχαν να κερδίσουν τίποτα που με τη βροχή έμελλε η σοδειά να 'ναι πλούσια. Όμως δουλεύανε τη γη, πονούσαν το χώμα σαν πλάσμα ζωντανό που υπόφερνε. Καθαρή, δυνατή σα χαρά του κορμιού, έτσι ήταν η χαρά τους.

Πιο πολύ απ' όλους η χαρά ήταν φανερή στα πρόσωπα της γιαγιάς και της μητέρας μας. Μοναχά στο πρόσωπο του παππού δεν ξεχωρίζαμε τίποτα που να φωνάζει. Καθόταν, όπως πάντα γαλήνιος κ' ευτυχισμένος, σα να μην έγινε τίποτα νέο ή εξαιρετικό, και κοίταζε έξω απ' το παράθυρο το νερό, τα σύννεφα και τη γη που ξεδιψούσε.

Τότε δεν ξέραμε ακόμα καλά, εμείς τα παιδιά, δεν καταλαβαίναμε σ' όλη τη σημασία της την ευλογία της βροχής, όταν πολύ τη χρειαζόταν η γη. Όμως είχαμε κ' εμείς χαρά: οι λάκκοι και τα χαντάκια θα γέμιζαν νερό. Βέβαια δε θα σάλευε όπως το νερό της θάλασσας, αλλά τι πειράζει; Χτυπάς το νερό του λάκκου με τα χέρια, και γίνονται κύματα. Ρίχνεις μέσα πράσινα φύλλα, και γίνονται γαλάζια. Γίνονται γαλάζια κύματα, η αγαπημένη μαγεία της πατρίδας, γίνονται Αιγαίο, και τα караβάκια από πεύκο πλένε και πάνε. Πάνε χρυσά δώρα, γαλανές χάντρες και ψήφες κόκκινες, τις πάνε στην Κοκκινোসκουφίτσα που χάθηκε στα Κιμιντένια και πια δε γύρισε.

— Πες μας, παππού, πες μας για την Κοκκινোসκουφίτσα, παρακαλούσε η Αγάπη, παρακαλούσε η Άρτεμη, ενώ έξω έβρεχε.

— Έλα, ελα, παππού, πες μας! παρακαλούσα κ' εγώ και του τραβούσα τα χέρια.

Η Κοκκινোসκουφίτσα ήταν απ' τις τελευταίες γνωριμίες μας, και πολύ την αγαπούσαμε.

— Μα δε σας την είπε χτες η γιαγιά σας; έλεγε εκείνος.

— Μας την είπε, παππού. Μα...

— Λοιπόν, τι;

Δεν ξέραμε τι ν' αποκριθούμε, πώς να ξεκαθαρίσουμε το τι θέλαμε. Όσπου τέλος εγώ νόμιζα πως το έβρισκα:

— Μας την είπε, παππού. Μα ήταν... ήταν αλλιώτικη!

Τότε ο παππούς γελούσε δυνατά, και γυρίζοντας κατά το

μέρος της γιαγιάς που χαμογελούσε κ' εκείνη:

— Φαίνεται πως δεν τα κατάφερες καλά, γιαγιά, της έλεγε.

Μα πάλι πεταγόμεν εγώ, γεμάτος διαμαρτυρία:

— Όχι, παππού! Και της γιαγιάς η Κοκκινোসκουφίτσα ήταν όμορφη! Μονάχα... αυτό, μονάχα που ήταν... αλλιώτικη!

Δεν καταλάβαινα τότε πως, έτσι απλά, ήμουν, παιδάκι ακόμα, σοφός κριτικός και αποτιμούσα την Κοκκινোসκουφίτσα της γιαγιάς και την Κοκκινোসκουφίτσα του παππού όχι απ' τα ιστορικά τους, που ήταν τα ίδια, μα απ' το χαρακτήρα τους, που ήταν το ύφος. Η γιαγιά έδινε έναν τόνο ήμερο, απλό στο παραμύθι. Ο λύκος της ήταν σαν εκείνην καλός, μόνο που παραστράτησε ο δύστυχος χωρίς να το θέλει. Έτσι έφαγε τη γιαγιά της Κοκκινোসκουφίτσας, ύστερα θέλησε να φάει και το ίδιο το κοριτσάκι. Όχι όμως από κακού: να, κακή ώρα ήταν — αυτό μπορεί να τύχει σ' όλα τα πλάσματα του κόσμου, και τότες κάνουν έργα κακά.

Αντίθετα, ο λύκος του παππού ήταν λύκος σωστός, τριγύριζε στα Κιμιντένια, και σα νύχτωσε πείνασε πολύ. Βγήκε από το δάσος, τράβηξε πέρα απ' την κοίτη του ποταμιού κ' έφταξε στην κοιλάδα. Εκεί ήταν το καλυβάκι της καλής γριούλας, της γιαγιάς της Κοκκινোসκουφίτσας. Στάθηκε ο λύκος και συλλογίστηκε:

«Να φάω τη γιαγιά ή να περιμένω την Κοκκινোসκουφίτσα που έχει πιο γλυκό κρέας;»

Είχε καλό γούστο και προτίμησε να περιμένει. Μα πέρασε πολλή ώρα κ' η Κοκκινোসκουφίτσα δε φάνηκε. Δε βάσταξε άλλο ο λύκος, κάθισε κ' έφαγε τη γριούλα. Ύστερα ξάπλωσε στο κρεβάτι της, σκεπάστηκε ίσαμε το λαιμό και περίμενε το κοριτσάκι. Είπε: «Θα 'ρθεί, θα με δει στο κρεβάτι, θα νομίσει πως είναι η γιαγιά της. Τότες εγώ θα την πιάσω και θα τη φάω».

Μα η Κοκκινোসκουφίτσα δε φάνηκε κείνο το απόγεμα στα μέρη αυτά, δε φάνηκε πια. Τη γλίτωσε η μικρή βαλανιδιά που ήταν έξω απ' το πατρικό τους καλύβι. Ήταν πολύ φίλοι με την Κοκκινোসκουφίτσα. Κάθε μέρα μιλούσαν και λέγανε η μια στην άλλη τα μυστικά τους. Το μικρό δέντρο κάθε μέρα έλεγε στο κοριτσάκι για τους αρχαίους προγόνους του, για το Μεγάλο Δάσος τις βαλανιδιές που ήταν πέρα στα Κιμιντένια. Της έλεγε για την πυκνή σιωπή που βασιλεύει κάτω απ' τα κλωνιά, για το βαθύ στρώμα τα φύλλα που στοιβάζονται καταγής, μες στα χρόνια —χιλιάδες χρόνια— ώσπου γίνονται νερό και γη, κ' έτσι περνούνε πάλι στις ρίζες και γίνονται πάλι κλαδιά και πράσινα φύλλα. Καμιά ανθρώπινη ψυχή δεν μπήκε ποτέ σ' εκείνο το βασίλειο των βαλανιδιών. Κι όσες φορές φτάξανε ίσαμε τα σύνορά τους άνθρωποι, τα δέντρα που φυλάγανε το πέρασμα βούιζαν γοερά και στέλνανε το μήνυμα του κινδύνου στους συντρόφους τους, στις άλλες βαλανιδιές του δάσους. Όλες τότε τρέχανε φοβερές κι αμείλιχτες, στήνανε τους κορμούς τους και φράζανε το δρόμο.

Αυτά ακούγοντας η Κοκκινোসκουφίτσα πολύ ήθελε να ταξιδέψει στο βασίλειο του Μεγάλου Δάσους, και το 'λεγε στη μικρή φίλη της τη βαλανιδιά. Αυτή της αποκρινόταν:

«Άμα μεγαλώσεις ακόμα λίγο, τότες θα σε πάω. Εσένα μονάχα, Κοκκινোসκουφίτσα!»

Αυτό γινόταν κάθε μέρα, ο ήλιος βγήκε και βασίλεψε πολλές φορές, ώσπου, τέλος, το δέντρο βρήκε πως η Κοκκινোসκουφίτσα μεγάλωσε όσο έπρεπε, αφού είχε γίνει πέντε χρονών και ήταν καιρός να κάμει το ταξίδι. Την πήρε, λοιπόν, καβάλα στα κλαδιά του, κάμανε πανιά, ταξίδεψαν στον αγέρα που ζει πάνω απ' τα Κιμιντένια και μπήκαν στη χώρα των βαλανιδιών. Κανένα δέντρο δεν τις μπόδισε να μπου, επειδή όλα το ξέρανε και τις περίμεναν. Γι' αυτό, όταν οι φρουροί στα σύνορα είδαν τους ταξιδιώτες, κάλεσαν το αγεράκι και φύσησε μες στα φύλλα τους. Το μήνυμα πήρε κ' έδωσε σ' όλο το δάσος. Όλα τα φύλλα φύσησαν:

«Έρχεται η Κοκκινোসκουφίτσα! Έρχεται πια η Κοκκινোসκουφίτσα!»

Κατέβηκε το κοριτσάκι απ' το δέντρο, έσιαξε το φόρεμά του, και θαμπωμένο είδε γύρω του. Τα σκληρά κ' αλύγιστα κλωνιά των βαλανιδιών γέρναν σα χέρια πάνω του και το ικέτευαν, τα φύλλα βάλαν τα καλύτερά τους τα ρούχα και πέφταν σα χρυσή βροχή, οι πηγές βγήκαν απ' τις υπόγειες κρύπτες τους κι άρχισαν να ψιθυρίζουνε τραγούδια του δάσους — όλα την ικετεύανε:

«Μείνε μαζί μας, Κοκκινোসκουφίτσα! Στον κόσμο κάτω ζούνε λύκοι και άνθρωποι, και θα σε φάνε! Μείνε μαζί μας!»

Και η Κοκκινোসκουφίτσα δεν μπόρεσε να βαστάξει άλλο. Τη μάγεψαν τα Κιμιντένια, έγινε ελάφι, το μοναδικό ελάφι του δάσους, κ' έζησε χρόνους πολλούς και χαρούμενους στη χώρα των βαλανιδιών.

ΠΑΛΙ ΕΒΡΕΞΕ. Μα τώρα ήταν καλοκαίρι, οι καρποί είχαν δέσει στα δέντρα και στα κλήματα, και τα στάχυα είχαν γίνει. Όλα τα μάτια πάλι γύρισαν στον ουρανό, όμως τούτη τη φορά πλημμυρισμένα από αγωνία. Κι αυτό που φοβόνταν έγινε: ο ήλιος βγήκε. Ένα δυνατό κύμα ζέστη κατρακύλησε απ' τα Κιμιντενια και ξάπλωσε σ' όλη την κοιλάδα και σ' όλο τον κάμπο. Ο ανθός σε πολλά δέντρα κάηκε. Η καταστροφή ήταν μεγάλη. Λυπημένοι οι άνθρωποι κάθονταν και δε μιλούσαν. Σιωπή βασίλευε στο υποστατικό. Μήτε βήματα δεν ακούγονταν, σα να ήταν φόβος να ταραξουν το πένθος.

Μονάχα ο παππούς έμενε ατάραχος και κοίταζε τη γη, τα Κιμιντένια και τα σύννεφα. Είχε φτάξει στο σύνορο της αρχοντιάς και της γαλήνης που δίνει νόημα σ' όλα τα εγκόσμια αντικρίζοντάς τα μονάχα σαν περιστατικά Μεγάλου Νόμου που δεν είναι στη μοίρα του ανθρώπου να τον μάθει. Η αγωνία για τη γη, σ' όλη τη μακριά ζωή του, η πικρία για τόσες βροχές που δεν ήρθαν, η χαρά για τόσες άλλες που ήρθαν στον καιρό τους και γονιμοποίησαν τους σπόρους, κατασίγασαν τώρα στην ήμερη θεώρηση του κόσμου, στην υποταγή:

«Αν το θέλει ο Γιαραμπής⁴, θα βρέξει».

«Δεν το θέλει ο Γιαραμπής, και δε θα βρέξει. Βλογημένο τ' όνομά του!»

Όσο για τον καρπό που χάθηκε — καλά! Έδωσε τόσον πολύ η γη στα χρόνια που πέρασαν! Πάλι θα δώσει στα χρόνια που θα 'ρθουν.

⁴ Ο Θεός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η Ιστορία ενός ανθρώπου που γύρευε να βρει το καμήλι με το άσπρο κεφάλι. Κ' η ιστορία ενός άλλου ανθρώπου που ήθελε να βρει το Αεικίνητο.

ΠΟΛΛΕΣ ΩΡΕΣ ήμουνα μαζί με τους ζευγάδες στη γη. Θαρρώ πως μ' αγαπούσαν. Για να μ' ευχαριστηθούνε θυμόντανε παλιές ιστορίες για κλέφτες των βουνών, για κουρσάρους, ιστορίες για φαντάσματα και για θάματα αγίων.

Έρχονταν να δουλέψουν στη γη μας από πολλά μέρη, νησιώτες του Αιγαίου και στεριανοί από μακρινούς τόπους της Ανατολής. Οι νησιώτες λέγαν περιπέτειες караβιών, για γοργόνες και για πειρατές, κ' οι ιστορίες τους είχαν ανάλαφρο αγέρα. Ήταν ένα ταξίδι σε χώρες της φαντασίας τόσο πειστικό, που τις νύχτες το παιδί μπορούσε να το συνεχίσει μονάχο του, μες στα όνειρά του. Οι στεριανοί ήταν βαριοί. Λέγαν για κοντραμπατζήδες που κατέβαζαν με τα караβάνια τις καμήλες, σκοτεινοί κι αμίλητοι, το λαθραίο καπνό· λέγαν για το βίο και τα κατορθώματα του Τσάκιτζη, μυθικού ήρωα της Μ. Ασίας στα τελευταία χρόνια του ΙΘ' αιώνα· προπάντων λέγανε για βίους και για θάματα αγίων. Αυτοί οι άγιοι ήταν πλάσματα έξω απ' τη χαρά του κόσμου, γυμνοί, κοκαλιάρηδες, λιοκαμένοι κ' εκδικητικοί. Βλογούσανε τις καλές πράξεις, μα δεν ξέρανε να συχωρέσουνε ποτέ τις κακές. Πήγαιναν τη νύχτα και παραμόνευαν τους αμαρτωλούς έξω απ' τα καλύβια τους, μες στα χωράφια τους, και προσκαλούσαν για τιμωρούς τα φαντάσματα και τις ψυχές των πεθαμένων. Τέλος, φαίνεται πως ήταν μεγάλη συμφορά να πέσεις στα νύχια αυτών των αγίων.

Όμως την αληθινή ιστορία του κόσμου τη μάθαινα απ' τους περαστικούς ταξιδιώτες.

Το υποστατικό ήταν σε πέρασμα του μεγάλου δρόμου που ένωνε τα παράλια της Αιολίδας με την Πέργαμο, κι από κει με το εσωτερικό της Ανατολής. Έτσι, σχεδόν πάντα βρίσκονταν ταξιδιώτες του μεγάλου δρόμου. Ήταν Εβραίοι, Άρμένηδες, Τούρκοι, Χριστιανοί, φτωχοί, άρχοντες,πραματευτάδες, άρρωστοι. Φέρναν μαζί τους τις μοίρες τους, τα πάθη και τις δυστυχίες τους, τα νιτερέσα και τις τρέλες τους. Στο μακρύ δρόμο, οδεύοντας κάτω απ' το δυνατό ήλιο, ανασκάλευαν τις έγνοιες τους, τις ζούσαν, τις ξαναζούσαν, ίσαμε που πια αποτυπώνονταν στις αυλακίες του προσώπου και στα μάτια τους. Όταν το βράδυ τους έβρισκε σιμά στα μέρη μας, έρχονταν στο υποστατικό να βρούνε καταφύγιο για τη νύχτα: τροφή και προστασία από τ' αγρίμια. Η μεγάλη πόρτα του υποστατικού, ως τη στιγμή που θα σφαιλούσε το βράδυ, ήτανε ανοιχτή για τους ταξιδιώτες. Ένας παραγιός τους πήγαινε στον οντά, που ήταν επιτούτο καμωμένος για τους ξένους. Τους έδειχνε που θα κοιμηθούν, ύστερα τους έδινε απ' τα μικρά ψωμιά που ζυμώναμε για τους περαστικούς ταξιδιώτες, τα τσιφλικόψωμα, και τους έλεγε από που θα πάρουμε φαγί. Οι ταξιδιώτες πλένονταν, αν θέλανε ξεκουράζονταν, κ' ύστερα πήγαιναν και κάθονταν με τους ζευγάδες, φουμέρνοντας πολλά τσιγάρα και λέγοντας τα βάσανα και τις χαρές τους.

Η Άρτεμη, με την ανησυχία και την περιέργεια που είχε, ήταν πάντα η πρώτη που μάθαινε κάθε νέο ερχομό ξένου. Τον έβλεπε, τον ρωτούσε, ξέταζε τα ρούχα που φορούσε, τελευταία τον κοίταζε ερευνητικά στα μάτια και στο πρόσωπο. Έτσι, αφού είχε καθορίσει το είδος του, ερχόταν τρεχάτη σ' εμάς, τ' άλλα παιδιά, φωνάζοντας:

— Βροχή!

Τότε εμείς καταλαβαίναμε πως ταξιδιώτης καθώς πρέπει μας ήρθε, δηλαδή με ιστορίες, με παράξενα ρούχα, με λόξα ή μεπραμάτειες, κεντρίσματα της φαντασίας και της περιέργειάς

μας, παρθένο βιβλίο της μοίρας του κόσμου. Τρέχαμε τότες όλα τα παιδιά και βρίσκαμε τον ξένο, τον περιποιούμαστε, του δίναμε γάλα ή αυγά και, αφού έτσι τον καλοπιάναμε, καθόμαστε γύρω του και περιμέναμε.

Τότε σιγά - σιγά οι σελίδες του βιβλίου γύριζαν. Γύριζαν, για να μάθει ένα παιδί πως, πέρα απ' τις εξωτερικές ομοιότητες, πέρα απ' τη χαρά και τη λύπη, ένα άλλο στοιχείο, δυνατό σα φωτιά, ένωνε όλους τους ανθρώπους κ' έκανε να μοιάζουν οι μοίρες τους: το κυνηγητό του πάθους, η ανάγκη να βασανίζονται.

Οι σελίδες του βιβλίου γύριζαν:

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΗΣ

— *Μερ χαμπάρ!*⁵

— *Μερ Χαμπάρ!*

Ήταν ένας άνθρωπος ίσαμε σαρανταπέντε χρονώ. Κοντόσωμος, φτωχικά ντυμένος, με τα βρακιά που φορούνε οι τσιτμήδες καμηλιέρηδες. Τα μαλλιά του και τα γένια του ήταν ψαρά και σκεπάζανε πυκνά το κεφάλι και το πρόσωπο. Όμως φως ήταν στο πρόσωπο αυτό: έσταζε, έλαμπε ήμερο απ' τα καστανά μάτια του. Τον λέγαν Αλή. Στο φαράγγι που είναι πίσω απ' τα Κιμιντένια, αλάργα ίσαμε τρεις μέρες δρόμο, εκεί είναι η πατρίδα του. Εκεί ζούνε οι τσιτμήδες, απλοί κι αγαθοί άνθρωποι, που ποτές δεν πειράξανε κανένα. Είναι φυλή Μουσουλμάνοι, πιστεύουνε στο Μωχαμέτ, όμως πιστεύουνε και στους αγίους των Χριστιανών, προπάντων στον Άι - Γιώργη τον καβαλάρη. Λένε: «Ο άνθρωπος είναι αδύναμος στη γη δω κάτω. Οι άγιοι των Χριστιανών ζουν ψηλά, κει που μένει κι ο Προφήτης. Δεν μπορεί, θα 'χουνε κι αυτοί πολλή δύναμη. Καλό είναι ένας φτωχός τσιτμής να τα 'χει καλά μ' όλους όσοι μένουνε στον ουρανό».

Οι πιο πολλοί τσιτμήδες ζούνε οδηγώντας καραβάνια καμήλες, δικά τους ή ξένα. Κατεβάζουν τα γεννήματα απ' τα Κοζάκια στα παράλια, αυτοί καβάλα στα γαϊδούρια τους, πίσω οι ντεβέδες⁶ κ' οι καμήλες. Κάθε καμήλα έχει το κουδούνι της, το κάθε κουδούνι έχει το δικό του ήχο. Οι τσιτμήδες καμηλιέρηδες οργώνουν αργά το δρόμο, δεν κοιτάνε πίσω, πάντα κοιτάνε χαμηλά: τη γη που σπιθίζει απ' τον ήλιο, τ' αυτιά του γαϊδουριού που πότε - πότε σαλεύουν. Όλα είναι ίδια, απαράλλαχτα ίδια. Το ζο κάτω απ' τα σκέλια τους δίνει μονότονη κίνηση στο κορμί τους, στο κεφάλι τους — πότε μπρος, πότε πίσω. Το μυαλό και το κορμί συνηθίζουνε την κίνηση, που με τον καιρό γίνεται αναγκαία καθώς ο αγέρας και το φως: ναρκώνει τον άνθρωπο, τίποτα πια δεν επιθυμεί και τίποτα δε ζηλεύει — έτσι είναι η ζωή. Πίσω του παίζουν οι ήχοι, έξι, εφτά, οχτώ φωνές — αυτές είναι όλες οι φωνές του κόσμου. Ο πρώτος ήχος απ' την πρώτη καμήλα — το κουδούνι που κρέμεται απ' το σαμάρι της — ψιλός, νεανικός ήχος, λέει πάντα:

Εβλεντιρελίμ... Εβλεντιρελίμ...

Εβλεντιρελίμ... εβλεντιρελίμ...

⁵ Τούρκικος χαιρετισμός

⁶ Αρσενικές καμήλες

Ο δεύτερος ήχος απ' τη δεύτερη καμήλα, πιο βαρύς λέει

*Νερντέν μπουλαλούμ... Νερντέν μπουλαλούμ...
Νερντέν μπουλαλούμ... Νερντέν μπουλαλούμ...*

Κι ο τρίτος ήχος, αυστηρός, αργός, δένει τους πρώτους και αποκρίνεται με ασφάλεια:

*Σουρντάν... μπουρντάν...
Σουρντάν... μπουρντάν...*

Τίποτα δεν μπορεί να ταραξεί την αυστηρή πειθαρχία αυτών των πίσω ήχων. Επιβεβαιώνουν την καλή τάξη, τη συμφωνία του κόσμου. Τους ακούει να πορεύονται πίσω του ο τσιτμής, και είναι ήσυχος πως όλα πάνε καλά στη γη. Μπορεί να τύχει μια στιγμή — μια ελάχιστη στιγμή — να λείψει ένας ήχος. Η αρμονία πάσχει μονομιάς κι ο τσιτμής καταλαβαίνει πως κάτι χάλασε στην τάξη του κόσμου. Τότε μονάχα παίρνει το πρόσωπό του ανήσυχη έκφραση και γυρίζει πίσω του να δει. Σταματά, κατεβαίνει απ' το γαϊδούρι του, πάει και ξαναδένει στο караβάνι την καμήλα που έκοψε το σκοινί. Και η συμφωνία ξαναρχίζει.

ΟΙ ΖΕΥΓΑΔΕΣ του υποστατικού, μαζεμένοι γύρω στον Αλή, τον παρακολουθούνε που τυλίγει το ένα τσιγάρο πάνω στ' άλλο, σιωπηλός.

- Αλή, που είναι το караβάνι σου;
- Δεν έχω караβάνι. Ήρθα μοναχά με μια καμήλα.
- Μοναχά με μια καμήλα! Δε δουλεύεις σε караβάνια;
- Όχι, δε δουλεύω πια σε караβάνια.
- Και που πας;

Το φως στα μάτια του Αλή τρέμει ανήσυχο, σαν απορία παιδιού.

- Γυρεύω, το καμήλι με το άσπρο κεφάλι...

Και πριν οι ζευγάδες προφτάξουν να πουν τίποτα:

- Μπας και το είδατε σε κανένα караβάνι; Μπας και το είδατε πουθενά;.. λέει η φωνή του Αλή και τρέμει απ' τη συγκίνηση. Είναι ένα μικρό καμήλι, ίσαμε ένος χρονού. Οι τρίχες στο κούτελο και στο κεφάλι του είναι άσπρες...

Που ξανακούστηκε καμήλι με άσπρο κεφάλι; Οι ζευγάδες γελούν δυνατά, σπουν στα χάχανα και κοιτάνε τον Αλή περιπαιχτικά:

- Αλήθεια, ε; Το καμήλι με το άσπρο κεφάλι; Το καμήλι με το άσπρο κεφάλι! Πολύ θα ταξιδέψεις ακόμα στην Ανατολή για να το βρεις, Αλή! Πολύ θα ταξιδέψεις!

Ο Αλής βάζει δύναμη για να βαστάξει την ταραχή της καρδιάς του, να κρατήσει τους

χτύπους της, και συμμαζώνεται στη θέση του σαν πληγωμένο ζο.

— Μη με περιγελάτε..., τους λέει ταπεινά, κ' η φωνή του είναι ζεστή και τρέμει. Είχα μια φορά ένα καμήλι με άσπρο κεφάλι. Το άφησα και χάθηκε απ' τα χέρια μου, μα πια δεν μπορώ να κάμω χωρίς αυτό. Γυρίζω μπας και το ξαναβρώ. Μη με περιγελάτε...

Σιγά - σιγά οι άνθρωποι μερεύουν κάτω απ' το πυκνό στρώμα τη λύπη που χύνει η μορφή του Αλή. Τα χάχανα σβήνουν κι όλα τα μάτια μαζεύονται στο ίδιο σημείο, για να ξεχωρίσουν μες απ' τον καπνό που γεμίζει την ατμόσφαιρα, να πλησιάσουν το πάθος που κυνηγά ένα καμήλι με άσπρο κεφάλι, το καμήλι με το άσπρο κεφάλι, στους δρόμους της Ανατολής.

Ο Αλής από μικρό παιδί δούλευε στα караβάνια. Όταν άρχισε να καταλαβαίνει τη ζωή, οι ήχοι των κουδουνιών που έρχονταν απ' τους προγόνους του, ζυμωμένοι στο αίμα του, ξύπνησαν.

«Πάρε με με τις καμήλες, πατέρα!»

«Έλα! Από αύριο θα 'ρχεσαι με τις καμήλες».

Απ' την άλλη μέρα καβαλικεύοντας τα πισινά του γαϊδουριού, ο μικρός Αλής άρχισε να πορεύεται το δρόμο της Ανατολής. Δεν ήταν δικές τους οι καμήλες. Ποτές ο πατέρας του δεν είχε δικές του καμήλες. Δούλευε για άλλον αφέντη. Και σαν πέθανε, δεν άφησε στο γιο του τίποτα, πάρεξ το δεσμό με τους ήχους.

Ο Αλής δεν πρόκοψε πιο πολύ απ' τον πατέρα του. Σα μεγάλωσε, άρχισε κι αυτός να δουλεύει σε ξένες καμήλες. Μα όταν ήρθε ο καιρός που οι άνθρωποι παντρεύονται, μπόρεσε να βρει και να πάρει δική του μια γυναίκα.

Την άλλη μέρα που παντρεύτηκαν, όταν ο Αλής ξεκινούσε με το караβάνι του, η γυναίκα του βγήκε απ' το καλύβι τους να τον ξεπροβοδίσει και του είπε:

«Σ' εννιά μήνες θα 'χουμε παιδί. Κοίταξε να κάμεις δικές σου καμήλες, γιατί θα 'χουμε ν' θρέψουμε ένα στόμα ακόμα».

Ο Αλής αυτά ακούγοντας έγινε σοβαρός κι άρχισε να κάνει οικονομίες. Ταξιδεύοντας στο δρόμο της Ανατολής έτρωγε σκέτο ψωμί, δεν ξενυχτούσε σε χάνια. Έβαλε έτσι λίγα γρόσα στην άκρη.

Όμως σαν ήρθαν οι εννιά μήνες, παιδί δεν τους ήρθε.

«Καλά. Θα 'χουμε τον άλλο χρόνο», είπε η γυναίκα. «Εσύ να κάνεις τις οικονομίες σου».

Αυτό βάσταξε πολλά χρόνια. Ο Αλής έκανε τις οικονομίες του, κ' η γυναίκα του δεν του έκανε παιδιά, επειδή ήταν στείρα. Όταν τέλος βεβαιωθήκανε πως δε θα τους έρθει παιδί, η γυναίκα είπε:

«Για μέτρησε, Αλή, το θησαυρό που μάζεψες ίσαμε τώρα. Μπορούμε ν' αγοράσουμε μια δική μας καμήλα για τα γεράματά μας;»

Ο Αλής ξαγρύπνησε κείνο το βράδυ, και σαν έβγαινε ο ήλιος είχε μετρήσει το θησαυρό του.

Όχι, δεν έφτανε για ν' αγοράσουν μια καμήλα. Μισή καμήλα μονάχα θα μπορούσαν ν' αγοράσουν.

Τότες καθίσανε, ο Αλής κ' η γυναίκα του, άλλη μια νύχτα και ξαγρύπνησαν, μπας και βρούνε με τι τρόπο ν' αγοράσουνε μισή καμήλα. Όταν βγήκε πάλι ο ήλιος, το είχαν βρει κ' είχαν συμφωνήσει τι να κάμουν.

Ζούσε κείνον τον καιρό κ' ένας άλλος, δεύτερος Αλής, πατριώτης τους, που δούλευε σε ξένα караβάνια στα μέρη του Καζ - Νταγ, πολύ μακριά απ' την πατρίδα τους. Πολύ σπάνια αυτός ο άλλος ο Αλής ερχόταν στο φαράγγι των τσιτμήδων, σαν τύχαινε η δουλειά να τον φέρει κατά τα μέρη εκείνα. Αυτές τις μέρες βρισκόταν στο χωριό.

Πάει ο πρώτος Αλής και τον βρίσκει.

«Αλή», του λέει. «Τόσα χρόνια δουλεύεις κ' εσύ σε ξένα караβάνια, και δική σου μήτε μια καμήλα δεν απόταξες. Δε θα το 'θελες να είχες;»

Ο δεύτερος Αλής αποκρίνεται:

«Θα το 'θελα πολύ. Μα δεν έχω τον πλούτο που χρειάζεται να πάρω μια δική μου καμήλα».

Ο πρώτος Αλής:

«Ξέρεις πόσον πλούτο έχεις;»

«Ξέρω».

«Για πόσο φτάνεις;»

«Φτάνει για μισή καμήλα».

«Κ' εγώ έχω πλούτο για μισή καμήλα. Δε βάζουμε μαζί τα γρόσα μας ν' αγοράσουμε μια καμήλα συντροφική;»

Μιλήσανε πολύ και συμφωνήσαν. Αγοράσανε μια καμήλα και τη βάλανε να δουλεύει με το караβάνι του Αλή. Ο δεύτερος Αλής έφυγε ύστερα για τα μέρη του Καζ - Νταγ. Κάθε φορά που θα γύριζε, θα κάνανε λογαριασμό το τι έβγαλε η καμήλα με τη δουλειά της και θα μοιράζονταν τα κέρδη.

Ο Αλής, τότε, κρέμασε ένα καινούργιο κουδούνι στο λαιμό της καμήλας τους, την έδεσε πρώτη στη σειρά πίσω απ' το γαϊδούρι του και βγήκε στο μεγάλο δρόμο με το караβάνι του. Ήταν πολύ περήφανος και πολύ σίγουρος για το μέλλον του κόσμου, και κάθε τόσο γύριζε πίσω να βεβαιωθεί πως η καμήλα του τον ακολουθά, πως υπάρχει.

Έτσι πέρασε ένας χρόνος, όταν κάτι σημαντικό έγινε. Η συντροφική καμήλα γέννησε ένα καμηλάκι. Ο Αλής πολλές φορές είδε τις ξένες καμήλες να γεννούν. Όμως τώρα με τη δική του ταράχτηκε πολύ.

«Για κοίτα!» είπε στη γυναίκα του. «Έχουμε τώρα και μωρό...»

Κοίταξαν. Κι αυτό που είδαν τάραξε την καρδιά τους σα βίαιος άνεμος. Κάτι απίστευτο και

μοναδικό ήταν στο μικρό καμηλάκι: το πετσί και οι τρίχες στο κεφάλι του δεν είχαν χρώμα καφετί, καθώς οι άλλες καμήλες. Ήταν άσπρες. Ήταν ένα καμηλάκι με άσπρο κεφάλι: το μοναδικό καμηλάκι με άσπρο κεφάλι που έγινε σ' όλη την Ανατολή.

Το νέο πήρε κ' έδωσε στο χωριό των τσιτμήδων, στα γειτονικά χωριά που ήταν μες στο φαράγγι, σ' όλους όσοι ταξίδευαν το μεγάλο δρόμο που πάει στα παράλια. Όλοι τρέχανε να δουν το θαυμαστό άσπρο καμήλι, κι όλοι μακάριζαν τον Αλή.

Κι ο Αλής πια ζούσε σε αληθινή ευτυχία. Αγάπησε πολύ το νέο ζο, όπως τίποτα άλλο δεν είχε αγαπήσει ίσαμε τότε στη γη. Το μεγάλωνε με στοργή και με τρυφερότητα, του έβγαζε ονόματα δανεισμένα απ' τον ουρανό και τη φύση — ονόματα δέντρων και καρπών — του έδινε όχι μονάχα το χαμούρι που τρώνε οι άλλες καμήλες, του έδινε σταφύλια και ζάχαρη και άλλα πολλά.

Τέλος, αγόρασε ένα καινούργιο κουδούνι, το 'δωσε με χάντρες γαλάζιες και κόκκινες και το πέρασε στο λαιμό του μικρού ζου. Όταν κι αυτό έγινε, το πήρε μαζί του στο πρώτο ταξίδι του για τα παράλια. Το καμηλάκι πήγαινε πάντα πλάι στη μάνα του, κι ο Αλής όλο γύριζε και το κοίταζε. Όμως κουράστηκε να γυρίζει, δεν το είχε συνηθίσει. Ο μεγάλος ήλιος έκαιγε πολύ από πάνω του, ο Αλής έκλεισε τα μάτια. Ο δρόμος ήταν έρημος, τίποτα δεν ακουγόταν γι' αυτό μες στον παρθένο χώρο υψωνόταν καθαρά σαν προσευχή η νέα συμφωνία. Μες στους παλιούς γνώριμους ήχους, αυτούς τους πίσω ήχους που ακολούθησαν τον Αλή σ' όλα τα χρόνια της ζωής του ως σήμερα, ανακατευόταν τώρα ο νέος ήχος, ανατάραζε την παλιά αρμονία, έσβηνε τους άλλους τόνους κ' έμενε αυτός, ο νέος, μόνος. Τι καλά που ήταν! Τι καλά που είναι να πορεύεσαι στο δρόμο της Ανατολής και πίσω σου να μην είναι έρημος, να μην είναι μοναχά ξένες φωνές, να 'ναι και μια δική σου, να 'ναι όλα τα χρόνια που κουράστηκες και υπόφερές καμωμένα ήχος στο λαιμό ενός μικρού καμηλιού με άσπρο κεφάλι...

Ο Αλής ήταν ευτυχισμένος και γαλήνιος. Η ζωή πια είχε νόημα και σημασία.

Μα το νέο έφταξε ίσαμε τα μακρινά μέρη του Καζ - Νταγ, όπου δούλευε ο δεύτερος Αλής. Ξεκινά αυτός κ' έρχεται στο χωριό των τσιτμήδων.

«Όρα καλή, σύντροφε!» λέει στον Αλή. «Τι νέα;» «Έχουμε καλά νέα, σύντροφε. Η καμήλα μας γέννησε, κ' έχουμε τώρα κ' ένα μικρό καμήλι». «Για να το δω!»

Το είδε, αλλά έκαμε πως δεν πρόσεξε καν το άσπρο κεφάλι.

Λέει ο Αλής του Καζ - Νταγ:

«Λοιπόν, σύντροφε! Τώρα που έχουμε δυο ζωντανά, θέλω να χωρίσουμε τη συντροφιά μας. Εσύ θα πάρεις το ένα, εγώ το άλλο. Όποιο θέλεις διάλεξε».

Ετούτος ο Αλής, με το να έχει ταξιδέψει σε μέρη μακρινά, είχε γίνει σοφός και πονηρός. Σκεφτόταν: «Ο σύντροφός μου θα κρατήσει τη μεγάλη καμήλα. Δε γίνεται! Από μισή που ήταν δική του, θα την ορίζει ολάκερη. Έτσι εγώ θα πάρω το καμήλι με το άσπρο κεφάλι, θα το ταξιδέψω στο Καζ - Νταγ και θα το πουλήσω, στο δρόμο, στους αρκουδιάρηδες που έχουνε μαϊμούδες κι αρκούδες και μαζεύουνε γρόσα απ' τον κόσμο δείχνοντάς τες. Θα βγάλω έτσι πιο πολλά απ' ό,τι κάνει μια μεγάλη καμήλα».

Ο πρώτος Αλής κάθισε πάλι όλη τη νύχτα με τη γυναίκα του και ξαγρύπνησαν για να βρουνε

το τι έπρεπε να κάμουμε.

Η γυναίκα έλεγε:

«Φως φανερό, Αλή! Πρέπει να κρατήσεις τη μεγάλη καμήλα. Που θα ξαναβρούμε τέτοια τύχη, να 'χουμε μια μεγάλη καμήλα δική μας!»

Ο Αλής υπόφερνε, δεν μπορούσε να το φανταστεί πως θ' αποχωριζόταν το καμήλι με το άσπρο κεφάλι.

«Μπας και δε θα μεγαλώσει κι αυτό;» έλεγε. «Ας το κρατήσουμε, να το μεγαλώσουμε!»

«Τι μου λες να το κρατήσουμε!» φώναζε η γυναίκα του. «Και στο μεταξύ τι θα μας δίνει; Κι αν στο μεταξύ ψοφήσει;»

Τέλος ο πραχτικός νους της γυναίκας στάθηκε πιο δυνατός απ' την τρυφερότητα του Αλή, πιο δυνατός απ' την αδύναμη θέλησή του.

Τ' άλλο πρωί, με μάτια θολά απ' την αγρύπνια και την πίκρα, ο Αλής αποχαιρέτησε το καμήλι με το άσπρο κεφάλι. Στάθηκε ολόρθος και κοίταζε το όραμα που έφευγε με γρήγορο πηδηχτό βάδισμα ζαρκαδιού ίσαμε που χάθηκε απ' τα μάτια του. Τότε ο Αλής κατάλαβε σαν κάτι να του τραβούν απ' την καρδιά του, κι όλα γύρω του να 'ναι έρημα, επειδή πια δε θα 'χε σύντροφο του μεγάλου δρόμου, επειδή η τρυφερότητα που ήρθε τόσο αργά κ' έπρεπε να ξοδευτεί πια δε θα είχε τρόπο.

Έγινε βαρύς κι αμίλητος. Δεν είχε όρεξη να φάει κι αδυνατίζε κάθε μέρα. Πίσω του, ενώ όδευε με το караβάνι του, πάντα τον ακολουθούσαν οι ήχοι. Μεσ στους ήχους ήταν και η δική του καμήλα, που τώρα ήταν ολότελα δική του. Μα για τον Αλή οι φωνές είχαν σωπάσει, οι ήχοι δε μιλούσαν πια. Γιατί στον τόπο τους είχε μπει τώρα άλλη φωνή πιο δυνατή, αυτή που θα 'ρθει σε κάθε άνθρωπο, μια φορά μονάχα και ποτέ άλλη, κ' ύστερα ο άνθρωπος θα την κυνηγά σα σκιά που φεύγει, πάντα φεύγει.

Κι Ο ΑΛΗΣ παράτησε τη γυναίκα του στο φαράγγι των τσιτμήδων, παράτησε τις ξένες καμήλες, γιατί πια είχε γίνει κακός καμηλιέρης και τον διώξανε, πήρε τη δική του καμήλα και τράβηξε στα μέρη του Καζ - Νταγ.

Βρίσκει τον παλιό του το σύντροφο και του λέει:

«Πάρε την καμήλα μου. Πάρε και το γαϊδούρι μου. Πάρε και το καλύβι που έχω στο φαράγγι. Πάρε ό,τι έχω. Μα δώσ' μου πίσω το καμήλι με το άσπρο κεφάλι...»

«Δεν το έχω πια, Αλή», του αποκρίνεται ο σύντροφός του. «Το πούλησα στο δρόμο».

Ο Αλής από τότε όλο γυρίζει. Μόλις ξημερώσει μπαίνει στο μεγάλο δρόμο, και κοιμάται όπου βραδιαστεί. Το γαϊδουράκι του πορεύεται υπομονετικά, και πίσω του δεμένη, έρημη και μόνη, ακολουθά η καμήλα του, ταράζοντας με τον ήχο του κουδουνιού της τη ζεστή σιωπή της γης. Οι άνθρωποι τον περιγελούνε και τον πειράζουνε. Οι πιο συμπονετικοί του λένε πως είναι τρέλα, πως είναι μάταιο να γυρίζει. Τον συμβουλεύουνε να πάει πίσω στο φαράγγι και στο караβάνι του. Όμως ο Αλής δεν τους ακούει. Επειδή δεν μπορεί να το

πιστέψει, επειδή δε θέλει να το πιστέψει πως το καμήλι με το άσπρο κεφάλι χάθηκε, πως πια δε θα υπάρξει στη ζωή του.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΗΣ

Ο Στέφανος μάς ήταν γνώριμος απ' την πόλη. Ήταν ένα γεροντοπαλικάρο, κ' η δουλειά του ήταν να κάνει σαμάρια. Είχε το μαγαζί του στην είσοδο της πόλης, στον Άγι -Αντώνη. Από κει άρχιζε ο ανηφορικός δρόμος που πήγαινε στο λόφο με τους ανεμόμυλους. Κι από κει πέρα ήταν ο μεγάλος δρόμος των караβανιών για την Ανατολή. Αγριολούλουδα φύτευαν γύρω στο εκκλησάκι, μύριζε δεντρολίβανο, ήταν κ' ένα κυπαρίσσι. Πέρα απ' το κυπαρίσσι ήταν μια σειρά πηγάδια, που βγάζανε το καλύτερο νερό του τόπου. Σαν άρχιζε να βραδιάζει, οι κοπέλες κάναν τις μπλεξίδες τους, παίρνανε στάμνες στον ώμο και πήγαιναν συντροφικές - συντροφικές να κουβαλήσουν νερό. Δεν ήταν για το νερό. Ήταν για να δούνε και να τις δουν. Σα φτάνανε στον Άγι - Αντώνη ξεκουράζονταν. Κρεμούσαν σε μια γέρικη ελιά, που ήταν έξω απ' το εκκλησάκι, αναθήματα, χρωματιστές κορδέλες, κουρελάκια, και είχαν την ελπίδα πως ύστερα από τόση φροντίδα ο Άγιός τους θα ερχόταν τη νύχτα στον ύπνο τους να τους πει για μια καλή τύχη. Το αγεράκι, ερχόμενο απ' τη θάλασσα, φυσούσε στα φύλλα, φυσούσε στα χρωματιστά κουρέλια, κ' η γέρικη ελιά ήταν σαν καράβι που ετοιμαζόταν για σαλπάρισμα.

Ο Στέφανος είχε τον πιο καλό τόπο στον Άγι -Αντώνη. Καθόταν κοντά στο παράθυρο του μαγαζιού, έραβε τα σαμάρια του, τους έβαζε χρωματιστές χάντρες και κοίταζε τις κοπέλες. Σαν έπεφτε ο ήλιος τα καλοκαίρια, παρατούσε τη δουλειά του, κατάβρεχε τον τόπο που ήταν πλάι απ' το μαγαζί, σ' ένα μικρό ύψωμα, κ' έφερνε εκεί ένα κιλίμι. Το έστρωνε καταγής, και γύρω - γύρω έβαζε γλάστρες βασιλικό. Ύστερα καθόταν, τριγυρισμένος απ' τα λουλούδια, κ' έπινε μακάρια το ναργιλέ του. Κοίταζε το δέντρο με τα χρωματιστά αναθήματα που ανεμίζονταν. Βαστούσε τα μάτια του πολλή ώρα εκεί και καμάρωνε το δέντρο. Τι όμορφη που είναι η ζωή! Τι όμορφα που είναι να τελειώνει ο κόσμος σ' ένα δέντρο στολισμένο με χρωματιστά κουρέλια, καράβι έτοιμο πάντα για ταξίδι, που όμως ποτές δε φεύγει!

«Ο άνθρωπος να κάθεται καλά δεμένος αυτού που βρίσκεται. Όλα τ' άλλα είναι παλαβάδες!»

Ο Στέφανος είχε πολύ κοπιήσει για να φυλάξει μέσα του την αγάπη που είχε στην ήσυχη ζωή. Είχε κοπιήσει επειδή ζούσε μες στον πειρασμό, τριγυρισμένος απ' τους πιο παλαβούς ανθρώπους του κόσμου, σε μια πολιτεία τρελών. Οι συμπατριώτες του οι πιο πολλοί ήταν ή «γεμιτζήδες», άνθρωποι της θάλασσας, ή λαθρέμποροι, «κοντραμπατζήδες». Κινδυνεύανε σε μακρινά πέλαγα, στη Μαύρη Θάλασσα, στα μέρη που χύνεται ο Δούναβης. Πολλοί απ' τους γεμιτζήδες τούτους δε γύριζαν πια. Μοναχά τα μηνύματα έρχονταν, πως ναυαγήσανε και χάθηκαν στην τάδε θάλασσα. Ο Στέφανος έλεγε:

«Καλά να πάθουν! Μπας και δεν έχουμε θάλασσα στον τόπο μας; Ήμερη θάλασσα, προφυλαγμένη κάτω απ' το «Τραπέζι του Δαιμόνου», χαρά Θεού... Σ' αρέσει, άνθρωπε, η θάλασσα; Κάμε μια ψαρόβαρκα και πιάνε χέλια και σαρδέλα στο μπουγάζι! Μα που να το καταδεχτούν αυτό οι γεμιτζήδες του Αϊβαλιού! Καλά να πάθουν!»

Όσο για τους άλλους πατριώτες, τους κοντραμπατζήδες, υποκείμενα του σκοινιού και του παλουκιού, κάθε μέρα ο τόπος βούιζε απ' τα κατορθώματά τους, απ' τις απίθανες παλικαριές τους, απ' το αίμα τους που το χύνανε χωρίς λόγο, για κέφι και για φιλότιμο, στις μάχες που δίνανε με την εξουσία.

Κάθε τόσο έφτανε το νέο:

«Σκότωσαν τον τάδε! Σκοτώθηκε ο τάδε!»

«Καλά να πάθουν», έλεγε μοναχός του ο Στέφανος ο σαμαράς. «Χαμένα κορμιά! Γιατί δεν κάθονται ήσυχα;»

Πέρα απ' το δέντρο με τα χρωματιστά αναθήματα, στο τέλος του ανηφορικού δρόμου, ήταν οι ανεμόμυλοι. Εκεί κάθε Κυριακή πρωί παιζόταν η εισαγωγή της συμφωνίας: Οι γιοι των κοντραμπατζήδων παίζανε πετροπόλεμο. «Παίζανε!» Προετοιμάζονταν για το άλλο, το μεγάλο παιχνίδι που θα κάνανε όταν θα ερχόταν η σειρά τους να πάρουν τη θέση των πατεράδων τους, να γίνουν κι αυτοί κοντραμπατζήδες.

Όσο βαστούσε το παιχνίδι, οι μητέρες των παιδιών, όρθιες στα ριζά του λόφου, ντυμένες στα μαύρα, κίτρινες απ' την αγωνία, παρακολουθούσαν και περίμεναν. Ίσαμε που να πέσει ο ήλιος. Τότες το παιχνίδι τέλειωνε. Οι δυο αντίπαλες ομάδες των αγοριών κατηφορίζανε η καθεμιά από χωριστό μονοπάτι. Μπροστά πήγαιναν τα πιο χεροδύναμα παλικαράκια, σηκώνοντας στα χέρια τους συντρόφους τους που σκοτώθηκαν. Πάντα ήταν ένα - δυο σκοτωμένοι σε κάθε συμφωνία. Η πομπή κατέβαινε αργά. Πλησίαζε. Πλησίαζε. Τότες οι μανάδες πια δε βαστούσαν άλλο, δαγκάναν τα χείλια τους να τρέξει αίμα και χιμούσανε προς την πομπή να μάθουν. Αυτές που ήταν τυχερό τους, οι μητέρες των σκοτωμένων, πέφταν ξεφρενιασμένες πάνω στα νεκρά αγόρια, τα φιλούσαν στο στόμα, τραβούσαν τα μαλλιά τους και ξεσκίζανε με τα νύχια τα μάγουλά τους. Ύστερα η πομπή άρχιζε πάλι να πορεύεται. Μπροστά πάντα πήγαιναν τα παλικαράκια με τους σκοτωμένους συντρόφους τους, ύστερα οι μητέρες των σκοτωμένων. Ύστερα οι άλλες μητέρες, που άγρια χαρά έλαμπε στα μάτια τους επειδή δικός τους δεν ήταν ο κλήρος, δεν ήταν ακόμα. Πίσω το πλήθος. Καμιά φωνή δεν ακουγόταν. Μονάχα οι μητέρες του πένθους ολόλυζαν, λέγοντας να 'ναι καταραμένη η ώρα που γεννήθηκαν γυναίκες.

Ο Στέφανος έβλεπε την πομπή να περνά από μπροστά του και πολύ λυπότανε. Όμως έλεγε:

«Ποιος τα φταίει, τα μπερμπαντόπαιδα; Γιατί δεν κάθονται ήσυχα; Καλά να πάθουν!»

Για όλα αυτά ο Στέφανος, τριγυρισμένος από θεοπάλαβους, ζώντας στην πόλη του πάθους, απόφευγε τους πειρασμούς και δεν ξεμάκρυνε ποτέ απ' τα σαμάρια του. Μήτε όταν ο λόφος με τους ανεμόμυλους ήταν έρημος, μήτε τότε δεν ανέβαινε ίσαμε κει να δει τη μεγάλη θάλασσα και το δρόμο που πήγαινε, πήγαινε και δεν τελείωνε, πήγαινε στη μεγάλη Ανατολή. «Αμαρτωλός τόπος», συλλογιζόταν για το λόφο. «Παλαβοί δρόμοι», συλλογιζόταν για τη μεγάλη θάλασσα και για το δρόμο των караβανιών. Ο κόσμος καλά είναι καμωμένος και καλά τελειώνει στο δέντρο με τα σιαρισμένα χρωματιστά κουρέλια, πλοίο μαζί και θάλασσα και ωκεανός, όλη η γη.

Και ο καιρός περνούσε, κ' η γέριχη ελιά με τα αναθήματα πάντα σιαρισμένα πάντα ετοιμαζόταν για ταξίδι και ποτές δε σαλπάριζε. Κάποτε, σε μοναχικές ώρες, στις ώρες της μυστικής τους συνομιλίας, ο Στέφανος ρωτούσε την ελιά:

«Τι λες, σύντροφε; Θα φύγω κάποτε;»

«Θα φύγεις», του απαντούσε αινιγματικά.

Κι ο Στέφανος, απ' τον απλό τρόπο που η ελιά του αποκρινόταν, θαρρούσε πως ήξερε ποιο

θα ήταν γι' αυτόν το τέλος του ταξιδιού. Επειδή γι' όλους τους Στέφανους το τέλος του ταξιδιού είναι ορισμένο: Κάποτε θα του άρεζε μια κοπέλα, κόρη νοικοκυράς που ο άντρας της δεν ήτανε κοντραμπατζής και που ο γιος της δεν έπαιζε στη συμφωνία των ανεμόμυλων. Φρέσκο αγέρι θα φυσούσε τότες ανάμεσα στα σαμάρια του Στέφανου, που αραδιασμένα γύρω του, με τις γαλάζιες χάντρες τους, περίμεναν. Ύστερα θα έρχονταν παιδιά. Και τίποτ' άλλο.

«Να πάω στους ανεμόμυλους;» θα του 'λεγε ο γιος του.

Ο Στέφανος θα του αποκρινόταν κοφτά:

«Όχι! Κι ο πατέρας σου δεν πήγαινε στους μύλους. Όχι!»

Μα δε γράφονται έτσι, με ίσιες γραμμές, οι μοίρες των ανθρώπων. Δε γράφονται πάντα έτσι, κι αν ακόμα οι άνθρωποι λέγονται Στέφανοι. Στο Αιγαίο φυσούν σπιλιάδες, φυσούν μελτέμια, όλοι οι άνεμοι. Φυσούν χωρίς τάξη, χωρίς μέτρο. Εκεί που είναι μπουνάτσα, άξαφνα τινάζονται κύματα. Εκεί που είναι κύματα, γίνεται γαλήνη. Παίζουν οι άνεμοι, παίζουν τα σύννεφα, παίζει ο Θεός με τους ανθρώπους.

Έπαιξε και με το Στέφανο, φιλόνομο πολίτη που έκανε σαμάρια.

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ήξερε λίγα γράμματα. Ήταν συνδρομητής στην «Αμάθεια», εφημερίδα της μεγάλης πολιτείας, της Σμύρνης. Όσοι δεν ήταν γεμιτζήδες ή κοντραμπατζήδες στο Αϊβαλί, διάβαζαν την «Αμάθεια». Έτσι, αντίκρυ σε τούτους τους ρέμπελους, είχαν κι αυτοί ένα όπλο για να ξεχωρίζουν. Οι ρέμπελοι τους άκουγαν να διαβάζουν φωναχτά την αρχαιόπρεπη γλώσσα του κυρίου άρθρου, δεν καταλάβαιναν λέξη απ' τα μυστήρια τούτα, και κοίταζαν με δέος τους συμπατριώτες τους με την «Αμάθεια». Μέσα απ' αυτά τα μυστήρια βγαίνανε πληροφορίες για το τι γινόταν στο μεγάλο κόσμο, στη Ρωσία, στη Γαπωνία, στα πέλαγα. Βγαίνανε ακόμα πιο καταπληχτικά πράγματα: πληροφορίες για το τι καιρό θα έκανε, αν θα σηκωνόταν αγέρας ή θα το γύριζε στη βροχή — άλλα παρόμοια. Οι κοντραμπατζήδες, που ποτές δε δειλίασαν μπρος σε κανένα κίνδυνο, κάθονταν συμμαζεμένοι κι άκουγαν σα φοβισμένα παιδιά, και τα μάτια τους γέμιζαν απορία.

Ο Στέφανος άρχισε απ' την «Αμάθεια». Από το κύριο άρθρο πέρασε στις επιφυλλίδες. Νορμανδοί δούκες και κόμητες μονομαχούσαν τρεις φορές στις εικοσιτέσσερες ώρες, ο άγνωστος με την προσωπίδα διαπερνούσε με το σπαθί τους μοχθηρούς κ' έσωζε τους αδύναμους, τα «σκούδα» και οι «πιστόλες» τρέχανε σαν ποτάμι. Ύστερα ο Στέφανος κουβάλησε στο σαμαράδικο δυο αγκαλιές κιτρινιασμένα παλιά βιβλία, που τ' αγόρασε στο παζάρι. Ήταν συναξάρια, βίοι αγίων που, είτε τους ρίχνανε σε στόματα λεόντων, είτε τους βάζανε με τους λεπρούς, είτε τους δένανε απάνω σ' αναμένα ξύλα, αυτοί πάντα βγαίνανε απείραχτοι. Ήταν κι άλλα βιβλία: λέγανε για μάγους που κλεισμένοι σ' όλη τη ζωή τους σε σκοτεινά κελιά γύρευαν να βρουν τους νόμους της ζωής ή να νικήσουνε το θάνατο ανακατώνοντας μυστικές υγρές ουσίες.

Ο Στέφανος ρίχτηκε με πάθος στο θησαυρό του. Τα διάβασε όλα.

Τότε η κλεισμένη, η πιεσμένη, η στερημένη ζωή του, αυτή η ζωή που είχε οργανωθεί με το διαβήτη για να μη ξελαθέψει πόντος, εκδικήθηκε.

Πατούσε τότε τα σαράντα χρόνια. Τα μαλλιά του άρχισαν ν' ασπρίζουν. Ο Στέφανος τα 'βαψε μαύρα και τ' άλειψε με πομάδες. Τα ρούχα του ήταν γεμάτα από σπάγγους κι αλογότριχες απ' το δούλεμα των σαμαριών. Ο Στέφανος φόρεσε τα καινούργια βρακιά του από τσόχα. Κι όταν ο ήλιος χαμήλωσε, βγήκε έξω.

«Που πας;» του λέει η ελιά με τα χρωματιστά αναθήματα, τα κουρέλια. «Πρώτη φορά σε βλέπω έτσι. Πρώτη φορά σε βλέπω να φεύγεις».

«Κάμνω ό,τι θέλω!» λέει ο Στέφανος.

Και της εξήγησε πως δεν μπορεί πια να βλέπει όλο σαμάρια και στάμνες και κουρέλια. Θα πήγαινε να σουλατσάρει στην ακρογιαλιά, κατά τον Άι - Δημήτρη. Εκεί ήταν η πιο εκπληκτική ιδιορρυθμία σ' αυτή την πόλη των κοντραμπατζήδων. Εκεί ζούσαν αληθινοί αρχόντοι, άνθρωποι με βαθύ πλούτο, σπουδαγμένοι στην Ευρώπη και πολυταξιδεμένοι, γιατροφιλόσοφοι, και κορίτσια που παίζανε Σοπέν, μιλούσανε ξένες γλώσσες κ' ήταν χλωμές και αδύνατες σαν πρόσωπα ιερά που ο Στέφανος φοβόταν να τα κοιτάξει. Εκεί μένανε κ' οι πρόξενοι με τους καβάσηδες που είχαν φτερά στο κεφάλι και φορούσαν ρούχα με χρυσά κουμπιά.

«Θα πάω εκεί!» λέει ο Στέφανος. «Τώρα είμαι ίσος τους».

Πήγε εκεί. Γύρεψε να βρει την κοπέλα με το άσπρο δέρμα, τα χρυσά μαλλιά και τα στραφτερά δόντια, την κόρη που είχε γλιστρήσει απ' τις σελίδες των παλιών τόμων, ξέφυγε απ' τα χέρια των δουκών της Νορμανδίας κ' ήρθε για κείνον στο Αιγαίο. Τη γύρεψε και τη βρήκε. Ήταν όνειρο, όπως ποτές σε κανένα όνειρό του δεν την είχε φανταστεί έτσι. Τη λέγανε Γούτα, δεσποινίδα Γούτα.

Ο Στέφανος πάει και ξαναπάει εκεί που είναι το αρχοντικό της θάλασσας, εκεί που μένει η δεσποινίδα Γούτα. Κάθε πρωί περιμένει με ανυπομονησία πότε ν' αρχίσει να βραδιάζει, και τότε πάει εκεί. Κάνει βόλτες κάτω απ' το αρχοντικό, το κύμα σπάζει, τα χρώματα βάφουνε το «Τραπέζι του Δαιμόνου», το μυθικό βουνό του τόπου. Κι από το σπίτι μέσα ακούγεται παράξενη μουσική. Δε μοιάζει σε τίποτα με τα νταούλια και με τις γκάντες των κοντραμπατζήδων. Άγνωστη φωνή, σιγανή φωνή, λέει για ταξίδια, για καράβια, για μεγάλες πολιτείες,, για δάση και χιόνια. Ο Στέφανος κοιτάζει το «Τραπέζι του Δαιμόνου» και ανακαλύπτει πως η παράξενη μουσική μιλά για τις σκιές που πορεύονται στις έρημες πέτρες στο «Τραπέζι του Δαιμόνου». Κοιτάζει τη θάλασσα και βρίσκει πως η μουσική λέει για τη θάλασσα. Αρχίζουν να βγαίνουν τα άστρα. Ο Στέφανος τα κοιτάζει. Κ' ενώ η μουσική λέει για τα άστρα:

«Κύριε, τι είναι αυτό;...» μουρμουρίζει πλημμυρισμένος από ταραχή και από συγκίνηση.

«Θα 'ναι επειδή παίζει εκείνη», συλλογίζεται ύστερα κι αναστενάζει.

Ολοένα αναστενάζει, ώσπου κάποτε οι στεναγμοί του φτάνουνε ως τη δεσποινίδα Γούτα.

Ήταν αρραβωνιασμένη με τον κ. Πρόξενο της Αυτοκρατορικής Ρωσίας. Ένα βράδυ που είχαν καλεσμένους στο σπίτι τους, μιλούσαν για το Στέφανο που έκανε σαμάρια κ' ήταν ερωτεμένος με τη δεσποινίδα. Όλοι είχαν μάθει το νέο.

«Δεν τον φέρνετε μια μέρα εδώ;» είπαν όλοι. «Θα διασκεδάσουμε!»

«Θα σας τον φέρω», είπε η δεσποινίδα.

Και τον έφερε.

Ο Στέφανος ξεσκόνισε καλά τα τσόχινα βρακιά του, έβαλε πομάδα στα μαλλιά και πήγε. Ήταν πολλοί καλεσμένοι. Ο βραδινός αγέρας που έμπαινε απ' τα μπαλκόνια μύριζε θάλασσα, οι γυναίκες μύριζαν δυνατά αρώματα, τα φώτα έλαμπαν. Ο Στέφανος μπήκε στη μεγάλη σάλα με ύφος αγέρωχο. Αλλά μόλις πέρασε απάνω του όλα τα μάτια κ' ένας περιεργος ψίθυρος πέρασε από στόμα σε στόμα κ' ύστερα έγινε σιγανά χαχανητά, τα 'χασε μονομιάς και φοβήθηκε. Κοίταζε γύρω του σαν παραστρατημένο ζαρκάδι, κ' η δεσποινίδα πήγε κοντά του για να του δώσει θάρρος. Ακουμπούσε στο μπράτσο του νέου Προξένου της Ρωσίας, που έλαμπε ντυμένος στ' άσπρα και μιλούσε στην αρραβωνιαστικιά του γαλλικά.

Η δεσποινίδα Γούτα λέει:

«Ο κ. Πρόξενος είναι ευτυχής που ήρθατε. Ρωτά αν έχετε καμιά επιθυμία, αν μπορεί να σας φανεί σε τίποτα χρήσιμος».

Ο Στέφανος κάνει ταπεινά βαθιά υπόκλιση, φέρνοντας ολοένα το δεξί χέρι στο κεφάλι του, κατά τον τρόπο που κάνουν τον τεμενά τους οι Τούρκοι. Τα βαμμένα μαλλιά του γυαλίζουν φοβερά:

«Ευχαριστούμε την Εκλαμπρότη του», λέει. «Δεν επιθυμούμεν τίποτε».

Η δεσποινίδα Γούτα μεταφράζει, χαμογελώντας αλαφρά. Και πάλι λέει:

«Ο κ. Πρόξενος ρωτά αν θέλετε να σας βοηθήσει σε τίποτα στη δουλειά σας. Τι δουλειά κάνετε;»

Ήταν η κρίσιμη στιγμή για τα τίμια σαμάρια του. Αν θα τ' απαρνιότανε τώρα, θα τ' απαρνιότανε για πάντα. Επειδή, όταν μια φορά στη ζωή σου αρνηθείς τα σαμάρια, πια δεν υπάρχει τρόπος να υποχωρήσεις. Έλαμπε στην κρίσιμη ώρα η άσπρη στολή του Προξένου του Τσάρου πασών των Ρωσιών, η δεσποινίδα έλαμπε σαν άνθος άλλου κόσμου, όλα λάμπανε.

Κ' η καρδιά του Στέφανου χτυπούσε δυνατά κάτω απ' την εκτυφλωτική λάμψη.

Τ' απαρνήθηκε.

«Πλέον δεν κάμνομεν τίποτε», λέει. «Καταγινόμεθα εις βιβλία και περιπάτους».

Η απόκριση φαίνεται άρεσε πολύ. Γιατί κάτι είπαν στην ξένη γλώσσα κ' ύστερα γέλασαν.

«Κ' εγώ;..» λέει τότε η δεσποινίδα Γούτα, και τα μάτια της είναι γλυκά. «Εγώ τι μπορώ να κάμω απόψε για να σας ευχαριστήσω;»

Ο Στέφανος λέει:

«Βάλτε να παίξει εκείνο το όργανο που ακούω κάθε βράδυ κάτω απ' το παράθυρο της δεσποσύνης σας».

Θαρρεί πως είναι τίποτα ρομβία, τίποτα φωνόγραφος.

«Μα αυτό το παίζω εγώ!» λέει η δεσποινίδα Γούτα και χαμογελά. «Θα σας παίξω».

Τον κοιτάζει παράξενα, ενώ ταραχή περνά σ' όλο το κορμί του.

«Θα παίξω μονάχα για σας», λέει. «**Μονάχα** για σας».

Κάθεται στο πιάνο της και παίζει. Σιγά - σιγά όλοι φεύγουν απ' το Στέφανο και πάνε να κάμουν κύκλο και να σταθούν γύρω στο κορίτσι με το πιάνο.

Είναι ησυχία πολλή. Στη γωνιά του μένει μονάχος ο Στέφανος που απαρνήθηκε τα σαμάρια, μένει μονάχος κι ακούει τους ήχους να υψώνονται και να μιλούν. Στην αρχή μιλούν σιγανά, κι ο Στέφανος προσπαθεί να θυμηθεί τις σκιές στο «Τραπέζι του Δαιμόνου», τη θάλασσα, ό,τι του μιλούσαν ως τώρα οι παράξενοι ήχοι όταν τους άκουγε κάτω απ' το παράθυρο. Τώρα που είναι κει πλάι τους, τώρα που τη βλέπει ν' αγγίζει με τα χέρια της τα μαγεμένα κόκαλα κ' οι μυστικές φωνές να ξεχύνονται από κει, ποτάμι που ολοένα δυναμώνει, ολοένα δυναμώνει, ο Στέφανος πια δε βλέπει σκιές του βουνού του Δαιμόνου, δε βλέπει κύματα: Σ' ένα δάσος από ψηλά ελάτια παίζει αλαφρά ο άνεμος. Εκεί είναι ο πύργος. Το νέο κορίτσι κάθεται κι ακούει τη φωνή του ανέμου που μιλά στα ελάτια, φορά χρυσό φουστάνι και κόκκινες γόβες. Ξαφνικά γίνεται ησυχία, καμιά φωνή πια δεν ακούγεται, τα ελάτια είναι σα να μαγεύτηκαν. Το κορίτσι του πύργου καταλαβαίνει πως επιτέλους η ώρα της ήρθε, πως ο Μεγάλος Δούκας έρχεται να την πάρει και να φύγουν. Βγαίνει στο παράθυρο, κοιτάζει, κ' η καρδιά της χτυπά δυνατά. Όχι, δε γελάστηκε, δεν την γέλασαν τα ελάτια. Καβάλα στο φαρί του που βγάζει αφρό απ' το στόμα του και χτυπά με τα πέταλά του τη γη, ο Μεγάλος Δούκας, νέος σαν άγγελος, με την αστραφτερή πανοπλία του, βγάζει το σπαθί του και τ' αφήνει να πέσει κάτω απ' το παράθυρό της, σημάδι της υποταγής του.

«Θα 'ρθεις;» της λέει ταπεινά.

«Έρχομαι», του αποκρίνεται. «Σε περίμενα χρόνια...»

Κ' ενώ το κορίτσι του πύργου κατεβαίνει για το μεγάλο ταξίδι της που τόσο το περίμενε, ο αγέρας στα ελάτια αρχίζει πάλι να μιλά. Ο Δούκας ξεπεζεύει για να πάρει στα χέρια του την κόρη. Χτυπάν τ' άρματα στο σιδερένιο του θώρακα, αστράφτουνε στον ήλιο.

«Αγάπη μου...» ψιθυρίζει ταπεινά ο Μεγάλος Δούκας.

«Αγάπη μου...» ψιθυρίζει ο Στέφανος μέσ' απ' το βύθος του, κι ο ίδρος στάζει απ' τα βαμμένα μαλλιά του, στάζουν πομάδες και λάδια.

Η μουσική τέλειωσε. Η δεσποινίδα Γούτα σηκώνεται. Όλοι τη χειροκροτούνε. Ο αρραβωνιαστικός της της φιλά το χέρι με λατρεία. Κ' εκείνη είναι πολύ ευτυχισμένη.

Μονάχος μένει εκεί στη γωνιά του, απολησμονημένος, ο Στέφανος. Όλοι τον έχουν ξεχάσει. Κ' η δεσποινίδα Γούτα. Ένας υπηρέτης σερβίρει λεμονάδες. Μεσ στις λεμονάδες είναι ένα καλαμάκι. Ο Στέφανος βλέπει τους άλλους να βάζουν το καλαμάκι στο στόμα τους. Το βάζει κι αυτός μηχανικά και φυσά μεσ στο ποτήρι της λεμονάδας. Η λεμονάδα τινάζεται στο μούτρο του, στα μαλλιά του. Όλα τα μάτια είναι πάλι γυρισμένα απάνω του, κι όλα τα στόματα σπουν στα χάχανα. Το δωμάτιο έγινε στόματα που μεγάλωσαν και καγχάζουν.

«Τι πάθατε;» λέει η δεσποινίδα Γούτα, πηγαίνοντας προς το μέρος του και με δυσκολία βαστώντας τα γέλια της.

Φοβισμένος, σαστισμένος, κίτρινος από ντροπή της ψιθυρίζει:

«Δεν επάθαμεν τίποτε... Τίποτε δεν είναι...»

Ο κ. Πρόξενος λέει τότε γαλλικά:

«Φτάνει πια, Άλεξ! Πες του να φύγει».

Η δεσποινίδα λέει:

«Μήπως σας πειράζει η ζέστη; Μήπως θέλετε να φύγετε;»

Ο Στέφανος σηκώνει τα μάτια του και την κοιτάζει. Τότε, μέσα απ' τις χυμένες λεμονάδες, μέσα απ' τον ιδρο και τις πομάδες που στάζουν, τινάζεται καθαρή σα νέο μέταλλο η ματιά του πάθους.

«Θα φύγω...» της λέει.

Τον συνόδεψε ως την πόρτα. Εκεί του είπε:

«Απόψε ήταν πολύς κόσμος. Έλατε αύριο που θα 'μαι μόνη. Θα σας περιμένω».

Ο Στέφανος εκείνο το βράδυ δεν κοιμήθηκε. Δεν έπεσε καν στο στρώμα του. Μονάχος, με τα μάτια στηλωμένα στο ίδιο σημείο, τα 'φερε όλα ένα - ένα, τα ξανάφερε, πάλι — όλα όσα γίνηκαν στο αρχοντικό της θάλασσας. Γύρω του, σιωπηλά, βαλμένα στη σειρά, τον κοίταζαν τα σαμάρια του με τις γαλάζιες χάντρες, αυτά που άλλοτε με τόση αμεριμνησία και με τόση εμπιστοσύνη στον εαυτό του τα είχε δουλέψει. Τον κοίταζαν πικραμένα, επειδή τ' απαρνήθηκε. Έξω στη νύχτα η ελιά με τα χρωματιστά αναθήματα, ο φίλος των παιδικών του χρόνων, βλέπει το φως που ξαγρυπνά, ακούει τους χτύπους της καρδιάς που έρχονται από κει μέσα.

«Γιατί;» του λέει. «Γιατί μας φεύγεις;»

Μα εκείνος πια δεν μπορεί ν' ακούσει τη φωνή της ελιάς, δεν έχει πια το προνόμιο να μιλά με τα ταπεινά πλάσματα της γης.

«Αρχόντισσά μου...», μουρμουρίζει. «Πόσο σε περίμενα».

ΠΗΓΕ το άλλο βράδυ. Η δεσποινίδα πραγματικά ήταν μονάχη και τον περίμενε. Δεν είχε το αλαφρό περιπαιχτικό ύφος της περασμένης βραδιάς, ήταν πιο γλυκιά, και του μιλούσε όπως μιλούν στ' άρρωστα παιδιά.

«Τι θέλετε», του λέει, «από μένα; Τι μπορώ να κάμω;» Τότε αυτός παίρνει θάρρος, ξεχνά μονομιάς όλα όσα μελετούσε τη νύχτα να της πει, ωραία λόγια σε καθαρεύουσα της «Αμάλθειας». Της λέει απλά πως τίποτα άλλο δε θέλει, μοναχά αυτό: Να τον αφήνει να 'ρχεται, να κάθεται κει στην άκρη και να τη βλέπει· δε θα της λέει τίποτα, μονάχα ν' ακούει

τους παράξενους ήχους της μουσικής της.

«Πώς να γίνει;» λέει η δεσποινίδα Γούτα. «Θα θυμώσει ο κ. Πρόξενος και μπορεί να σας κάμει κακό. Είναι αρραβωνιαστικός μου».

Ο Στέφανος χλωμιάζει, επειδή δεν το ήξερε αυτό, πως ήταν αρραβωνιαστικός της.

Ρωτά με αγωνία:

«Και μπορεί... μπορεί κάποτε να φύγει η δεσποσύνη σας μαζί του;»

«Και βέβαια μπορεί να φύγω! Κάποτε θα φύγω μαζί του».

Α, για όνομα του Θεού! Όχι αυτό! Ο Στέφανος δεν μπορεί να εμποδίσει να είναι ο Πρόξενος αρραβωνιαστικός της. Όμως ας μη φύγει.

«Μη φύγεις!» της λέει, και τα δάκρυά του τρέχουν. «Εγώ τι θα γίνω;»

Μη φύγεις, την παρακαλεί. Θα μπορούσε να κάμει, λέει, τα πιο πρωτάκουστα πράγματα για τη δεσποσύνη της. Μονάχα να μη φύγει.

Τότε η δεσποινίδα Γούτα το γυρίζει στο αστείο.

«Και σαν τι θα μπορούσατε να κάμετε για μένα;» λέει χαμογελώντας.

Ο Στέφανος δεν το είχε σκεφτεί. Αλλά της το υπόσχεται. Έχει, της λέει, στο σπίτι του παλιά βιβλία. Λένε για μάγους, για σοφούς που σ' όλη τη ζωή τους γυρεύαν να πετύχουν τα πιο δυσκολοκατόρθωτα πράγματα: το πώς να πετά ο άνθρωπος, το πώς να μην πεθαίνει. Θα διαβάσει τα παλιά βιβλία, λέει ο Στέφανος, και θα δει ποιο είναι το πιο δύσκολο πράγμα απ' όλα όσα γύρεψαν να βρουν οι σοφοί και δεν το κατάφεραν. Και θα το βρει αυτός για χατίρι της.

«Καλά», λέει η δεσποινίδα Γούτα. «Κάμετέ το αυτό, κι εγώ δε θα φύγω. Κι αν φύγω, θα γυρίσω πίσω μόλις μάθω πως το κάματε».

ΑΥΤΗ ήταν η εισαγωγή της «Συμφωνίας με το Αεικίνητο» που έπαιξε ο Στέφανος, που έπαιξε το Στέφανο, φιλόνομο πολίτη, που κάποτε έκανε σαμάρια.

Που βρήκε τη λέξη «Αεικίνητο»; Κάπου θα τη βρήκε μες στα κιτρινωμένα βιβλία του. Του γέμισε στη στιγμή τα μάτια σαν πλάσμα μαγικό. «Αεικίνητο!» Ναι! ναι! Από δω και πέρα όλη η ζωή του θα ήταν γι' αυτό: για να βρει το Αεικίνητο. Τι ωραία λέξη! Τι θαυμάσιο κατόρθωμα!

Η δεσποινίδα Γούτα πια είχε φύγει. Έφυγε μια ανοιξιάτικη αιολική μέρα, ντυμένη στα άσπρα. Κι ο άντρας της ήταν ντυμένος στα άσπρα, ο νέος Πρόξενος της Αυτού Μεγαλειότητας. Ο Στέφανος σε μια άκρη του μουράγιου, που να μη φαίνεται, τους παρακολουθούσε βουρκωμένος. Όταν το βαπόρι χάθηκε:

«Αγάπη μου», είπε «Στο καλό... Κανένας δεν το ξέρει. Εγώ όμως το ξέρω πως θα

γυρίσεις...».

ΠΩΣ ΑΡΧΙΖΟΥΝ άμα θέλουν να βρουν το Αεικίνητο; Ο Στέφανος δυσκολεύτηκε πολύ μόλις βάλθηκε να γίνει εφευρέτης. Κάθισε νύχτες ξάγρυπνος, τριγυρνώντας μες στο μαγαζί του, ολοένα ψιθυρίζοντας τη μαγική λέξη: «Αεικίνητο!... Αεικίνητο!...» Η αυγή ερχόταν και τον έβρισκε με μάτια κατακόκκινα, αποκαμωμένον. Όταν ο ήλιος έβγαινε και μες απ' τα παράθυρο έριχνε γαλήνιο φως, οι σιωπηλοί σύντροφοι που είχε στις ξέγνοιαστες μέρες του — τα ταπεινά του σαμάρια κ' οι γαλάζιες χάντρες — μάρτυρες της αγωνίας του, τον παρακαλούσαν:

«Έλα πια, πέσε να κοιμηθείς. Πάλι θα 'ρθεί η νύχτα. Και τότε ξαναρχίζεις...».

Πάλι ερχόταν η νύχτα. Και ξανάρχιζε.

«Το Αεικίνητο! Το Αεικίνητο!» Έλεγε και ξανάλεγε μονάχος τη μαγική λέξη: Σκιές σάλειναν μες στο μισοσκότεινο χώρο που τον φώτιζε το λυχνάρι του — ένα τσέρκι γυρίζει γυρίζει και δε σταματά ποτέ, ένα δέντρο αρχίζει να βαδίζει και να μη σταματά ποτέ, ένα άστρο πέφτει αδιάκοπα, ένα κύμα φούσκωσε, πήγε ψηλά κ' ύστερα αρχίζει να πορεύεται χωρίς σταματημό μέσα στις θάλασσες του κόσμου. Πάνω - πάνω στο κύμα, στον αφρό, άσπρη οπτασία, είναι η δεσποινίδα Γούτα και τον καλεί.

«Θα με φωνάξεις;»

«Θα σε φωνάξω», της λέει. «Μείνε ήσυχη και το φροντίζω».

Αεικίνητο!

Όσπου ο θεός των ήχων τον λυπήθηκε και τον βοήθησε, του έδειξε πώς ν' αρχίσει. Αφηρημένος, απορροφημένος στις σκέψεις του, περνούσε μια μέρα έξω από ένα νοικοκυρόσπιτο της γειτονιάς, όταν άκουσε: Γλυκιά μελωδία, σιγανή, από άγνωστο όργανο ερχόταν μέσ' απ' το παράθυρο. Τι ήταν; Στάθηκε κι άκουσε καλά. Δεν ήταν βέβαια το ίδιο, μα έμοιαζε πολύ μ' εκείνη τη μουσική, την τότε... Ναι, ήταν σαν εκείνη τη μουσική.

Υπνωτισμένος πήγε προς τους ήχους και χτύπησε την πόρτα. Ήταν ένα παλιό ρολόι, ακουμπισμένο στο σκρίνιο του νοικοκυρόσπιτου. Δυο σάτυροι, βαμμένοι με χρυσή μπογιά, το στηρίζανε όρθιο. Κι όλο το κάντρο του ρολογιού ήταν βαμμένο χρυσό.

Πλησίαζε ο Στέφανος στο σκρίνιο, όταν η μελωδία σταμάτησε.

«Τι είναι αυτό!...» λέει θαμπωμένος.

«Ρολόι είναι, κυρ - Στέφανε μου», του αποκρίνεται η νοικοκυρά.

«Πώς παίζει μουσική;»

«Έτσι γίνεται. Το κουρντίζεις, κι αυτό παίζει. Βέβαια, είναι σπουδαίο ρολόι!»

Ο Στέφανος δεν ξεκορνά τα μάτια του απ' τους χρυσούς σάτυρους. Το πρόσωπό του αρχίζει να το βρέχει ο ιδρος.

«Σταματά και πάλι αρχίζει;» λέει. «Έτσι είπες;»

«Ναι. Σταματά, το κουρντίζεις, και πάλι παίζει».

Ο Στέφανος δε διστάζει. Στα μάτια του λάμπει αστραπή:

«Πόσο μου το πουλάς, κυρα - Κυριακούλα;»

Α, η κυρα - Κυριακούλα δεν το πουλά! Της το 'φερε ο μακαρίτης ο άντρας της ο γεμιτζής, σαν έκαμε το μεγάλο ταξίδι του στα μέρη της Ρωσίας.

Τότε ο Στέφανος της πιάνει με βία και τα δυο χέρια και την παρακαλεί θερμά να του πουλήσει το ρολόι.

«Αν δεν το πάρω χάθηκα. Χάθηκα!»

Της έταξε ένα τόσο μεγάλο ποσό, την ικέτεψε τόσο, που η κυρα - Κυριακούλα τα 'χασε. Και στο τέλος δέχτηκε.

Έτσι ο Στέφανος πούλησε πολλά σαμάρια με γαλάζιες χάντρες, πήρε το ρολόι και το 'φερε στο μαγαζί του.

Εκείνη η πρώτη νύχτα πέρασε όλη με τους ήχους. Ο Στέφανος κούρντιζε και ξανακούρντιζε το μηχανήμα, κ' οι ήχοι υψώνονταν και γέμιζαν το γυμνό χώρο οπού ήταν πριν τα σαμάρια. Τι ωραία που ήταν! Αγέρι που φυσάς πάνω από το Αιγαίο, αγέρι που φυσάς στα μεγάλα δέντρα της Ανατολής, κάμε να σωπάσουν στα σκιερά φαράγγια της οι αρκούδες και οι λύκοι. Κάμε να σωπάσει το αίμα που χύνεται από άγρια πάθη στη γη σου, σκούπισε τα δάκρυα στα μάτια των μητέρων που τους φέραν σκοτωμένα τα παιδιά τους απ' τους ανεμόμυλους, λούφαξε τη δύναμη που σέρνει τους κοντραμπατζήδες να σκοτώνουν και να σκοτώνονται. Αγέρι που φυσάς, κάμε τα όλα αυτά απόψε, κ' ύστερα άκουσε. Άκουσε τους ήχους που απόψε γέμισαν τον τόπο των σαμαριών, πάρε τους και πήγαινέ τους στο κορίτσι της θάλασσας. Πες της, όπου και να 'ναι, πως αυτό, που κανένας άνθρωπος δεν το αξιώθηκε στη ζωή, θα το κάμει αυτός, ο ταπεινός ο Στέφανος ο σαμαράς, για χατίρι της, γιατί έτσι είναι η αγάπη: θα γυρέψει να κρατήσει τους ήχους, να κάμει τη συμφωνία ατέλειωτη. Το αίμα κ' η καρδιά και τα νεύρα του από δω και πέρα θα 'ναι σίδηρο που καίει, τρέλα και πάθος για τη χίμαιρα. Τι σημασία έχει αν στο τέλος οι ήχοι δε μείνουν, αν πάντα θα φεύγουν και θα χάνονται;

Τα χαράματα ήρθε ο ύπνος και σφάληξε τα μάτια του, πλημμυρισμένα απ' την ευδαιμονία του ανθρώπου που επιτέλους έχει ένα σκοπό στη ζωή.

ΑΠΟ ΤΟΤΕ ο Στέφανος, φιλόνομος πολίτης που απαρνήθηκε τα σαμάρια του, κυνηγά το «Αεικίνητο», να κάμει τους ήχους να μην τελειώνουν στο ρολόι της κυρα - Κυριακούλας, στο ρολόι των χρυσών σατύρων.

Μέρες και νύχτες ατέλειωτες μελετούσε το μηχανήμα, το μοντάριζε, το ξαναμοντάριζε, πάντα νομίζοντας πως πλησίαζε στο σκοπό του, πως θα βρει επιτέλους τη μυστική βίδα για να γυρίζουν οι ρόδες ακατάπαυστα. Η λόξα του πήρε κ' έδωσε στη γειτονιά στην αρχή, ύστερα την πήρε η φήμη και την κατέβασε πιο χαμηλά, στους κοντραμπατζήδες και στα

μπερμπαντόπαιδα.

«Παλαβώθηκε ο Στέφανος! Παλαβώθηκε ο Στέφανος!»

«Τι γυρεύει ο παλαβός ο Στέφανος;»

Στην αρχή όλοι σταματούσαν θαμπωμένοι μπρος στη μυστηριώδη λέξη «Αεικίνητο». Δεν ξέραν πώς να τη βάλουν στο στόμα τους. Μα ύστερα τη βόλεψαν:

«Ο Στέφανος γυρεύει το **Ακίνητο**! Ο Στέφανος το Ακίνητο!...»

«**Αεικίνητο**, αγράμματοι!» διόρθωνε ο Στέφανος, που πια διαλαλούσε όπου στεκόταν τη λόξα του.

Σαν έβγαινε έξω, ποτές δεν άφηνε στο σαμαράδικο το μαγικό ρολόι. Επειδή κάθε φορά νόμιζε πως κάπως είχε προχωρήσει, πως κάπως πλησίαζε στη λύση, δεν το εμπιστευόταν να το αφήσει μονάχο, μπας και του το κλέψουν και το χαλάσουν. Το 'βαζε σ' ένα σακκούλι από χρωματιστό αλατζά και το κουβαλούσε με ευλάβεια κάτω απ' τη μασχάλη του. Οι μόρτες τον παίρνανε από πίσω και τον γιουχαΐζανε, όπως κάνανε τους άλλους παλαβούς της πολιτείας, τον «Καμπέσα», τον «Ερωτόκριτο με τα πτερά στη ράχη». Μα ο Στέφανος έκανε πως δεν καταλάβαινε. Περπατούσε αγέρωχα, κοιτάζοντας ψηλά, σίγουρος πως περπατούσε πάνω απ' τα εγκόσμια.

Ένα βράδυ, έξω απ' τις ταβέρνες της Αγιάς Τριάδας, οι κοντραμπατζήδες γλεντούσαν. Ήταν τα παλικάρια του Παγίδα, του πιο φημισμένου κοντραμπατζή του Αϊβαλιού. Πίναν απ' το πρωί με τον καπετάνιο τους, και τώρα που βράδιαζε κάθονταν μισοξαπλωμένοι, βαριοί και λιγομίλητοι. Που και που κατέβαζαν κανένα ποτήρι ρούμι κι άκουγαν τον αυστηρό ρυθμό της πρωτόγονης μουσικής τους, τα νταούλια και τις γκάιντες, που προκαλούσαν τα κορμιά τους να ξυπνήσουν και να χορέψουν. Στις ξώπορτες των γύρω σπιτιών, στα παράθυρα, κάθονταν οι κοπέλες, σιγομιλούσαν και κοίταζαν ξαναμένες τα παλικάρια του τόπου τους.

Τότες φάνηκε στην άκρη του δρόμου ο Στέφανος. Από πίσω του τρέχαν τα μπερμπαντόπαιδα, του ρίχνανε λάσπες και καβαλίνες, κι αυτός για να ξεφύγει έτρεχε σαν κυνηγημένο αγρίμι. Όταν, έπεσε πάνω στο γλέντι των κοντραμπατζήδων. Μόλις είδε το νέο αυτό κίνδυνο τα 'χασε, έκαμε να στρίψει. Μα ήταν πια αργά. Πίσω του ήταν το ένα τείχος: οι μόρτες με τις λάσπες που δεν τον άφηναν να κάμει πίσω. Και μπρος του ήταν το άλλο τείχος: οι γκάιντες, τα νταούλια κ' οι μεθυσμένοι.

Ο Στέφανος στάθηκε απότομα. Κοίταξε γύρω του. Είδε πως αλλιώς δε γινόταν, έπρεπε να πάει μπρος. Έσφιξε κάτω απ' τη μασχάλη του το μαγικό ρολόι. Στηλώθηκε αγέρωχος. Και βάδισε.

Οι αλαλαγμοί πάλι σηκώθηκαν πίσω του, τον πίεσαν σαν κύμα και τον σπρώξαν:

«Ο Στέφανος το Ακίνητο! Ο Στέφανος το Ακίνητο!»

Έφταξε μπρος στην παρέα τους κοντραμπατζήδες. Οι γκάιντες και τα νταούλια σώπασαν.

«Τι κάνεις, βρε Στέφανε;» λέει ένα παλικάρι.

«Βάλτε τον να το δουλέψει! Βάλτε τον να το δουλέψει το Ακίνητο!» ούρλιαζε ο χορός, τα

μπερμπαντόπαιδα.

Τότε σαλεύει λίγο στη θέση του ο Παγίδας, ο επικός αρχηγός των κοντραμπατζήδων. Κουνά το χέρι του και λέει ήσυχα σ' ένα δικό του:

«Πες τους να σκάσουν!»

Ύστερα, ενώ απότομα έγινε ησυχία, γυρίζοντας στο Στέφανο:

«Έλα, βρε σαμαρά», του λέει. «Δείξε μου: τι γυρεύεις;»

Κατάπληχτος απ' τη θρησκευτική σιωπή που απλώθηκε γύρω του, ύστερα από τόσους αλαλαγμούς, ο Στέφανος βλέπει άξαφνα τον εαυτό του να υψώνεται σε πρωταγωνιστή στο θέατρο της καλοκαιρινής βραδιάς. Η συγκίνηση τον πνίγει επειδή θεατής στο αμφιθέατρο είναι το πιο ιερό πρόσωπο, αυτό που το τραγουδούσαν όλα τα βουνά του Καζ - Νταγ, όλες οι θάλασσες του Αρχιπελάγου: ο Παγίδας.

Με χέρια που τρέμουν, με ευλάβεια, λύνει το δέμα του και βγάζει το ρολόι. Το αποθέτει πάνω στο τραπέζι του αρχικοντραμπατζή, πλάι στα ποτήρια με το ρούμι. Τα μάτια των παλικαριών κοιτάνε τους χρυσούς σάτυρους, κοιτάνε τον αρχηγό τους που σιωπηλός αλλά χωρίς ταραχή, χωρίς ανυπομονησία παρακολουθεί.

«Άκουσε!...» ψιθυρίζει ο Στέφανος. «Άκουσε, Αντώνη Παγίδα!...»

Η μελωδία, σιγανή, χύνεται μες στα υγρά μάτια των μεθυσμένων, μες στο υπαίθριο αμφιθέατρο που μυρίζει σπίρτο.

«Ακούγω!» λέει η αυστηρή φωνή του κοντραμπατζή.

Ακούει με κατάνυξη. Αποτραβηγμένος στον εαυτό του. Ακούει ο Αντώνης Παγίδας.

Η μελωδία τέλειωσε.

«Αυτό είναι...» ψιθύρισε πάλι ο Στέφανος.

Ο Παγίδας:

«Τι είναι αυτό;»

Η συγκινημένη φωνή της τρέλας μιλά τότε και λέει για τη χίμαιρα:

«Αυτό είναι, Αντώνη Παγίδα... Μια βίδα μου λείπει. Μια βίδα μοναχά για να βαστάξω τη μουσική, να την κάνω να μην τελειώνει. Οι ρόδες θα γυρίζουν τότες χωρίς να σταματούν... Θα το 'χω βρει τότες..., θα το 'χω βρει το Αεικίνητο!...»

Δεν πρόκανε να πει τη μεγάλη λέξη, κι άγρια φωνή ζου που το σφάζουν βγήκε απ' το στόμα του. Πηδούσε σαν κουρντισμένος, φωνάζοντας: «Καίγουμε! Καίγουμε!» ενώ μυρουδιά καμένου πανιού και λόχη πεταγόταν απ' τα βρακιά του.

Έγινε πανικός. Ο Στέφανος ολοένα πηδούσε αλλόφρονα, πιάνοντας τα μεριά του που καίγονταν, για να σβήσει τη φωτιά. Οι κραυγές του γέμισαν τον αγέρα. Οι κοπέλες τσίριζαν,

τα μπερμπαντόπαιδα καγχάζανε και ξεφώνιζαν. Κι ο ζειμπέκης ο νταουλτζής άρχισε να χτυπά άγρια το τούμπανο.

Τότε σηκώνεται ο Παγίδας. Τους παραμερίζει όλους και χιμά στο σαμαρά. Γονατίζει και του αγκαλιάζει τα ποδάρια, πιάνει σκληρά με τις χούφτες τις φωτιές που άναβαν στα βρακιά του τρελού, τα σφίγγει δυνατά να σβήσουν. Μήτε ένα σημάδι πόνος δε χαράζει τα χείλια του.

Τέλειωσε. Ο Παγίδας σηκώνεται. Λέει να του φέρουν λάδι. Γονατίζει κι αλείβει ο ίδιος την καμένη σάρκα του ανθρώπου που ολολύζει.

Πάλι ο Παγίδας σηκώνεται. Σιωπή. Κι ο τρελός, συνεπαρμένος απ' τη σιωπή, σταματά να φωνάζει. Ο Παγίδας φέρνει γύρω τα θολά μάτια του. Αργά.

«Ποιος το 'κανε αυτό;»

Καμιά απάντηση. Όλοι τον κοιτάνε.

Τώρα η φωνή του λέει άγρια:

«Ποιο σκυλί το 'κανε;»

Όλοι τον κοιτάνε μες στα μάτια. Μοναχά ο Μιλτιάδης ο μπαρμπέρης βαστά το κεφάλι χαμηλωμένο. Ένα σκουλήκι ήταν, ένας άντραρος ίσαμε κει πάνω, φημισμένος για τη δειλία και την μπαμπεσιά του. Όπου γινόταν γλέντι των κοντραμπατζήδων πάντα έτρεχε, έτοιμος να κάμει τα πιο εξευτελιστικά καμώματα για να ευχαριστήσει τους δυνατούς. Αυτός, νομίζοντας πως θα δώσει ευχαρίστηση στον Παγίδα, τη στιγμή που ο σαμαράς αφοσιωμένος στην τρέλα του έλεγε το τι γυρεύει, του έβαλε μπουρλότο στα ρούχα του.

Ο Παγίδας τον κοιτάζει επίμονα:

«Εσύ, βρε;»

Απότομα αρπά απ' το τραπέζι το ποτήρι με το ρούμι και το πετά με ορμή στα μούτρα του παρμπέρη που αρχίζει να φωνάζει. Ύστερα παίρνει από κει πλάι ένα χοντρό καμτσίκι, το βάζει στα χέρια του τρελού και τον προστάζει:

«Χτύπα τον!»

Ο Στέφανος δεν μπορεί να πιάσει καλά το καμτσίκι, τρέμουν τα χέρια του, είναι κίτρινος απ' τον πόνο. Μόλις, αλαφρά, τον χτυπά σα να τον χαϊδεύει. Τότε ο Παγίδας παίρνει με βία απ' τα χέρια του το καμτσίκι κι αρχίζει ο ίδιος να μαστιγώνει αλύπητα τον μπαρμπέρη, που έκλαιγε σα γυναίκα.

Τέλειωσε. Ο Παγίδας σκουπίζει τα χέρια του. Ανασαίνει βαθιά. Παίρνει το ρολόι και το βάζει στα χέρια του τρελού.

«Άιντε, σαμαρά!» του λέει. «Τράβα τώρα! Από δω και πέρα κανένας δε θα σε πειράξει. Τράβα, και γύρευε τη βίδα σου!»

Κ' επειδή είδε πως μοναχός του ο Στέφανος δεν μπορούσε να περπατήσει απ' τους πόνους

τον πήρε από το χέρι, τον βοήθησε. Όλοι γύρω τους άνοιξαν το δρόμο. Και μες στη σιγή που έγινε, πλημμυρισμένοι από κατάπληξη όλοι, οι γυναίκες, τα μπερμπαντόπαιδα και τα παλικάρια, είδαν να πορεύονται ανάμεσά τους και να φεύγουν αργά, ο ένας βαστώντας τον άλλο, οι δυο άνθρωποι του πάθους: ο ένας που κυνηγούσε το αίμα και το θάνατο, κι ο άλλος που κυνηγούσε τους ήχους.

Ο ΗΛΙΟΣ ήθελε ίσαμε τρία μπόγια να βασιλέψει, όταν φάνηκε να 'ρχεται από μακριά στο υποστατικό. Ντυμένος στις τσόχες του, μαύρος σαν κοράκι, θρονιασμένος στο γαϊδούρι του ερχόταν ο Στέφανος. Το γαϊδούρι είχε γαλάζιες χάντρες στο καπίστρι του, αντί για σαμάρι είχε ένα αρχοντάδικο «τέγκι»⁷, κι αυτό έδινε πολύ επίσημο τόνο στον ταξιδιώτη.

Ο πρώτος άνθρωπος που αντάμωσε ο Στέφανος στο υποστατικό ήταν ο γερο - Ιωσήφ, που δε τον ήξερε.

— Εδώ είναι το αρχοντικό του Γιαννακό - Μπιμπέλα; ρώτησε ο ξένος.

— Εδώ είναι.

— Μπορεί ένας ταξιδιώτης να μείνει εδώ μια νύχτα;

— Πάντα έχει εδώ τόπο για τους ταξιδιώτες! λέει ο γέροντας της Λήμνου.

Ο Στέφανος ξεκαβαλίκηψε, φρόντισε το γαϊδούρι του, ύστερα γύρεψε να πλυθεί. Κ' ύστερα γύρεψε να τον πάνε στο Γιαννακό - Μπιμπέλα.

Ήμαστε όλα τα παιδιά μαζί με τον παππού και παίζαμε γύρω του, όταν φάνηκε ο Στέφανος. Περπατούσε αγέρωχα, με το κεφάλι ψηλά, λίγο λοξά, και τα μάτια του κοίταζαν ίσια μπρος. Στη μασχάλη του κρατούσε με προσοχή το χρωματιστό σακκούλι του με το ρολόι των χρυσών σατύρων.

— Ω, γείτονα! Εσύ 'σαι; Εσύ 'σαι, Στέφανε; έκαμε καλόκαρδα ο παππούς. Τι γυρεύεις στα Κιμιντένια;

Ο σαμαράς κάνει ένα βαθύ τεμενά με το λεύτερο χέρι του.

— Εγώ είμαι, άρχοντά μου, και σε προσκυνώ! Ο δρόμος μ' έφερε στα μέρη σου, και ήρθα.

— Καλά έκαμες, Στέφανε. Σου δείξανε που θα πλαγιάσεις;

Ο Στέφανος τότε αφήνει το αγέρωχο ύφος και στα μάτια του χύνεται ταραχή.

— Μου δείξανε, άρχοντά μου. Μα φοβάμαι. Είναι κι άλλοι ξένοι άνθρωποι κει μέσα...

Και κάνοντας πιο σιγανή τη φωνή του:

⁷ Είδος σέλας.

— Φοβάμαι για τούτο..., λέει και δείχνει το σακκούλι κάτω απ' τη μασχάλη του.

Ο παππούς είχε ακούσει για την ξαφνική λόξα που βρήκε το σαμαρά. Καθώς όμως ζούσε πάντα στα Κιμιντένια, δεν ήξερε τα καθέκαστα.

— Τι είν' αυτό; λέει απορώντας.

— Αυτό; Α! Δεν άκουσες ποτέσ γι' αυτό, άρχοντά μου;

Του λέει τότε για το «Αεικίνητο». Ανακατεμένα πράματα, παλαβά, λέξεις μεγάλες απ' την «Αμάλθεια».

Ο παππούς δεν καταλαβαίνει σχεδόν τίποτα.

— Δεν το βάζεις να δουλέψει; λέει στον τρελό.

— Όχι, όχι τώρα! παρακαλεί ο Στέφανος.

Όχι, τώρα, λέει. Τη νύχτα είναι η ώρα που το δαιμόνιο τριγυρίζει πάνω απ' το μηχάνημα. Τότεσ θα το βάλει να παίξει. Στο μεταξύ, ας τον ασφαλίσει, λέει. Για όνομα του Θεού, ν' ασφαλίσει το θησαυρό του!

Ο παππούς σκέφτηκε να μας διασκεδάσει λίγο, τα παιδιά, τη γιαγιά μας.

Λέει στο Στέφανο:

— Καλά. Θα σε βάλω να κοιμηθείσ μοναχός σε μέρος που να μη φοβάσαι τίποτα. Για σιγουριά θα 'χεισ πλάι σου όλα τ' άρματα που έχουμε στο τσιφλίκι.

Και παράγγειλε να τον πάνε το Στέφανο με το ρολόι του στο «Κίτρινο» δωμάτιο. Του 'στειλε φαγί απ' το δικό μας, κ' ύστερα απ' το τραπέζι τον κάλεσε.

Όλη η φαμίλια ήμαστε κει. Η Άρτεμη δεν μπορούσε να σταθεί μήτε μια στιγμή στον τόπο της σα να καθόταν σε καρφιά. Η γιαγιά χαμογελούσε διακριτικά για το ηγεμονικό ύφος του σαμαρά. Κι ο παππούς χαμογελούσε.

— Ας το δούμε τώρα, λέει.

Με ευλάβεια οι χρυσοί σάτυροι βγήκαν απ' το σακκούλι τους. Ο Στέφανος κούρντισε το ρολόι. Και τα Κιμιντένια που άκουγαν, άκουσαν τους ήχους.

— Όλο κοντεύω... Όλο κοντεύω, άρχοντά μου..., μουρμουρίζει ο σαμαράς.

Όλο κοντεύει. Μονάχα που αυτή η μικρή μαγική βίδα του λείπει. Τότε θα 'χει βρει το Αεικίνητο. Πάσκισε, πάσκισε, λέει, κι άρχισε ν' απελπίζεται, όταν όραμα Κυρίου ήρθε στον ύπνο του. Του λέει το όραμα: «Τι κάθεσαι εδώ, Στέφανε, με τους κοντραμπατζήδες; Εδώ ποτέ δε θα φτάξεις στο σκοπό σου». Κ' ενώ ο Στέφανος γονάτιζε κ' εκλιπαρούσε το όραμα να μιλήσει, αυτό του είπε: «Πορεύου το μεγάλο δρόμο των караβανιών που είναι πέρα απ' τους ανεμόμυλους. Πορεύου και πήγαινε, πήγαινε! Κάποτε θα φτάξεις στους Αγίους Τόπους, εκεί που μαρτύρησε ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός. Μόλις πατήσεις στη γη της Ιερουσαλήμ, την ίδια στιγμή το μυστικό θα σου αποκαλυφθεί: Θα βρεις τη βίδα που

γυρεύεις, θα κρατήσεις για πάντα τους ήχους...».

Πάνω - κάτω με τέτοια λόγια ο Στέφανος εξήγησε το όραμα. Παράξενη λάμψη ήταν χυμένη στα κουρασμένα μάτια του. Σαν τέλειωσε, τα 'φερε γύρω και μας κοίταξε όλους. Τι μεγάλα, λυπητερά μάτια που ήταν! Τι μεγάλα, λυπητερά που ήταν!

Ο παππούς στην αρχή χαμογελούσε. Ύστερα το χαμόγελο έσβησε στα χείλια του.

— Και το μαγαζί σου τι το 'καμες, μωρέ Στέφανε; Τι τα 'καμες τα σαμάρια; του λέει.

Ω! το μαγαζί και τα σαμάρια! Ποιος τα λογαριάζει τώρα αυτά;

— Κ' η αρραβωνιαστικιά σου τι έγινε; λέει η μητέρα μας, που ήξερε την ιστορία με την Αλεξάνδρα Γούτα.

Η αρραβωνιαστικιά του! Ο Στέφανος σκαλίζει τη μνήμη του. Ναι, ναι, κάποτε υπήρχε η δεσποινίδα Γούτα. Δεν υπάρχει πια. Ο Στέφανος τη θυμάται μόλις, θαμπά. Γιατί πια εκείνη έκαμε το έργο της, ό,τι είχε να δώσει το 'δωσε, έδωσε την κίνηση προς τη χίμαιρα, και χάθηκε. Την απορρόφησαν οι ήχοι, έγινε ένα μαζί τους. Τώρα πια μένει μόνο το κυνηγητό των ήχων.

— Βρε Στέφανε! λέει ο παππούς, και στη φωνή του είναι πολύ συμπόνια. Ήσουν κάλος τεχνίτης, βρε Στέφανε, και καλός νοικοκύρης. Γύρισε στα σαμάρια σου!

Γύρισε στα σαμάρια σου, τον συμβουλεύει. Που θα πάει, και τι βίδες είναι αυτές που γυρεύεις; Ξέρει που είναι οι Άγιοι Τόποι, που είναι η Γερουσαλήμ; Θα πρέπει να περάσει την Ανατολή ολάκερη. Την Ανατολή ολάκερη για να φτάξει.

— Θα περάσω την Ανατολή ολάκερη..., λέει σαν ηχώ γαλήνια και πειστική η φωνή του πάθους.

Εκείνη τη νύχτα, σαν πήγαμε τα παιδιά να κοιμηθούμε, περίεργα συναισθήματα γεμίζουν την καρδιά μας. Θέλαμε να γελάσουμε με τον τρελό, γελούσαμε λίγο νευρικά, κι απότομα σταματούσαμε. Η Άρτεμη μόνο, το πιο ανήσυχο ζαρκάδι που ζούσε κάτω απ' τα Κιμιντένια, σώπαινε ανεξήγητα. Τέλος η κούραση άρχισε να βαραίνει στα ματόκλαδά μας. Έγινε ησυχία πολλή.

Τότε ακούω στα σκοτεινά τη φωνή της Άρτεμης που ρωτά απ' το κρεβάτι της τη μεγάλη αδερφή:

— Ανθίπη... Τι είναι αυτό; Τι είναι Ιερουσαλήμ;

— Ακόμα κάθεσαι; λέει η Ανθίπη μαλώνοντάς τη. Κοιμήσου!

— Πες μου, τι είναι Ιερουσαλήμ;.. λέει πάλι ικετεύοντας η φωνή του παιδιού.

— Εκεί έζησε ο Χριστός. Κοιμήσου, Άρτεμη.

Πάλι σιωπή. Και πάλι η φωνή της Άρτεμης, που γυρεύει απ' την Ανθίπη να μάθει:

— Είναι τόσο μακριά από δω η Ιερουσαλήμ;

— Είναι πολύ μακριά, Άρτεμη. Κοιμήσου!

Σε λίγο, ενώ φαίνεται πως όλα τ' άλλα τα παιδιά αποκοιμήθηκαν, ακούω το βαθύ, το πνιγμένο κάτω απ' τα σεντόνια αναφιλητό της μικρής μας αδερφής που δεν μπορεί πια να κρατηθεί.

— Γιατί κλαις, Άρτεμη;

Μα η Άρτεμη δεν ξέρει να πει γιατί κλαίει, δεν ξέρει να πει πως κλαίει επειδή η Ιερουσαλήμ είναι πολύ μακριά, επειδή μπορεί ο τρελός ταξιδιώτης με τους ήχους να μη φτάξει ποτέ.

Πέρασε πολλή ώρα ώσπου η Άρτεμη να συχάσει. Τότε όλα σώπασαν. Τα Κιμιντένια έξω σώπασαν, και τα τσακάλια δεν ούρλιαζαν. Η νύχτα έμενε μονάχη. Όχι, δεν έμεινε μονάχη. Άξαφνα, μες στη γαλήνη, σιγανή κ' επίμονη άρχισε να υψώνεται μέσ' απ' το «Κίτρινο» δωμάτιο, να διαλύεται σαν αγέρι, να γίνεται αλαφρότατο κύμα και να χύνεται: η συμφωνία του πάθους. Ο Στέφανος, έρημος, τριγυρισμένος απ' τα σπαθιά και τα μαρτίνια, έπαιζε το ρολόι των χρυσών σατύρων.

— Άρτεμη!... Άρτεμη!... Ακούς;..

Το κοριτσάκι μουρμουρίζει μόλις, για να μην ταραξεί τη μαγική συμφωνία:

— Ναι... ναι... Ακούω...

Σε λίγο ξεχωρίζω τον ελάχιστο θόρυβο που κάνουν τα σεντόνια της. Είναι σκοτεινά και δε βλέπω τίποτα. Όμως μαντεύω τη φιγούρα της όρθια να σαλεύει.

— Τι κάνεις, Άρτεμη;..

Έρχεται σιμά μου ψηλαφώντας και ψιθυρίζει:

— Θα πάω έξω απ' το «Κίτρινο» ν' ακούσω... Μην πεις σε κανέναν τίποτα..., λέει η φωνή της και τρέμει.

— Θα πας έξω απ' το «Κίτρινο»; Και δε φοβάσαι;..

— Δε φοβάμαι. Κοιμήσου εσύ.

Περπατώντας πάνω στα νύχια της την ακούω που φεύγει.

Η μουσική σώπασε. Για λίγο. Πάλι ξαναρχίζει. Πάλι. Ποτέ άλλη φορά τα Κιμιντένια δεν ξανάκουσαν τέτοια φωνή, γι' αυτό ξύπνησαν να ζήσουν τη στιγμή που τους δόθηκε. Το φεγγάρι έλαμπε έρημο στα φαράγγια και στις βαλανιδιές. Μα όταν οι ήχοι βγήκαν έξω απ' το «Κίτρινο» και μπήκαν στη νύχτα, το υγρό φως άρχισε να πάλλει σα νέα καρδιά. Και η Άρτεμη είναι κει απέξω, μονάχη, και ζει την εξάισια ώρα, αυτήν που ποτέ άλλοτε δε θα ξανάρθει.

Ανοίγω με προσοχή την πόρτα, μπας και τρίξει, κοιτάζω να μην κάνω θόρυβο, και πάω προς την Άρτεμη. Το μισόγυμνο σώμα της δεν ξεχωρίζει καν, πιάνει ελάχιστο τόπο έξω απ' το δωμάτιο των σπαθιών. Είναι γονατισμένη κι ακούει.

— Εσύ 'σαι;.. ψιθυρίζει κ' η φωνή της είναι μακρινή, έτσι που ερχόταν απ' τον κόσμο της μαγείας. Μη μιλάς... Μη μιλάς...

Απλώνω τα χέρια μου για να τη βρω που είναι. Τα δάχτυλα πέφτουν στο μέρος του στήθους, εκεί που χτυπά γρήγορα - γρήγορα, πολύ, η καρδιά της. Είναι γονατισμένη εκεί και τρέμει. Γονατίζω κ' εγώ πλάι της, παίρνω το χέρι της στο χέρι μου. Κ' έτσι σφιχτά δεμένοι, η μικρή αδερφή μου κ' εγώ, ικέτες έξω απ' το δωμάτιο των σπαθιών που γέμισε ήχους, βυθιζόμαστε ολοένα στη γοητεία που δε σωπαίνει. Ο τρελός μέσα ξαγρυπνά, βάζει και ξαναβάζει να παίζει το ρολόι με τους χρυσούς σάτυρους. Το φεγγάρι πια στα φαράγγια δε φέγγει, επειδή η νύχτα γέμισε σκιές. Οι υπόγειες φλέβες του νερού ξύπνησαν στα Κιμιντένια, ξύπνησαν οι βαλανιδιές, ξύπνησε η Κοκκινোসκουφίτσα που έγινε ελάφι, ξύπνησε η Ροδοπαπούδα. Έρχονται καβαλικεύοντας γαλάζια φύλλα, ανοίγουν τη μεγάλη πόρτα του υποστατικού, μπαίνουν απ' τα παράθυρα, σκίζουν τις πέτρες των τοίχων και μπαίνουν. Είναι κει γύρω μας όλα, είναι από πάνω μας, ακούνε τους ήχους και μας συντροφεύουν. Τρέμουν, τρέμουν τόσο πολύ, ίσαμε που γίνονται όλα ένα, οι φλέβες το νερό κ' οι βαλανιδιές και τα ελάφια, γίνονται μια σκιά μόνη που βαραίνει πάνω στα ματόκλαδά μας και τα κλείνει σιγά, ενώ οι ήχοι ολοένα ξεμακραίνουν.

.....
Δυο αγαπημένα χέρια με σπρώχνουν, με τραβούν να ξυπνήσω και να σηκωθώ. Φωνές τρομαγμένες ακούγονται από πάνω μας. Ανοίγω τα μάτια. Είναι πολύ πρωί, ο ήλιος μόλις; έχει βγει.

— Παιδάκια μου!... Παιδάκια μου!... λέει η μητέρα. μας φοβερά ταραγμένη.

Με το ένα χέρι της βαστά την Άρτεμη, με το άλλο εμένα. Μας σφίγγει απάνω της. Είναι κει και η γιαγιά, το άλλο γλυκό πρόσωπο των μικρών μας χρόνων. Δεν ξέρει τι

να κάμει, παίζει τα μάτια της, κουνά τα χέρια της πότε δω, πότε κει.

— Φαντάσου να ξεφυτρήσουν εδώ πέρα!... λέει. Γιατί το κάματε, παιδάκια μου; Γιατί;..

— Αχ, αυτός ο τρελός τα μάγεψε! λέει η μητέρα μας. Τι θέλαμε να τονβάλουμε μες στο «Κίτρινο», τόσο κοντά στα παιδιά! Πάλι καλά που δεν έγινε πιο μεγάλο κακό...

Τότε όλα έρχονται στη μνήμη, ξυπνά μονομιás η εξάισια νύχτα των ήχων. Η Άρτεμη λευτερώνει βίαια το χέρι της απ' το χέρι της μητέρας μας και ρωτά με αγωνία:

— Τι έγινε ο ξένος άνθρωπος;.. Τι έγινε, μητέρα;.. Ω! ευτυχώς έφυγε πια, βεβαιώνει εκείνη. Τώρα θα 'ναι μακριά. Αυτός, λέει, σαν ξύπνησε μας είχε δει πρώτος, έξω απ' την πόρτα του, και ειδοποίησε να μας πάρουν.

Χιμά η Άρτεμη, χιμώ κ' εγώ προς τη μεγάλη πόρτα του υποστατικού.

Πέρα, στο βάθος του δρόμου των καραβανιών, μια κηλίδα μαύρη σαλεύει. Ο τρελός ταξιδιώτης με το γαϊδουράκι του δεν ξεχωρίζουν πια, είναι μονάχα μια μαύρη κηλίδα. Άφωνοι, με ολάνοιχτα πικρά μάτια, παρακολουθούμε την κηλίδα να σβήνει και να διαλύεται στη σκόνη του δρόμου που πάει στη μακρινή Ιερουσαλήμ. Ώσπου χάνεται πίσω απ' τα Κιμιντένια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ήρθαν φαντάσματα στα Κιμιντένια.

ΑΝΑΤΕΛΝΟΥΝ και βασιλεύουν οι μέρες κάτω απ' τα Κιμιντένια. Περνούνε οι εποχές.

Φέτος θα είμαι δέκα χρονώ. Τι άραγες του κόσμου τούτου μέλλεται να μάθω φέτος; Με το καλό ας έρθει. Ό,τι να 'ναι. Μόνο να 'ρθει.

ΕΝΑ ΑΠΟΓΕΜΑ, αναπάντεχα, μας ήρθε στο κτήμα η θεία Ουρανία, η πιο μικρή αδερφή της μητέρας μας. Όταν δεν έμενε στην πόλη, περνούσε πάντα τα καλοκαίρια μακριά απ' τα Κιμιντένια, στα κτήματα του αντρός της. Έτσι δεν είχαμε ως τότε την ευκαιρία να μείνουμε ποτέ μαζί. Ο παππούς κ' η γιαγιά το είχαν καημό πως ποτέ δεν τύχαινε να 'χουν στα Κιμιντένια και τις δυο τις κόρες τους μαζί. Για μας πάλι, τα παιδιά, αυτό ήταν ίσως ένας λόγος που η θεία Ουρανία μας ήταν πλάσμα λίγο - πολύ μακρινό, γιατί και στην πόλη τα δυο σπίτια, το δικό της και το δικό μας, δεν είχανε μεγάλη οικειότητα. Η θεία Ουρανία ήταν πολύ περήφανη και υπεροπτική κοπέλα. Είχε παντρευτεί με έρωτα έναν απ' τους πιο όμορφους και πιο πλούσιους άντρες του τόπου, πολυταξιδεμένον, γλεντζέ, κι αυτό βοήθησε πολύ τη ματαιοδοξία της. Όταν παντρεύτηκαν, χτίσανε στην πόλη ένα σπίτι προκλητικά αρχοντικό, με μεγάλες μαρμαρένιες σκάλες, με βαριά έπιπλα και πολύ λούσο. Σχεδόν κάθε βδομάδα είχανε διασκέδαση, καλεσμένους και μουσική. Κάθε τόσο πηγαίνανε ταξίδι στην Πόλη. Όλα αυτά ήταν χτυπητή αντίθεση με την ταπεινή και ήσυχη ζωή του δικού μας του σπιτιού. Πολύ συχνά ακούγαμε συνομιλίες σαν ετούτη:

Ο πατέρας έλεγε στη μητέρα μας:

«Χτες τη νύχτα ο Θόδωρος έχασε πάλι μια περιουσία στη λέσχη. Έτσι μου είπαν».

«Πάλι; Για όνομα του Θεού! Που θα πάει αυτό;» έλεγε τρομοκρατημένη η μητέρα.

«Που θα πάει; Είναι φανερό! Θα καταστραφούνε!»

«Παναγία μου! Τι να κάμουμε;»

«Τι να κάμουμε; Εγώ λέω πως σ' όλα φταίει η Ουρανία. Θα μπορούσε, αν ήθελε, να τον τραβήξει απ' τα γλέντια κι απ' τη λέσχη. Αλλά που!»

Η μητέρα μου σηκωνόταν τότε και πήγαινε να συμβουλέψει κρυφά τη μικρότερη αδερφή της. Την έβρισκε, κοντά μεσημέρι, να κοιμάται ακόμα, κατάκοπη απ' το ξενύχτι της προηγούμενης βραδιάς.

«Ουρανία, παιδί μου, τι είναι αυτά που κάνετε; Που πάτε; Αύριο - μεθαύριο θα 'χετε παιδιά. Λογικέψου, κορίτσι μου, μάζεψε τον άντρα σου απ' τον κακό το δρόμο!»

Η θεία Ουρανία δεν ήθελε ποτέσ ν' ακούσει τη φωνή που τη συμβούλευε για φρονιμάδα. Ήταν αληθινά όμορφη κοπέλα, με μεγάλα αμυγδαλωτά μάτια και γερό κορμί. Ήθελε να χαρεί όσο γίνεται τα νιάτα της.

«Τι με νοιάζει εμένα τι θα γίνει αύριο!» απαντούσε στις παρατηρήσεις της μεγάλης αδερφής της. «Σήμερα ζω και χαίρουμαι!»

«Μα δεν κάνουν έτσι οι φρόνιμοι άνθρωποι! Σε λίγα χρόνια δε θα σας μείνει μήτε ένα κτήμα δικό σας. Θα τα 'χετε φάει όλα!»

«Αχ, καημένη αδερφή! Σε λίγα χρόνια! Τι ξέρεις τι μέλλεται να γίνει σε λίγα χρόνια!»

«Λοιπόν, δε θέλεις ν' ακούσεις;»

«Δε θέλω ν' ακούσω! Αφήστε μας να ζούμε όπως θέλουμε! Και σου δίνω το λόγο μου, όταν σε λίγα χρόνια θα 'μαστε φτωχοί, να μην έρθω ποτέ να χτυπήσω την πόρτα σου!»

Η μεγάλη αδερφή τότε γύριζε στο σπίτι κι άρχιζε να γράφει μεγάλο γράμμα στη γιαγιά, να της λέει τα καθέκαστα και να την καλεί να φροντίσει για τη σωτηρία της μικρής αδερφής της που πήγαινε στην καταστροφή. Όταν το γράμμα έφτανε στα Κιμιντένια, η γιαγιά το διάβαζε μυστικά απ' τον παππού για να μην τον πικράνει, έκλαιγε κρυφά απαρηγόρετα κι άρχιζε τις προετοιμασίες για το γράμμα που θα 'γραφε στη μικρή κόρη της. Έξυνη τα μολύβια, έξυνη το κεφάλι της για να 'ρθουν οι φράσεις, τα βλέφαρά της ανοιγόκλειναν ακατάπαυστα απ' την έγνοια και την ταραχή.

Ο παππούς, βλέποντας τις ετοιμασίες, χαμογελούσε:

«Για τι ετοιμάζεσαι, Δέσποινα;»

«Ε να..., θα γράψω γράμμα στη μικρή κόρη...».

Ο παππούς, ήξερε τι μεγάλη υπόθεση ήταν αυτό για τη γιαγιά, και χαμογελώντας:

«Λες να τελειώσεις σήμερα;» ρωτούσε.

«Ε..., λέω να τελειώσω ίσαμε το βράδυ».

Κι όταν έμενε μόνη άρχιζε σιγά - σιγά να σχεδιάζει μεγάλα παιδικά στοιχεία του αλφαβήτου, στρογγυλά, βαλμένα σε τάξη, το ένα πάντα σε απόσταση απ' το άλλο, να σαλιώνει το μολύβι, να το βρέχει με τα δάκρυά της.

Όταν βασίλευε ο ήλιος και το γράμμα είχε τελειώσει, το πήγαινε και το απόθετε με ευλάβεια να ξενυχτήσει στα πόδια της Παναγίας, στο τρίφυλλο εικόνισμα που προστάτευε τα Κιμιντένια. Σταύρωνε τα χέρια της ταπεινά και της έλεγε τους Χαιρετισμούς. Τότες ερχόταν ολόσωμη η Παναγία, ήταν πλάι της εκεί. Και βρέχοντας τη γη με τα δάκρυα η γιαγιά της μιλούσε σα μητέρα σε μητέρα.

«Φύλαξέ το το μικρό», την παρακαλούσε. «Είναι σε κακό δρόμο και δεν ξέρει τι κάνει. Μα είναι μικρό κι άμαθο. Είναι κι όμορφο πολύ. Προστάτεψέ το, για να μη μάθει τι είναι λύπη και δάκρυα...».

Έτσι αγιασμένο το γράμμα της γιαγιάς έφευγε την άλλη μέρα. Η θεία Ουρανία όταν το 'παιρνε θύμωνε πολύ, όχι με τη μητέρα της μα με την αδερφή της που έστειλε τα μηνύματα στα Κιμιντένια. Αυτό γινόταν αφορμή να ψυχραθούν πολλές φορές η μεγάλη και η μικρή αδερφή.

ΟΛΑ ΑΥΤΑ ήταν αιτία που ο ξαφνικός κι ανεξήγητος ερχομός της θείας Ουρανίας αναστάτωσε τη γαλήνη του υποστατικού. Ο παππούς, η γιαγιά, η μητέρα μας, εμείς, τρέξαμε όλοι να την υποδεχτούμε στη μεγάλη πόρτα και να μάθουμε τι έτρεχε. Κατέβηκε απ' τη «νταλικά»⁸, που ήταν στρωμένη με παχιά κιλίμια, αγέρωχη όπως πάντα. Όμως δεν ήταν η θεία Ουρανία που ξέραμε. Το πρόσωπό της, που άλλοτε στραφτοκοπούσε απ' τα χρώματα της γερής της υγείας, τώρα ήταν κατάχλωμο, και τα μεγάλα μαύρα μάτια της, κουρασμένα, είχαν χωθεί βαθιά μες στις κόγχες.

— Α!... έβγαλε μια φωνή η γιαγιά, κοιτάζοντάς την τρομαγμένη.

Μες στη γενική σιωπή η θεία Ουρανία φίλησε το χέρι της μητέρας της, του πατέρα της, φίλησε την αδερφή της, εμάς όλους. Μας μοίρασε μπανάνες, που ήταν σπάνιο δώρο για τα μέρη μας. Τα έκανε όλα με μηχανικές, αφηρημένες κινήσεις, σα να μην είμαστε ζωντανά πλάσματα. Όταν τέλειωσε, τότε μονάχα, σαν πια να είχε αποκάμει, έπεσε στην αγκαλιά της γιαγιάς με αναφιλητά.

— Τι έχεις, παιδάκι μου; της έλεγε εκείνη και της χάιδευε τα μαλλιά. Τι σου συμβαίνει;..

Μάθαμε το τι της συνέβαινε μονάχα σαν ανεβήκαμε απάνω όλοι και καθίσαμε γύρω της. Ότι κατάλαβα απ' τα πνιγμένα στα δάκρυα λόγια της ήταν πως παράξενα πράγματα γίνονταν στο σπίτι της θείας Ουρανίας. Φαίνεται πως ένα φάντασμα μπήκε ξαφνικά ανάμεσα στον άντρα της και σ' εκείνην κι ανατάραξε τη ζωή τους. Ο θείος Θόδωρος ξενυχτούσε σε χωριστό δωμάτιο με το φάντασμα, άγρια χαχανητά έρχονταν τη νύχτα απ' το δωμάτιο εκείνο, η ζωή τους είχε γίνει αβάσταχτη.

Του έλεγε:

«Έλα, Θόδωρε, δεν πρέπει να κοιμάσαι τις νύχτες χωριστά και να μ' αφήνεις μονάχη».

Της αποκρινόταν:

«Δεν μπορώ. Πρέπει να κοιμάμαι μοναχός».

Και δεν ήθελε να δώσει μήτε την ελάχιστη εξήγηση, μήτε την ελάχιστη πληροφορία για ό,τι γινόταν στο κλειστό δωμάτιο.

«Δεν μπορώ να σου πω, Ουρανία. Δεν κάνει εσύ να μάθεις», της έλεγε και τη χάιδευε αφηρημένος.

Όταν πια απόκαμε η θεία Ουρανία να παρακαλεί, του λέει:

«Θα πάω για λίγες μέρες στα Κιμιντένια, στον πατέρα μου. Δεν έρχεσαι κ' εσύ λίγο ν' αλλάξεις αέρα;»

«Πήγαινε», της λέει. «Θα ρθώ κ' εγώ σε δυο μέρες και θα μείνω στα Κιμιντένια όσο μπορώ».

⁸ Είδος αμαξιού συνηθισμένο στα μέρη της Μ. Ασίας.

Έτσι μίλησε η θεία Ουρανία. Κ' η γιαγιά, αυτά ακούγοντας για ό,τι γινόταν στο σπίτι της μικρής της κόρης, άρχισε να τρέμει ολόκερη και να κάνει το σταυρό της.

— Χριστέ και Παναγία! Τι είναι αυτά που λες, παιδάκι μου; Και ποιος σου είπε πως είναι φάντασμα;

— Φάντασμα είναι, μητέρα! Την πόρτα της κάμαρας ο άντρας μου την κλειδώνει κάθε βράδυ. Ψυχή δεν μπαίνει μέσα κει. Με ποιόν, λοιπόν, μιλά και χαχανίζει;

Μες στην ταραχή και την κατάπληξη κανέννας απ' τους μεγάλους δεν είχε προσέξει πως ήμαστε κ' εμείς εκεί, τα παιδιά, κι ακούγαμε τα όσα λέγονταν για τα φαντάσματα. Πολύ αργά το πήρε είδηση η μητέρα μας. Και γυρίζοντας τρομαγμένη στη μεγάλη αδερφή μας:

— Ανθίπη, είπε, πάρε τα παιδιά και πηγαίνετε να παίξετε. Πηγαίνετε, παιδάκια μου.

Φύγαμε. Μα ό,τι ήταν χρήσιμο στη φαντασία μας πια το ξέραμε. Νέο παιχνίδι του κόσμου, σκοτεινό κ' επικίνδυνο, γι' αυτό όλο γοητεία, ήταν να 'ρθει στα Κιμιντένια: τα φαντάσματα.

Ίσαμε τότε μονάχα ακουστά τα είχαμε. Ακούγαμε τις παράξενες ιστορίες που λέγαν οι γεροντότεροι στο υποστατικό, άλλοτε φοβερές, άλλοτε ανάλαφρες, κ' η καρδιά μας φτερούγιζε. Θα γινόταν ποτές να δούμε κ' εμείς φαντάσματα; Τρέμαμε στην ιδέα πως μπορούσε να γίνει. Μα, πάνω απ' το φόβο, η επιθυμία να μη μας απολείψει κι αυτή η ευλογία ήταν βαρύτερη και πιο δυνατή.

Ο Κοσμάς Λίβας, ζευγάς απ' τα μέρη του Πόντου, κατασταλαγμένος από πολλά χρόνια στα Κιμιντένια, είχε πολλά να λέει για φαντάσματα. Στις βροχερές μέρες ή αργά τη νύχτα, πριν πλαγιάσει, καπνίζοντας απανωτά τσιγάρα κάτω απ' το φως του λυχναριού διηγόταν την ιστορία του με τον Αράπη. Την έλεγε σε κάθε ευκαιρία που παρουσιαζόταν, απαράλλαχτη, στερεότυπη. Του είχε γίνει ανάγκη να τη ζει κάθε τόσο, να ζει τη μνήμη της, για να 'χει δικαίωση η ζωή του, να 'χει δικαίωση που χάλασε τη ζωή του. Τον πρωτοείδε τον Αράπη, μικρός σαν ήταν, κάτω από ένα δέντρο. Ήταν ένας λαφιάτης που, μόλις αντίκρισε το παιδί, σύρθηκε γρήγορα στον κορμό του δέντρου κ' ύστερα κρεμάστηκε από ένα κλωνί. Το παιδάκι, φοβισμένο, στάθηκε εκεί άλαλο και δεν έβρισκε το κουράγιο να κάμει μήτε ένα βήμα, μήτε να ξεκολλήσει τα μάτια του απ' τη ζωντανή γραμμή που σάλευε στον αγέρα. Τα κρατούσε καρφωμένα εκεί, στο κεφάλι του φιδιού, στα μάτια του φιδιού. Τότες ο ουρανός έπιασε να σκοτεινιάζει, να σβήνει ο ήλιος και, μες στο σύθαμπο που έγινε, έγινε το θάμα: το ψιλό σώμα του φιδιού άρχισε να στηλώνεται και να φουσκώνει, να γίνεται ολοένα πιο χοντρό, πιο χοντρό, σαν κορμός δέντρου. Κι απ' αυτό τον κορμό σιγά - σιγά άρχισε να πλάθεται νέα φόρμα ανθρώπινη, να βγαίνουν σαν από λαστιχένια ύλη δυο μπράτσα πρώτα, ύστερα να γίνουνται τα πόδια, το κεφάλι. Ήταν ένα φοβερό μαύρο κεφάλι, ένα μούτρο Αράπη που τα μάτια του σπιθίζαν, ενώ με σφαληχτο το στόμα, κρεμασμένος απ' το δέντρο, κοίταζε εκστατικά το παιδί.

Αυτή ήταν η πρώτη φορά που το φάντασμα έμπαινε στη ζωή του Κοσμά Λίβα. Από τότες τον ακολούθησε ίσαμε που έγινε παλικάρι. Έβγαινε μπροστά του, σε απίθανες ώρες, προπάντων σε ώρες που η καρδιά του ήταν χαρούμενη, και του πάγωνε το αίμα. Τουλάχιστο να μιλούσε, να του 'λεγε τίποτα! Όμως όχι, τίποτα δεν έλεγε. Ο Αράπης στεκόταν βαρύς, κι όταν με τα μάτια του αιχμαλώτιζε τον άνθρωπο και καταλάβαινε πως τον εξουσίαζε σήκωνε το χέρι και το κουνούσε κατά τα δυτικά. Ο Κοσμάς Λίβας πάσχιζε πολύ να δώσει εξήγηση σ' αυτή τη στερεότυπη κίνηση, όταν στο τέλος πίστεψε πως το βρήκε: το φάντασμα του 'δειχνε να φύγει, να φύγει κατά τα δυτικά! Η σκέψη αυτή μπήκε

στο μυαλό του, κινήθηκε με άνεση, άπλωσε στις ίνες του κορμιού του και πότισε το αίμα του. Έτσι, κάθε άλλη ενεργητική δύναμη χάθηκε μέσα του, σε τίποτα πια να δουλέψει και να προκόψει δεν μπορούσε, τον είχε πλημμυρίσει ο πανικός της φυγής. Όσπου, μη μπορώντας να βαστάξει άλλο, έφυγε απ' το χωριό του, τράβηξε κατά τα δυτικά. Στο ταξίδι του κάθε νύχτα ο Αράπης έβγαινε μπροστά του. Πάντα με την ίδια αμετάβλητη κίνηση του χεριού του: «Κατά τα δυτικά! Κατά τα δυτικά!» Και κάθε πρωί, υπάκουος, ο Κοσμάς Λίβας έμπαινε στο δρόμο, ολοένα για τα δυτικά, περισσότερο για τα δυτικά. Μονάχα σαν έφταζε στα σύνορα της πατρίδας του, του μακρινού Πόντου, μονάχα τότε, τη βραδιά που ξεπέρασε τα σύνορα, το φάντασμα δεν ήρθε. Μήτε την άλλη, μήτε την άλλη· καμιά νύχτα πια. Ο Κοσμάς Λίβας κατάλαβε τότε πως αυτή είναι η μοίρα του, να μην τον θέλει η γη του τόπου του. Και υποτάχτηκε. Κοίταξε για τελευταία φορά τα δέντρα που χάνονταν στο βάθος της γης των προγόνων του, τα σύννεφα που ταξίδευαν κατά κει, κατά τ' ανατολικά, χαμήλωσε τα μάτια και πήρε οριστικά το δρόμο της ξενιτιάς, για να μείνει σ' όλη τη ζωή του ανεπρόκοπος, χωρίς δική του γη.

.....
«Μα έτσι εύκολα ξεπατριζονται στα μέρη σας;» ρωτούσαν τον Κοσμά Λίβα οι άλλοι οι ζευγάδες.

«Μπορεί να σου φάνηκε, μωρέ Κοσμά, πως ο Αράπης σου έλεγε να φύγεις! Κ' εσύ έφυγες...».

Ο Κοσμάς χωρίς να κοιτάξει τον άνθρωπο που μιλούσε:

«Σου έτυχε ποτές στη ζωή σου, εσένα, φάντασμα;» έλεγε.

«Όχι, ποτές!»

«Τότες γιατί μιλάς; Εσύ δεν μπορείς να με κρίνεις», έλεγε ο Κοσμάς με την ατάραχη έκφραση του ανθρώπου που ξέρει.

«Κ' εμένα που μου έτυχε τι;» του είπε μια μέρα ο Μανόλης Λύρας ο Τενεδιός. «Κ' εγώ που είδα στοιχειό, το ίδιο λέω: Πως φοβήθηκες και χάλασες τη ζωή σου άδικα».

«Σου 'τυχε, αλήθεια, εσένα φάντασμα;» ρώτησε ο Κοσμάς.

«Σου είπα: συναπαντήθηκα με το στοιχειό».

«Και δε φοβήθηκες;»

«Όχι, δε φοβήθηκα. Στα μέρη μας, στα μέρη της θάλασσας, τα στοιχειά δε σε τρομάζουν. Φτάνει να ξέρεις να τους μιλήσεις».

Κι ο νησιώτης ο Μανόλης Λύρας είπε τότες για το συναπάντημά του με το στοιχειό. Ήταν μια φοβερή ώρα του Αιγαίου, που το 'δερνε ο νοτιάς κ' η βροχή. Ήθελε ακόμα πολύ να βασιλέψει ο ήλιος, κι ωστόσο τα χαμηλά σύννεφα στέλναν τέτοια θολούρα πάνω στο πέλαγο, που δεν ξεχώριζες τίποτα από πρύμη ίσαμε πλώρη του καϊκιού. Το καϊκι ήταν μικρή «πένα», που την κυβερνούσε ο πατέρας του Λύρα. Ο Μανόλης, αγοράκι δέκα χρονώ τότες, έκανε το πρώτο ταξίδι του μαζί με τον πατέρα του.

Από στιγμή σε στιγμή τα πράγματα σκούρηναν στη μικρή πένα της Τένεδος, που έπαιζε με το θάνατο. Ο καπετάνιος έστειλε και του φέραν το γιο του απ' το αμπάρι όπου είχε καταλαγιάσει. Με σβέλτες κινήσεις του ενός χεριού, χωρίς να χαμηλώσει τα μάτια του που κοίταζαν μπροστά τα πανιά και το κύμα, έδεσε το παιδί πλάι του με το ίδιο σκοινί που ήταν δεμένος κι ο ίδιος για να μην τον πάρει η θάλασσα. Έτσι, σα να σύχασε λίγο η καρδιά του. Ότι ήταν να γίνει θα γινόταν και για τους δυο μαζί. Η θύελλα ολοένα δυνάμωνε. Η βροχή έγινε χαλάζι που έδερνε με βία τα ξύλα και τα κορμιά. Τα σύννεφα χαμήλωσαν, τίποτα δεν ξεχώριζες σε λίγα μέτρα τόπο. Μοναχά η φοβερή βουή που ερχόταν πίσω απ' το πούσι έλεγε πως πίσω κει ήταν το πέλαγο. Όταν, ένα φοβερό κύμα χτύπησε την πένα και πέρασε απάνω της. Δεύτερο κύμα. Κι άλλο. Το δεμένο παιδί έβγαλε μια, δυο, τρεις σπαραχτικές φωνές. Γύρισε τα μάτια στον πατέρα του, γυρεύοντας βοήθεια. Μα ό,τι μπόρεσε να ξεχωρίσει ήταν ένα σκληρό μούτρο που πάλευε να ξεφύγει τον εχτρό μπροστά του, το κύμα, ενώ το νερό έτρεχε από πάνω του. Το παιδί, έρημο, έκαμε τότες να κλάψει και να φωνάξει. Μα άχνα δεν μπόρεσε να βγει απ' το στόμα του. Επειδή ο Μεγάλος Φόβος ήταν πια μες στην καρδιά του. Και όταν έρθει αυτός οι άνθρωποι δεν φωνάζουν καταπώς γίνεται στις μικρές λύπες και στους μικρούς φόβους. Οι ναύτες, τυλιγμένοι στη θύελλα, τρέχαν σα θολά τέρατα από πρύμη σε πλώρη, να λασκάρουν μια σκότα, να στυλώσουν το άλμπουρο, να ρίξουν στη θάλασσα απ' το φορτίο για να πάρει απάνω του το καΐκι. Φώναζαν, ούρλιαζαν. Όμως σαν ήρθε η κρίσιμη ώρα του Αιγαίου που έπαιζε το παιχνίδι του θανάτου με το ξύλο της Τένεδος, όλες οι φωνές σώπασαν σαν τη φωνή του παιδιού. Το ξύλο τινάχτηκε ψηλά στο κύμα, στην κορφή του, έκαμε να χιμήξει κάτω στο χάος που σπάραζε, όταν άξαφνα κάτι σα χλαπαταγή ακούστηκε μες στη βουή της φουρτούνας. Κ' ύστερα η φωνή του καπετάνιου που ούρλιαζε, μιλώντας στο κύμα: «Ζει; Ζει ο μεγάλος βασιλέας! Ζει ο Μεγαλέξαντρος!» Και πάλι, με αγωνία, ενώ με το ένα χέρι βαστούσε σφιχτά το δοιάκι και με τ' άλλο έσφιγγε απάνω του το κεφάλι του παιδιού του, σα να 'θελε να το προστατέψει:

«Ο μεγάλος βασιλέας ζει! Ζει ο Μεγαλέξαντρος!» Το αγοράκι, ο μικρός Μανώλης Λύρας, θυμάται τότε πως είδε πλάι στη μάσκα του καΐκιού, μες στη θολούρα του νερού, μια ψαρουρά σα δελφινιού. Ύστερα είδε ολάκερο το ψάρι. Απ' τη μέση κι απάνου σα να 'χε κορμί γυναίκας. Δυο μάτια λάμπανε σα φωτιά. Τα κορμί στυλώθηκε, μια, ορθό ίσαμε το κύμα κι απότομα βυθίστηκε με το κεφάλι, για να μην ξαναφανεί πια. Μαύρα μαλλιά σαν πλοκάμια χταποδιού παίξαν στον αγέρα για λίγο, όταν το κεφάλι της Γοργόνας υψώθηκε. Κ' ύστερα τα τύλιξε, τα μαλλιά, και τα πήρε μαζί του ο αφρός. Μονομιάς έπεσε ο αγέρας, η φουρτούνα καταλάγιασε, και στον ουρανό τα σύννεφα της βροχής τραβήχτηκαν κατά τα δυτικά.

Ήρθε το βράδυ. Βγήκαν τα άστρα, το Αιγαίο ήταν ακύμαντο. Οι ναύτες του караβιού, τσακισμένοι απ' τον αγώνα με το θάνατο, ησύχαζαν. Ο καπετάνιος μονάχα ξαγρυπνούσε. Αναστατωμένο ξαγρυπνούσε πλάι και το αγόρι του, ο μικρός ο Μανώλης Λύρας.

«Να το θυμάσαι αυτό που είδες, γιε», μουρμούρισε ο καπετάνιος, και τα μάτια του κοίταζαν εκστατικά, βυθισμένα στο πέλαγο.

Πάλι, σε λίγο, σα φόβος που ήρθε άξαφνα κ' έπρεπε να φύγει:

«Πρόφταξες να το δεις;» είπε. «Μπας και δεν πρόφταξες; Μπόρεσες να το δεις;»

«Τι ήταν, πατέρα; Ήταν σαν ψάρι με μαλλιά...».

«Ήταν το στοιχειό της θάλασσάς μας. Ήταν η κυρα -Γοργόνα», είπε ο καπετάνιος.

Και πιάνοντας το κεφάλι του παιδιού, σα να το χάιδευε, με τη σκληρή τρυφερότητα των απλών ανθρώπων:

«Να το θυμάσαι», είπε, «και να τ' αγαπάς. Αυτό γλιτώνει τους γεμιτζήδες, αν είναι γραφτό τους να τους φανερωθεί».

Και κάτω απ' τα άστρα που λάμπανε στη γαλήνια αιολική νύχτα ο καπετάνιος της πέννας που έγινε με ξύλο του Καζ -Νταγ μίλησε στο γιο του για τη Δέσποινα του Αιγαίου, τη Δέσποινά του. Έρχονταν απ' τους παλιούς χρόνους του ελληνικού αρχιπελάγου τα σχήματα, τα χρώματα, η μαγεία του μύθου, για να γίνουν στο στόμα του κίνηση και ρίγος της καρδιάς:

Ζούσε μια φορά στη χώρα της Ελλάδας ένας νέος βασιλέας, ο Μεγαλέξαντρος. Μιαν αδερφή είχε, τη λέγανε Γοργόνα. Ο Μεγαλέξαντρος ταξιδεύει σε μακρινές χώρες, περνά βουνά και θάλασσες, κι όταν γυρίζει πίσω φέρνει μαζί του το αθάνατο νερό. Θα το 'πινε όταν θα ερχόταν η ώρα, και δε θα πέθαινε ποτέ. Θα πατούσε όλα τα κάστρα του κόσμου, και θα βασιλευε όσο που υπάρχει η γη. Μα δεν πρόκαμε. Η αδερφή του είδε το αθάνατο νερό και, χωρίς να υποψιάζεται τι είναι, το ήπιε. Τότες ο Μεγαλέξαντρος θύμωσε πολύ, την άρπαξε απ' τα μαλλιά και την έριξε στη θάλασσα. Από τότες η Γοργόνα ζει μες στο πέλαγο. Τα μάτια της είναι στρογγυλά, έχει φίδια στα μαλλιά της, τα χέρια της είναι χάλκινα και στις πλάτες έχει χρυσά φτερούγια. Απ' τη μέση και κάτω είναι ψάρι, κι όλα τα άλλα ψάρια του πελάγου την έχουν για βασίλισσά τους. Πάντα αναθυμάται το μεγάλο βασιλέα, τον αδερφό της, που πέθανε νιος. Πάντα ρωτά να μάθει απ' τους γεμιτζήδες που βρίσκει στο δρόμο της:

«Ζει ο Μεγαλέξαντρος;»

«Ζει και βασιλεύει» της αποκρίνονται.

Τότες η Γοργόνα, αυτά μαθαίνοντας, χαίρεται πολύ και παραγγέλνει στα κύματα ν' αφήσουν το καΐκι να περάσει. Αν όμως κανένας θαλασσινός τύχει να μην ξέρει και της πει πως ο βασιλέας πέθανε, τότες δεν έχει γλιτωμό: η Γοργόνα σηκώνει το σίφουνα και παίρνει μαζί της το καΐκι και το ναύτη. Ύστερα ανεβαίνει ψηλά στο κύμα να βρει άλλον γεμιτζή για να της πει, να της το βεβαιώσει, πως ο αδερφός της ζει, πως όχι, ο Μεγαλέξαντρος δεν πέθανε.

ΕΠΙ ΤΕΛΟΥΣ ο θείος Θόδωρος, ύστερα από δυο μέρες που τον περιμέναμε, ήρθε.

Ήταν ένα παλικάρι ψηλό, με σγουρά μαλλιά, με κανελιά μάτια. Ήταν φημισμένος σαν ένας από τους καλύτερους καβαλάρηδες του τόπου, κι αυτό φαινόταν από τ' άλογο που καβαλίκηυε. Αγαπούσε με πάθος τ' άλογα. Κάποτε που του πέθανε το άσπρο φαρί του με τις σταχιές βούλες στο κούτελο, δεν έβαλε τρεις μέρες στο στόμα του ψωμί, κλεισμένος στην κάμαρά του, για να πενθήσει το φίλο του που χάθηκε.

Όταν ξεκαβαλίκηψε σβέλτος, με τις ψηλές του μπότες, με την πέτσινη κλότα του, με το χαρούμενο ύφος που ποτέ δεν του απόλειπε, όλοι όσοι τον περίμεναν στη μεγάλη πόρτα του υποστατικού κοιτάχτηκαν ξαφνιασμένοι. Περίμεναν να δουν ένα πλάσμα αμίλητο, με την αγωνία απ' τα φαντάσματα ζωγραφισμένα στο πρόσωπό του. Δεν είχε τίποτα τέτοιο. Μοναχά λίγη γλωμάδα και μια κούραση στα μάτια του. Τίποτα άλλο.

Φαίνεται πως διάβασε στο πρόσωπο ολωνών την απορία. Γι' αυτό κοίταξε τη θεία Ουρανία,

χαμογέλασε, κ' ύστερα γυρίζοντας στον παππού και στη γιαγιά:

— Όπως βλέπετε είμαι μια χαρά, είπε. Εσείς τι κάνετε;

Έτσι που είχαν έρθει τα πράγματα, να 'χει κοντά του ο παππούς και τα δυο τα παιδιά του με τις φαμίλιες τους, πολύ ήθελε να δώσει πανηγυρικό τόνο στην καλή αυτή τύχη. Τον βαστούσε όμως η ανησυχία για την κατάσταση του θείου Θόδωρου. Μα, σαν τον είδε έτσι καλοδιάθετο, πίστεψε πως όλα ήταν καλά. Παράγγειλε να σφάξουν διαλεχτό αρνί, να στρώσουν μεγάλο τραπέζι, να φέρουν παλιό κρασί. Ύστερα στο πρόσωπό του φάνηκε η επιθυμία σα να 'θελε κάτι, μα δεν έβρισκε τον τρόπο να το πει. Τέλος ρώτησε να μάθει τι γίνονται τα καλά του τα ρούχα που τα 'χε φορέσει γαμπρός. Από τότες δεν τα έβαζε παρά μονάχα στις μεγάλες μέρες, στην Ανάσταση και στην Πρωτοχρονιά.

— Δεν τα βγάζεις λίγο, Δέσποινα, είπε δισταχτικά, σα να φοβόταν πως θα τον καταλάβουν. Θα τα πιάσει λέω σκόρος.

— Να τα βγάλω, Γιαννακό!

Πάλι σε λίγο η γιαγιά, χωρίς να τον κοιτάζει, χαμογελώντας αλαφρά:

— Μπας και θα 'θελες να τα φορέσεις απόψε, Γιαννακό;

— Εσυ τι λες;

— Εγώ λέω να τα φορέσεις.

— Ε, αφού το λες, ας τα φορέσω..., είπε ο παππούς. Είναι τόσος καιρός που δεν έτυχε να 'χω γύρω τη φαμίλια μου ολάκερη.

Φόρεσε τα ρούχα της νιότης του. Κ' η γιαγιά, για να μην της πουν πως κ' εκείνη δεν τίμησε τα παιδιά της καθώς έπρεπε, φόρεσε το απλό, το διατηρημένο με στοργή νυφικό της φόρεμα. Τη στένευε λίγο στη μέση, λίγο στένευε ο ψηλός μαύρος γιακάς. Χτένισε ωραία τ' άσπρα της μαλλιά. Και ήταν τόσο γλυκιά, τόσο.

Σ' εμάς τα παιδιά αυτή η επισημότητα έκαμε μεγάλη εντύπωση. Για μια στιγμή η Αγάπη είπε στην Άρτεμη:

— Τι αλλιώςτικα που είναι όλα απόψε! Θα 'ναι για τα φαντάσματα που μας ήρθαν...

— Ναι, είπε η Άρτεμη. Θα 'ναι για τα φαντάσματα. Όταν καθίσαμε στο τραπέζι, ο παππούς κοίταξε γύρω του. Ήμαστε όλοι. Τότε σηκώθηκε ο παππούς. Το τσόχινο μαύρο γελέκο του φώτιζε πιο δυνατά, παράξενα, το άσπρο κεφάλι του. Στηλώθηκε σαν κορμός δέντρου, χαμήλωσε τα μάτια, και σταύρωσε τα χέρια του.

Σιγανά, με φωνή καθαρή, άρχισε την προσευχή:

«Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς, αγιασθήτω το όνομά σου, ελθέτω η βασιλεία σου, γεννηθήτω το θέλημά σου, ως εν ουρανών και επί της γης. Τον άρτον ημών τον επιούσιαν...»

Όλοι κάμαμε το σταυρό μας. Ο παππούς κάθισε. Ύστερα πήρε κ' έκοψε το μεγάλο μαύρο σταρένιο ψωμί κ' έδωσε σ' όλους. Ύστερα είπε:

— Καλωσορίσανε τα παιδιά μου στα Κιμιντένια!

Η θεία Ουρανία, η μητέρα μας, κι ο θείος Θόδωρος τότε είπαν:

— Πάντα με το καλό, πατέρα, στα Κιμιντένια! Πάντα με το καλό, μητέρα!

Ο παππούς πήρε στο δικό του το πιάτο την πλάτη του αρνιού, καθάρισε το «χτένι», μα όση ώρα τρώγαμε δεν το κοίταζε. Μοναχά σαν τέλειωσε το φαγί, σήκωσε στο φως το ψιλό κόκαλο. Τότες έγινε σιωπή. Πρώτα τα μάτια της γιαγιάς κ' ύστερα ολωνών τα μάτια γύρισαν σοβαρά στον παππού. Ήταν η επίσημη ώρα που ο άνθρωπος θα προσπαθούσε να μιλήσει με το Θεό, να δει τους οιωνούς, να προετοιμαστεί για την καλή ή την κακή τύχη της γης. Η γιαγιά θυμάται την ταραχή της καρδιάς της, τόσα χρόνια που έζησε στα Κιμιντένια, κάθε φορά σε κάθε τέτοια ώρα, όταν ο άντρας της, σιωπηλός, μελετούσε στο κόκαλο του σφαγμένου ζώου τα μηνύματα του ουρανού. Στην εποχή της νιότης της, όταν τα χρόνια ήταν δύσκολα, δεν ήταν μονάχα ταραχή, ήταν αγωνία. Γι' αυτό τότε, όσο ο άντρας της μελετούσε το κόκαλο, εκείνη, μη μπορώντας να κάμει τίποτα άλλο για να βοηθήσει, μουρμούριζε μέσα της την προσευχή της, επίκληση στην Παναγία να είναι οι οιωνοί καλοί:

«Παναγία Δέσποινα, υπό την σκέπην σου πάντες παρακαλούμεν σε οι ανάξιοι...»

Απόψε δεν είναι για τη γη. Η γιαγιά το αισθάνεται πως απόψε στο κόκαλο οι οιωνοί θα μιλήσουν για κάτι πιο ακριβό και πιο επικίνδυνο: για το μέλλον της μικρής τους κόρης, για το τι της ετοιμάζει η σκοτεινή δύναμη, τα φαντάσματα που ήρθαν. Γι' αυτό πάλι η γιαγιά, όπως την εποχή της μακρινής νιότης, όταν πολεμούσαν με τη γη, το ίδιο αδύναμη πάλι τώρα παρακαλεί για το παιδί της:

«Παναγία Δέσποινα, υπό την σκέπην σου ...»

Είναι φανερό πως κ' οι άλλοι, η θεία Ουρανία και η μητέρα μας, το αισθάνονται έτσι, πως το κόκαλο του αρνιού θα μιλήσει απόψε για τα φαντάσματα. Ο βαρύς παλμός της καρδιάς δεν καταφέρνει να ηρεμήσει στο πρόσωπό τους, παίζει εκεί καθαρά. Κι ο παππούς, σοβαρός, απόψε αργεί, κοιτάζει επίμονα το κόκαλο, σα να είναι εκεί μια δύναμη που αντιστέκεται.

Όσπου τέλος το πρόσωπό του γαληνεύει. Παρατά αργά το κόκαλο, ενώ χαμηλώνει τα μάτια του, σα να κουράστηκαν απ' την προσπάθεια.

— Όλα θα παν καλά και φέτος..., ψιθυρίζει.

Κ' ύστερα, κοιτάζοντας αργά τη θεία Ουρανία:

— Όλα θα παν καλά, μικρή κόρη.

Τότε σ' όλα τα πρόσωπα χύθηκε φως.

Σήκωσαν το τραπέζι. Μείναμε ακόμα λίγο. Όταν, σ' ένα σύνθημα της γιαγιάς, οι γυναίκες και τα παιδιά σηκωθήκαμε.

— Ανθήπη, είπε η γιαγιά στη μεγάλη αδερφή μας, τα παιδιά πρέπει να κοιμηθούνε. Κ' εμείς έχουμε λίγη δουλειά, πρόσθεσε, πήρε τις δυο κόρες της και βγήκανε.

Μείνανε μονάχοι οι δυο άντρες, ο παππούς κι ο θείος Θόδωρος. Για λίγο έγινε σιωπή. Ο παππούς έβαλε το χέρι στο κεφάλι του, χάιδεψε τ' άσπρα του μαλλιά, κ' ύστερα κοιτάζοντας το νέον άντρα, σα να έκανε κουράγιο:

— Έχεις να μου πεις τίποτα, παιδί μου; είπε.

Πίστευε πως αυτό ήταν το μόνο που είχε να κάμει, που είχε να πει. Δυο άντρες δεν έχουν άλλον τρόπο να μιλήσουν, δεν έχουν να πουν πολλά όταν το κενό που υπάρχει ανάμεσά τους και που πρέπει να γεμίσει είναι άγνωστος κόσμος, σκοτεινός.

Ο θείος Θόδωρος κοίταξε αφηρημένος σ' ένα σημείο του τοίχου:

— Δεν έχω τίποτα να σου πω, πατέρα.

Πάλι ο γέροντας:

— Δεν έχεις τίποτα να μου γυρέψεις; Δε θέλεις να σε βοηθήσω σε τίποτα;

Τα κανελιά μάτια του θείου τώρα έχουν γίνει πιο σκούρα, στηλωμένα πάντα ακίνητα στο σημείο του τοίχου. Μια φευγαλέα πάχνη μπήκε μια στιγμή μπροστά τους, κλείσανε, και πάλι άνοιξαν. Τότε στο πρόσωπό του γράφτηκε η θέληση κ' η επιθυμία της υποταγής, κείνη η εκπληκτική δύναμη που αναγκάζει τους ανθρώπους να μη θέλουν να ξεφύγουν απ' ό,τι τους παιδεύει, επειδή η γεύση του είναι ακαταγώνιστη και μοναδική.

— Δεν έχω τίποτα να σου γυρέψω, πατέρα. Δε θέλω να με βοηθήσεις σε τίποτα.

— Καλά.

Ύστερα απο λίγο:

— Ας κάμουμε κάτι να περάσει η ώρα, είπε ο παππούς. Να παίξουμε χαρτιά; —Να παίξουμε.

Φωνάζαν τις γυναίκες μέσα και παίζαν πάστρα. Το ένα ζευγάρι ήταν ο παππούς κ' η μητέρα μου, το άλλο ήταν ο θείος Θόδωρος κ' η γιαγιά. Αυτή η οικογενειακή πάστρα ήταν πάντα μεγάλη διασκέδαση για το θείο Θόδωρο. Με διάφορες ταχυδακτυλουργίες έκλεβε τους βαλέδες κι ανέβαζε πάντα τους πόντους του. Ο παππούς δεν έπαιρνε είδηση απ' ό,τι γινόταν σε βάρος του, μα η γιαγιά είχε το νου της. Τα μάτια της παίζανε ανήσυχα, δεξιά ζερβά, σάλεψε ασταμάτητα στη θέση της, ήταν το αγαθό πνεύμα που έσκεπε ως κι αυτήν την ώρα τον άντρα της για να τον προστατέψει μην του κάμουν κακό. Μόλις ένιωθε κάποια μπαμπεσιά, γινόταν κατακόκκινη κ' έκανε στην αρχή νοήματα στο θείο Θόδωρο, σα να του 'λεγε «Ντροπή!» Ο θείος διασκέδαζε μ' αυτή την παιδική αγαθότητα κ' εξακολουθούσε. Η καημένη η γιαγιά δεν καθόταν πια στην καρέκλα της. Σα να την έκαιγε, σάλεψε ολοένα, ώσπου τέλος η διαμαρτυρία της γινόταν φωνή:

— Μα Θόδωρε! Έλα, παιδί μου!

Ο θείος Θόδωρος άρχισε κι απόψε να διασκεδάζει με το παιγνίδι της γιαγιάς. Όμως όσο

περνούσε η ώρα, ολοένα αφαιριόταν. Ξεχνούσε όχι μονάχα να κλέψει πόντους, μα και να ρίξει το χαρτί του. Η γιαγιά, μαθημένη να τον βλέπει να παίζει αλλιώς, του 'ριχνε ματιές γεμάτες απορία, σαν κάτι να της έλειπε, σα να τον ικέτευε να κλέψει τους βαλέδες και τους πόντους, να την πειράξει. Μάντευε τον εχτρό που ανατάραζε την παλιά αρμονία. Αν θα νικούσε ή όχι το δαιμόνιο, που τριγύριζε πάνω απ' το κεφάλι της, έμελλε να εκφραστεί στα λαμπρά χρώματα ενός κλεμένου φάντη.

Νίκησε το δαιμόνιο.

Ο θείος Θόδωρος παράτησε απότομα τα χαρτιά.

— Πρέπει να κοιμηθώ, είπε. Είμαι κουρασμένος.

Απομονωμένα στην κάμαρά μας, τα παιδιά, ήταν αδύνατο

να βρούμε ησυχία. Ξέραμε πως γύρω μας, στον αγέρα που έτρεμε μες στα δωμάτια του υποστατικού, στην ησυχία που ολοένα γινόταν πιο πυκνή, κάτι νέο υπήρχε. Ταξίδεψε, τυλίγοντας καθώς το πούσι το θείο μας, και τώρα είναι εδώ, και μέλλει να φανερωθεί. Πώς μπορούσαμε να ησυχάσουμε:

Ακούγαμε, μόλις, να έρχονται αδύναμα ως εμάς οι κουβέντες των μεγάλων στο άλλο δωμάτιο. Αυτό μας παρηγορούσε, με την ιδέα πως δεν γινόταν τίποτα εξαιρετικό που εμείς να το χάναμε. Όμως πόσο αργά κυλούσε η ώρα, πόσο αργά! Κάθε τόσο ένα πέπλο περνούσε απ' τα μάτια μου τα κουρασμένα απ' την αϋπνία και την ταραχή! Τότε νόμιζα πως σκιές τρέμαν μες στο σκοτάδι, άλογα και καράβια και δέντρα. Μα ύστερα πάλι το πέπλο ανασηκωνόταν, κ' έβλεπα πως τίποτα δεν ήταν.

Τέλος ακούσαμε το θείο Θόδωρο, που σηκώθηκε, να λέει:

— Πρέπει να κοιμηθώ. Είμαι κουρασμένος.

— Το κρεβάτι σας είναι έτοιμο, είπε η γιαγιά. Σας δώκαμε, στην Ουρανία και σ' εσένα, τη βορεινή κάμαρα.

Ο θείος δίστασε, λίγο, ύστερα ρώτησε:

— Δεν έχετε καμιά κάμαρα μοναχική;

— Τι να την κάμεις, παιδί μου; είπε η γιαγιά σοβαρή. Σας δώσαμε μια κάμαρα μαζί με τη γυναίκα σου.

— Καλά.

Ακούσαμε τις πόρτες που άνοιγαν και κλείναν. Κ' ύστερα έγινε ησυχία. Πέρασε λίγη ώρα. Όλα στο υποστατικό φαινόταν πως είχαν αποκοιμηθεί. Οι άνθρωποι, τα πράγματα. Μονάχα εμείς ξαγρυπνούσαμε και περιμέναμε. Ως κ' η μεγάλη αδερφή μας, η Ανθήπη. Ήταν η πρώτη φορά που ζούσε μαζί μ' εμάς τις αγωνίες μας. Βλέπαμε στο βάθος, στις χαραμάδες της πόρτας του βορεινού δωματίου, ν' αγρυπνά το φως. Τι να γινόταν άραγες εκεί; Μπας κ' είχε έρθει το φάντασμα; Φοβόμαστε να ξεμυτίσουμε, να χωριστούμε ο ένας απ' τον άλλον. Καθόμαστε συμμαζεμένοι κει στην πόρτα και, με μάτια γεμάτα αγωνία, κοιτάζαμε. Τι να γινόταν, άραγες, στις φωτεινές χαραμάδες του βάθους;

Όσπου η Άρτεμη απόκαμε να περιμένει, δε βαστούσε πια.

— Έλα! μου ψιθυρίζει. Έλα μαζί μου ως εκεί...

Με τράβηξε και πήγαμε ίσαμε κει. Σκύψαμε στην κλειδαρότρυπα κ' είδαμε: Ο θείος Θόδωρος καθόταν στο τραπεζάκι, κοντά στο κρεβάτι. Η λάμπα φώτιζε πλάι του και ξαγρυπνούσε. Διάβαζε ένα βιβλίο. Μα ήταν φανερό πως ο νους του ήταν αλλού. Κάθε τόσο σήκωνε τα μάτια του απ' το βιβλίο και τα στήλωνε εταστικά στη ντουλάπα που ήταν κατάντικρύ του. Περίμενε έτσι κοιτάζοντας πολλήν ώρα, πάλι χαμήλωνε τα μάτια του στο βιβλίο. Τα μάτια του δεν τα φώτιζε το κανελί το φως τους, το πρόσωπό του το σκίζανε βαθιές χαραγματιές.

— Έλα, Θόδωρε, έλα πια..., έλεγε κάθε τόσο η θεία Ουρανία μισοξαπλωμένη στο κρεβάτι της. Είναι πολύ αργά.

Ο θείος μήτε σάλευε καν. Φαινόταν σα να μην άκουγε τη φωνή της.

— Έλα πια..., ικέτευε η γυναίκα του. Τι έχεις;

Όσπου έπαψε να τον παρακαλεί. Έγινε ησυχία. Κ' ύστερα ακούστηκε το σιγανό επίμονο αναφιλητό της θείας Ουρανίας που έκλαιγε με παράπονο σαν παιδί. Το παράπονο φαίνεται πως έφταξε ίσαμε το θείο. Σα να ξαφνιαστική, σαν κάτι να γινόταν που δεν το περίμενε. Σηκώθηκε νευρικά και πήγε στο κρεβάτι της νέας γυναίκας. Της χάιδεψε τα μαλλιά.

— Τι έχεις; της λέει. Κοιμήσου. Εγώ θα διαβάσω ακόμα λίγο.

Και πάλι, πιο σιγανά, με φωνή που ερχόταν απ' το βάθος της ύπαρξής του:

— Κοιμήσου.

Γυρίσαμε στην κάμαρά μας κ' είπαμε στ' άλλα τα παιδιά που περίμεναν, το τι γινόταν στο βορεινό. Ήμαστε σχεδόν απογοητευμένοι. Η κούραση κ' η νύστα βάραινε πιο πολύ απάνω μας. Συμφωνήσαμε να ξαπλώσουμε στα κρεβάτια μας, αλλά να μην κοιμηθούμε, και να πάμε ξανά σε λίγο να κοιτάξουμε κατά κει, μπας και γινόταν τίποτα. Όμως ο ύπνος ήρθε βαθύς και μας πήρε μόλις πέσαμε. Κι όλα τα σχέδιά μας μείνανε.

ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΜΕΡΑ ο θείος Θόδωρος φάνηκε τρομερά κουρασμένος. Ήταν σίγουρο πως θα ξαγρύπνησε όλη τη νύχτα. Είπε πως θα έκανε ένα μεγάλο περίπατο με τ' άλογο στα Κιμιντένια, κ' έλειψε όλη τη μέρα. Γύρισε όταν ο ήλιος ήθελε λίγο να βασιλέψει. Είπε πως είχε κουραστεί και πως θα πήγαινε αμέσως να ξαπλώσει.

Λέει στη θεία, σε τόνο που δε σήκωνε αντίρρηση:

— Ουρανία, εσύ θα κοιμηθείς απόψε με την αδερφή σου. Γιατί να ξαγρυπνάς κ' εσύ όταν εγώ δεν έχω ύπνο;

— Μα..., έκαμε να πει η γυναίκα του.

— Τότε θα φύγω απόψε κιάλας απ' τα Κιμιντένια! της είπε απότομα.

— Καλά, Θόδωρε, καλά..., δέχτηκε υποταχτικά η γυναίκα βαστώντας τα δάκρυά της. Μείνε μονάχος.

Ήμαστε πια βέβαιοι πως απόψε θα 'ταν η μεγάλη ώρα, πως απόψε το φάντασμα θα ερχόταν. Το λέγανε τα μυστικά μας προαισθήματα, η βαθιά επιθυμία μας. Όλοι αποτραβήχτηκαν νωρίς να κοιμηθούνε. Σε λίγο όλα τα δωμάτια ήταν βυθισμένα στη σιωπή. Όμως μες στην ησυχία αυτή μαντεύαμε ένα πνεύμα που ξαγρυπνούσε. Μαντεύαμε πως οι μεγάλοι προφυλαγμένοι πίσω απ' τις πόρτες τους περίμεναν. Κ' έξω η νύχτα ήταν ήσυχη. Τα Κιμιντένια αναπαύονταν. Κανένα αγρίμι δεν ακουγόταν. Ένα ψυχρό φεγγάρι πλανιόταν έρημο.

Στη βορεινή κάμαρα, μόνος, ξαγρυπνούσε με το φως της λάμπας του ο θειος Θόδωρος. Κανένας μας δεν τολμούσε να πάει απόψε κατά κει. Η καρδιά μας χτυπούσε. Κόντευαν μεσάνυχτα.

Πρώτη το αποφάσισε πάλι η Άρτεμη.

— Θα 'ρθεις; μου λέει. Εγώ πάω.

Κ' η φωνή της έτρεμε.

Πιασμένοι χέρι - χέρι με τη μικρή αδερφή μου μπήκαμε στο διάδρομο. Το φως του φεγγαριού ερχόταν από ένα παράθυρο που έβλεπε στην αυλή. Άξαφνα αναπάντεχο μαύρο σύννεφο πέρασε κάτω απ' το φεγγάρι και το σκέπασε. Όλα τότε γίνηκαν πολύ σκοτεινά. Ένωθα μες στη χούφτα μου το χέρι της Άρτεμης να τρέμει. Μου ερχόταν να τρέξω και να φύγω· τα πόδια μου δε θέλαν να πάνε. Κι αυτή η σιωπή! Η φοβερή σιωπή που μας έζωνε! Για ν' ακούσω φωνή ανθρώπινη ψιθυρίζω, ν' ακούσω τη φωνή μου:

— Μη φοβάσαι, Άρτεμη...

— Δε φοβάμαι..., λέει σιγανά.

Προχωρήσαμε τρέμοντας. Φτάξαμε στην πόρτα της βορεινής κάμαρας. Σκύψαμε απ' την κλειδαρότρυπα και είδαμε.

Ο θειος Θόδωρος καθόταν στην ίδια θέση όπως και χτες, πλάι στο τραπεζάκι, πλάι στη λάμπα. Το βιβλίο ήταν στα γόνατά του, και τα μάτια του μέναν στηλωμένα στη ντουλάπα που ήταν καταντικρύ του. Έβλεπα κατά τα τρία τέταρτα το πρόσωπό του. Τίποτα δε θύμιζε το αστραφτερό, χαρούμενο, χαμογελαστό πρόσωπο του θείου που ξέραμε. Τα μάτια του πετάγονταν άγρια έξω απ' τις κόγχες, στην απελπισμένη τους προσπάθεια κάτι να δουν, κάτι να κάμουν να 'βγει. Κάτω απ' τα τεζαρισμένα αυτά μάτια τα μάγουλα φαίνονταν σα να πήραν τον αντίθετο δρόμο, χώθηκαν προς τα μέσα. Πίσω απ' το σφιχτά κλεισμένο στόμα πρέπει τα δόντια να μπλέκονταν το ένα στ' άλλο, να τρίζαν. Και μοναχά τα σγουρά μαύρα μαλλιά, ακίνητα και αδιατάραχτα, παράστεκαν αδιάφορα στη θύελλα του προσώπου.

Άξαφνα βίαιη ριπή ανέμου, δροσισμένου απ' το ανήλιο δάσος, κατέβηκε απ' τα Κιμιντένια. Την ακούσαμε να πέφτει στα κοντινά δέντρα, ακούσαμε τα κλαδιά να τρίζουν σαν οστά. Την ίδια στιγμή ακούστηκε από βαθιά το ουρλιαχτό του τσακαλιού. Έσφιξα το χέρι μου στο χέρι της Άρτεμης, που σκυμμένη κοίταζε μέσα απ' την κλειδαρότρυπα. Τρέμαν τα πόδια μας, τα χέρια μας. Ήθελα κάτι να της πω να φύγουμε, μα δεν πρόφταξα.

Άγριο, σκληρό σα μαχαίρι, ακούστηκε μέσα απ' το δωμάτιο ένα χάχανο. Ο θείος Θόδωρος γελούσε μ' όλη τη δύναμή του, σταματούσε λίγο για να πάρει ανάσα, και πάλι ξανάρχιζε σα να τον γαργαλούσαν στα πόδια, στις μασχάλες, σ' όλο του το κορμί. Δεν έμοιαζε σε τίποτα με γέλιο της χαράς, ήταν σα να σπάραζε.

Η Άρτεμη, τρέμοντας σύγκορμη, είχε παρατήσει το χέρι μου, ακούμπησε και τα δυο της τα χέρια γύρω στην κλειδαρότρυπα κ' έβλεπε, έβλεπε, μη μπορώντας να ξεκολλήσει τα ματια της, σα να την τραβούσε το φως. Μαγεμένος απ' την ίδια δύναμη, την έσπρωξα απότομα, έσκυψα και κοίταξα. Ο θείος καθόταν πάντα στην ίδια θέση. Έχοντας σταυρώσει τα χέρια πάνω στα στήθια του τα πίεζε σκληρά, σα να 'θελε να αποδιώξει κάτι να πεταχτεί από κει μέσα. Τα μάτια του κοίταζαν πάντα στο ίδιο μέρος, στην παλιά ντουλάπα. Κι όσο κοίταζαν, τόσο σπαρταρούσε στα χάχανα. Γύρισα κ' εγώ κατά κει. Τίποτα! Δεν έβλεπα τίποτα! Όμως ξαφνικά το πρόσεξα: τα φύλλα της ντουλάπας ήταν ολάνοιχτα! Ήταν ανοιχτά πριν από λίγο, όταν πρωτοείδα, πριν αρχίσει το γέλιο; Όχι, το θυμάμαι καλά, δεν ήταν! Κι ο θείος Θόδωρος ολοένα κοίταζε κει, με πρόσωπο αγνώριστο απ' τους σπασμούς, κι ολοένα χαχάνιζε σα να 'βλεπε κάτι απερίγραπτα κωμικό. Πλημμυρισμένη απ' το φόβο όλη η μικρή μου ύπαρξη είχε μαζευτεί στα μάτια μου, να δουν. Μα δεν έβλεπα τίποτα. Το δωμάτιο ήταν γυμνό. Έτρεμε μονάχα λίγος αγέρας, που θα είχε μπει μέσ' απ' τα παραθυρόφυλλα.

Κι όμως το αισθανόμαστε πως υπάρχει κει μέσα, πως μες στον αγέρα της κάμαρας ήταν κάτι. Η Άρτεμη ετοιμαζόταν να σκύψει για να δει με τη σειρά της. Το πρόσωπό της ακούμπησε στο πρόσωπό μου. Ήταν παγωμένο. Έκαμα να τραβηχτώ. Όταν, άξαφνα, ο άνεμος που κατέβαινε απ' τα Κιμιντένια ξαναφύσηξε. Πέρασε μέσα απ' τα παντζούρια, χτύπησε απάνω στο φως της λάμπας. Απότομα έγινε σκοτάδι πίσω, το χαχανητό σταμάτησε βίαια σαν κομμένο με μαχαίρι. Την ίδια στιγμή ακούσαμε βήματα στο διάδρομο. Τα αναγνωρίσαμε. Ψηλαφώντας ερχόταν ο παππούς.

Τράβηξα απότομα την Άρτεμη και την έσυρα στον τοίχο. Από κει γλιστρήσαμε στην κάμαρά μας. Τ' άλλα παιδιά πέσαν απάνω μας και μας ρωτούσαν με αγωνία να μάθουν:

— Το είδατε;.. Το είδατε;..

Τρέμαμε κ' οι δυο και δεν μπορούσαμε να δώσουμε καμιάν απόκριση.

— Τι είδατε;.. Τι είδατε;

— Τίποτα..., τραύλισε η Άρτεμη.

— Τίποτα..., τραύλισα κ' εγώ.

— Και τα χαχανητά του θείου; Τι ήτανε;

— Ποιος ξέρει τι ήτανε. Δεν ήτανε τίποτα, ..

Στο βάθος του διαδρόμου, στο βορεινο δωμάτιο, ακούστηκε η πόρτα που την ξεκλείδωναν, ύστερα η φωνή του παππού, η φωνή του θείου που κάτι έλεγε. Βήματα. Έγινε ησυχία.

ΠΕΣΑΜΕ να κοιμηθούμε. Σε λίγο τ' άλλα παιδιά τα πήρε ο ύπνος.. Μονάχα η Άρτεμη ξαγρυπνούσε κ' εγώ. Ήταν πλάι - πλάι τα κρεβάτια μας.

Ακούω τη φωνή της που ψιθυρίζει:

— Πέτρο, κάθεσαι;

— Κάθουμαι.

— Κρυώνω..., μουρμουρίζει. Να ρθω κοντά σου;

— Έλα.

Της έκαμα τόπο κ' ήρθε. Σφίχτηκε πολύ απάνω μου. Αυτό της έκαμε καλό. Σε λίγο είναι πιο ήσυχη.

— Είδες τίποτα; Το είδες;.. με ρωτά σιγανά.

— Αχ όχι, Άρτεμη! Δεν είδα τίποτα! Εσύ;

— Τίποτα! λέει εκείνη απελπισμένα. Κι όμως... εκεί ήταν.

Σε λίγο:

— Είδα τα φύλλα της ντουλάπας που άνοιξαν μοναχά τους... Μα τίποτ' άλλο...

— Αλήθεια; Άνοιξαν μοναχά τους τα φύλλα;

— Μονάχα τους άνοιξαν...

Η ανάμνηση της στιγμής την κάνει πάλι να τρέμει. Τα δόντια της χτυπούν δυνατά. Όμως το κορμί της τώρα είναι ζεστό. Ολοένα σφίγγεται απάνω στο δικό μου. Ανοίγω το χέρι μου να την αγκαλιάσω, να δει πως την αγαπώ, πως είμαι πλάι της και να μη φοβάται. Φορά ένα ψιλό νυχτικό που έχει ανεβεί πάνω απ' τα γόνατά της. Ασυναίσθητα το χέρι μου σέρνεται κάτω απ' το ρούχο να βρει τη σάρκα που τρέμει, να την ησυχάσει. Τι ζεστά που είναι κει! Τι ζεστά που είναι. Ένα περίεργο αίσθημα, άγνωστο, περνά απ' την αφή, απ' τις άκρες, τα δάχτυλα, πάει στις φλέβες και σιγά - σιγά χύνεται μέσα τους, τις γεμίζει απ' το πρώτο ξύπνημα, τις γεμίζει ρίγος.

— Είσαι καλύτερα τώρα, Άρτεμη;

Το κορμί της φαίνεται πως είναι πιο ήσυχο τώρα, δε σπαρταρά πια.

— Ναι..., μουρμουρίζει.

— Θέλεις... θέλεις να πάρω το χέρι μου;

Ο νέος, ο άγνωστος κόσμος που τρέμει εκεί στα δάχτυλά μου τα ακουμπισμένα στο λείο σώμα, κάτω απ' τις πτυχές, παρακολουθεί με αγωνία και περιμένει την απόκριση. Αχ, ας ήταν να πει όχι η Άρτεμη! Είναι τόσο γλυκά...

— Όχι..., ψιθυρίζει η Άρτεμη! Κράτα με έτσι...

Έτσι αγκαλιασμένους μας πήρε ο ύπνος κείνη τη μεγάλη νύχτα. Ο αγέρας έξω περνούσε τα

έρημα φαράγγια στα Κιμιντένια και βούιζε φοβερά. Σ' ένα μακρινό τέλμα τα βατράχια, βγαλμένα έξω απ' το νερό, κοίταζαν με παγωμένα μάτια τη νύχτα και κόαζαν, γυρεύοντας έρωτα. Στο σώμα ενός φυτού, φερμένη απ' τον άνεμο, σάλευε κ' έτρεμε η γύρη γυρεύοντας να δεθεί και να γονιμοποιήσει. Η κλειστή ντουλάπα στο βορεινό δωμάτιο ανοίγει πάλι μονάχη της. Όμως τώρα η ώρα μου πια ήρθε, τώρα μπορώ να δω το φάντασμα. Ένα παπαδάκι, ίσαμε μισή πιθαμή ύψος, βγαίνει από κει μέσα. Έχει το γενάκι του. τα μαύρα ράσα του, το καλιμαύχι του, τα μποτίνια του, όλα. Τι αστείο που είναι! Με τα χεράκια του ανασηκώνει λίγο το ράσο του και πηδά έξω απ' τη ντουλάπα. Ύστερα σηκώνει, τα μάτια του, με κοιτάζει και χαμογελά. Κ' εγώ σπαρταρώ στα χάχανα, τρέμω από σπασμούς — σαν το θείο Θόδωρο — ενώ το παπαδάκι χαμογελά. Δε λέει μήτε μια λέξη, δεν κάνει μήτε ένα βήμα. Κ' εγώ δεν τολμώ να σαλέψω. Χώνω μονάχα τα χέρια μου στη ζεστή ύλη που κρατώ. Και τρέμω, φωνάζω απ' τα χάχανα.

Ένα δυνατό σπρώξιμο, και όλα χάνονται.

— Γιατί με πονάς έτσι; Γιατί φωνάζεις; λέει η Άρτεμη, έτοιμη να κλάψει. Με μάτωσαν τα νύχια σου...

Σαστισμένος, μούσκεμα στον ιδρο, δεν ξέρω τίποτα.

— Δεν ήθελα να σε πονέσω, Άρτεμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

Ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα.

ΠΡΩΙ - ΠΡΩΙ την άλλη μέρα ο θείος Θόδωρος με τη θεία μου φύγανε. Μια έκτακτη ανάγκη τους καλούσε στο κτήμα τους.

Η Άρτεμη είναι συλλογισμένη. Δε θέλει συντροφιάς, δεν παίζει τα καράβια. Κ' εγώ θέλω να κάθουμαι ξαπλωμένος κάτω απ' τα δέντρα μονάχος. Ο αγέρας είναι ακόμα γεμάτος απ' τα φαντάσματα. Όλοι μιλούνε για την έκπληχτική νύχτα που πέρασαν τα Κιμιντένια.

«Άραγε να 'μειναν;»

«Άραγε να φύγαν με το θείο Θόδωρο;»

Τα φαντάσματα είναι πνεύμα και φεύγουν. Αφήνουν σημάδια στο πέρασμά τους, μέσα μας, στο βάθος του κλειστού χώρου που είναι προορισμένος για τον κόσμο του θαύματος, μα είναι πνεύμα και φεύγουν. Όμως, στα χέρια που άγγισαν την Άρτεμη, στα δάχτυλα, εκεί στις άκρες, είναι ύλη. Σαλεύει βουβά μια σταγόνα αίμα κάτω απ' το δέρμα. Περίεργη απ' ό,τι άκουσε, στέκεται κι αφουγκράζεται ν' ακούσει πάλι. «Τι να 'ναι;» Πίσω της το άλλο αίμα, οι άλλες στάλες στέκονται κι αυτές και σωπαίνουν. «Τι να 'ναι;» Όλα ρωτούν να μάθουν, και απ' την ταραχή όλα πάλλονται. Ακούγονται καθαρά οι χτύποι κάτω απ' το αλαφρό φλούδι που τυλίγει το αίμα, κάτω απ' το δέρμα. Ώσπου οι παλμοί ξεμακραίνουν απ' την πηγή τους, για να γίνουν δύναμη που αρχίζει τη δική της ανεξάρτητη ζωή. Τότε το δέρμα τρέμει, η επιθυμία να μάθει και να κρατήσει σαλεύει απάνω του σα φως.

Όταν έρθει η νύχτα και τ' άλλα παιδιά αποκοιμηθούνε τη φωνάζω σιγανά:

— Άρτεμη... Κάθεσαι;

Αργεί λίγο ν' αποκριθεί, κ' ύστερα ψιθυρίζει:

— Κάθουμαι.

— Φοβάσαι;

Πάλι λίγο διάστημα, ώσπου ν' απαντήσει:

— Γιατί ρωτάς;

— Λέω, αν φοβάσαι... έλα κοντά μου...

— Όχι! κάνει απότομα. Δε φοβάμαι.

— Καλά.

Τι κρίμα να μη θέλει η Άρτεμη να ρθει κοντά μου. Θα την αγκάλιαζα πάλι και θα τη ζέσταινα αν κρύωνε. Όμως, γιατί να μη θέλει να ρθει; Γιατί;

Η Άρτεμη είναι πια δεκατριώ χρονώ. Κ' εγώ είμαι μικρότερός της.

Ο ΗΛΙΟΣ παίζει πάνω στα φύλλα της ελιάς. Το φως κυλά, ύλη γόνιμη, ύλη άπληστη, πλημμυρισμένη από περιέργεια καθώς οι φλέβες το νερό στα έγκατα της γης, καθώς στη σάρκα τα δάχτυλα των ανθρώπων. Γλιστρά μέσα απ' τα φύλλα, μια στιγμή χύνεται στις ρωγμές του κορμού, τις ανασκαλεύει, δε βρίσκει τέρμα, δε βρίσκει λύτρωση. Πάλι γλιστρά, χαμηλότερα, στη γη. Κάθε στάλα απ' το φως είναι ύπαρξη που ζει ανεξάρτητη απ' τις άλλες — μονάχη της πρέπει ν' ανακαλύψει τη μαγεία της γης. Και πρέπει να βιαστεί, πριν έρθει η νύχτα και πεθάνει. Είναι ένας αγώνας οδυνηρός, πλημμυρισμένος απ' το πνεύμα του πανικού:

Θα μπορέσει να μάθει; Θα προφτάξει να μάθει;

ΟΤΑΝ ο αγέρας φύσηξε λίγο, πήρε ένα κόκκο απ' τη γύρη του φυτού, λίγο την ταξίδεψε μες στο γαλάζιο κενό, κ' ύστερα την άφησε να πέσει. Το γόνιμο σπέρμα πέφτει μάταια, πέφτει ανώφελα στο χώμα, όπου πορεύεται γράφοντας τη μοίρα του ένα σκουλήκι. Τα σκουλήκια είναι τυφλά, είναι πλάσματα που σέρνονται στη γη· ό,τι σέρνεται δεν έχει περιέργεια, δεν έχει αγωνία. Μα η γύρη του φυτού ήρθε από ψηλά, είδε κι άκουσε τον άνεμο, είδε κι άκουσε το θόρυβο των εντόμων και των χυμών, είδε τα άστρα και τη νύχτα. Θα είχε να μάθει πολλά ακόμα απ' τα πράγματα του φωτεινού κόσμου, μα τώρα πια είναι προορισμένη: πρέπει να πεθάνει στη γη. Όμως και σ' αυτή τη στιγμή, την τελευταία, που πρέπει να πεθάνει, πάλι θέλει να μάθει, να μάθει ό,τι είναι μπορετό:

Γιατί υπάρχουν σκουλήκια που σέρνονται στη γη; Γιατί υπάρχουν πλάσματα που σέρνονται;

.....

Ξεμάκρυνα πολύ απ' το υποστατικό, πέρασα τον ελιώνα και μπήκα βαθιά μες στο βασίλειο των βαλανιδιών. Κουράστηκα. Κάθουμαι ανάσκελα κάτω από ένα δέντρο κι ακούω τα φύλλα που ψιθυρίζουν. Σε λίγο έρχεται από άλλο μονοπάτι κ' η Άρτεμη.

— Κ' εσύ εδώ, Άρτεμη; Που γυρίζεις;

Η Άρτεμη κάθετα να ξεκουραστεί. Απλώνει τα πόδια της και κοιτάζει τον ουρανό.

— Ξέρεις τι είναι τσαλαπετεινός; λέει σε λίγο.

— Όχι, δεν ξέρω τι είναι τσαλαπετεινός.

— Βέβαια, εσύ που να ξέρεις! κάνει ειρωνικά. Εγώ όμως ξέρω!

Και μου λέει για ένα παράξενο ωραίο πουλί με θαυμάσιο λειρί, που στο κεφάλι και στο στήθος του έχει χρώματα καστανά και κίτρινα κ' οι φτερούγες του είναι μαύρες με κορδέλες άσπρες. Πετά χαμηλά, στις έρημες πέτρες, τρέχει τρελά, δεξιά - ζερβά, πιάνει τα ζουζούνια και τα τινάζει ψηλά, ανοίγοντας ύστερα το ράμφος του να τα πάρει μέσα. Είναι πολύ όμορφο πουλί μα ποτέ δεν τραγουδά. Ό,τι είχε να πει στη γη, ό,τι είχε να κάμει στη

ζωή του, το έδωσε με το χρώμα. Γι' αυτό ο Θεός του πήρε τη φωνή — επειδή θα ήταν άδικο για τ' άλλα τα πουλιά του δάσους να τα 'χει αυτό όλα, τη φωνή και τα χρώματα.

— Ποιος σου τα είπε αυτά, Άρτεμη; Που τα 'μαθες όλα αυτά για το παράξενο πουλί;

— Ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα μου τα 'πε. Αυτός ξέρει την ιστορία όλων των πουλιών του δάσους.

Ακούγεται ποδοβολητό αλόγου. Ποιος είναι; Πεταγόμαστε κ' οι δυο μας όρθιοι να δούμε. Το μικρόσωμο άσπρο φαρί τρέχει αφρισμένο κάτω απ' τις φυλλωσιές που σκεπάζουν το μονοπάτι σαν πράσινο σύννεφο. Ο κυνηγός μόλις μας πάρει είδηση τραβά με δύναμη τα γκέμια. Είναι ψημένος απ' τον ήλιο, ψηλός, ίσαμε είκοσι χρονώ· στο κεφάλι του έχει τυλίξει μian άσπρη μαντίλα με κεντημένα κίτρινα άστρα. Τα φυσεκλίκια είναι σταυρωτά στα στήθια του. Παράξενα φωτίζει η ώρα τα μάτια του: παίζουν μέσα τους χρώματα του δάσους.

— Τι κάνετε εσείς εδώ; λέει κοιτάζοντάς μας. Τι κάνεις, «ζαρκάδι»; λέει στην Άρτεμη με οικειότητα.

Ζαρκάδι; Α, λοιπόν είναι τόσο φίλοι με την Άρτεμη; Κ' εγώ δεν το ήξερα! Πώς γίνηκαν φίλοι; Αυτός δεν είναι δικός μας άνθρωπος, δουλεύει στο υποστατικό που βρίσκεται στη θάλασσα. Η Άρτεμη έχει λοιπόν πάρει δώσε μ' όλον τον κόσμο, μ' όλους τους ξένους κυνηγούς;

— Τι κάνεις, ζαρκάδι;

Η Άρτεμη πηδά και πάει κοντά του. Τα μάτια της δεν έχουν μέσα κλαδιά, δεν έχουν φύλλα όπως των ανθρώπων του δάσους. Όμως έχουν δελφίνια και κύματα, επειδή η Άρτεμη είναι απ' το Αιγαίο. Μπλέκουν εκεί στο μικρό χώρο τα μάτια τους, τα πράσινα φύλλα και τα κύματα.

— Γύρισα πολύ σήμερα, λέει η Άρτεμη. Πήγα βαθιά μες στις βαλανιδιές. Δεν το κατάλαβα.

— Τι γύρευες; κάνει ξαφνιασμένος ο κυνηγός. Δε φοβάσαι;

— Να φοβηθώ τι; λέει η Άρτεμη με περηφάνεια. Γύρευα τσαλαπετεινούς.

— Γύρευες τσαλαπετεινούς;

— Ναι. Εσύ δε μου 'χες πει για τα πουλιά με τα χρωματιστά φτερά; Ήθελα πολύ να τα δω.

— Α, το ξέχασα που σου το είχα πει! Και βρήκες κανέναν;

— Όχι, δε βρήκα κανέναν.

— Εμ, εκεί που τους γυρεύεις που να τους βρεις! λέει περιπαιχτικά ο κυνηγός. Οι τσαλαπετεινοί δε βρίσκονται στο δάσος, πετούν γύρω - γύρω, στα βοσκοτόπια, όπου δεν έχει δέντρο.

— Δεν το 'ξερα, ψιθυρίζει η Άρτεμη και κοκκινίζει λίγο. Δε μου το 'χες πει. Αύριο θα πάω στα βοσκοτόπια...

— Χμ... Και πάλι δεν ξέρω αν θα βρεις! λέγει ο κυνηγός.

Γιατί τώρα, λέει, οι τσαλαπετεινοί πέρασαν απ' τη χώρα μας και φύγαν. Θα ξαναπεράσουν πάλι με τις πρώτες βροχές. Και τότες πάλι θ' αρχίσουν να κάνουν τα παράξενα καμώματά τους, να τσιρίζουν και να κυνηγούν τα ζουζούνια μες στις κουφάλες, στα δέντρα και στους βράχους.

— Λουπόν;.. λέει η Άρτεμη λυπημένη. Λες πως δε θα δω εγώ τσαλαπετεινούς; Πως πια δε μείνανε τσαλαπετεινοί, πως όλοι φύγανε;

— Λιγοστοί πάντα βρίσκονται. Ποιος ξέρει γιατί δε φεύγουν με το κοπάδι τους, αποκρίνεται ο κυνηγός. Μα εσύ που να τους βρεις! Έγω έβγαλα σήμερα δυο. Μα δεν τους χτύπησα!

— Δεν τους χτύπησες;

— Όχι, δεν τους χτύπησα. Τους άφησα για να τους κυνηγήσει η μικρή η αφέντισσά μου που έρχεται απ' τα μακρινά μέρη, απ' τα νησιά του Ωκεανού.

Ποια είναι αυτή η μικρή η αφέντισσά του που έρχεται απ' τα μακρινά μέρη;

Η Άρτεμη ξαφνιασμένη τον ρωτά:

— Έρχεται καμιά αφέντισσά σου απ' τα νησιά του Ωκεανού;

— Ναι, έρχεται.

— Έρχεται εδώ στα μέρη μας;

— Ναι, εδώ, στα μέρη μας.

— Πώς τη λένε;

Πώς την είπαν; Έχει ένα ξενικό όνομα. Ο κυνηγός δυσκολεύεται λίγο ίσαμε που να το θυμηθεί.

— Τη λένε... Τη λένε Ντόρις.

— Ντόρις...; Τι θα πει Ντόρις; Είναι χριστιανή; —Όχι, είναι Ιγγλέζα.

— Κ' έρχεται εδώ στα Κιμιντένια; Τι γυρεύει;

— Α! Δεν το ξέρεις; Παντρεύτηκε το γιο του αφεντικού μου που έχει το τσιφλίκι κοντά στη θάλασσα. Το γιο του Βηλαρά που σπούδαζε στα ξένα.

— Τη λένε Ντόρις κ' έρχεται εδώ;

Ο κυνηγός πολύ διασκεδάζει μ' αυτό το επίμονο ερωτηματολόγιο. Χαμογελά.

— Τη λένε Ντόρις κ' έρχεται εδώ.

— Και θα κυνηγήσει τους τσαλαπετεινούς του τόπου μας;

— Έτσι λένε. Είναι καλό ντουφέκι. Θα κυνηγήσει τα ζαρκάδια στα Κιμιντένια. Θα κυνηγήσει και τους τσαλαπετεινούς.

— Κ' εσύ γι' αυτό δεν τους χτύπησες;

— Γι' αυτό δεν τους χτυπώ. Για να δει πως έχουμε και τσαλαπετεινούς.

Αλαφρά τρέμει η φωνή, τρέμουν τα χείλια της Άρτεμη.

— Μήτε άλλο τίποτα κυνήγησες σήμερα;.. Γι' αυτό; ..

Α, Όχι γι' αυτό! Σήμερα είχε πάει σε μεγάλο κυνήγι.

Σήμερα είχε πάει για αγριογούρουνα. Σκότωσε τρία. Τ' άφησε ψηλά στο ρουμάνι. Θα τα κατεβάσουν οι Τούρκοι οι παραγιοί του υποστατικού τους.

— Και τώρα πρέπει να του δίνετε! λέει απότομα ο κυνηγός, σε τόνο προστατευτικό. Πρέπει να γυρίσετε πίσω, γιατί ο ήλιος χαμηλώνει.

— Θα γυρίσουμε.

— Άιντε, λοιπόν! Και μη γυρεύεις, ζαρκάδι, τσαλαπετεινούς!

Το μικρόσωμο άσπρο φαρί χύνεται πάλι κάτω απ' το πράσινο σύννεφο και χάνεται. Για λίγο ακούγεται το ποδοβολητό του. Ύστερα κι αυτός ο ήχος χάνεται. Μένουν πάλι μονάχα οι ψίθυροι του δάσους.

— Δε ντρέπεσαι, Άρτεμη, να 'χεις φίλιες και να μιλάς με ξένους ανθρώπους;

— Άφησέ με! λέει η Άρτεμη απότομα. Γιατί να ντρέπουμε;

Αλήθεια, γιατί να ντρέπεται; Ήταν ένας παλαβός λόγος αυτός που είπα.

— Κ' ύστερα, αυτός είναι κυνηγός! προσθέτει η Άρτεμη. Είδες τι όμορφος που είναι!

Πάλι, σε λίγο, ενώ τα μάτια της λάμπουν κοιτάζοντας ψηλά τα σύννεφα:

— Αυτός είναι κυνηγός! Εγώ τους αγαπώ τους κυνηγούς που σκοτώνουν τ' αγριογούρουνα στα Κιμιντένια.

Τι λόγος είναι αυτός; Πόσος καιρός πέρασε, πόσα χρόνια πέρασαν από τότες που κλαίγαμε, κ' η Άρτεμη μαζί μας. από τότες πους παρακαλούσαμε για τα πεινασμένα τσακάλια του δάσους; Είναι ένα άθλιο πλάσμα η Άρτεμη αφού αγαπά τώρα τους κυνηγούς που σκοτώνουν τα πουλιά και τ' αγριογούρουνα.

— Πώς το μπόρεσες ν' αγαπάς τώρα τους κυνηγούς;

Η Άρτεμη με κοιτάζει κατάματα:

— Το λες απ' το κακό σου! κάνει. Γιατί εσύ ποτέ δε θα γίνεις κυνηγός! Ποτέ δε θα μπορέσεις!

— Εγώ δεν μπορώ να γίνω κυνηγός; με πνίγει η αγανάκτηση. Δε θέλω!

— Όχι, δεν μπορείς!

Μες στην τσέπη μου έχω τη λαστιχένια σφεντόνα μου. Την είχα κάμει στην πόλη επειδή είχαν και τ' άλλα παιδιά και σκότωναν σπουργίτια. Όμως εγώ ποτέ ίσαμε τότε δε δοκίμασα να σημαδέψω πάνω σε πουλί. Μονάχα στα φύλλα έριχνα.

Τα δάχτυλά μου χώνουνται μέσα στην τσέπη που είναι η σφεντόνα. Χαϊδεύουν το λάστιχο. Η Άρτεμη έχει ακουμπήσει στη ρίζα ενός δέντρου και κοιτάζει, σα βυθισμένη, μπροστά της. Πέρα απ' τις βαλανιδιές, πέρα απ' τα Κιμιντένια, πέρα απ' τα βουνά του τόπου μας, πέρα απ' τους ανεμόμυλους πορεύεται η μεγάλη θάλασσα. Εκεί είναι η σκοτεινή χώρα που τη λένε Ωκεανός. Εκεί το πούσι κάθετα πάντα απάνω στο νερό, εκεί δεν υπάρχει χρυσός ήλιος, γαλάζια σύννεφα. Μονάχα το θολό πούσι. Και μέσα από κει, απ' νή χώρα της ομίχλης, βγαίνει σιγά - σιγά, υγρή σαν τη βροχή, βγαίνει μέσα απ' το πούσι κι ολοένα έρχεται, ολοένα πλησιάζει: είναι το κορίτσι των μακρινών νησιών, το κορίτσι του Ωκεανού. Το λένε Ντόρις. Τι θα πει Ντόρις; Τα μαλλιά της είναι υγρά σα να ζήσανε όλη τη ζωή τους μέσα στη θάλασσα. Είναι σαν υδάτινα πλοκάμια. Και τα μάτια της; Λάμπουν τα μάτια της σαν τα μάτια των φωτεινών κοριτσιών του Αιγαίου; Έχουν μέσα τους δελφίνια και γαλάζια κύματα:

Τα μάτια της Άρτεμης με τα δελφίνια και τα γαλάζια κύματα μένουν πολλή ώρα στηλωμένα, ακίνητα. Όταν, άξαφνα, αρχίζουν να παίζουν, χάνουν τη σιωπή τους. Η Άρτεμη σα να συνεφέρνει, ανασηκώνεται λίγο αλαφρά, για να μην κάμει θόρυβο.

Τι είναι;

Γυρίζω κ' εγώ τα μάτια μου προς τα εκεί που κοιτάζει η Άρτεμη: μια νυφίτσα είναι. Ένα μικρό ξανθό ζο που σέρνεται απάνω στον κορμό του δέντρου, λίγα μέτρα παρακεί. Σταματά λίγο, σαν κάτι να οσμίζεται στον αγέρα, κάτι να ψάχνει. Πάλι σαλεύει. Το ευλύγιστο σώμα του γράφει στον κορμό σιγανές κινήσεις, με διάκριση.

Τα δάχτυλά μου αγγίζουν πάντα το λάστιχο της σφεντόνας που είναι κρυμμένο μες στην τσέπη. Το αγγίζουν πάντα. Πιο δυνατά. Η αφή είναι εύπλαστη δύναμη, ανάλαφρη. Μα απότομα γίνεται σκληρή. Κ' εκεί αντίκρυ το ξανθό σώμα του μικρού ζου στέκεται και περιμένει.

Αργά, σιγανά, τραβώ έξω τη σφεντόνα μου. Χωρίς να σαλέψω παίρνω μια πέτρα από πλάι και τη βάζω στη σφεντόνα. Η Άρτεμη τότε μονάχα, ειδοποιημένη απ' τη σκιά της κίνησης, γυρίζει απάνω μου τα μάτια της. Στην κρίσιμη αυτή ώρα τα μάτια της είναι πλημμυρισμένα από περιφρόνηση, απ' τη βεβαιότητα της αδυναμίας μου: «Δεν το μπορείς! Ποτέ δε θα μπορέσεις! Ποτέ δε θα γίνεις κυνηγός!»

Τραβώ τα λάστιχα και σημαδεύω τον ξανθό στόχο. Στην αρχή τα χέρια μου τρέμουν μα ύστερα γίνονται σταθερά. Μαντεύω απάνω μου, πλάι μου, τα μάτια της Άρτεμης να παρακολουθούν πάντα με την ίδια περιφρόνηση.

«Δεν το μπορείς. Ποτέ δε θα μπορέσεις».

Όλος ο τόπος κάτω απ' τις φυλλωσιές έγινε μάτια, όλα τα κλαδιά κι όλα τα φύλλα. «Δεν το μπορείς...»

Σε μια τελευταία προσπάθεια τραβώ τα λάστιχα της σφεντόνας μου. Η πέτρα φεύγει. Δεν περιμένω τίποτα. Κι όμως αυτή την ελάχιστη στιγμή πόσο όλα είναι καθαρά, πόσο όλα είναι όραση! Στο γαλάζιο αιθέρα παρακολουθώ τη σκληρή ύλη που φεύγει απ' τα χέρια μου και χύνεται σα σφαίρα. Η καρδιά μου χτυπά δυνατά, να σπάσει. Όσπου η ταραχή της τα σκεπάζει όλα και σφαιλνώ τα μάτια.

— Αχ!

Ακούω την Άρτεμη που βγάζει την οδυνηρή κραυγή, ακούω το θόρυβο που κάνει για να σηκωθεί και να χιμήξει. Τι έγινε; Πετιέμαι κ' εγώ και τρέχω προς το μέρος του δέντρου που τρέχει η Άρτεμη. Τι έγινε;

Το μικρό ξανθό ζο, χτυπημένο στο κεφάλι απ' την πέτρα της σφεντόνας μου, σπαράζει στη γη. Λίγο αίμα τρέχει απ' την πληγή του — δίνει παράξενο τόνο στο στυλνόν του τρίχωμα. Δεν καταλαβαίνω στην αρχή, δεν μπορούσα να το φανταστώ και να το περιμένω. Όμως μόλις η κατάπληξη της στιγμής περάσει, αισθάνουμαι το κύμα να φουσκώνει, νιώθω την άγρια χαρά να φωνάζω:

— Είδες λοιπόν που είμαι κυνηγός;! Το σκότωσα! Το σκότωσα!

Όταν, χιμά η Άρτεμη απάνω μου. Ποτέ δεν ήταν έτσι άγρια. Με τα νύχια της σκίζει το πρόσωπό μου, με χτυπά με τις γροθιές της, έξω απ' τον εαυτό της, κι ολοένα ολολύζει:

— Ελεεινέ! Ελεεινέ!

Δεν καταλαβαίνω τίποτα, κοιτάζω να φυλαχτώ φωνάζοντας:

— Τι θέλεις; Να που είμαι κυνηγός! Να που σκότωσα τη νυφίτσα!

— Ελεεινέ! Ελεεινέ!

Ολοένα ολολύζει: «Το φτωχό ζωάκι... Το φτωχό... Που στεκόταν και δεν ήξερε...».

Όσπου μαζεύω όλη τη δύναμή μου και τη σπρώχνω με βία να πέσει καταγής. Δεν κάνει καμιά προσπάθεια να σηκωθεί, μένει καθώς έπεσε. Το πρόσωπό της ακουμπά στη γη, πλάι στον τόπο που κείτεται η νυφίτσα, που πια τέλειωσε, δε σπαρταρά. Το αίμα τρέχει αργά απ' την ανοιχτή τρύπα και στάζει στο χώμα, στάλα - στάλα. Στάλα - στάλα τρέχουν και τα δάκρυα της Άρτεμης, ποτίζουν τη γη.

Πέρασε κάμποση ώρα. Η Άρτεμη δε σαλεύει. Κ' εγώ κάθουμαι λίγο παραπέρα και κοιτάζω αλλού. Αργά η Άρτεμη απλώνει το χέρι της στο πεθαμένο ζο. Το χαϊδεύει αλαφρά, σα να φοβάται μην ξυπνήσει. Το κοιτάζει. Ύστερα με τα νύχια της αρχίζει να σκαλίζει τη γη. Είναι πρώτα ένα στρώμα σαπισμένα φύλλα που βαστούν τον τόπο υγρό. Η Άρτεμη βγάζει τα φύλλα, κ' ύστερα, όταν βρει το φρέσκο χώμα, αρχίζει να το σκάβει με τα νύχια της. Όσπου γίνεται ένα κοίλωμα σε λίγο βάθος. Η Άρτεμη παίρνει με τα δυο χέρια της το ξανθό σώμα και το αποθέτει στον τάφο του. Ύστερα παίρνει νέα φύλλα, πράσινα, φύλλα από κυκλάμινα, και το σκεπάζει. Κ' ύστερα ρίχνει απάνω τους το υγρό χώμα.

Ο ήλιος έχει βασιλέψει. Αρχίζει να σκοτεινιάζει. Αμίλητη η Άρτεμη σηκώνεται και παίρνει το μονοπάτι του γυρισμού. Ανοίγει το βήμα της και σε λίγο τρέχει. Οι σκιές πυκνώνουν γύρω μας σα να γυρεύουν να μας πάρουν μαζί τους. Τρέχω κ' εγώ πίσω απ' την Άρτεμη.

Σα φτάσαμε στο υποστατικό ήταν πια νύχτα κι όλοι είχαν αρχίσει ν' ανησυχούν. Όταν η μητέρα μου είδε τα αίματα και τις γρατσουνιές στο πρόσωπό μου, τρομαγμένη με ρώτησε τι έπαθα.

Της είπα πως σκαρφάλωσα σ' ένα βράχο να βρω αυγά στις φωλιές των πουλιών κι από κει γλίστρησα. Δεν είναι τίποτα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

**ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΑΥΓΗΣ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Μια χειμωνιάτικη νύχτα στη Σκωτία

ΧΕΙΜΩΝΑΣ του 1850. Νύχτα. Στη Σκωτία, στα μέρη του Λοχ - Λόμοντ η θύελλα έρχεται κύματα - κύματα απ' τη Βόρεια Παγωμένη Θάλασσα και σπαράζει απάνω στα δέντρα και στη γη. Κανένα φως δε φαίνεται να ξαγρυπνά και να δείχνει πως ζωντανά πλάσματα ζουν στα μέρη αυτά τούτη τη νύχτα της οργής. Οι άνθρωποι λούφαξαν κάτω απ' τις ανεμοδαρμένες στέγες τους. Τριγυρισμένοι απ' το σκοτάδι ακούνε έξω τη θύελλα που βογκά, ενώ ο Φόβος, πανάρχαια θεότητα της γης, στέκεται απάνω τους και εποπτεύει την ιστορία των ψυχών.

Όστόσο, ένα φως, ένα μονάχα φως δεν έχει σβήσει αυτή τη νύχτα στα μέρη του Λοχ - Λόμοντ. Ο σερ Άρθουρ Κάστιμπαλ ξαγρυπνά μονάχος μες στη βιβλιοθήκη του πύργου των προγόνων του. Ξαπλωμένος σε μια πολυθρόνα, μπροστά στο μεγάλο τζάκι, παρακολουθεί τις σκιές που έρχονται απ' τη φωτιά και σαλεύουν στους τοίχους. Τα χρόνια βαραίνουν πολύ στο κάτωσπρο κεφάλι του. Και οι σκιές βαραίνουν. Ό,τι τώρα πια μπορεί ν' αλαφρώσει τη χειμωνιάτικη ώρα της μοναξιάς, να την κάμει λιγότερο οδυνηρή, είναι μονάχα οι μνήμες. Δεν είναι μνήμες του έξω κόσμου, των πραγμάτων. Συντροφεύουν ένα ταξίδι που πέρασε όλο σε τοπίο ακίνητο: μέσα στους τέσσερεις τοίχους του πύργου.

Γεννήθηκε καχεκτικό, αδύνατο παιδί, κ' εδώ και είκοσι χρόνια τον είχε βρει η παράλυση που τον κράτησε από τότε δεμένο στην πολυθρόνα του. Όμως μες στο άρρωστο αυτό κορμί σπαρταρούσε μια δύναμη που, θρεμμένη απ' την ακινησία, έγινε με τον καιρό σαν το κύμα του Ωκεανού. Ήταν το αίμα της ράτσας και των προγόνων του που έβραζε μέσα του, η αγάπη για την περιπέτεια, για το ταξίδι, για τη δύσκολη στιγμή της ζωής. Μη έχοντας άλλη διέξοδο η ακατάβλητη τούτη δύναμη χύθηκε μες στα βιβλία. Σε βιβλία ταξιδιών, σε κουρσάρικες ιστορίες, σε απομνημονεύματα για περιηγήσεις ξένων τόπων, σε ημερολόγια εξερευνητών. Ο παράλυτος άρχοντας έμαθε σιγά - σιγά να ζει τις ξένες ιστορίες σα δικές του, γιατί ήταν ετοιμασμένος να τις αισθάνεται στην αληθινή τους ποιότητα: στην ποιότητα του πάθους. Έτσι το αδύναμο αυτό σκαρί, το καρφωμένο σε μια πολυθρόνα στη Σκωτία, συνεννοούτανε περίφημα με τον Μαγγελάνο, με τον Μάρκο - Πόλο, με τον Μπέριγκ, με τον Βάσκο ντε Γκάμα. Έκανε με τη φαντασία του τα ταξίδια όλων των ωκεανών, όλες τις πειρατείες, όλες τις ανακαλύψεις των μυθικών νησιών. Έζησε όλες τις κουρσάρικες περιπέτειες της Αυτοκρατορίας, πέρασε τις Ινδίες, την Ερυθρή Θάλασσα, κατέβηκε πιο χαμηλά, έκαμε το γύρο της Αφρικής απ' το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας. Είχε φτάξει στα στενά του Γιβραλτάρ, κόντευε να τελειώσει το ταξίδι του γυρισμού, όταν ο πειρασμός τον τράβηξε: μπήκε στη Μεσόγειο. Ύστερα απ' όσα είχε ζήσει, ύστερα απ' τη μοίρα των ωκεανών, η θάλασσα τούτη του ήταν σα λίμνη, σαν παιχνίδι. Έλεγε ν' ανασάνει λίγο τον αγέρα της και να βγει πάλι έξω απ' τα στενά, χωρίς να πολυσκοτιστεί μαζί της. Όμως στη Μεσόγειο φυσούνε ανακατεμένοι άνεμοι, ρέματα δυνατά. Αυτά τον τράβηξαν χαμηλότερα. Ακόμα πιο χαμηλά. Πιο χαμηλά. Όσπου τον φέραν στη χώρα του Αιγαίου, στη χώρα του μύθου.

Αναγνώστη, εσύ που ρωτάς τι πάρε - δώσε έχουν τα φανταστικά ταξίδια ενός παράλυτου άρχοντα της Σκωτίας με την ιστορία της Αιολικής Γης, με την απλή τούτη ιστορία που λείει για έναν τόπο που τον βρέχει το Αιγαίο, θα καταλάβεις τώρα τον ιστό που σιγά - σιγά τυλίγει τον ξένο. Ο άνθρωπος ήρθε στην Ελλάδα. Και καθώς μπήκε στον τόπο των Θεών και των Σατύρων, στη Γυμνή και Γαλάζια Χώρα, δεν το μπορεί πια να φύγει. Ταξίδεψε όλους τους ωκεανούς και μπόρεσε να φύγει απ' όλους τους τόπους όπου είχε φτάξει. Γιατί όλοι κάτι είχαν που δεν ήταν τελειωμένο, που δεν ήταν πλήρες. Όμως η Ελλάδα δεν αφήνει χώρο για επιθυμία και για χίμαιρα. Η Ελλάδα είναι η χίμαιρα.

Ο σερ Άρθουρ Κάστιμπαλ από τότε ζει με την Ελλάδα. Έμαθε όλα τα παραμύθια της κι όλα τα νησιά του Αρχιπελάγους της. Εκεί που ταξιδεύει πιο πολύ, σχεδόν κάθε νύχτα, είναι τα νησιά των Κυκλάδων. Το μελτέμι τον παίρνει μαζί του, τον παίρνουν τα κύματα. Στήνει τ' αυτί του κι ακούει απ' το βάθος να έρχονται ήχοι. Απ' το βάθος του χρόνου, απ' το βάθος του Μύθου. Λένε για Νύμφες και για Σατύρους, για Θεούς με πάθη και αδυναμίες, με φόβους και με πονηριές — για τους μόνους σωστούς Θεούς που ήρθαν στη γη και κατανόησαν τον άνθρωπο, επειδή ήταν πολύ ανθρώπινοι. Έκαμαν τη φύση φίλο τους — τον Κεραυνό, και τη Βροχή, και την Αστραπή, και τον Άνεμο — σύντροφο χρήσιμο στα πάθη και στις χαρές τους, όχι όπλο για την καταδυνάστευση του ανθρώπου.

Λένε τα κύματα...

ΕΝΑΣ ΥΠΗΡΕΤΗΣ που μπήκε κείνη την ώρα τον τράβηξε απ' τους λογισμούς του.

— Ο νέος Κύριος ρωτά αν μπορεί να 'ρθει, είπε και στάθηκε περιμένοντας απάντηση.

Στο πρόσωπο του παράλυτου γέροντα η λόχη της φωτιάς έλαμψε πιο ζωηρά.

— Να 'ρθει.

Ο «νέος Κύριος» που ήρθε ήταν ένας έφηβος ίσαμε δεκαπέντε χρονώ. Ψηλό, ξανθό αγόρι.

— Να συνεχίσουμε απόψε, θείε; ρώτησε αφού χαιρέτησε.

— Κάθισε κοντά μου, Ρόμπερτ.

Το αγόρι κάθισε στο πάτωμα, μπρος στα πόδια του θείου του. Ακούμπησε στην πολυθρόνα το ξανθό κεφάλι του με τα σγουρά μαλλιά. Τότε τα δάχτυλα του γέροντα αποτεθήκανε απάνω στο νεανικό κεφάλι και το χάιδεψαν σιωπηλά.

— Ας συνεχίσουμε το ταξίδι μας στην Ελλάδα, είπε.

Κ' ενώ έξω βογκούσε η θύελλα, και τα κύματα άφριζαν στον Ωκεανό, και τα δέντρα πέφταν χτυπημένα από τ' αστροπελέκι, η γαλήνη ερχόμενη απ' τους παλιούς χρόνους του Αιγαίου μπήκε μες στον ανεμοδαρμένο πύργο της Σκωτίας τον γέμισε φως και ποίηση.

*Τοιαύτα πάθηα μέλεα θρεομένα λέγω
λιγέα βαρέα δακρυοπετή,
ιή ιή, ιηλέμοισιν εμπρεπή
ζώσα γόοις με τιμώ.
Ιλέομαι μεν Απίαν βούνιν,
καρβανά δ' αυδάν
ευ, γα, κοννείς.
πολλάκι δ' εμπίτνω ξυν λακίδι
λίνοισιν ή*

Σιδονία κανύπτρα⁹.

Σιγά - σιγά η θύελλα έξω κόπαζε, έσβηνε ο άνεμος, δε βογκούσαν τα δέντρα. Η ησυχία πέρασε μέσα απ' τις πόρτες, μέσα απ' τους τοίχους, ήρθε και στάθηκε. Και απ' την ησυχία αυτή σκιές βγήκανε κι άρχισαν να σαλεύουν στο μισοσκοτεινό χώρο. Γυναίκες ήταν. Ήταν κόρες ντυμένες με κίτρινους χιτώνες που κατέβαιναν ως τα πόδια τους. Τα μαύρα μαλλιά τους, λυμένα, πέφταν στον κορμό τους, ενώ η

Έρημος, ατάραχη και πυκνή, βάδιζε αργά πίσω τους. Ικέτιδες ήταν και παρακαλούσαν. Μα στα πρόσωπά τους η αγωνία της ικεσίας, περασμένη μέσα απ' το διάστημα του καιρού, μέσα απ' την ποίηση, έχανε τη δύναμη του σπαραγμού, γινόταν πνεύμα· έχανε τις σκληρές γραμμές, γινόταν μόνο φως. Και τα κύματα του Ελληνικού Αρχιπελάγους, συγκινημένα, πορεύονταν πλάι στην έρημο της Αιγύπτου, ύστερα πέρασαν πάνω απ' την έρημο της Αιγύπτου — κι όλα γινήκανε γαλάζια.

Πολλή ώρα βάσταξε το διάβασμα. Ώσπου το αγόρι κουράστηκε, σώπασε. Οι Ικέτιδες σιγά διαλύονταν, φεύγαν.

Πάλι ήρθε η θύελλα, και πάλι ακούστηκε το βουητό του ανέμου που ούρλιαζε στο δάσος.

— Τι παράξενα που είναι όλα αυτά, ψιθύρισε το αγόρι. Τι παράξενα παραμύθια...

Κ' έπειτα πάλι σε λίγο:

— Άραγε... άραγε να ζει ακόμα αυτή η χώρα; ρώτησε για την Ελλάδα, σα να μιλούσε στον εαυτό του.

Το χέρι του γέρου Σκωτσέζου πάλι έπαιξε πάνω στα μαλλιά του έφηβου.

— Ζει, παιδί μου, είπε. Αυτή η χώρα δεν πεθαίνει.

— Ζει έτσι... έτσι σαν παραμύθι;

— Έτσι ζει. Σαν παραμύθι.

Κ' ύστερα από λίγο:

— Ο λόρντ Μπάυρον, είπε ο γέροντας. Ο λόρντ Μπάυρον πήγε κει για να πεθάνει.

Για να μπορέσει, είπε, ένας Εγγλέζος ν' αφήσει το νησί του και να πάει σ' άλλη χώρα να πεθάνει, να πάει μονάχα για να πεθάνει — α, αυτή η μαγεία δεν μπορεί παρά να ζει...

Πάλι σώπασε. Κ' ύστερα:

— Θα πας κάποτε κει κάτω, Ρόμπερτ. Η μοίρα σου είναι να πας. Μονάχα η δική μου δεν ήταν.

⁹ Αισχύλου, Ικέτιδες 112-121.

Και μες στη σιγή του πύργου της Σκωτίας ο παράλυτος άρχοντας, κλείνοντας τα μάτια, πήρε το αγόρι και το ταξίδεψε, του το περίγραψε σα να το 'βλεπε, το ταξίδι των Κυκλάδων. Δεν είναι μια θάλασσα εκεί γαλήνια, χωρίς έκφραση, η θάλασσα του Αρχιπελάγου. Το μελτέμι φυσά πάντα δυνατά, πάντα. Το γαλάζιο νερό πίνει φως από ψηλά, απ' τον ουρανό που λάμπει, απ' τον ήλιο που λάμπει. Και για να διαλύσει αυτό το φως, για να το κάμει παλμό και κίνηση, για να το κάμει αρμονία, η θάλασσα φωνάζει το μελτέμι. Και γίνονται κύματα. Όχι βουβά μεγάλα κύματα σαν του Ωκεανού, σκοτεινά πλάσματα που δε δουλεύουν σε σκοπό. Μικρά κύματα, στα μέτρα του χώρου, τόσο όσο είναι αναγκαίο για να ξεπεταχτούν από μέσα τους και να ισορροπήσουν οι αυστηροί, γυμνοί, οι κομμένοι κάθετα βράχοι των νησιών. Χτυπά το φως απάνω στους βράχους και πάλλονται. Πάλλονται και τα κύματα, και τα δελφίνια βγαίνουν χαρούμενα και παίζουν με τον αφρό. Όταν, έρχεται το βράδυ. Ο ήλιος πάει να κοιμηθεί πίσω απ' τα βουνά των νησιών. Έπεσε. Τότε στο βάθος αρχίζουν να προβέλνουν με απίθανη διαύγεια τα διαφορετικά στρώματα οι όγκοι. Εκεί που πριν ήταν μια γραμμή, ένα βουνό μονάχα, τώρα γράφονται, η μια πίσω απ' την άλλη, οι θεωρίες των βουνών. Το πρώτο είναι σε βαθύ σκούρο χρώμα, ενώ τ' άλλα στο βάθος είναι ακόμα φωτεινά. Σα να μη βασίλεψε γι' αυτά ο ήλιος. Σα να βασίλευε ανάμεσά τους, πηγαίνοντας μες στις χαράδρες τους να κοιμηθεί.

— Θα πας κάποτε εκεί, Ρόμπερτ, ψιθύρισε συγκινημένος ο γέροντας της Σκωτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Πώς έγινε κ' ένα κορίτσι ψαράδων της Μύκονος βρέθηκε αρχόντισσα της Σκωτίας.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ του 1866. Ο νέος εκείνης της χειμωνιάτικης νύχτας της Σκωτίας κάθεται σ' ένα βράχο στη Μύκονο. Κοιτάζει μαγεμένος το βασιλέμα του ήλιου στις Κυκλάδες, αυτό που πριν από δεκάξι χρόνια του το περιέγραψε με τόση διαύγεια ο πεθαμένος τώρα παράλυτος άρχοντας. Κατάντικρο είναι η Δήλος.

Η Δήλος. Η Ήρα γεμάτη από οργή κυνηγούσε τη Λητώ που την είχε ερωτευθεί ο Δίας και που έμελλε να γίνει μητέρα απ' τον άνομο τούτον έρωτα. Τι να κάμει ο Βασιλέας των Θεών και των Ανθρώπων για να συντρέξει τη φίλη του να γεννήσει ήσυχα το παιδί τους; Σε ποια χώρα να την πάει; Η Ήρα είχε κατάσκοπους σ' όλη τη γη. Λοιπόν ο Δίας σκέφτηκε: «Αν έβρισκα ένα άγνωστο νησί, ένα νησάκι; Μονάχα γι' αυτό το σκοπό: για να γεννήσει εκεί η Λητώ, για να γεννιούνται εκεί άφοβα τα παράνομα παιδιά μου». Έτσι είπε και παρακάλεσε το φίλο του τον Ποσειδώνα να τον βοηθήσει. Ο Ποσειδώνας σκέφτηκε. Θυμήθηκε το μικρό νησί που κόπηκε απ' τη Σικελία και που από τότε έπλεε ταξιδεύοντας στα νερά. Παράγγειλε στα κύματα να σταματήσουν τον ταξιδιώτη. Τον σταμάτησαν. Και το νησί, από άδηλο που ήταν, έγινε δήλον, έγινε η Δήλος. Κ' η Λητώ πήγε και γέννησε εκεί τον Απόλλωνα, Θεό του φωτός.

Η Δήλος — ένα νησί για τον έρωτα του Θεού. Ο ξένος ακούει πίσω του βήματα. Από κει περνά ένα μικρό μονοπάτι που πάει στο κοντινό πηγάδι. Ο Ρόμπερτ γυρίζει και κοιτάζει. Μεσ στο χρυσό φως πορεύεται, κάνει παράξενους συνδυασμούς, ενώνει τα κύματα, αυτά που είναι μεσ στο Αιγαίο μ' αυτά που είναι έξω απ' το Αιγαίο, στον Ωκεανό — πορεύεται η μοίρα του. Ένα γερό, ηλιοκαμένο, νεανικό κορμί βαδίζει. Ένα κορίτσι του Αιγαίου είναι, ψημένο απ' την άρμη του πελάγου, με καστανά μάτια. Στον ώμο της σηκώνει κανάτι και πάει να το γεμίσει νερό.

Ο Ρόμπερτ κοιτάζει θαμπωμένος. Αυτό που έρχεται μεσ στο χρυσαφί φως είναι μια φιγούρα πανάρχαια τούτης της ιερής γης ξεσηκωμένη απ' τα παλιά αγγεία που τα διαφύλαξε μέσα του, χιλιάδες χρόνια, το χώμα. Και τώρα πορεύεται κ' έρχεται, τυλιγμένη απ' τη θάλασσα και απ' το γαλάζιο φως.

Έρχεται. Έφταξε. Γύρισε και κοίταξε τον ξένο. Βαθιά, δυνατά μεσ στα μάτια. Βέβαιη για το μακρινό παρελθόν της, για την ιστορία της, τον κοίταξε άφοβα. Κ' ύστερα του χαμογέλασε.

— Καλησπέρα, του είπε.

— Καλησπέρα.

Το κορίτσι χάθηκε τρέχοντας βιαστικά στο μονοπάτι του πηγαδιού.

Ο ξένος περιμένει να γυρίσει. Τι είναι αυτό που άξαφνα έρχεται σαν ανάλαφρο αγέρι, σαν τις σπυριάδες που φυσούν στους κόρφους των νησιών του Αιγαίου κ' εκεί που είναι μπουνάτσα γίνονται κύματα; Η Δήλος. Το μικρό νησί που ταξιδεύει. Ο Δίας, για να βοηθήσει τη Λητώ που αγαπούσε, σταμάτησε στο ταξίδι του το νησί, το έκαμε δήλον, εκεί αντίκρου...

Οι σκιές ολοένα πυκνώνουν με το βράδυ που έρχεται. Ο ξένος περιμένει. Περιμένει. Όταν, ακούει την περπατησιά της. Δε γίνεται να 'ναι άλλη! Τώρα πια θα μπορούσε να τα ξεχωρίσει

αυτά τα βήματα που έρχονται μες στα βήματα όλων των ανθρώπων.

— Καληνύχτα, του λέει.

Μα δεν μπορεί να διακρίνει πια αν του χαμογελά.

— Καληνύχτα.

Εκείνη τη νύχτα ο Ρόμπερτ κάθεται ξαγρυπνος και περιμένει την αυγή. Όταν η αυγή έρθει, βγαίνει έξω, τριγυρνά όλη τη μέρα ρωτώντας, και κατά το βράδυ βρίσκει ποιο είναι το σπίτι του κοριτσιού του Αιγαίου.

Πάει στον πατέρα της, τον ψαρά της Μύκονος. Τον βρήκε να λαντίζει τα παραγάδια του.

Του λέει:

— Είμαι ξένος. Είμαι απ' τα νησιά της Αγγλίας κ' έχω εκεί πλούτον πολύ. Θέλω να πάρω γυναίκα μου την κόρη σου.

Ο ψαράς της Μύκονος, σαστισμένος, αφήνει τα παραγάδια του και ρωτά:

— Που είδες εσύ την κόρη μου και που την ξέρεις;

— Την είδα χτες. Δεν πήγε χτες, κατά το βασίλεμα, στο μονοπάτι του πηγαδιού να φέρει νερό;

Ο ψαράς ξύνει το κεφάλι του. Όλες οι πονηριές κ' οι δυσπιστίες των θαλασσινών του προγόνων ξυπνούν μέσα του.

— Που έμαθες εσύ, ξένος καταπώς είσαι, να μιλάς τη γλώσσα μας; Και που ξέρω εγώ τι άνθρωπος είσαι; Πώς να σου δώσω την κόρη μου να την πάρεις σε μακρινό τόπο; Άφησε να το σκεφτώ.

— Θα την πάρω ό,τι και να γίνει! λέει ο Σκωτσέζος με το πείσμα της ράτσας του. Σκέψου το όμως, αφού το θέλεις. Θα 'ρθω αύριο.

Την άλλη μέρα το πρωί πάει πάλι ο Σκωτσέζος και βρίσκει τον ψαρά.

— Τι αποφάσισες; τον ρωτά, και τα μάτια του είναι κατακόκκινα απ' την ξαγρύπνια.

— Όχι ακόμα. Δεν ξέρω, λέει ο ψαράς προσπαθώντας να ξεφύγει μια καθαρή απόκριση.

— Που είναι το κορίτσι να το δω; λέει ο ξένος.

— Δεν είναι τώρα εδώ. Δεν μπορείς να το δεις. Έλα αύριο. Ο ξένος πηγαίνει αύριο. Όμως το καλύβι του ψαρά είναι κλειστό. Ψυχή δε βρίσκεται. Μια γειτόνισσα που τον βλέπει του λέει:

— Φύγανε για μακρινό ψάρεμα. Με την κόρη του.

— Φύγανε για μακρινό ψάρεμα; Έγινε κι άλλη φορά αυτό; —Βέβαια, έτσι γίνεται. Στα νησιά

μας οι ψαράδες δεν κάθονται ολοχρονίς στον τόπο τους. Ταξιδεύουν πότε δω, πότε κει, κατά την εποχή, κατά τα περάσματα του ψαριού, κατά τις πιάτσες. Κ' εμένα ο άντρας μου τώρα λείπει. Λέω πως θα ψαρεύει στα νερά της Κρήτης.

Η Μυκονιάτισσα λέει, λέει, κοιτάζοντας λοξά τον ξένο σα να τον περιπαίζει.

— Πες μου, καλή μου γυναίκα, την κόβει αυτός και αρπά τα δυο χέρια της παράφορα. Πες μου. Μήπως άκουσες ποιο είναι το πρώτο μέρος που θα πιάνανε ο ψαράς κ' η κόρη του; Να, πάρε τούτο δω — και της βάζει στο χέρι μια χρυσή λίρα.

— Παλικάρι μου, γιατί κάνεις έτσι; λέει η Μυκονιάτισσα, και το περιπαιχτικό της ύφος σβήνει μονομιάς. Γιατί κάνεις έτσι; λέει και κοιτάζει τώρα με τρόμο και με συμπόνια το πάθος που καίει στα μάτια του ξένου.

Κ' ύστερα από δισταγμό που βαστά μια στιγμή μονάχα:

— Άκουσα πως θα πηγαίνανε στη Σύρα, του λέει σε τόνο εμπιστευτικό. Πάρε πίσω τη λίρα σου. Άμε στο καλό!

Ο Ρόμπερτ αφήνει δυο λίρες στη Μυκονιάτισσα και κυνηγά τον ψαρά και το κορίτσι του από νησί σε νησί σ' όλες τις Κυκλάδες. Ο ψαράς δε στέκεται πουθενά, για να γλιτώσει την κόρη του απ' το κακό που θαρρεί πως την περιμένει. Δεν τον κυνηγά μοναχά ο ξένος. Τον κυνηγούν όλες οι μνήμες των αρχαίων ανθρώπων του Αιγαίου μεταφερμένες με το στόμα από γενιά σε γενιά. Μνήμες των κουρσάρων που ρήμαζαν τα νησιά τους, που σκότωναν τους άντρες και τους ρίχνανε στα κάτεργα, που παίρνανε τα κορίτσια, τα ταξίδευαν στα μέρη της Ανατολής, στα μέρη της Αραπιάς, και τα πουλούσανε σκλάβες. Μπερδεύουν οι αναμνήσεις, οι εποχές. Ένας ξένος, που δεν ξέρεις από που τραβά η σκούφια του, έρχεται ξαφνικά και σου λέει: «Θα πάρω το κορίτσι σου, το φως της ζωής σου. Θα το πάω στον Ωκεανό. Δε θα το ξαναδείς». Το ίδιο δεν είναι σαν τότες με τους κουρσάρους; Είναι, λέει, Εγγλέζος. Ακόμα χειρότερα! Πώς να τα βάλει ένας φτωχός ψαράς της Μύκονος με την Αγγλετέρα;

Κι ολοένα ο ψαράς φεύγει από λιμάνι σε λιμάνι, μπας και τον χάσει ο «πειρατής». Μα αυτός με πείσμα, με πυρωμένα μάτια, με αναστατωμένη καρδιά τρέχει ξοπίσω τους. Ο ψαράς βλέπει τα νησιά να τελειώνουν. Αποφασίζει να κάμει ένα πήδημα. Να περάσει στην αντικρινή χώρα, στην Ανατολή. Περνά τη θάλασσα και φτάνει στα Μοσχονήσια, την αρχαία Εκατόνησο της Αιολίδας. Εκεί τέλος τον βρίσκει ο «πειρατής». Ο ψαράς είναι μονάχος και σε ξένη χώρα. Δεν έχει πια δύναμη. Σ' ένα ξωκλήσι στα Μοσχονήσια έγινε ο γάμος. Ο Σκωτσέζος πήρε το κορίτσι και φύγανε στον τόπο του.

Από τότες έχουν να λένε για τη ζωή, την τρισόλβια, που πέρασαν οι δυο τους, ο ξένος απ' τη Σκωτία κ' η κοπελίτσα του Αιγαίου. Ζήσανε με μιαν αγάπη που έγινε θρύλος σ' όλη την περιοχή του Λοχ - Λόμοντ. Εκείνος δεν την άφησε να χάσει τίποτα απ' τη γοητεία που έφερνε μαζί της απ' τη φωτεινή πατρίδα της. Δεν της έμαθε μήτε γράμματα, μήτε τίποτα άλλο του ξένου κόσμου. Έτσι, έμεινε απλή και φυσική καθώς ήρθε απ' το Αίγαίο. Όμως, καταπώς λένε, είχε μέσα της τόση αρχοντιά κ' ήταν τόσο εκπληκτικά όμορφη που επιβλήθηκε σ' όλους σα μαγεία. Τη δεχτήκανε σα θεότητα που ερχόταν απ' τη χώρα του Μύθου.

Έκαμε ένα γιο κ' ένα κορίτσι. Ο γιος της σα μεγάλωσε και παντρεύτηκε έκαμε μια κόρη. Αυτή η κόρη είχε ξανθά μαλλιά και καστανά μάτια, τα μάτια των παιδιών της Ελλάδας.

Αγαπούσε πολύ τ' άλογα, κι όλη τη μέρα γύριζε καβάλα στο δάσος.

Μια μέρα πέρασε από κείνα τα μέρη του Λοχ - Λόμοντ ένας ξένος. Είχε πάει στην Αγγλία να σπουδάσει, και τώρα που ήταν καλοκαίρι κυνηγούσε με τους φίλους του στα δάση της λίμνης.

Συναντά το κορίτσι με τ' άλογο.

— Καλημέρα, της λέει.

— Καλημέρα. Ξένος είστε; τον ρωτά βλέποντας τα μαύρα μαλλιά του και το μελαψό του πρόσωπο.

— Ξένος είμαι. Είμαι απ' την Ελλάδα. Με λένε Βηλαρά.

— Α, απ' την Ελλάδα! φωνάζει χαρούμενα το κορίτσι. Κ' εμένα, βλέπετε το καστανό χρώμα στα μάτια μου; Είναι απ' την Ελλάδα! Ξέρω να μιλώ ελληνικά! Με λένε Ντόρις.

.....

Το Αιγαίο δεν είναι μονάχα φως και θάλασσα. Μπαίνει μες στην καρδιά των ανθρώπων, γίνεται πρώτα ένας χτύπος, ύστερα άλλος, ώσπου γίνεται όλοι οι χτύποι της καρδιάς. Μπαίνει μες στις φλέβες και γίνεται αίμα. Καίει το αίμα. Μπαίνει μες στη μνήμη, κι από τότε τίποτα πια δεν μπορεί να το σβήσει ως την ώρα του θανάτου. Το Αιγαίο σε φωνάζει πάντα και σε καλεί.

Έτσι έγινε, κ' εκείνο το κορίτσι των ψαράδων της Μύκονος, που είχε φύγει για τη Σκωτία, σαν πέρασαν τα χρόνια έστειλε πίσω στα νερά του Αιγαίου που τη φώναζαν, έστειλε στην Αιολική γη για να μην αφήσει τη θέση της αδειανή, ένα άλλο κορίτσι απ' το αίμα της: τη Ντόρις Βηλαρά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ Η Ντόρις.

ΗΡΘΑΝ οι ζεστές καλοκαιρινές μέρες. Ο ήλιος στέλνει κύματα από φως στα Κιμιντένια, στον ελιώνα. Θέλω πάντα να μένω έξω, κοντά στη γη, απροφύλαχτος, τις ώρες του μεσημεριού. Τις ώρες που ο ήλιος καίει, όταν η εποχή ζει τη μεγάλη στιγμή της. Όχι το πρωί μονάχα ή το βράδυ που κάνει δροσιά. Αλλά το μεσημέρι. Έτσι, καταλαβαίνω να ζω βαθιά το καλοκαίρι, να γίνουμαι ένα μαζί του. Ένα μόριο απ' την ύλη, απ' το χώμα, απ' τα φύλλα, απ' τις πέτρες που μην μπορώντας να τραβήξουν μέσα τους όλο το φως το στέλνουν πίσω με σπασμό που δέρνει την επιφάνειά τους.

Ζούμε μαζί με τα μυρμήγκια τις μεγάλες ώρες του καλοκαιριού. Ξαπλωμένος μπρούμυτα, με το στόμα να δαγκάνει το μαύρο χώμα της Ανατολής, να το μασσά, τα παρακολουθώ κοντά στη φωλιά τους, στο μονότονο έργο τους. Ένα γεράκι καρφωμένο στον ουρανό βιγλίζει τη σαύρα, τη σαλαμάντρα· μα αυτή ανυποψίαστη δεν μπορεί να μαντέψει το ταξίδι που της ετοιμάζεται προς το ύψος. Ένα βατράχι κάπου μακριά φώναξε σώπασε. Ένα караβάνι καμήλες πέρασε. Έδωσε μερικούς ήχους, σώπασε. Όλα γίνονται σε βαρύ, αργό ρυθμό κάτω απ' τα Κιμιντένια. Το καλοκαίρι είναι το ύψος της Ανατολής.

Κάνω λίγο έτσι και γυρίζω το κεφάλι πλάι. Κάτι έγινε. Η Άρτεμη είναι. Δε μ' έχει προσέξει καθώς είμαι μισόγυμνος, ένα με το χώμα. Βγαίνει με προφύλαξη απ' τη μεγάλη πόρτα του υποστατικού, κοιτάζει πίσω της σα να είναι να κάμει κάτι κρυφό. Κ' ύστερα το βάζει στα πόδια. Πετιέμαι και τρέχω ξοπίσω της:

— Στάσου!

Ξαφνιασμένη κάνει στην αρχή να φύγει. Μα στη στιγμή

σταματά. Φορά την καλή της τη φούστα — γαλάζιο χρώμα με

άσπρες βούλες. Έχει κόκκινη κορδέλα στα μαλλιά της. Είναι όμορφη.

— Που πας;

Στέκεται λίγο σα να ετοιμάζει το ψέμα που θα μου πει. Μα γρήγορα ξαναβρίσκει την περήφανη έκφραση που έχει το πρόσωπό της και που την κάνει να ξεχωρίζει απ' τ' άλλα τα παιδιά μας.

— Σήμερα έρχεται, λέει. Πηγαίνω να τη δω.

— Έρχεται; Ποιος έρχεται;

— Έρχεται, λέει, η μικρή η αρχόντισσα στο υποστατικό της θάλασσας. Εκείνο το κορίτσι του Οκεανού με το παράξενο όνομα. Πώς την είπε; Ντόρις την είπε.

Α, ναι; Έρχεται αυτή;

— Και πώς το 'μαθες εσύ;

— Μου το 'πε ο κυνηγός. Τον βρήκα το πρωί στο μονοπάτι στις βαλανιδιές. Πήγε απ' τη νύχτα και κυνήγησε για κείνην.

— Κ' εσύ τι θες να πας εκεί;

— Θέλω να πάω! λέει η Άρτεμη με απόφαση.

— Το ξέρουν στο σπίτι πως φεύγεις;

Όχι, δεν το ξέρουν. Δε θα την αφήναν. Φεύγει κρυφά.

— Κι αν σε γέλασε αυτός; Κι αν σου 'πε ψέματα;

Η Άρτεμη χτυπά το πόδι της δυνατά στη γη. Αυτός, ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα, δεν της λέει ποτέ ψέματα. Ποτέ δεν την κοροϊδεύει.

«Έλα, ζαρκάδι», της είπε. «Θα 'ναι σα γιορτή σήμερα κάτω στο αρχοντικό μας. Θα σε σηκώσω στα χέρια μου για να δεις».

— Κι αν το μάθει ο παππούς; Κι αν το μάθει η μητέρα μας πως έφυγες έτσι μοναχή, ξέρεις τι θα σου κάμουν; της λέω για να τη φοβίσω.

Έρχεται κοντά μου και με κοιτάζει μες στα μάτια. Τι όμορφα που είναι, έτσι άγρια κι αποφασιστικά, τα μάτια της μικρής μας αδερφής!

— Θα τους το πεις εσύ; μου λέει. Θα μπορέσεις;

— Γιατί να μην μπορέσω; Θα το πω!

— Πες το! Πες τους το! Ελεεινέ! φωνάζει με θυμό η Άρτεμη και μου γυρίζει την πλάτη. Εγώ μια φορά θα πάω!

Θα πάει η Άρτεμη. Πώς να κάμει αλλιώς; Έλα, ζαρκάδι, της είπε.

Τη βλέπω που χάνεται με πηδηχτά βήματα στο μονοπάτι που πάει στο αρχοντικό της θάλασσας.

— Παλιοκόριτσο!

Να πάω στο σπίτι να τους το πω; Οι ώρες περνούν. Ο ήλιος χαμηλώνει. Το γεράκι πια δε βιγλίζει, κ' η σαλαμάντρα έκλεισε τον κύκλο στην ιστορία του ύψους. Την πρώτη μέρα που γεννήθηκε κάτω από ένα ζεστό βράχο, στα Κιμιντένια, η μητέρα της — η μεγάλη σαλαμάντρα — της είπε: «Μάθε να μην κοιτάζεις ψηλά, να μην ονειρεύεσαι. Να κοιτάζεις πάντα στη γη. Η γη είναι η μοίρα μας». «Γιατί μου το 'πε;» συλλογίστηκε μόνη της η μικρή σαλαμάντρα. «Οι σαλαμάντρες, λοιπόν, δεν μπορούν να ονειρεύονται; Είναι πλάσματα που μόνο σέρνονται, κ' έτσι θα μείνουν πάντα;» Ωστόσο, να που ήρθε σήμερα η ώρα της. Κ' η μικρή σαλαμάντρα τέλειωσε την ιστορία της ψηλά, πάμφωτη από ήλιο κι από γαλάζιο χρώμα, γράφοντας μια γραμμή που σπάραζε ενώ ανέβαινε κρεμασμένη στο στόμα του γερακιού. Να λοιπόν που και για τα πλάσματα που σέρνονται υπάρχει κάποτε η ελπίδα, υπάρχει έξω απ' τη θέλησή τους, στις δυνάμεις του ύψους.

ΒΡΑΔΙΑΖΕΙ. Κανένας ακόμα δεν αναρωτήθηκε για την Άρτεμη. Ο παππούς κ' η γιαγιά βγήκαν

για την καθημερινή τους περιπέτεια και κάθονται μόνοι στον πάγκο τους κάτω απ' τη δρυ της μεγάλης πόρτας. Ησυχία πέφτει ολοένα, βαδίζει αργά με τις σκιές που κατεβαίνουν απ' τα Κιμιντένια, σταλάζει στη γη και στα δέντρα.

Ξαφνικά μακρινοί ήχοι ταράζουν τη γαλήνη.

— Άκουσε!.. λέει η γιαγιά στον παππού. Από που έρχονται;

Στήνει το ασκημένο αυτί του να πάρει απ' τον αγέρα την κατεύθυνση του ήχου.

— Από χαμηλά έρχονται. Απ' τη θάλασσα. Τι να 'ναι;

Ακούγονται φωνές χαρούμενες, φωνές ανθρώπων που γλεντούν. Τούμπανα. Άξαφνα, πάνω απ' τους ήχους τινάζεται κει κάτω ατίθασα, σαν κινημένη από βίαιο πάθος, μια φωτεινή ρουκέτα.

— Ω! λέει ο παππούς. Αυτό είναι μεγάλη φέστα!

Και σα να του ήρθε απότομα η ιδέα:

— Αυτό θα 'ναι! λέει. Θα ήρθε ο γιος του Βηλαρά απ' τα ξένα με την ξένη γυναίκα του! Αυτό θα 'ναι!

— Α! Λες να ήρθαν; Με το καλό! λέει η γιαγιά. Ας είναι ευτυχισμένοι στο σπίτι του γείτονα μας. Ας είναι ευτυχισμένοι οι καλοί άνθρωποι.

Κ' έτσι που τους αναθυμούνται φέρνουν στη μνήμη τους τα ιστορικά που δέσαν τους Βηλαράδες με τη γειτονική τους γη.

— Χύσαμε κ' εμείς ιδρο στη γη μας, λέει ο παππούς. Μα κι ο γέρο - Βηλαράς! Το θυμάσαι πώς ήταν η γη που αγόρασε, σαν ήρθε απ' την Ελλάδα; Νερό, όλο νερό. Κι όμως! Την ξέρανε!

Πριν από πολλά χρόνια είχε έρθει, νέος, απ' την Ελλάδα ο Βηλαράς. Όλοι μάθανε, τότε, πως ήταν παιδί από μεγάλη φαμίλια πολεμιστών του Αγώνα της Ελευθερίας πολύ πλούσια. Σπούδασε γεωπόνος στην Ευρώπη, και σα γύρισε από κει ο πατέρας του του είπε:

«Σου 'δωσα τα μέσα να γίνεις άνθρωπος. Έμαθες την επιστήμη της γης. Τώρα μπορείς να γίνεις χρήσιμος. Πήγαινε στην Ανατολή και κάμε εκεί τη ζωή σου. Εκεί είναι Ελληνισμός. Θα γίνεις χρήσιμος για τον εαυτό σου και για την Ελλάδα. Πήγαινε να διδάξεις στους χριστιανούς ό,τι έμαθες στα ξένα».

Ο νέος Βηλαράς ήρθε κατά τύχη στα μέρη μας. Για να κάμει ένα μεγάλο υποστατικό και να το καλλιεργήσει με την επιστήμη του θα 'πρεπε ν' αγοράσει από πολλούς ιδιοκτήτες γη. Θα κόστιζε πολύ, όμως θα ήταν εύκολη έπειτα η δουλειά. Αυτό δεν άρεσε στο Βηλαρά. Είχε το δαιμόνιο μέσα του που του έλεγε να παλέψει. Αυτό άκουσε. Αγόρασε σε τιποτένιες τιμές όλα τα «γκιόλια», όλα τα άγονα τέλματα, που ήταν στην παράλια χώρα κάτω απ' τα Κιμιντένια. Πάλεψε χρόνια. Άσπρισαν τα μαλλιά του. Μα το υποστατικό του έγινε. Το πιο πλούσιο, το πιο αρχοντικό, το πιο μεγάλο υποστατικό στην περιοχή. Ένα ολάκερο μικρό χωριό έγινε για τους ανθρώπους που δούλευαν ολοχρονίς στο κτήμα. Στην άκρη του χωριού, στη μέση μεγάλου περβολιού τριγυρισμένου από ψηλά καβάκια, έγινε ο πύργος

των Βηλαράδων. Τον έχτισε όταν ήταν να φέρει τη γυναίκα του, που πήγε και την παντρεύτηκε στον τόπο του, στην Αθήνα — μια κόρη από φαναριώτικη φαμίλια γεμάτη ευγένεια κι αρχοντιά, τη Θίσβη Βηλαρά. Όταν πρωτοήρθε η Θίσβη Βηλαρά υπόφερε, φαίνεται, πολύ ίσαμε που να συνηθίσει στην ερημιά. Οι ζευγάδες την ακούγανε ώρες να παίζει κείνο το παράξενο όργανο με τ' άσπρα κόκαλα απ' όπου έβγαινε αλλόκοτη μουσική. Δεν καταλαβαίνανε οι άνθρωποι της Ανατολής τίποτα απ' αυτούς τους ήχους, όμως μυστικά το αισθάνονταν: είχαν πάθος και νοσταλγία. Τ' απομεσήμερα, στις καλοκαιρινές μέρες, τη βλέπανε ώρες καθισμένη στη μεγάλη βεράντα να κοιτάζει τη θάλασσα και τις γαλήνιες γραμμές της Λέσβου απέναντι.

«Σα να της μιλά της θάλασσας», λέγανε. «Τι να της λέει;»

Άλλες φορές καθόταν εκεί να διαβάσει, σκυμμένη ατέλειωτες ώρες στο βιβλίο της.

«Τι μαθαίνει, άραγες, μες στο βιβλίο;» λέγαν οι χωριάτες. «Έχουν λοιπόν τόσα πολλά να πούνε τα χαρτιά σ' έναν άνθρωπο;»

Κάποτε ήρθε και κι άραξε ένα μικρό γαλλικό πολεμικό. Στο αρχοντικό του Βηλαρά δώσανε μεγάλη γιορτή για τους Γάλλους αξιωματικούς. Την άλλη μέρα όλοι οι ζευγάδες είχανε να λένε θαυμάζοντας:

«Το μάθατε; Η κυρά μας τους μιλούσε στη γλώσσα τους. Για συλλογιστείτε το!»

Την άλλη χρονιά ήρθε ένα εγγλέζικο καράβι. Πάλι στους Βηλαράδες έγινε δεξίωση για τους Άγγλους αξιωματικούς.

Ο τόπος πια βούιξε:

«Τι είναι αυτό! Και στους Ιγγλέζους μιλούσε στη γλώσσα τους! Γίνεται να ξέρει τόσα μια γυναίκα;»

Ύστερα ήρθε το μοναδικό παιδί τους, ο γιος τους. Τότε η παράξενη μουσική λιγόστεψε, αραιώσε, πολύ σπάνια ακουγόταν. Ήρθαν και τα χρόνια ύστερα και κάμαν το έργο τους.

Η Θίσβη Βηλαρά συνήθισε.

.....

— Το 'χουν, φαίνεται, οι Βηλαράδες στο αίμα τους, λέει ο παππούς. Να φέρνουν γυναίκες από μακριά.

— Από που λέει έρχεται η νύφη τους; ρωτά η γιαγιά.

— Μα από μακριά λένε. Απ' την Αγγλετέρα. Αναρωτιέμαι, με τι τρόπο...

— Τι πράμα;

— Με τι τρόπο θα συνηθίσει το μέρος μας το κορίτσι αυτό που έρχεται από τόσο ξένο τόπο;

— Θα της το μάθει η Θίσβη Βηλαρά, λέει η γιαγιά. Είναι η μοίρα μας σ' εμάς τις γυναίκες να το συνηθίζουμε. Φτάνει...

Δίστασε μια στιγμή. Κ' έπειτα:

— Φτάνει να τον αγαπά, είπε και κοίταξε τον παππού μες στα μάτια, σα να εκμυστηρευόταν ένα δικό της μυστικό.

— Ναι, Δέσποινα, λέει και της χαϊδεύει το χέρι. Φτάνει να τον αγαπά.

Ήταν πια η ώρα που τέλειωνε το εσπερινό τους ταξίδι. Η ώρα να μπούνε όλοι στο υποστατικό και να σφαλήσει η μεγάλη πόρτα.

Ήμωνα εκεί κοντά τους. Τους βλέπω που σηκώνονται και χτυπά η καρδιά μου. Τώρα τι θα γίνει με την Άρτεμη; Τι να 'γινε η Άρτεμη;

Ο παππούς προχωρεί στην πόρτα. Σταματά. Η γιαγιά μπαίνει μέσα. Ο παππούς στέκεται λίγο εκεί μόνος. Είναι η ώρα της σιωπηλής του προσευχής: για τους ανθρώπους, για τη γη, για τα ζωντανά, για τη μέρα που πέρασε βλογημένη και χάθηκε. Τέλειωσε. Τώρα ετοιμάζεται να κλειδώσει και να βάλει την αμπάρα. Ακούω τη φωνή του που ρωτά δυνατά, λέγοντας τα ονόματά μας, τα ονόματα όλων των παιδιών, καθώς το συνήθιζε όταν μέναμε κ' εμείς στο κτήμα:

— Ανθίπη! Λένα! Αγάπη! Πέτρο!

Όλοι:

— Εδώ είμαστε, παππού! Εδώ είμαστε!

— Άρτεμη!

Η Άρτεμη μονάχα δεν άπαντα.

— Άρτεμη! Άρτεμη!

— Που είναι η Άρτεμη; ρωτά ανήσυχη η μητέρα. Δεν την είδε κάνεις σας;

— Που είναι η Άρτεμη; ρωτά η γιαγιά.

— Που είναι η Άρτεμη;

Πετάγουμαι και φωνάζω:

— Εγώ! Εγώ ξέρω που είναι! Πήγε να ξαπλώσει κοντά σε μια κουφάλα, στο μονοπάτι της θάλασσας! Εκεί περιμένει ένα αηδόνι που κελαηδά.

Και, πριν προλάβουν να με ρωτήσουν τίποτα άλλο, χύνουμαι έξω απ' την πόρτα.

— Τρέχω να τη φωνάξω! Είναι δω κοντά!

Τρέχω στο μονοπάτι της θάλασσας. Τα άστρα πια τώρα λάμπουν. Είναι καθαρή, καθαρότατη νύχτα. Κάνει λίγη ψύχρα, μα το κορμί μου καίει. Μέσα κει, στο βάθος της καρδιάς ένα δυνατό σφίξιμο ταραίζει τη γαλήνη, το ρυθμό των παλμών. Οι σκιές, τα δέντρα, η ερημιά. Φοβάμαι. Που πάω; Θα φτάσω ως το υποστατικό της θάλασσας; Μα είναι τόσο

μακριά! Μια φορά μονάχα πήγα ίσαμε κει.

«Άρτεμη! Άρτεμη!»

Ένα τσακάλι ούρλιαξε βαθιά, στα Κιμιντένια. Ένα αηδόνι κελάηδησε κοντά, σώπασε.

«Άρτεμη! Άρτεμη!»

Λέω τ' όνομά της στην αρχή μέσα μου, ύστερα το φωνάζω σιγανά, ύστερα πιο δυνατά, για ν' ακούσω μια φωνή, ν' ακούσω τη φωνή μου, να μην είμαι μονάχος.

Κι' ολοένα η φωνή δυναμώνει, γίνεται ούρλιασμα, γίνεται πανικός.

— Άρτεμη! Άρτεμη! Έλα, Άρτεμη!

Έλα, Άρτεμη. Άλλη φορά σου δίνω το λόγο μου, δε θα σ' αφήσω μονάχη μες στη νύχτα. Θα 'ρχομαι μαζί σου, όπου θες εσύ, όπου σου λείει να πας ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα. Δε θα σ' αφήσω μονάχη πια. Φτάνει τώρα να μη σου 'τυχε τίποτα. Φτάνει, τώρα...

Είναι περπατησιά ανθρώπου αυτό που ακούγεται; Στέκουμαι κι αφουγκραζομαι. Από χαμηλά, απ' το μέρος της θάλασσας, έρχονται τα βήματα. Ποιος να 'ναι; Να 'ναι η Άρτεμη; Κι αν είναι κανένας ληστής, κανένας αράπης; Αν είναι κανένα φάντασμα; Η καρδιά χτυπά δυνατά, δυνατά. Από ένστιχτο βγαίνω λίγο απ' το μονοπάτι, παραμερίζω στους βώλους το χώμα, στα μικρά κύματα που κάνει το σκαμμένο χώμα. Γονατίζω. Κ' εκεί, ένα με τη γη, μ' ολάνοιχτα μάτια κοιτάζω να ξεχωρίσω τις σκιές που σαλεύουν ενώ τα βήματα φτάνουν.

Μόλις την αναγνώρισα πετάχτηκα ολόρθος.

— Αχ! μπήγει μια τρομαγμένη φωνή.

— Άρτεμη! Άρτεμη! Εσύ 'σαι;

Την αγκαλιάζω, τη φιλώ με πάθος στο κεφάλι. Η καρδιά της σπαρταρά σα λαβωμένου πουλιού.

— Για όνομα του Θεού! Τρέξε! της λέω. Όλοι είναι άνω - κάτω. Τι έγινες;

Δε μου αποκρίνεται. Μόνο αρχίζει να τρέχει. Τρέχω κ' εγώ πλάι της. Στο πράσινο φως που στέλνουν τα άστρα μαντεύω το πρόσωπό της απίθανα σιωπηλό, κλεισμένο προς τον έξω κόσμο, κλεισμένο και για μένα και για τα άστρα.

— Γιατί άργησες τόσο; Τι είδες κάτω;

Προσπαθώ να της πάρω μια λέξη. Τίποτα. Τρέχει μονάχα και δεν απαντά.

Ξεχωρίζουν πια οι γαλαζιοι τοίχοι του υποστατικού. Κοντεύουμε. Η μεγάλη δρυς γράφει τον αυστηρό της όγκο.

— Τους είπα πως ήσουν για το αηδόνι..., της λέω μια στιγμή. Δεν ξέρουν τίποτα.

— Ποιο αηδόνι; ρωτά λαχανιασμένη.

— Για ένα αηδόνι. Πως πήγες να τ' ακούσεις.

Σταματά απότομα, μου πιάνει το χέρι και με κοιτάζει κατάματα.

— Αλήθεια, δεν τους είπες τίποτα; Αλήθεια, τους είπες για αηδόνι;

— Ναι. Μονάχα για αηδόνι τους είπα.

Κάνει κάτι να μου πει. Την αισθάνομαι σαν έτοιμη να χυθεί απάνω μου για να μ' αγκαλιάσει. Μα δεν κάνει τίποτα. Κι αρχίζει πάλι να τρέχει.

Στη μεγάλη πόρτα του υποστατικού στέκονται όλοι και περιμένουν. Ο παππούς, η γιαγιά, η μητέρα μας, τ' αδέρφια μου. Η Άρτεμη σταματά λίγο μπρος σ' αυτό το τείχος άφωνη κ' ύστερα κάνει να φύγει και να το προσπεράσει.

— Που ήσουν; Που ήσουν; φωνάζουν πολλές θυμωμένες φωνές.

— Δε σας το 'χα πει; τους λέω δυνατά. Άκουγε το αηδόνι!

— Παλιοκόριτσο! λέει η μητέρα. Να σε περιμένουν εδώ ο παππούς κ' η γιαγιά τέτοιαν ώρα! Δε ντρέπεσαι;

Στέκεται εκεί γλυκιά, αναστατωμένη, αδύναμη ν' αμυνθεί, στέκεται και δαγκάνει τα χείλια της μην τυχόν και κλάψει. Τι ωραία που είναι έτσι, γιατί είδε, γιατί έζησε, γιατί υπόφερε... Γιατί έρχεται απ' την εξάισια ιστορία της παράλιας γης όπου την κάλεσε η φωνή του, στεφανωμένη από τ' άστρα, απ' το φόβο της νύχτας και απ' τη φωνή του αηδονιού.

Η μητέρα λέει, λέει.

— Και με το γαλάζιο σου το φόρεμα! Και με την καλή κορδέλα στα μαλλιά σου! Γι' αυτό τα φόρεσες; Για να κάθεσαι ξαπλωμένη τη νύχτα μες στις κουφάλες ακούγοντας τ' αηδόνια;

— Καλά, «καλά, φτάνει πια...», λέει η γιαγιά στη μητέρα με καλοσυνεμένη φωνή. Έλα, Άρτεμη. Έλα, παιδάκι μου.

Την παίρνει απ' το χέρι. Αλλάζει γνώμη. Της αφήνει το χέρι και βάζει το μπράτσο της στους ώμους του κοριτσιού. Προχωρούν αργά, οι δυο τους αγκαλιασμένες. Ο χορός ακολουθά σιωπηλός.

— Σώπα, παιδάκι, της λέει η γιαγιά και τη χαϊδεύει αλαφρά στον ώμο.

Κ' ύστερα, σα να μαντεύει κάτι:

— Μην τύχει και κλάψεις σα μείνεις μονάχη! της λέει. Αύριο να ρθεις να μου τα πεις σα θα 'μαστε οι δυο μας. Αύριο να ρθεις να κλάψεις κοντά μου...

Το τραπέζι δεν είχε κείνο το βράδυ διόλου χαρούμενο τόνο. Όλοι ήταν σιωπηλοί. Ο παππούς προπάντων. Η Άρτεμη έλειπε. Είπε πως δεν πεινά, και την άφησαν να πάει να κοιμηθεί.

Όταν μείνανε ο παππούς κ' η γιαγιά μονάχοι:

— Τι να 'χει αυτό το παιδί; είπε εκείνος συλλογισμένος. Ξέρεις τι έχει;

— Είναι πια δεκατριώ χρονώ, αποκρίθηκε η γιαγιά. Θαρρώ πως ξέρω.

Αργότερα:

— Θα πρέπει να το βοηθήσουμε, λέει πάλι εκείνος. Θα πρέπει να το βοηθήσεις, διόρθωσε σε λίγο.

— Ας μη μιλούμε πια γι' αυτό.

Η ΑΡΤΕΜΗ ξαπλωμένη μονάχη στο δωμάτιό μας, χωρίς φως, μελετά τις εξαισιες ώρες που πέρασαν.

Σαν έφταξε στο υποστατικό της θάλασσας το βρήκε ανάστατο. Όλο το χωριό, όλοι οι ζευγάδες με τις γυναίκες τους και με τα μωρά τους ήταν μαζεμένοι στο μεγάλο περβόλι παρές - παρές, και κουβέντιαζαν. Φορούσαν τα καλά τους τα ρούχα, οι γυναίκες φορούσαν φουστάνια με φανταχτερά χρώματα, κίτρινα, κόκκινα, και τα παιδιά κάνανε φοβερό σαματά. Οι κοπέλες, καμένες απ' το λιοπύρι και την αρμύρα του πελάγου, τρέχαν από δω κι από κει, στρώνανε τα τραπέζια, ετοίμαζαν τα φαγιά, κάνανε πως θέλαν να ξεφύγουν τα πειράγματα των παλικαριών κι ανάβανε πιο πολύ όσο τ' άκουγαν.

«Ακόμα αργούν;»

«Όπου να 'ναι φτάνουν!»

Η Θίσβη Βηλαρά κάθε τόσο έβγαινε στη μεγάλη βεράντα, κατέβαινε στα τραπέζια κ' έριχνε μια ματιά στις ετοιμασίες. Τα άσπρα μαλλιά της, χτενισμένα με σοφή φροντίδα, στεφάνωναν το πρόσωπό της και το φώτιζαν.

Οι κοπέλλες λέγαν:

«Έτσι θα 'ναι η βασίλισσα. Σαν την κυρά μας!» και καμάρωναν.

«Λες ν' αργούν ακόμα;» ρωτούσε η Θίσβη Βηλαρά μπλέκοντας τα χέρια της με ανυπομονησία.

«Έστειλα τον κυνηγό μας στο δρόμο των καβακιών. Μόλις φανούν θα μας φέρει το μήνυμα», έλεγε ο γερο - Βηλαράς.

«Το μάθατε;» λέγαν οι κοπέλες. «Μαζί με τους νιόπαντρους έρχονται και τα παλικάρια του Αντώνη Παγίδα! Έρχονται οι κοντραμπατζήδες του Αίβαλιού!»

«Γιατί έρχονται τα παλικάρια του Αίβαλιού;»

«Για να τιμήσουν τον αφέντη μας που τους παραστέκει. Του φέρνουν το γιο του και τη νύφη του».

Η Άρτεμη κρύβεται, μην τη δουν και την αναγνωρίσουν, και ψάχνει με τα μάτια να βρει τον

κυνηγό. Ώσπου, καλπάζοντας πάνω στο μικρό του «μιντιλή» — το άσπρο άτι του — ο κυνηγός έρχεται φωνάζοντας:

«Φανήκανε! Φανήκανε στα καβάκια!»

Σούσουρο έγινε μεγάλο. Όλος ο κόσμος έτρεξε κατά την πόρτα του περβολιού. Ο γερο - Βηλαράς, ντυμένος τη μαύρη ρεντιγκότα του, και η Θίσβη Βηλαρά βγήκανε στη βεράντα. Κοίταξαν γύρω τους. Έτσι ντυμένοι φάνταζαν παράξενα μες στο πλήθος τους ανθρώπους τους, που φορούσαν όλοι τα μαύρα τσόχινα βρακιά τους, και μες στο πλήθος τις γυναίκες με τα χτυπητά χρώματα. Οι Βηλαράδες στάθηκαν ακίνητοι ο ένας πλάι στον άλλο, χαμογελώντας γλυκά.

Τότες οι φωνές του πλήθους σώπασαν.

«Να τοι!»

Η πομπή έμπαινε στη μεγάλη δεντροστοιχία των καβακιών. Έρχονταν πρώτοι, καβάλα στ' άλογά τους, η κομπανία του Παγίδα, τα πρωτοπαλικάρα των κοντραμπατζήδων του Αϊβαλιού. Ζωσμένοι τα φουσεκλίκια τους, με τα μαρτίνια τους που στραφτοκοπούσαν κρεμασμένα στον ώμο τους, με τα βελούδινα μαύρα καλπάρια τους τυλιγμένα με χρωματιστές μαντίλες. Τραβούσαν τα γκέμια δυνατά. Και τ' άτια, αφρίζοντας, τίνιζαν ψηλά τα μπροστινά τους ποδάρια πριν να υποταχτούν στη φοβερή δύναμη που τα τιθάσευε. Ήταν ίσαμε δεκαπέντε καβαλάρηδες. Πίσω τους, σε κάμποση απόσταση, έρχονταν οι νιόπαντροι. Ο άντρας καβαλίκευε ένα άλογο ψαρί κ' η γυναίκα ένα άσπρο. Τα ξανθά μαλλιά της πέφταν στους ώμους, πλοκάμια-πλοκάμια, και το πρόσωπό της λαμποκοπούσε. Πίσω τους, καβάλα στο κανελί τ' άλόγο του, ερχόταν ο Παγίδας. Αμίλητος, σοβαρός, μονάχα αυτός χωρίς άρματα, με μια μαντίλα στο κεφάλι του, κοιτάζοντας αργά τότε δεξιά τότε ζερβά. Κι από πίσω ακολουθούσε το караβάνι οι καμήλες φορτωμένες με τα πράματα των νιοφερμένων. Ο πρώτος ντεβές — η πρώτη καμήλα — στολισμένη με χάντρες και με γυαλιστερά κουδούνια, θεόρατη, έβγαζε αφρούς απ' το στόμα της, ενώ τα κουδούνια της παίζανε όλα. Παίζανε κ' οι κουδούνες στις άλλες καμήλες. Ο τόπος γέμισε ήχους.

Οι κοντραμπατζήδες, πηγαίνοντας σε δυο αράδες, φτάξαν στην πέτρινη σκάλα του υποστατικού. Εκεί χώρισαν, οι μισοί στάθηκαν απ' τη μια, οι άλλοι μισοί απ' την άλλη. Έγινε σαν ένα ποτάμι απ' τα παλικάρια και τ' άτια τους που χλιμιντρούσαν κι άφριζαν. Μέσα στο ποτάμι προχώρησαν οι δυο νέοι. Εκείνος ξεκαβαλίκεψε πρώτος και βοήθησε τη γυναίκα του να κατεβεί. Την πήρε απ' το χέρι και πήγαν κατά τη σκάλα. Ο Παγίδας άπλωσε το χέρι του σιωπηλά σ' ένα παλικάρι πλάι του. Πήρε το μαρτίни του. Τ' άλλα τα παλικάρια ξεκρέμασαν τα δικά τους. Ο γερο - Βηλαράς αγκαλιάζει το γιο του. Η νέα σκύβει πρώτα και φιλά το χέρι της Θίσβης Βηλαρά, ύστερα πέφτει στην αγκαλιά της που της ανοίγει. Φιλά ύστερα το χέρι του Βηλαρά, κι αυτός τη φιλά στο μέτωπο.

«Καλώς ήρθατε», της λέει, «στη γη μας και στη χώρα μας! Καλώς ήρθατε, παιδιά μου!»

Μια δούλα πλάι, όρθια, βαστά ένα μεγάλο ασημένιο δίσκο όπου είναι ένα ρόδι. Ο γερο - Βηλαράς το παίρνει και το ρίχνει με δύναμη καταγής. Το ρόδι σπα. Μεγάλες κόκκινες ροδοπαπούδες σκορπιούνται γύρω. Την ίδια στιγμή ο Παγίδας και τα παλικάρια του αδειάζουν τα ντουφέκια τους, με τις μπούκες γυρισμένες στον ουρανό. Ο αγέρας γεμίζει από ντουφεκιές και απ' τις τρομαγμένες φωνές των γυναικών.

«Να 'σαστε γεροί κ' ενωμένοι σαν τους σπόρους του ροδιού αυτού που ήρθε απ' τη γη

μας!» είπε ο γερο - Βηλαράς μ' επισημότητα.

Κ' ύστερα, έχοντας πλάι του το γιο του και την κόρη του, στράφηκε κάτω, στο πλήθος. Έγινε ησυχία.

«Ευχαριστώ το Θεό που με αξίωσε να ζήσω αυτή την ώρα», είπε. «Σας ευχαριστώ κ' εσάς που παραστέκεστε στη χαρά του σπιτιού μου. Φάτε και πιείτε από τ' αγαθά μου, τρεις μέρες και τρεις νύχτες. Θα προικίσω με γη τα κορίτσια σας που θα παντρευτούνε φέτος, και θα χαρίσω από ένα άλογο στα παλικάρια που θα τις πάρουνε. Ας είναι βλογημένη η μέρα τούτη του καλοκαιριού!»

Τότε όλος ο λαός, οι κοπέλες κ' οι άντρες και τα παιδιά, αλάλαξαν:

«Να ζήσεις χίλια χρόνια, αφέντη μας! Καλώς τα δέχτηκες τα παιδιά σου! Καλώς τα δέχτηκες!»

Στρώθηκαν όλοι στα τραπέζια κι άρχισε το φαγοπότι.

Η Άρτεμη, σα χαμένη, γυρίζει εδώ κ' εκεί μες στο πλήθος να βρει τον κυνηγό. Τον βρίσκει σε μια γωνιά να γεμίζει το ντουφέκι του. Το λίγο χνούδι που δροσίζει τ' απάνω χέιλι του είναι δρωμένο. Σα να τρέμει. Αστράφτουν τα μάτια του.

«Α, εσύ 'σαι;» της λέει. «Αλήθεια, ήρθες;»

«Βλέπεις, ήρθα».

«Μοναχή ήρθες;»

«Μοναχή».

«Είδες; Την είδες;»

Τα μάτια του πετούν φωτιές.

«Την είδα», λέει η Άρτεμη.

«Είδες τι όμορφη που είναι; Σαν οι άγγελοι στα 'κονίσματα! Και τι καλά που καβαλίκευε!»

Τα μάτια του λάμπουν.

«Θα μάθω κ' εγώ να καβαλικεύω», λέει η Άρτεμη. «Δεν είναι τίποτα!»

Ο κυνηγός την πιάνει με τα χέρια του απ' τη μέση και τη σηκώνει με βία ψηλά.

«Ω, ω, που θα μάθεις τώρα να καβαλικεύεις! Σαν αυτή εσύ ποτέ δε θα μπορέσεις!»

Η Άρτεμη τινάζει δυνατά τα πόδια της, όλο της το κορμί, του ξεφεύγει και πέφτει στη γη.

«Άφησέ με!» του λέει. «Είναι ώρα να φύγω!»

«Να φύγεις; Μα ακόμα δεν είδες τίποτα! Κάτσε να δεις που θα χορέψουν τα παλικάρια!»

Κάτσε να δεις που θα παλέψουν οι καμήλες! Κάτσε να δεις που...».

Στο κεφαλόσκαλο απάνω φαίνεται πάλι η Ντόρις. Από πίσω της έρχεται ο άντρας της, κι από πίσω τους οι γέροι Βηλαράδες. Η Ντόρις έχει αλλάξει. Φορά τώρα ένα άσπρο φόρεμα που πέφτει ίσαμε τα πόδια της. Τα μαλλιά της είναι δροσισμένα και στυλπνά. Είναι σαν υδάτινα πλοκάμια.

«Κοίταξέ τη!» λέει σιγανά ο κυνηγός, θαμπωμένος απ' την άσπρη μαγεία του βάθους. «Κοίταξε πώς είναι...».

Αυτά λέει και χύνεται στη βεράντα όπου στέκεται η Ντόρις. Περνά ανάμεσα απ' τους ανθρώπους που γλεντούν, κρατά στο χέρι το μαρτίνι του, κ' η μαντίλα με τα κίτρινα άστρα ανεμίζει στο κεφάλι του. Σταματά λαχανιασμένος στο πρώτο σκαλοπάτι. Στέκεται, γυρίζει και κοιτάζει γύρω του. Στην πόρτα του περβολιού, μπλεγμένη σ' ένα καβάκι, υψώνεται μια θεόρατη τριανταφυλλιά. Κάνει άσπρα τριαντάφυλλα. Ένα τριαντάφυλλο, το πιο μεγάλο, κρέμεται ψηλά σα να ικετεύει να το πάρουν, σα να θέλει να προσφερθεί. Ο κυνηγός σηκώνει το μαρτίνι του. Σημαδεύει το ψηλό κοτσάνι. Η Ντόρις κοιτάζει περιέργη, όλοι κοιτάζουν. Το μαρτίνι αφήνει τον καθαρό του κρότο. Το βόλι χύνεται με ασφάλεια, σαν έργο της μοίρας. Το τριαντάφυλλο, χτυπημένο στο κοτσάνι του, πέφτει. Οι γυναίκες τσιρίζουν για το θάνατο που πέρασε από πάνω τους. Φωνές γεμάτες θαυμασμό ακούγονται από παντού.

«Μπράβο!» λέει ο Παγίδας χωρίς καμιά έκφραση στο αυστηρό πρόσωπό του.

Ο κυνηγός χύνεται, παίρνει το τριαντάφυλλο, έρχεται και το αποθέτει στα χέρια της Ντόρις, κοιτάζοντας χαμηλά στη γη.

«Ευχαριστώ», λέει εκείνη και του χαμογελά.

Έτσι είπε, «ευχαριστώ», ελληνικά. Μόνο που οι ήχοι είναι αλλιώτικοι στο στόμα της, καθώς στο στόμα μικρού παιδιού που πρωτομαθαίνει να μιλά.

Η Ντόρις κατεβαίνει τα σκαλιά και περνά απ' όλα τα τραπέζια. Τα νταούλια κ' οι γκάνιτες αρχίζουν να παίζουν τους αυστηρούς χορούς του τόπου. Στον αγέρα τρέμουν οι ήχοι του πάθους και του καημού. Σαν περνά η Ντόρις όλοι σηκώνονται και πίνουν στην υγεία της. Τους χαμογελά. Φτάνει στο τραπέζι των κοντραμπατζήδων. Σηκώνεται ο αρχηγός τους, μονάχος. Θέλει να την κοιτάξει κατάματα και να τη χαιρετήσει. Κ' εκείνη τον κοιτάζει ίσια, επίμονα. Ο Αντώνης Παγίδας κάνει ν' αντιμετωρηθεί στη ματιά της, να τη δει. Και τότες όλοι γύρω του βλέπουν με δέος: αυτός, ο Αντώνης ο Παγίδας, να μην το μπορεί. Χαμηλώνει τα μάτια στα χέρια της. Σηκώνει το ποτήρι του. Κ' εκείνη παίρνει ένα άλλο. Τσουγκρίζουν τα ποτήρια τους. Πίνουν. Τα μαρτίνια των παλικαριών του αδειάζουν στον αγέρα χαρμόсуна.

Ο γερο - Βηλαράς διατάζει:

«Ας αρχίσουν οι καμήλες! Να παλέψουν!»

Όλο το πλήθος τότες αλάλαξε:

«Θα παλέψουν οι καμήλες! Θα παλέψουν οι καμήλες!»

Όλοι τρέχουν στο μεγάλο ανοιχτό τόπο που είναι πλάι στο υποστατικό. Οι Βηλαράδες κ' η

Ντόρις παν και κάθονται στη πρώτη αράδα. Από πίσω τους στέκονται όρθια τα παλικάρια του Παγίδα. Και γύρω - γύρω, στο πρόχειρο υπαίθριο θέατρο, λάμπουν τα χρώματα του πλήθους.

«Αυτό που θα δεις δεν το έχεις ξαναδεί!» λέει στη Ντόρις ο γερο - Βηλαράς.

«Σε προετοιμάζω, παιδί μου», λέει η Θίσιβη Βηλαρά με το ύφος ανθρώπου που τον ενοχλεί η ιστορία αυτή. «Είναι βάρβαρο ό,τι θα δεις».

«Έρχομαι από μια χώρα τραχειά», λέει η Ντόρις, «που ξέρει να κοιτάζει τα πράγματα καταπρόσωπο. Είναι "Ανατολή" αυτό που θα δω;»

«Εκατό τοις εκατό», λέει ο Βηλαράς. «Γι' αυτό θέλησα να το δεις».

Στη μέση του θεάτρου τα τούμπανα αρχίζουν να χτυπούν βαριά κι αργά απ' τους ζειμπέκηδες νταουλτζήδες που φορούν κοντά βρακιά πάνω απ' τα γόνατα. Στο βάθος φαίνεται η πρώτη καμήλα. Τη βαστά απ' το γκέμι της ο καμηλιέρης κι αρχίζει να τη φέρνει βόλτα ένα γύρο σ' όλο το θέατρο. Είναι ένα θεόρατο ζο, φρεσκοκοκασανισμένο. Το τρίχωμά του γυαλίζει στον ήλιο που χαμηλώνει. Στο λαιμό του φορά ένα κόκκινο χαϊμαλί απ' όπου κρέμονται μικρά κουδούνια που παίζουν. Του έχουν βάλει ένα πολύτιμο σαμάρι κεντημένο με χρωματιστές χάντρες. Περπατά αργά κ' επίσημα. Απ' το στόμα του τινάζονται αφροί. Απ' την άλλη μεριά βγαίνει η άλλη καμήλα, ο αντίπαλος που θα παλέψει. Τη φέρνουν κι αυτή ένα γύρο στον τόπο. Σαν έρθουν κοντά οι δυο καμήλες, οι καμηλιέρηδες που τις βαστούν στέκονται μια στιγμή. Τα περήφανα αρσενικά ζα κοιτάζονται το ένα στη ματιά του άλλου. Ένα βαθύ μουκανητο βγαίνει απ' το στόμα τους μαζί με τον αφρό και τα κεφάλια τους τινάζονται νευρικά. Ηχούν τα τούμπανα. Άλλη μια φορά τραβούν τις καμήλες να κάμουν ένα δεύτερο γύρο μες στο θέατρο. Ύστερα τις κρατούν τη μια στη μια μπάντα του κύκλου, την άλλη αντικριστά.

Τότες βγάζουν όξω τη θηλυκιά καμήλα. Μπρος στους θεόρατους αρσενικούς ντεβέδες το θηλυκό φαίνεται πολύ άσκημο και μίζερο. Κι' όμως για χάρη της θα παλέψουν. Τη φέρνουν πρώτα κοντά στο ένα αρσενικό και την αφήνουν μια στιγμή, να τη μυρίσει. Το αρσενικό χτυπά τα ποδάρια του νευρικά, τινάζει το κεφάλι του. Παίρνουν τότες το θηλυκό και το φέρνουν στο άλλο αρσενικό. Τα ίδια. Ύστερα πάλι στο άλλο. Πάλι. Η σκοτεινή δύναμη ποτίζει τις φλέβες, το αίμα, ποτίζει το πετσί που τρέμει. Τότες βάζουν στη μέση του χώρου το θηλυκό και φέρνουν κοντά του, απ' τη μια κι απ' την άλλη, τα δυο αρσενικά. Και τα τρία τα βαστούν δυνατά απ' τα γκέμια. Τ' αρσενικά βάζουν όλη τη δύναμή τους να ξεφύγουν και να χιμήξουν. Τα τούμπανα παίζουν δαιμονισμένα.

*Ντουμ! Ντουμ! Ντουμ! Ντουμ!
Ντουμ! Ντουμ!*

Η σκοτεινή φωνή πια έφταξε στο τελευταίο όριο. Δε βαστά άλλο. Οι αφροί τρέχουν ολοένα απ' τα στόματα των αρσενικών. Τα τούμπανα ηχούν. Για μια τελευταία φορά θα ερεθίσουν τ' αρσενικά, φέρνοντας το θηλυκό μπροστά στη μύτη του ενός κ' ύστερα τραβώντας το απότομα για να το πάνε στο άλλο, ενώ το πρώτο μουγκρίζει. Τα τούμπανα ηχούν.

Όταν, απότομα, τραβούν το θηλυκό απ' τη μέση. Το σέρνουν και το κρύβουν. Τα τούμπανα σωπαίνουν μονομιάς. Γίνεται ησυχία θανάτου. Τα δυο τ' αρσενικά τ' αφήνουν λεύτερα. Κοιτάζει το ένα τ' άλλο. Κ' ύστερα με βία, με λύσσα, με μανία χιμούν το ένα καταπάνω στ' άλλο. Είναι μια πάλη φοβερή κι άγρια, είναι το κορυφωμένο ένστιχτο που λυσσά και βογκά,

είναι η σκοτεινή θεότητα της Ανατολής που δεν ξέρει το μέτρο, που ξέρει μοναχά το πάθος ζυμωμένο μ' αφρό και αίματα. Καταματωμένα, κατατσακισμένα, πάντα άγρια, όταν ο θάνατος λίγο θα θέλει για να 'ρθει να κατασιγάσει οριστικά το πάθος, τότες θα τα τραβήξουν τ' αρσενικά που πάλεψαν, που χύσανε το αίμα τους, και που δεν ικανοποιήθηκαν.

.....
«Σε προετοίμασα, παιδί μου», λέει η Θίσβη Βηλαρά στη Ντόρις. «Είναι βάρβαρο».

Μα τα καστανά μάτια που ήρθαν απ' τον Ωκεανό είναι άγρια φωτισμένα. Όλο το πρόσωπό της λάμπει:

«Μου άρεσε πολύ».

Άρχισε να σκοτεινιάζει. Όλοι τρέχουν να γυρίσουν στα στρωμένα τραπέζια και στο γλέντι. Τα μάγουλα των κοριτσιών είναι ξαναμένα και τα παλικάρια τα κοιτάνε σκοτεινά. Οι γκάντες και τα τούμπανα αρχίζουν πάλι να παίζουν λαχανιασμένα και βίαια. Ο θόρυβος τρέμει κάτω απ' τα φύλλα των δέντρων όπου έχουν κρεμάσει μεγάλα φανάρια με χρωματιστά γυαλιά.

Που είναι ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα;

Η Άρτεμη, αναστατωμένη, ξένη, έρημη, μάταια τον αναζητά. Άξαφνα μια στυλπνή αστραφτερή φωνή ακούγεται από ψηλά. Καταλαγιάζει όλες τις άλλες. Όλοι γυρίζουν τα μάτια ψηλά.

«Ποιος είναι; Τι είναι;»

Μονάχα η Άρτεμη ξεχωρίζει μονομιás τη φωνή. Όμως που είναι; Από που έρχεται;

Έρχεται από ψηλά, απ' το πιο ψηλό καβάκι του κήπου. Ζεστή, ξαναμένη, περνά μέσα απ' τα φύλλα, μέσα απ' τον αγέρα, μέσα απ' τους ανθρώπους για να φέρει το μήνυμά της. Μα το μήνυμα δεν είναι για την Άρτεμη. Δεν είναι.

«Για τη μικρή την κυρά μου που ήρθε απ' τα ξένα!» φωνάζει η φωνή από ψηλά.

Και μονομιás ανάβει κι αφήνει να τιναχτεί από κει πάνω την πρώτη ρουκέτα. Είναι μια βίαιη γραμμή φως που ξεπετάγεται μέσα απ' το δέντρο και χύνεται ν' ανταμώσει τα άστρα.

«Μπράβο!» ουρλιάζει από κάτω ενθουσιασμένο το πλήθος.

«Πάλι για την κυρά μου που ήρθε απ' τα ξένα!» ακούγεται η φωνή του καβακιού, και δεύτερη ρουκέτα τινάζεται.

Με φοβισμένα βήματα, σκιά που θέλει να χαθεί, με μια μικρή καρδιά που τρέμει η Άρτεμη βγαίνει απ' τους ήχους του πλήθους και παίρνει, έρημη μες στη νύχτα, το μονοπάτι του γυρισμού, ενώ πίσω της, από πάνω της οι ρουκέτες δενούνται με τ' άστρα.

ΟΤΑΝ ΕΚΕΙΝΟ το βράδυ ανεβήκαμε τα παιδιά να κοιμηθούμε βρήκαμε την Άρτεμη να μη σαλεύει. Φαίνεται πως θ' αποκοιμήθηκε. Πέφτω στο κρεβάτι μου, που είναι πλάι στο δικό της, και σφαλνώ τα μάτια. Μα δε με παίρνει ο ύπνος. Τι να έκανε τάχα κει κάτω η Άρτεμη; Τι να είδε; Τι να της κάμανε; Θυμός πολύς με κυριεύει ολοένα. Τα νύχια μου χώνονται μες στις χούφτες. Μισώ όλους τους κυνηγούς του κόσμου.

Θα πέρασε κάμποση ώρα. Όλα τα παιδιά αποκοιμήθηκαν.

Τότε ακούω τον αλαφρότατο θόρυβο που έρχεται απ' το κρεβάτι της Άρτεμης. Είναι μισοσκόταδο. Ένα μικρό καντήλι φέγγει μπρος στην τρίφυλλη Παναγία με το βρέφος που είναι κει στην κάμαρά μας για να μας προστατεύει. Η Άρτεμη σηκώνεται σιγά - σιγά κ' έρχεται κοντά μου, πατώντας στις μύτες των ποδιών της. Με θαρρεί αποκοιμισμένο. Ακούω την ανάσα της.

Σκύβει και με φιλά στο μέτωπο. Τότε απλώνω το χέρι μου και πιάνω το δικό της.

Τρόμαξε.

— Αχ! Κάθεσαι!... λέει

— Τι είναι, Άρτεμη;

— Τίποτα. Τίποτα. Ήθελα μονάχα να σου πω πως... εσύ, Πετράκη, εσύ μονάχα μ' αγαπάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ταξίδι στα όνειρα και στα άστρα.

Η ΑΓΑΠΗ είναι πια φέτος δεκαπέντε χρονών. Το χειμώνα στην πόλη πηγαίνει στις μεγάλες τάξεις του Παρθεναγωγείου. Είναι ένα αδύνατο κορίτσι, μελαχρινό, με χλωμό πρόσωπο, με κοτσίδες στα μαλλιά. Είναι σοφή. Ώρες κάθεται μονάχη και διαβάζει και λύνει προβλήματα. Είναι η πρώτη χρονιά φέτος που έκαμε Κοσμογραφία και Άλγεβρα. Οι αριθμοί τής γίνανε πάθος. Από μικρή δεν της άρεζε να παίζει μαζί μας. Όμως όσο μεγαλώνει μας φεύγει ολοένα. Δεν ξέρει να παίζει τις κούκλες. Δεν ξέρει να παίζει τα καράβια. Είναι ένα κλειστό κορίτσι, πολύ μελαγχολικό. Έχει μεγάλα μαύρα μάτια γεμάτα ονειροπόληση. Πάντα της άρεζε να κοιτάζει τα άστρα. Όμως, τώρα που με την Κοσμογραφία έμαθε να κατεβάζει τα άστρα στο χαρτί και να μετρά τις αποστάσεις τους, το πήρε πολύ απάνω της.

Της λέω:

— Βλέπεις αυτά που έφερα εδώ; Είναι αυγά από φωλιά γερακιού. Μπορείς να βρεις μια φωλιά γερακιού στα Κιμιντένια; Κ' έχεις το κουράγιο να πάρεις τ' αυγά της;

Η Άρτεμη λέει:

— Τι της το λες; Δεν το μπορεί! Αυτή δεν μπορεί τίποτα!

Ανεβαίνω ψηλά, ακολουθώντας την κοίτη του Ποταμιού των Τσακαλιών που κατεβαίνει απ' τα Κιμιντένια. Ξέρω που είναι η χώρα με τις χελώνες, που έρχονται και βοσκούν, που έχουν τα μικρά τους.

Διαλέγω ένα μικρό χελωνάκι μ' ένα γυαλιστερό κίτρινο καβούκι και το φέρνω στην Αγάπη.

— Πάρ' το!

— Άφησέ με! λέει αγαναχτισμένη. Παλιόπαιδο! Τι θα το κάμεις;

Ξέρει τι θα το κάμω. Θέλω να το 'χω το χειμώνα στο σπίτι μας στην πόλη. Το αναποδογυρίζω, το ακουμπώ στη γη, και το πλακώνω με μια πέτρα. Η μικρή ανυπεράσπιστη ύπαρξη, μαντεύοντας το φοβερό θάνατο που την περιμένει, βγάζει το κεφαλάκι της, βγάζει τα πόδια της μέσα απ' το καβούκι και τα τινάζει έξω στον αγέρα. Μα ποιος θα το λυπηθεί; Αρχίζω να ζω την εποχή που τα παιδιά δεν έχουν οίκτο, που δεν ξέρουν να λυπούνται, ακολουθώντας τα ίχνη του κόσμου που τους τριγυρίζει.

— Αύριο θα το πάω στη σπηλιά των αγριογουρουνιών. Εκεί θα πεθάνει, λέω.

Ακολουθώ τα σημάδια του λαγού. Ξέρω να τα βρίσκω. Μια μέρα πέφτω απάνω στη φωλιά του. Γυρίζω θριαμβεύοντας. Έχω βρει ένα μικρό λαγουδάκι και το φέρνω μαζί μου.

— Κοίταξέ το! φωνάζω στην Αγάπη. Αυτό πολύ δύσκολα το καταφέρνουν ακόμα και μεγάλοι κυνηγοί!

Η Αγάπη, μ' όλο που είναι τόσο μεγάλη και δεν πρέπει να ξεσυνερίζεται εμένα, τόσο μικρόν, θέλει ν' αμυνθεί. Θέλει να υπερασπίσει την περηφάνια της.

Λέει στον παππού:

- Πόσα άστρα, παππού, έχει ο ουρανός; Ξέρεις;
- Αυτό ποιος το ξέρει, παιδάκι μου; Εγώ μια φορά δεν το ξέρω.
- Εγώ το ξέρω! λέει η Αγάπη, και τα μαύρα της μάτια γίνονται πιο μεγάλα.
- Το ξέρεις εσύ; Πώς μπορείς να το ξέρεις; λέει εκείνος χαμογελώντας.
- Το έμαθα απ' τα βιβλία μου! Άκουσε, παππού.

Κι αρχίζει μπροστά του να καταστρώνει υπολογισμούς. Του λέει: Τόσα είναι τα άστρα. Τόσα.

Το χαμόγελο στα χείλια του γέροντα είναι γαλήνιο και συγκαταβατικό. Δε φαίνεται η ειρωνεία.

- Γιατί να μην είναι τόσα; λέει. Αφού το θέλει η Αγάπη έτσι, έτσι θα 'ναι.
- Και μήπως ξέρεις, παππού, ποιο είναι το άστρο του βοριά; λέει η Αγάπη για τον Πολικό. Εσύ πρέπει να το ξέρεις.

Ο Γιαννακό - Μπιμπέλας ξέρει το άστρο του βοριά. Πολλές, πάρα πολλές νύχτες της ζωής στα Κιμιντένια συμβουλευτήκε τα άστρα. Τα συμβουλευτήκε για βροχή ή για άνεμο, για να μαντέψει το μήνυμά τους, αν η καρποφορία των δέντρων θα γινόταν με καλό ή με δύσκολο καιρό.

- Ξέρεις όμως, παππού, πόσο είναι μακριά απ' τη γη το άστρο του βοριά;
- Όχι, Αγάπη. Αυτό δεν το ξέρω. Αυτό ποιος το ξέρει;
- Εγώ το ξέρω! λέει πάλι το κορίτσι με τ' αστραφτερά μάτια. Εγώ μπορώ να το βρω!

Πάλι κάνει τους υπολογισμούς της, τα σχέδια της Κοσμογραφίας της, και πάλι βρίσκει έναν αριθμό.

- Αυτό είναι!

Ο παππούς πάλι χαμογελά συγκαταβατικά. Όμως μονάχος του συλλογίζεται. Είναι απλός, αγράμματος και σοφός. Συλλογίζεται:

«Γιατί, άραγε μαθαίνουν στα παιδιά να φεύγουν απ' τη γη; Γιατί τα μαθαίνουν να πετούν στα σύννεφα; Και σαν έρθει η ώρα και χρειαστεί να γυρίσουν από κει πάνου;»

.....

— Εγώ, λέει η Άρτεμη, θέλω να έχω ένα μεταξένιο κίτρινο φόρεμα. Σα μεγαλώσω θα φορώ όλο κίτρινα χρώματα. Όχι κίτρινα· καναρινιά. Θα φορώ λουλούδια αλυγαριάς στα μαλλιά μου. Τα μαλλιά μου κάνουν κύματα. Θα βάζω μέσα στα κύματα τα λουλούδια της αλυγαριάς. Σαν παντρευτώ θα πάρω τον άντρα μου και θα πάμε στα νησιά της Ελλάδας. Εκεί μια μέρα θα πέσω μες στη θάλασσα, έτσι όπως θα 'μαι, με τα κίτρινα χρώματα και με τα λουλούδια. Ο άντρας μου θα ριχτεί μονομιάς και θα με βγάλει απ' τη θάλασσα. Όμως τα

λουλούδια μου δε θα 'ναι πια στα μαλλιά μου. Θα πλένε πάνω στα κύματα...

— Γιατί να πάω στα νησιά της Ελλάδας και να πέσω στα κύματα; λέει η Λένα η πιο μικρή απ' όλους μας. Εγώ θα μείνω εδώ και θα παντρευτώ, θα πω στον παππού να μας δώσει τη γη που είναι κοντά στο Ποτάμι των Τσακαλιών. Το χώμα εκεί είναι κόκκινο. Εκεί βασιλεύει πιο γρήγορα ο ήλιος, πέφτοντας πίσω απ' τα βουνά. Έχει πολλή δροσιά. Θα μάθω να ζυμώνω ψωμιά φουσκωτά, και θα 'χουμε πολλά κουνέλια και περιστέρια κι άλογα, θέλω να γίνω σαν τη γιαγιά.

Η Λένα μιλά για τα όνειρά της, και τα τριανταφυλλιά της μάγουλα φουσκώνουν ακόμα πιο πολύ απ' τη χαρά της υγείας της.

— Εγώ θα πάω και πέρα απ' τα νησιά της Ελλάδας, λέει η Άρτεμη, θα πάω στις θάλασσες που είναι, όπως λένε, το πούσι πάντα απάνω τους. Θα πάω σε μέρη που έχει πολλά ελάφια. Εκεί θα κυνηγούμε με τον άντρα μου ελάφια.

— Τι δουλειά θα κάνει ο άντρας σου; ρωτά η Λένα. Εμένα θα είναι άνθρωπος της γης. Θα ξέρει να ρίχνει το σπόρο όσο κανένας άλλος στα τριγυρινά μέρη. Θα ξέρει να μπολιάζει δέντρα σαν τον μπαρμπα-Ιωσήφ, να κάνει απ' τις αγριλιές και απ' τις αγριαχλαδιές να βγαίνει καρπός καλός. Εσένα τι θα κάνει;

— Θα 'ναι κυνηγός, λέει η Άρτεμη.

— Μείνε μαζί μας, Άρτεμη, την παρακαλεί η μικρή Λένα. Γιατί να φύγεις από δω; Γιατί να θέλεις να πας στη χώρα με τα ελάφια; Στα Κιμιντένια έχουμε αγριογούρουνα.

— Δεν μπορώ να κάμω αλλιώς, Λενάκι, λέει η Άρτεμη, και τα μάτια της κοιτάνε μακριά, κατά τα μέρη της θάλασσας. Θα πάω στα νησιά του Ωκεανού, να δω τι τόπος είναι αυτός απ' όπου ήρθε...

Δεν μπορεί να κάμει αλλιώς. Θα πάει να δει τι τόπος είναι αυτός που κάνει τα μαλλιά των κοριτσιών να μοιάζουν σαν υδάτινα πλοκάμια, των κοριτσιών που κάνουν τους κυνηγούς με τα κίτρινα άστρα να κόβουν με το μαρτίνι τους τα τριαντάφυλλα και να τους τα δίνουν, ν' ανεβαίνουν στα ψηλά καβάκια και να ρίχνουν ρουκέτες στη νύχτα.

— Για ποιόν λες που ήρθε; ρωτά η Λένα απορώντας.

— Ου, εσύ δεν ξέρεις! της αποκρίνεται η Άρτεμη. Είσαι. καημένη, τόσο μικρή...

ΛΑΧΑΝΙΑΣΜΕΝΟΣ απ' την τρεχάλα πέφτω ξαφνικά ανάμεσά τους — στη Λένα, στην Αγάπη και στην Άρτεμη — που λένε τα όνειρα για το μέλλον τους. Δεν είναι ακόμα μεσημέρι. Η Άρτεμη βασανίζει ένα τζιτζίκι που έχει πιάσει και που του έχει βγάλει τη μια φτερούγα. Το γαργαλά στην κοιλιά του, κι αυτό ολοένα φωνάζει. Η Λένα ζυμώνει λάσπη, κάνει ψωμιά και τα βάζει στο μικρό χωμάτινο φούρνο της. Η Αγάπη με το μολύβι γράφει αριθμούς σ' ένα χαρτί.

— Την είδα! τους φωνάζω με φωνή θριαμβευτική και με ξαναμένα μάτια. Την είδα, σας λέω!

Μονάχα η Άρτεμη μαντεύει. Η Άρτεμη μονάχα δαισθάνεται. Γυρίζει απότομα και με κοιτάζει ερευνητικά.

Πρώτη εκείνη με ρωτά:

— Τι είδες;

— Μα είδα αυτήν! Αυτήν που ήρθε απ' τα ξένα! Τι όμορφη που είναι!

— Που την είδες;

Τους λέω βιαστικά: Γύριζε απ' το μονοπάτι των αγριοβαλανιδιών. Φαίνεται πως θα κυνήγησε στα Κιμιντένια. Ήταν παράξενα ντυμένη, σαν άντρας. Φορούσε πέτσινη κιλότα και πέτσινη κόκκινη ζακέτα. Στη μέση της ήταν ζωσμένη τα φυσεκλίκια της, ήταν καβάλα σε άσπρο άτι, και βαστούσε μαζί με τα γκέμια την καραμπίνα της. Στο κεφάλι της είχε ένα άσπρο σκληρό καπέλο με μεγάλο γύρο. Τα ξανθά μαλλιά πέφταν στα μάγουλά της.

— Και που ξέρει αυτή τα κατατόπια στα βουνά μας; λέει η Άρτεμη. Πότε έμαθε τα μονοπάτια στο δάσος με τις αγριοβαλανιδιές;

— Μα δεν ήταν μονάχη, Άρτεμη! Ήταν...

— Ήταν...;

— Βέβαια! Ήταν μαζί της αυτός! Ο κυνηγός με την κίτρινη μαντίλα.

Τα δάχτυλα της Άρτεμης χαλαρώνουν, ανοίγουν. Το αιχμαλωτισμένο τζιτζίκι κάνει με τη μια φτερούγα που του μένει μεγάλο αγώνα να πετάξει, δεν μπορεί, σέρνεται στη γη, φεύγει.

Η Λένα σταματά να φουρνίζει τα ψωμάκια της από λάσπη.

Ρωτά:

— Αλήθεια, είναι όμορφη, Πέτρο;

— Ω, που να σας τα λέω!

— Θέλω να τη δω, λέει η Λένα αδιάφορα, και πάλι σκύβει στο παιχνίδι της νοικοκυράς που παίζει.

— Ε, θα μας έρθουν κάποτε να μας κάμουν επίσκεψη, λέει η Αγάπη στον ίδιο αδιάφορο τόνο. Αν μπορέσω, θα της δείξω τα γυμνάσματά μου.

Και ξανασκύβει στο χαρτί και στους αριθμούς.

— Όρεξη που θα 'χει! λέει η Λένα περιπαιχτικά.

Μονάχα η Άρτεμη σωπαίνει. Κοιτάζει τα δάχτυλά της που είναι ανοιχτά και άδεια, χωρίς το τζιτζίκι της. Τι λυπημένα που είναι τα μάτια της.

Είμαι απογοητεμένος για την ελάχιστη εντύπωση που τους έκαμε το νέο μου. Εμένα όμως

τα μάγουλά μου καίνε.

— Και, ξέρετε; Κρύφτηκα και τους είδα τι κάνανε!

— Άφησέ μας, Πέτρο! Λέει η Λένα, φουρκισμένη γιατί ένα ψωμάκι έσπασε μες στη χούφτα της κ' έλιωσε.

— Τι κάνανε; ρωτά η Άρτεμη.

Της λέω. Πως μόλις τους είδα κρύφτηκα, δεν ξέρω γιατί. Ήμωνα κει που είναι ο τάφος του κουναβιού που σκότωσα — το θυμάται η Άρτεμη; Σα φτάξανε κοντά μου, εκείνη είπε: «Να σταθούμε λίγο εδώ. Είναι όμορφα». Άκουσα τη φωνή της. Καταλάβαινα τα λόγια της, μα μιλούσε αλλιώς, πολύ αλλιώς. Ο κυνηγός πετάχτηκε απ' τ' άλογό του. Έτρεξε και την έπιασε, τη βοήθησε να ξεκαβαλικέψει. Έβγαλε το καπέλο της με το φαρδύ γύρο και ξάπλωσε ανάσκελα. Σφάληξε τα μάτια της. Ο κυνηγός κάθισε πλάι της με σταυρωμένα τα πόδια, κι όλη την ώρα δεν την άφηνε απ' τα μάτια του. Μια στιγμή τα χέρια της άρχισαν να σκαλίζουν, έτσι στην τύχη, το χώμα. Ήθελα να της φωνάξω: «Μη εκεί! Εκεί είναι το κουνάβι που έθαψε η Άρτεμη!» Όμως δε μιλούσαν αυτοί, μήτε μια λέξη, κ' εγώ φοβόμουνα ακόμα και ν' ανασαίνω δυνατά μπας και με μυριστούν. Λίγη ώρα ακόμα πέρασε. «Πάμε», είπε εκείνη και σηκώθηκε. Θέλησε να τη βοηθήσει να καβαλικέψει, μα του είπε: «Δε θέλω. Ξέρω από άλογα σαν κ' εσένα». Ανέβηκαν στ' άλογά τους και φύγανε. Τι όμορφα που καβαλίκευε! Τι όμορφη που είναι!

— Εγώ δεν είμαι πιο όμορφη, Πετράκη; λέει η Λένα. Κοίταξε τα μάγουλά μου! και χαμογελά με αφέλεια.

— Ουφ! Ανοησίες! λέει η Αγάπη.

Κ' ευθύς αμέσως, μη έχοντας που αλλού να δείξει αυτή την ώρα τη σοφία της, λέει:

— Ακούστε να σας πω κάτι! Είναι σαν «αίνιγμα»! Μπορείτε να το βρείτε;

Ας πούμε, λέει, πως είναι δω γύρω ανακατεμένα τσακάλια κι αγριόπαπιες. Έχουνε όλα μαζί 23 κεφάλια κι όλα μαζί 56 πόδια. Λοιπόν, μπορούμε να βρούμε, πόσα είναι τα τσακάλια και πόσες οι αγριόπαπιες;

Η Λένα, παραξενεμένη στην αρχή, ακούει το αίνιγμα, κάνει να το σκεφτεί, αλλά μονομιάς ζαλίζεται. Έχει μια κωμική αγαθή έκφραση στο πρόσωπό της. Λέει στην τύχη έναν αριθμό. Ύστερα άλλον. Μα η Αγάπη της αποδείχνει πως τα κεφάλια και τα πόδια δεν ταιριάζουν στους αριθμούς που της λέει.

— Στάσου να δεις εγώ πως θα το βρω! λέει η Αγάπη, ενθουσιασμένη που έχει έκθαμβο ακροατήριο.

Αρχίζει να γράφει στο χαρτί της παράξενα σημάδια, τη σοφία των λίγων χρόνων που μας περνά, την απλή αλγεβρική της εξίσωση.

Γράφει, εκφωνώντας δυνατά το συλλογισμό της:

$$x = \text{αγριόπαπιες}$$
$$23 - x = \text{τσακάλια}$$

$$(23-x) \cdot 4 + 2x = 56$$

$$92 - 4x + 2x = 56$$

Η Αγάπη στάματα μια στιγμή για να σκεφτεί. Ξανακάνει απορροφημένη το συλλογισμό της δυνατά: Ενενήντα δύο μείον τέσσερα χ συν δύο χ ίσον... Ενενήντα δύο μείον τέσσερα χ...

Όταν τινάζεται και χύνεται απάνω της η Άρτεμη. Αρπά απ' το χέρι της το χαρτί, το κάνει ένα κουβάρι μες στη χούφτα της και το πετά με φούρκα καταγής. Ποτέ δεν ήταν έτσι άγρια.

— Σαχλή! φωνάζει στην Αγάπη λυσσασμένα.

Και για να προλάβει μην τρέξουν τα δάκρυά της χιμά στο μονοπάτι των αγριοβαλανιδιών.

Η Λένα έχει κατεβάσει τα χέρια της και, γεμάτη από κατάπληξη που πλημμυρίζει τ' αγαθά της μάτια, κοιτάζει την αδερφή μας που φεύγει. Την κοιτάζω κ' εγώ ακίνητος εκεί.

— Τι έχει η Άρτεμη; λέει η Λένα με ξαφνική σοβαρότητα.

— Παλιοκόριτσο! φωνάζει φουρκισμένη η Αγάπη. Αγρίμι είσαι κι αγρίμι θα μείνεις!

— Τι έχει η Άρτεμη;.. μουρμουρίζει πάλι μονάχη της η Λένα ανίκανη να μαντέψει.

— Με ζηλεύει! φωνάζει η Αγάπη. Δεν το καταλαβαίνεις;

Μαζεύει το τσαλακωμένο χαρτί της απ' τη γη. Το ξεδιπλώνει. Το στρώνει να ισιώσει.

— Έλα, Λενάκι εσύ, έλα να δεις...

Κι αρχίζει πάλι να καταστρώνει προφέροντας δυνατά τους ακατάληπτους ήχους:

$$- 4x + 2x = 56 - 92$$

$$- 2x = - 36$$

$$2x = 36$$

$$x = (36/2) = 18$$

— Αυτό είναι! φωνάζει η Αγάπη θριαμβευτικά. Δεκαοχτώ είναι οι αγριόπαπιες, που έχουν τα τριάντα εξ πόδια! Και πέντε είναι τα τσακάλια, που έχουν τ' άλλα είκοσι πόδια! Το κατάλαβες, Λενάκι; Το κατάλαβες, Πέτρο;

— Οχ, άφησέ με! λέω από κει που κάθουμαι, και κοιτάζω τον ήλιο που τρέμει.

— Το κατάλαβες, Λενάκι;

Μα η Λένα έχει καρφώσει τα μάτια της στα Κιμιντένια, σα να προσπαθεί να συλλάβει ό,τι μπορεί απ' τον άγνωστο κόσμο που μόλις, με τη διαίσθησή της, αρχίζει να τον υποπτεύεται.

— Τι έχει η Άρτεμη; μουρμουρίζει ολοένα. Τι έχει η Άρτεμη;..

Η φωνή της Αγάπης, πιο σιγανή, πιο έρημη, πέφτει τώρα στο κενό:

— χ ίσον...

ΤΗ ΝΤΧΤΑ τα τσακάλια ουρλιάζουν. Η άγρια θεότητα του βουνού μας — η γνώριμη φωνή τους — έρχεται από ψηλά. Με τυλίγουν οι μνήμες, οι φόβοι. Σε ποιόν να μιλήσω; Η Άρτεμη κοιμάται πλάι μου. Να συλλογιστώ όπως πάντα την Άρτεμη; «Άρτεμη, άκουσέ τα! Έρχονται! Έρχονται οι φωνές. Φύλαξέ με! Έλα κ' εσύ σ' εμένα. Έλα να σε φυλάξω. Πάντα ο ένας μας βοηθούσε τον άλλο...».

Αυτά θα 'θελα να της πω. Μα δεν τα λέω. Τι να 'γινε μέσα μου άραγες; Η Άρτεμη χάνεται, γίνεται αέρας. Φορά στα μαλλιά της στεφάνι από ανθισμένη αλυγαριά κι από κρίνα του γιαλού μας. Κ' έτσι φεύγει. Την παίρνουν μαζί τους οι φωνές, την παίρνουν τα ουρλιάσματα. Όχι, δεν μπορώ απόψε να κρατήσω την Άρτεμη, δε θέλω να την κρατήσω να μη φύγει. Το κεφάλι με τις αλυγαριές σιγά - σιγά διαλύεται μες στα θολωμένα μάτια μου. Κ' εκεί που ήταν τα κρίνα του γιαλού, τώρα είναι υδάτινα πλοκάμια.

«Εσένα θα θυμηθώ. Εσένα που ήρθες από μακριά. Μην πηγαίνεις μονάχη σου στα Κιμιντένια. Άκουσε! Είναι τα τσακάλια που ουρλιάζουν. Έχουμε πολλά αγρίμια στα μέρη μας. Μπορεί να σε σπαράξουν. Θα το καταλάβουν πως είσαι ξένη κι αβοήθητη και θα σε σπαράξουν! Τι να σου κάμουν οι κυνηγοί; Μην πηγαίνεις μονάχη σου στα Κιμιντένια, μην πηγαίνεις μαζί τους. Πάρε εμένα μαζί σου...».

.....

Βλέπω στο φως του καντηλιού την Ανθίπη που στέκεται από πάνω μου. Τρίβω τα μάτια μου απ' το βίαιο ξύπνημα.

— Σε ποιόν μιλάς; λέει η μεγάλη αδερφή μας.

— Εγώ μιλώ σε κανέναν;

— Έλα, όνειρο ήταν, αγόρι μου. Γύρισε απ' το άλλο πλευρό. Μη φοβάσαι...

— Δε φοβάμαι, Ανθίπη.

— Ναι, αγόρι μου.

Ο ΠΑΠΠΟΥΣ έβαλε τ' ακριβά τα βρακιά του από τσόχα και η γιαγιά φόρεσε το μαύρο μεταξωτό φουστάνι της με τον ψηλό γιακά. Χτένισε ωραία τα μαλλιά της. Πάνω απ' το μέτωπο κάνουν μικρές μπούκλες.

— Γιατί ο παππούς κ' η γιαγιά βάλαν τα καλά τους τα ρούχα;

— Πάνε στο υποστατικό της θάλασσας. Πάνε να καλωσορίσουν και να ευχηθούν τους νιόπαντρους που ήρθαν.

Στείλανε πρώτα το δώρο τους. Ένα μικρό μοσχαρακι άσπρο με καφετιές βούλες. Στο λαιμό του κρεμάσανε γαλάζιες χάντρες και στο κούτελό του βάλανε χαίμαλί μια καρδιά κεντημένη με ψήφες. Στείλανε κ' ένα πανέρι φρούτα και μια γλάστρα βασιλικό.

Ζέψανε τα πιο καλά άσπρα άλογα στη «νταλικά». Στρώσανε μέσα παχύ κίλιμι. Ανέβηκε πρώτα ο παππούς κ' ύστερα η γιαγιά. Η νταλικά με τ' άσπρα τ' άλογα ξεκίνησε. Όλα τα παιδιά στεκόμαστε στη μεγάλη πόρτα και τους ξεπροβοδίσουμε.

Όταν γύρισαν, η γιαγιά είπε στη μητέρα:

- Το κακόμοιρο το κορίτσι! Έφυγε κιόλας ο άντρας της. —Έφυγε ο άντρας της; Που πάει;
- Πήγε στην Ελλάδα. Έπρεπε να κάμει το στρατιωτικό του. Το κορίτσι τώρα θα πρέπει να συνηθίσει μονάχο στα βουνά μας.
- Κρίμα! είπε η μια γυναίκα η νέα.
- Κρίμα! είπε κ' η άλλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Στις φωλιές των αιτών σε ώρα ανοιξιάτικης θύελλας.

ΕΦΥΓΑ πρωί - πρωί. Πέφτω στο μονοπάτι και μπαίνω βαθιά στη χώρα των αγριοβαλανιδιών. Εδώ ας σταθώ. Έτσι καθιστός, από δω, μπορώ να κυνηγήσω καστροπούλια με τη σφεντόνα μου. Από πάνω μου ο γαλάζιος ουρανός μας λάμπει. Το χώμα είναι ξερό, κοκκινόχωμα, πασπαλισμένο με βαλανίδια και φύλλα. Είναι το χώμα που αγαπά η Λένα. Θα το σκαλίσω λίγο. Τα νύχια μου χώνουνται σκληρά, επίμονα, σκαλίζουν ίσαμε που να βρουν δροσιά. Ας σημαδέψω το πουλί που περνά. Το λάστιχο αφήνει την πέτρα να χυθεί. Όμως το πουλί φεύγει κ' η πέτρα χάνεται μες στο γαλάζιο ύψος. Την παρακολουθώ που χάνεται. Α, αυτό είναι το πιο καλό παιχνίδι! Να ρίχνεις χωρίς σημάδι μες στο γαλάζιο βάθος. Και να μετράς ποια πέτρα θα πάει πιο πολύ, όπως όταν κάνουμε πεταλίδες στη θάλασσα.

«Άραγες θα περάσει σήμερα;..»

Οι ώρες περνούν. Φέτος, σα θα 'ρθει ο χειμώνας και γυρίσουμε στην πόλη, θα πάω να βρω τον πατέρα μου στο γραφείο του, κει που κλείνεται το βράδυ για να μελετήσει τις δουλειές του.

«Δε μεγάλωσα πολύ, πατέρα;»

«Και βέβαια μεγάλωσες πολύ, Πέτρο! Είσαι δέκα χρονώ!»

«Λοιπόν, πατέρα. Μου χρειάζεται ένα ντουφέκι. Πρέπει πια να γίνω κυνηγός».

Θα με κοιτάξει παράξενα. Έχει γαλάζια μάτια και φορά πάντα χρυσά γυαλιά. Πολύ φοβάμαι τα μάτια των ανθρώπων σα φορούν γυαλιά. Δεν μπορείς να δεις μέσα τους καθαρά.

«Θέλεις να γίνεις κυνηγός, είπες; Αυτό δεν το 'χα καταλάβει πως το ήθελες».

Ναι, πατέρα, δεν το είχες καταλάβει; Μα έτσι είναι. Κ' εγώ δεν το ήξερα. Όμως **πρέπει** να γίνω κυνηγός.

Άραγες θα περάσει σήμερα;

Ακούω το ποδοβολητό των δυο αλόγων. Η καρδιά μου αρχίζει να χτυπά. Γιατί αυτό; Για μια στιγμή μου περνά η ιδέα να κρυφτώ. Μα δεν προφταίνω. Με προλαβαίνουν εκεί, έτσι καθιστόν, με τα λάστιχα της σφεντόνας στα χέρια μου.

Η ξένη λέει στον κυνηγό:

— Τι είναι αυτό το παιδί; Τι γυρεύει εδώ μονάχο του;

— Α, είναι απ' το γειτονικό τσιφλίκι! Είναι αγγόνι του

Γιαννακό - Μπιμπέλα.

Κ' ύστερα, γυρίζοντας σ' εμένα:

— Πες καλημέρα στην κυρά μου! μου λέει σ' έναν τόνο επιταχτικό μαζί και προστατευτικό.

Αυτό δεν το 'χω συνηθίσει από ξένους παλιοκυνηγούς, να μου μιλούνε έτσι. Σφίγγω με θυμό τη σφεντόνα μου στη χούφτα και κοιτάζω επίμονα καταγής.

Η Ντόρις κάνει λίγα βήματα με τ' άλογό της κ' έρχεται κοντά μου.

— Τι ωραία σφεντόνα! λέει. Χτύπησες τίποτα πουλιά; Τότε για πρώτη φορά γυρίζω και την κοιτάζω καταπρόσωπο. Το γαλάζιο φως τ' ουρανού μας, που σκέπει το κεφάλι της, διαλύεται. Στον τόπο του μένει μόνο ξανθό φως.

— Όχι, της λέω δειλά. Σήμερα δεν κυνήγησα.

— Α, είσαι λοιπόν στ' αλήθεια κυνηγός;

— Ξέρω να χτυπώ τα καστροπούλια, της λέω παίρνοντας ολοένα θάρρος. Και μια φορά...

— Και μια φορά;

— Λίγος καιρός είναι. Σκότωσα μια νυφίτσα!

— Νυφίτσα; λέει η Ντόρις, μη ξέροντας τι σημαίνει η λέξη. Είναι θηρίο αυτό;

Ο κυνηγός γελά με την καρδιά του. Κ' εγώ καταλαβαίνω πάλι μέσα μου να βράζει το κύμα που τον μισεί.

— Δεν είναι θηρίο, της λέω. Μα ζει μες στο δάσος.

— Α, α! Κι όλα αυτά τα κάνεις με τη σφεντόνα σου; Δεν έχεις ντουφέκι;

Τι να της πω; Να της πω πως σαν έρθει ο χειμώνας θα πάω στον πατέρα μου, έτσι όπως θα 'ναι κλεισμένος στο γραφείο του, και θα τον παρακαλέσω: «κοίταξέ με πώς μεγάλωσα...».

— Πάμε, κυρά μου, λέγει ο κυνηγός στη Ντόρις, σα να θέλει να δώσει τέλος στη μικρή μου ιστορία.

Τότες η περηφάνια, που τρέχει στο αίμα μου σαν το φως στον αγέρα, χύνεται και φωνάζει.

— Δεν έχω ντουφέκι! της λέω. Μα εγώ ξέρω να βρω αίτοφωλιές στα Κιμιντένια που δεν τις ξέρει αυτός! Αυτός ξέρει να σκοτώνει μονάχα αγριογούρουνα! Θέλεις να σου βρω αίτοφωλιές;

Και πριν προλάβει να γελάσει, πριν προλάβουν να γελάσουν:

— Πάρε με μαζί σου, της λέω, και θα δεις!

Φαίνεται πως μες στα μάτια μου καίει φωτιά. Η Ντόρις αγαπά τα μάτια που λάμπουν. Με κοιτά παραξευμεμένη.

— Αλήθεια, αγοράκι; Ξέρεις τις αιτοφωλιές των βουνών σας;

— Πάρε με μαζί σου! της λέω σα να την ικετεύω. Πάρε με, και θα δεις!

— Έλα!

Και στρέφοντας στον κυνηγό:

— Πάρ' τον στ' άλογο σου! τον διατάζει.

Όχι! Σ' αυτό το άλογο, σ' αυτουνού το άλογο δεν ανεβαίνω! Θα τρέχω με τα πόδια. Μπορώ να τρέχω σα λαγός.

— Τι παράξενο παιδί! λέει η Ντόρις. Έλα! Ανέβα στο δικό μου!

Πηδώ στ' άλογο της και καβαλικεύω στη σέλα, μπροστά της. Μπροστά μου είναι τα χέρια της που βαστούν τα γκέμια, λίγο πιο πέρα είναι το κεφάλι του αλόγου, λίγο πιο πέρα είναι η πράσινη θάλασσα οι αγριοβαλανιδιές. Και πίσω μου, κολλητό απάνω στην πλάτη μου, είναι το ζεστό κορμί ζωσμένο με φυσεκλίκια και στεφανωμένο με υδάτινα πλοκάμια. Σιγά - σιγά έρχεται: είναι ένα μούδιασμα που χύνεται από κείνο το άλλο σώμα, περνά από πάνω μου, περνά μέσα μου, όλα κινιούνται κι όλα σαλεύουν — ένα κεφάλι αλόγου, δυο χέρια, μια πράσινη θάλασσα...

— Κράτα καλά! φωνάζει η Ντόρις και χτυπά τ' άλογο, αφήνοντας τα γκέμια λεύτερα για να τρέξει.

Στην αρχή το άλογο τρέχει σιγά, μα απότομα χύνεται σαν αστραπή. Σφίγγω τα δάχτυλά μου στη χαίτη του αλόγου· ο ζεστός αγέρας δέρνει το πρόσωπό μου, τα δέντρα χάνονται, οι γραμμές κ' οι όγκοι — όλα είναι κύματα. Και πίσω μου τα μαλλιά της Ντόρις που τ' ανεμίζει το αγέρι είναι κύματα.

Κύματα, άξαφνα, από σύννεφα γεμίζει κι ο ουρανός. Ξεπετιούνται πίσω απ' τα Κιμιντένια, βουβά και πυκνά. Μαύρισε ο ουρανός. Έρχεται η καταιγίδα!

Είναι τρομερές οι καλοκαιρινές καταιγίδες στα Κιμιντένια. Τα πουλιά τρέχουν αλαλιασμένα να βρουν καταφυγή στις κουφάλες των βράχων, μες στις φωλιές τους. Οι τσιριξίες τους μόλις ακούγονται μες στο αστροπελέκι που βροντά ψηλά στο βουνό.

— Να γυρίσουμε! Να γυρίσουμε πίσω! φωνάζει ο κυνηγός. Όπου να 'ναι θα ξεσπάσει η μπόρα!

Ακούω την καρδιά της Ντόρις να χτυπά. Ο χτύπος περνά μέσ' απ' την πλάτη μου, τρέχει στο κορμί μου. Μια στιγμή γυρίζω πίσω και την κοιτάζω, ενώ τρέχουμε δαιμονισμένα. Άγρια χαρά λάμπει στα μάτια της, η αστραπή που σπα στα Κιμιντένια λάμπει στα μάτια της.

— Ξέρω που θα προφυλαχτούμε! της φωνάζω. Στους βράχους που είναι οι φωλιές των αϊτών! Μη σταματάς!

Η Ντόρις δε σταματά. Κι ο κυνηγός, θέλοντας και μη, τρέχει ξοπίσω μας. Η Ντόρις θα λέει: «Που με πάει το αγόρι αυτό, τούτη την ώρα της καταιγίδας, κοντά στις φωλιές των αγριεμένων αϊτών που κλωσσάζουν;» Έτσι θα λέει, επειδή δεν ξέρει. Δεν ξέρει αυτό που

ξαφνικά μου έρχεται η ιδέα να της δείξω, αυτό που σίγουρα μήτε εκείνη μήτε ο κυνηγός το είδανε ποτέ.

— Πιο γρήγορα! Πιο γρήγορα! της φωνάζω ξαναμένος. Πιο γρήγορα, να προφτάξουμε το μεγάλο αϊτό!

Ο αγέρας παίρνει τη φωνή μου και τη διαλύει, την κάνει ακατάληπτους ήχους.

— Τι λες; τι λες; ακούω πίσω μου τη φωνή της Ντόρις που θέλει να καταλάβει.

— Πιο γρήγορα! Πιο γρήγορα! Θα δεις!

Τα σκοτεινά σύννεφα κατακυλούν ολοένα από ψηλά, απ' τα Κιμιντένια, κατά το μέρος μας. Όμως ακόμα δε μας φτάσανε. Μαντεύω τη βροχή που δέρνει σαν καταρράχης και ψηλά το βουνό. Αλλά από πάνω μας ο ουρανός είναι ακόμα καθαρός. Σε λίγο. Σε λίγο θα φτάσουν τα σύννεφα.

Άραγες να 'ναι αργά;

Γύρω μας ολοένα πετούν αγριοπούλια κρώζοντας τρομαχτικά και τρέχοντας, κοπάδια - κοπάδια, να βρούνε καταφύγιο.

Άραγες να 'ναι αργά;

— Πιο γρήγορα! Πιο γρήγορα!

Στρίβουμε το μονοπάτι. Φαίνονται τώρα οι δυο θεόρατοι βράχοι, εκεί όπου τους πάω, στη χώρα των αϊτών. Το άλογο που λαχάνιασε έκοψε λίγο την τρεχάλα του. Σηκώνω τα μάτια μου στον ουρανό με αγωνία. Πάνω απ' τους δυο βράχους είναι ακόμα καθαρός ο ουρανός. Θα 'ναι για λίγο ακόμα. Άραγες προφτάξαμε; Τα μάτια μου καρφώνονται επίμονα στην κορφή των βράχων, εκεί που ξέρω πως είναι η φωλιά των αϊτών. Είναι ακόμα κάμποσο μακριά μας, είναι ψηλά εκεί, μόλις μπορώ να ξεχωρίσω.

Άξαφνα τα χέρια μου χουφτιάζουν βίαια τα χέρια της Ντόρις, και μ' όλη τη δύναμη τραβώ τα γκέμια. Το άλογο σταματά απότομα.

— Κοίτα! φωνάζω στη Ντόρις με τόνο θριάμβου, δείχνοντας με το χέρι μου κατά τους βράχους. Κοίταξε, λοιπόν!

Μια βλέπω εκείνη μες στα μάτια, μια βλέπω τους βράχους. Τα μάτια της καίνε απ' το χτύπημα του ανέμου. Δεν είναι πια καστανά, είναι χρυσά.

— Τι είναι; Τι είναι; φωνάζει, μην μπορώντας να καταλάβει.

— Δε βλέπεις λοιπόν! Δε βλέπεις το μεγάλο αϊτό που χιμά να πάει πάνω απ' τα σύννεφα την ώρα της θύελλας!

Επίσημα, κατακόρυφα, ένα μεγάλο σημάδι ολοένα αποχωρίζεται απ' τους βράχους, ανεβαίνει σα βολίδα πάνω στο βαθύ φόντο του βουνού.

— Τι είπες;.. λέει η Ντόρις απορώντας.

— Βλέπεις λοιπόν που δεν το ξέρεις! της φωνάζω αλαλάζοντας. Εγώ όμως το ξέρω! Εγώ το είδα!

Κοιτάζω να της τα εξηγήσω βιαστικά. Αυτό είναι το εξαίσιο, το μοναδικό παιχνίδι του μεγάλου αϊτού. Όταν τ' άλλα πουλιά μόλις μυριστούνε τη θύελλα χύνονται τρομαγμένα να βρουν καταφύγιο στη γη, στις κουφάλες και στα δέντρα, ο μεγάλος αϊτός, αυτός μονάχος, αφήνει το λημέρι του και χύνεται ψηλά. Μπας και πάει να χτυπηθεί από κοντά με τ' αστροπελέκι και με την μπόρα; Όταν για πρώτη φορά, παραφυλάγοντας τους αϊτούς, το είδα σε μιαν άλλη ανοιξιιάτικη θύελλα, έτσι σκέφτηκα. Μα ρώτησα τον μπαρμπα-Ιωσήφ, το γέροντα σοφό του υποστατικού μας. «Το είδες αυτό!;» μου είπε με θαυμασμό. «Είδες το μεγάλο αϊτό τέτοιαν ώρα!;» και μου χάιδεψε το κεφάλι σα να με βλοπούσε. «Εγώ μονάχα ακουστά το έχω. Όχι, γιε μου, δεν πάει να χτυπηθεί με τ' αστροπελέκι. Πάει να βρεθεί απάνω απ' τα σύννεφα που χύνουν το νερό, εκεί που ο ήλιος λαμποκοπά πάντα. Οι αϊτοί αγαπούν τον ήλιο. Έτσι έχουν να λένε».

Προσπαθώ να τα εξηγήσω στη Ντόρις που μ' ακούει γεμάτη λάμψη. Ύστερα γυρίζω απότομα στον κυνηγό με τα κίτρινα άστρα, ξαναμένος, χαρούμενος, με τους πόρους του κορμιού όλους να φωνάζουν.

— Το 'ξερες αυτό εσύ; του λεω. Το 'ξερες αυτό εσυ; Τώρα τον κοιτάζει κ' η Ντόρις.

— Το 'ξερες; τον ρωτά κ' εκείνη, και στη στιγμή παίρνει τα μάτια της και τα καρφώνει πάλι στο μαύρο σημάδι του βάθους, που τώρα ολοένα μικραίνει, χάνεται ψηλά, ενώ η καταιγίδα πλησιάζει.

— Όχι! λέει ο κυνηγός. Πρώτη φορά τ' ακούγω. Ποιος κυνηγός κάθεται να παραφυλάγει τους αϊτούς τι κάνουν σαν έρχεται η μπόρα;

Έτσι λέει, κ' η φωνή του έχει έναν τόνο γεμάτο περιφρόνηση και αδιαφορία.

— Λοιπόν δεν το 'ξερες; λέει πάλι η Ντόρις, και τα μάτια της καρφωμένα στο μαύρο σημάδι του ύψους αστράφτουν.

— Όχι! Δεν το 'ξερα!

Τότες η Ντόρις πιάνει μ' ορμή και με τα δυο της χέρια το κεφάλι μου, με κοιτάζει κατάματα, κι απότομα με φιλά στο μάγουλο.

— Θα μου μάθεις κι άλλα τέτοια, αγοράκι;

Είμαι κατακόκκινος από ντροπή. Μια παράξενη ταραχή, μια ζέστη...

— Δεν ξέρω τίποτα..., μουρμουρίζω. Ό,τι ξέρω στα βουνά μας θα σου τα μάθω.

Η Ντόρις γελά δυνατά, ευχαριστημένη. Οι πρώτες στάλες της βροχής άρχισαν να μας δέρνουν. Ο κυνηγός κοιτάζει γύρω. Φαίνεται πως σε τούτα τ' άγρια τα κατατόπια δεν έτυχε να ρθει ποτέ. Εδώ είναι μονάχα χώρα των αϊτών. Αυτός κυνηγά ζαρκάδια κι αρκούδες κι αγριογούρουνα.

— Πάμε κάτω από κανένα μεγάλο δέντρο! λέει.

— Όχι! του φωνάζω. Ξερω εγώ! Ξέρω εγώ που θα φυλαχτούμε! και παίζω τα χαλινάρια του αλόγου για να φύγει.

Ανηφορίζουμε κατά τους βράχους. Δεν έχει μονοπάτι. και τ' άλογα πάνε με δυσκολία. Η μπόρα δυναμώνει. Τ' αστροπελέκια σκίζουν τα σύννεφα κάνοντας δαιμονισμένο θόρυβο που, καθώς χτυπιέται στις πλαγιές και στους βράχους, γίνεται πιο φοβερός. Όμως εγώ αισθάνομαι όλα να 'ναι ζεστά μες στο μικρό μου το κορμί, όλα να 'ναι γαλήνια. Ακόμα λίγο. Ακόμα λίγο...

Η φύση τώρα γύρω μας είναι γυμνή και άγρια, χωρίς δέντρα, σκεπασμένη απ' τα μαύρα σύννεφα. Καμιά ψυχή πια δεν ακούγεται, καμιά τσιριξιά πουλιού. Είμαστε μονάχοι, καβάλα σ' ένα άλογο, η Ντόρις κ' εγώ. Κι' ο μεγάλος αϊτός είναι πάνω απ' τα σύννεφα και δε μας βλέπει.

Τ' άλογο σταματά μπροστά στους δυο κοφτούς θεόρατους βράχους. Εκεί, στη ρίζα των βράχων, είναι ο μεγάλος θόλος της σπηλιάς. Η μπόρα μας δέρνει τώρα με απίστευτη ορμή.

— Εδώ! φωνάζω στη Ντόρις, ενώ με μουσκεύει η βροχή. Θα φυλαχτούμε εδώ!

Ξεπεζεύουμε και τραβούμαι βιαστικά τ' άλογα μες στο θόλο. Είναι καλά. Είναι σκοτεινά. Ο κεραυνός βουίζει τρομαχτικά μες στη σπηλιά. Τα μάτια μας, γυρισμένα στην μπούκα της σπηλιάς, δεν ξεχωρίζουν τίποτα. Μονάχα το στρώμα από θολό νερό που πέφτει. Τουρτουρίζω. Βάζω τα χέρια μου κάτω απ' τα ρουθούνια του αλόγου. Ίσως ζεσταθούνε λίγο.

— Να 'χαμε φωτιά! λέει η Ντόρις.

Ο κυνηγός την κοιτά πάντα μες στα μάτια σαν πιστό σκυλί. Σηκώνεται και πάει κατά την μπούκα της σπηλιάς. Στέκεται λίγο. Ύστερα χύνεται στη θύελλα.

Γυρίζει σε λίγο φορτωμένος κλαδιά και πρίνους, στάζοντας απ' το νερό.

— Δε θ' ανάψουν! λέω πειραγμένος, επειδή αυτός θα 'κανε κάτι για τη Ντόρις που εγώ δεν το σκέφτηκα. Έτσι βρεμένα που είναι!

— Εσύ να μη μιλάς! λέει ο κυνηγός. Θ' ανάψουν!

Δυσκολεύτηκε λίγο. Όμως η φωτιά άναψε.

— Ευχαριστώ, λέει η Ντόρις και ξαπλώνεται ανάσκελα.

Πλάι της, απ' τη μιαν άκρη ο κυνηγός, απ' την άλλη εγώ,

καθόμαστε κι ανασκαλεύουμε τη φωτιά. Η φλόγα φωτίζει παράξενα το πρόσωπο της Ντόρις. Τα μαλλιά της, από ξανθά, τώρα είναι κόκκινα. Είναι κύματα από αίμα. Σαν τα φύλλα των θάμνων την ώρα του φθινοπώρου.

— Εγώ ξέρω μοναχά για τους αϊτούς της θάλασσας, λέει η Ντόρις. Τέτοιους είχαμε πολλούς στον τόπο μας.

— Έχει αϊτούς η θάλασσα;

Βέβαια έχει, λέει η Ντόρις. Αγαπούν κι αυτοί τον ήλιο. Μόλις γεννηθούνε τα μικρά τους, οι μεγάλοι αϊτοί τα παίρνουν και τα βάζουν με το ζόρι να κοιτάξουν τον ήλιο κατάματα. Όποιο αϊτόπουλο δε βαστάξει και δακρύσουν τα μάτια του απ' το φως, το σκοτώνουν. Είναι άγρια όρνια. Μπορούν να τα βάλουν και μ' ένα βόδι. Βουτούν στη θάλασσα, κ' έτσι βρεμένα πάνε και κυλιούνται στ' ακρογιάλι ώσπου τα φτερά τους να γεμίσουν με λιθάρια και άμμο. Τότες πέφτουν πάνω στο βόδι ρίχνοντάς του στα μάτια άμμο, ενώ το χτυπούν άγρια και το ματώνουν με το ράμφος τους. Το βόδι τρέχει αλαλιασμένο να ξεφύγει, ο θαλασσαϊτός ολοένα το χτυπά και το τυφλώνει, ίσαμε που πέφτει κάτω αποκαμωμένο.

Με άπληστα μάτια, πλημμυρισμένα απ' τη μαγεία, ακούω για τους αϊτούς της χώρας απ' όπου ήρθε η Ντόρις.

— Αλήθεια; Τέτοια γίνονται με τους αϊτούς σας;

— Οι ψαράδες μας, λέει η Ντόρις, είδαν πολλές φορές στη θάλασσα αϊτούς να παλεύουν με φώκες. Πέφτουν με λύσσα απάνω τους και μπήγουν έτσι δυνατά τα νύχια μες στο κορμί τους που πια δεν μπορούν να τα τραβήξουν. Η φώκια τότε βουλιάζει μες στο νερό, σέρνοντας μαζί της στον υγρό θάνατο το πουλί ενωμένο πια με το κορμί της.

Τι παράξενα που είναι όλα αυτά! Η Ντόρις έχει ακουμπισμένα τα μάτια της στο θόλο της σπηλιάς, ακίνητα. Έτσι που είναι αυτή την ώρα, είναι σαν παιδί που επιθυμεί και που ονειρεύεται.

— Θα 'θελα να 'χα ένα μικρό αϊτό να τον μεγαλώσω, λέει η Ντόρις σα να μιλά με τον εαυτό της.

— Θα 'θελες να 'χεις μια μικρή μαύρη αρκούδα απ' τα βουνά μας; ρωτά ο κυνηγός και κρεμιέται απ' τα χείλια της. Ξέρω τη φωλιά της μεγάλης αρκούδας στα Κιμιντένια. Τώρα θα 'χει γεννήσει. Θα τη σκοτώσω και θα πάρω το μωρό της.

— Όχι, λέει η Ντόρις. Δε θέλω αρκούδα. Θα 'πρεπε να της βάλω αλυσίδα στο στόμα και να τη σέρνω. Δε μ' αρέσουν τ' αλυσοδεμένα θεριά που τα σέρνουν. Θα 'θελα έναν αϊτό που να μη δακρύζει σαν κοιτάζει τον ήλιο. Δε θα τον βάλω σε κλουβί. Θα τον μάθω να μ' ακολουθά πετώντας πάνω απ' τα μαλλιά μου.

Αλήθεια; Θέλει η Ντόρις ένα αϊτόπουλο; Η καρδιά μου χτυπά. Τι να 'γιναν, άραγες τ' αυγά που κλωσσάζει στη φωλιά τους και ψηλά ο θηλυκός αϊτός; Το ξέρω πως τον τελευταίο καιρό στη φωλιά αυτό γινόταν. Είδα το μεγάλο αϊτό να τριγυρίζει μονάχος του πάνω απ' τη φωλιά τους, χωρίς το θηλυκό του. Το είπα στον μπαρμπα - Ιωσήφ. Κ' εκείνος μου είπε πως, όταν αυτό γίνεται, θα πει πως το θηλυκό κλωσσάζει. Μα τώρα είναι μέρες που δεν ήρθα κατά δω. Άραγες να βγήκαν τα αϊτόπουλα; Αν βγήκαν; Αν...

Η καταιγίδα ολοένα ξεμακραίνει. Τα μαύρα σύννεφα, αφού πέρασαν με ορμή από πάνω μας, τώρα τραβάνε κατά τα δυτικά. Η βροχή λιγοστεύει.

Ο κυνηγός σηκώνεται όρθιος και τινάζει τα χέρια του να. Ξεμουδιάσει.

— Θα λείψω λίγο, λέει και βγαίνει απ' τη σπηλιά.

Η Ντόρις κάθεται ξαπλωμένη πάντα ανάσκελα, πλάι στη φωτιά, με τα μάτια καρφωμένα στο θόλο της σπηλιάς. Έχει ανοίξει, λίγο μπρος στο στήθος, το ζακέτο της γιατί ζεστάθηκε.

Το φως περνά μέσα απ' τα αραιωμένα σύννεφα, μέσα απ' τις στάλες της βροχής, κ' έρχεται να καθίσει πάνω στο δέρμα της. Είναι ένα αλλόκοτο φως από βροχή κι από αίμα. Α, η Ντόρις πρέπει να κάθεται εδώ, ασφαλισμένη απ' το νερό κι απ' τον άνεμο, και να μην έχει επιθυμίες. Ό,τι θέλησε θα 'πρεπε να 'ρθει εδώ, ν' αποτεθεί ανάμεσα σ' αυτήν και στη φωτιά — ν' απλώσει το χέρι της και να το πάρει. Ακόμα κι αν είναι να τ' αρπάξεις μέσα απ' τη φωλιά του αϊτού, απ' τα νύχια της μάνας του, ένα μικρό αϊτόπουλο.

Σηκώνουμαι, κάνω λίγα βήματα κατά την μπούκα της σπηλιάς, και κοιτάζω ψηλά. Τίποτα δε φαίνεται. Ο μεγάλος αϊτός δε θα κατέβηκε ακόμα απ' τα σύννεφα. Ποιος ξέρει; Μπορεί να λείπει κι ο θηλυκός. Λίγες στάλες βροχή πέφτουν μες τα μάτια μου. Ας κάμω το σταυρό μου. Τώρα, τώρα είναι η πιο καλή ώρα!

Αρχίζω να σκαρφαλώνω στο θεόρατο βράχο. Γαντζώνουμαι από τ' αγριόκλαδα που πετιούνται εδώ κ' εκεί, απ' την καρδιά της πέτρας, κι ολοένα ανεβαίνω. Πάντα φοβόμουν το ύψος. Δε γυρίζω να κοιτάξω κάτω για να μη με πιάσει ίλιγγος. Ακούω πίσω μου, στο βάθος κατά τα δυτικά, τον κεραυνό να βροντά κι ολοένα να ξεμακραίνει. Τα κλαδιά που αρπάζνουμε είναι βρεμένα και γλιστρούν. Έχουν σκληρά αγκάθια. Τα χέρια μου μάτωσαν. Κ' η Ντόρις θα κάθεται πλάι στη φωτιά και δε θα ξέρει. Ολοένα ανεβαίνω. Τα μάτια της θα φωτιστούν παράξενα και θα με φιλήσει στο μάγουλο. «Ευχαριστώ, αγόρι», θα μου πει, και θα πάρει το αϊτόπουλο που θα της δώσω. Ολοένα ανεβαίνω. Θα 'ναι ο θηλυκός αϊτός στη φωλιά; Δε θα 'ναι; Θα με προφτάξει ο άλλος αϊτός κατεβαίνοντας απ' τα σύννεφα;

Τι παράξενη ησυχία είναι αυτή που σιγά - σιγά αρχίζει να με τυλίγει, όσο πλησιάζει η κορυφαία στιγμή, ο κίνδυνος... Γύρω σώπασε η βροχή. Ο κεραυνός της καταιγίδας, μακριά, αστράφτει μόνο, δεν ακούγεται. Τα κλαδιά που σπάνε κάτω απ' τα πόδια μου κ' οι πέτρες που κατρακυλούνε πέφτουν αθόρυβα, σα να ζουν στη χώρα της σιωπής. Ολοένα ανεβαίνω. Τι παράξενη ησυχία που είναι! Τίποτα πια δεν υπάρχει. Και τα μαλλιά της Ντόρις, και τα μάτια τα φωτισμένα απ' τη βροχή και τη φλόγα — κι αυτά σβήνουν.

Για μια στιγμή, για μια στιγμή μονάχα, γυρίζω και κοιτάζω ψηλά. Απότομα η ησυχία σπάει από ένα βίαιο χτύπο της καρδιάς. Εκεί! Σε λίγα μονάχα μέτρα, εκεί είναι! Το τέρμα! Η φωλιά! Μαζεύω όλη μου τη δύναμη, γαντζώνω και με τα δυο χέρια το βράχο, και κάνω την τελευταία προσπάθεια. Ακόμα λίγο! Λίγο ακόμα!

Σα να 'ρχεται από πολύ βαθιά, από πολύ χαμηλά η σπαραχτική φωνή. Η Ντόρις δεν είναι που φωνάζει;

Δεν προφταίνω να γυρίσω να κοιτάξω κάτω. Από πάνω μου αισθάνουμαι ένα δυνατό ρίπισμα του άνεμου: μια χλαπαταγή, μια φοβερή σκιά που με πλησιάζει.

— Μη σαλεύεις! Μη σαλεύεις!

Ακούω την απελπισμένη φωνή της Ντόρις που έρχεται απ' το βάθος. Την ίδια στιγμή ακούω από πάνω μου την άγρια κραυγή σα σκυλιού, τη γνώριμη φωνή του αϊτού. Ένα θολό σύννεφο περνά γρήγορα μπρος απ' τα μάτια μου κι άξαφνα όλα αρχίζουν να τρέμουν, γίνονται θολά. Δεν ξέρω πια τίποτα, δεν κρατιέμαι από τίποτα. Μόλις, σ' αυτό το θολό χάος, μόλις αισθάνουμαι το μεταλλικό ήχο μιας ντουφεκιάς, τον πυροβολισμό που, παίζοντας μονά - ζυγά τη ζωή μου, ρίχνει η Ντόρις στον αϊτό, σκοπεύοντας λίγα δάχτυλα πάνω απ' το κεφάλι μου. Κ' ύστερα αισθάνουμαι πως κατρακυλώ. Πως πέφτω. Πέφτω.

Κάτω είναι όλα σκοτεινά.

ΠΟΛΥ ΑΡΓΟΤΕΡΑ, όταν ανοίγω τα μάτια μου, βλέπω πως είμαι ξαπλωμένος στη ρίζα του βράχου. Από πάνω μου στέκεται ο κυνηγός όρθιος, κ' η Ντόρις είναι σκυμμένη πλάι μου. Βρέχει ολόενα το μαντίλι της και μου δροσίζει το πρόσωπο. Αισθάνομαι ένα δυνατό πόνο στο κούτελο. Κάνω να φέρω το χέρι μου εκεί και βλέπω πως το κεφάλι μου το 'χουν δεμένο. Ένα άλλο μαντίλι είναι πλάι γεμάτο αίματα. Φοβάμαι το αίμα.

— Δεν είναι τίποτα, λέει η Ντόρις ακολουθώντας τη ματιά μου. Χτύπησες λίγο. Όμως κοίταξε κει!

Κοιτάζω κατά κει που δείχνει. Το χτυπημένο πουλί του ύψους κείται, λίγο πλάι μου, ακίνητο με απλωμένες τις τεράστιες φτερούγες. Σαν ήρθε η ώρα της καταιγίδας, χίμηξε ψηλά καθώς κάνανε οι πρόγονοί του, αυτός μονάχα, ο μεγάλος αϊτός, απ' όλα τα πουλιά και τα όρνια. Για να μην του πουν αργότερα τα πλάσματα του ρουμανιού πως νικήθηκε απ' τα σύννεφα, πως δεν μπορούσε να βρει τον ήλιο όταν τον είχε χάσει η γη. Έτσι, έτοιμος τυλιγμένος από ήλιο, τυλιγμένος απ' το θρίαμβο μπορεί να κείται τώρα ασάλευτος. Όλοι οι αϊτοί στα Κιμιντένια σαν το μάθουν θα πουν πως πέθανε σαν αϊτός.

— Τι γύρευες στη φωλιά του αϊτού για να μας βάλεις σε τέτοια λαχτάρα! μου λέει θυμωμένα ο κυνηγός. Και να λείπω κ' εγώ! Και να 'ναι η κυρά μου μοναχή! Κι αν δε σ' έβλεπε; Κι αν ξεστόχιζε και δεν έβρισκε τον αϊτό με το πρώτο βόλι; Κι αν χτυπούσε εσένα;

Η Ντόρις γυρίζει και τον κοιτάζει αυστηρά, κάνοντάς του νόημα να σωπάσει. Κ' εγώ μόλις ξυπνώ απ' το βύθισμα, μόλις αρχίζω να θυμούμαι. Η ώρα του βράχου ξαναζει. Αρχίζω να καταλαβαίνω τι είχε γίνει.

— Είσαι καλύτερα, αγόρι; λέει η Ντόρις, κ' είναι τόσο αλλιώτικη, τόσο τρυφερή η φωνή της. Μπορείς να καβαλικέψεις;

— Ναι, της λέω. Μπορώ.

— Πρέπει να πάμε γρήγορα κάτω, λέει η Ντόρις. Μη φοβάσαι. Χτύπησες λίγο το κεφάλι σου όταν έπεφτες. Έπεσες στα μαλακά. Θα το φροντίσω εγώ.

— Πώς δε σκοτώθηκες από τόσο ψήλος! λέει ο κυνηγός.

Το άλογο τρέχει σα δαιμονισμένο γυρίζοντας στο υποστατικό της θάλασσας. Τώρα πάλι ο ήλιος λάμπει. Η βρεμένη γη μυρίζει δυνατά. Το λίγο δροσερό αγέρι χτυπά το πρόσωπό μου. Όλα καθαρίζουν. Όλα είναι ωραία. Η Ντόρις είναι πίσω μου. Σα να μ' έχει αγκαλιάσει καθώς κρατά τα χαλινάρια μπροστά στα στήθια μου.

Θα σου το πω, θα σου το πω, κοπελίτσα που ήρθες απ' τα ξένα:

— Πήγαινα να σου φέρω το μικρόν αϊτό που θέλησες...

Το αγέρι παίρνει τη φωνή μου. Μπορεί να την άκουσε,

μπορεί να μην την άκουσε. Μα εγώ δεν μπορώ να της το ξαναπώ. Τα μπράτσα της σφίγγονται πιο πολύ απάνω μου. Και το αγέρι που μας τυλίγει τραγουδά.

ΣΤΟ ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΟ της θάλασσας οι Βηλαράδες τρομάξανε μόλις μας είδανε. Το αίμα είχε βγει πάνω απ' το μαντίλι που έδενε το κούτελό μου. Η Ντόρις με πήρε βιαστικά στην κάμαρά της, με ξάπλωσε σ' έναν καναπέ, ανασκουμπώθηκε, πλύθηκε καλά, μου έπλυne την πληγή, έβαλε ιώδιο, έβαλε γάζα.

— Ξεκουράσου λίγο, μου λέει και φεύγει. Σε λίγο γύρισε.

— Είσαι καλά;

— Ναι, της λέω. Πρέπει να πάω σπίτι μας. Πρέπει να πάω στη μητέρα μου.

— Θα σε πάω εγώ.

Καβαλικεύει πάλι, με παίρνει κοντά της και με φέρνει στο υποστατικό μας.

Ήταν μεσημέρι κ' είχαν αρχίσει ν' ανησυχούν. Η μητέρα μου έβαλε μια φωνή μόλις με είδε με τον επίδεσμο. Όλα τ' αδέρφια μου τρέξαν. Έτρεξε κι ο παππούς κ' η γιαγιά.

— Για όνομα του Θεού! Τι έγινε; Τι έγινε; Είναι βαριά χτυπημένο;

Όλοι βλέπαν για πρώτη φορά τη Ντόρις ντυμένη έτσι σαν άντρας. Τα μάτια τους παίζουν με την αγωνία και με την έκπληξη.

— Τι έγινε, για όνομα του Θεού! Τι έγινε, κόρη μου;

— Τίποτα! Τίποτα! τους ησυχάζει η Ντόρις. Γλίστρησε λίγο κ' έπεσε. Που είναι το κρεβάτι του;

Ρωτά με θάρρος και προχωρεί πρώτη, κρατώντας με απ' το μπράτσο, στο μέρος που της δείχνουν. Όλοι οι άλλοι ακολουθούν σα να 'ναι αυτή που διευθύνει.

Ξεχωρίζει τη μεγάλη αδερφή μου, την Ανθίπη.

— Σας έφερα, της λέει, επιδέσμους και γάζες. Μπορεί να μην έχετε. Θα του κάνετε έτσι την αλλαγή. Αφήστε το τώρα να ησυχάσει.

Την κοιτάζω για μια ακόμα φορά πριν φύγει. Κ' εκείνη με κοιτάζει. Τη βλέπω που έρχεται σιμά μου, σκύβει, και μπροστά σ' όλους με φιλά στο μέτωπο.

ΤΟ ΙΔΙΟ βράδυ έρχεται ο κυνηγός. Τον φέρνουν στην κάμαρά μας που κείτουμαι.

— Η μικρή η κυρά μου σου στέλνει αυτό, λέει. Να το κρατήσεις, δικό σου.

Είναι ένα μικρό παιδικό όπλο, ένα φλόμπερ. Βρισκόταν στο υποστατικό της θάλασσας, απ' τον καιρό που ο γιος των Βηλαράδων, ο άντρας της Ντόρις, ήταν παιδί. Αυτή την εξήγηση έδωσε ο κυνηγός.

Στους βράχους, στα Κιμιντένια, η Νύχτα χαμηλώνει. Αργά. Θεότητα της σιωπής. Τα άστρα βγαίνουν. Πλάι στο μεγάλο αϊτό, που κείται μ' ανοιγμένα φτερά ακίνητος, σαλεύει το χυμένο αίμα, το αίμα του. Η γη πήρε μέσα της όσο μπόρεσε, μαζί με το νερό της βροχής. Όμως μια στάλα, προφυλαγμένη πάνω σ' ένα φύλλο, έμεινε έξω. Έξω έμεινε και μια άλλη στάλα απ' το αίμα του αγοριού, που χύθηκε την ώρα της καταιγίδας. Τις χωρίζει τις στάλες το σώμα του σκοτωμένου αϊτού, τα ησυχασμένα φτερά του.

Σαν έρθει η νύχτα ξυπνούν οι στάλες.

«Έλα», λέει η πρώτη — το αίμα του αϊτού. «Έλα να πάμε μαζί στη γη».

«Όχι», λέει η δεύτερη — το αίμα του αγοριού. «Θα περιμένω την αυγή. Θα ρθει να με πάρει η αγριομέλισσα, να με πάρει ο τσαλαπετεινός. Θέλω να ταξιδέψω ψηλά μες στον ήλιο».

«Εγώ», λέει το αίμα του αϊτού, «έζησα την ώρα του ήλιου. Έχω τον ήλιο μέσα μου. Θέλω πια να γυρίσω στη γη».

«Θ' ανταμωθούμε κάποτε», λέει το αίμα του αγοριού. «Όμως, όχι ακόμα. Ακόμα δεν είναι η ώρα μου. Περιμένω την ώρα της αυγής».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Μυστική μαγεία.

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ τρέχει με τ' άλογο του καλπάζοντας, όταν πετιέται μπροστά του η Άρτεμη.

— Στάσου! του φωνάζει

Το άλογο σταματά απότομα. Το πρόσωπο του κυνηγού έχει χάσει την παλιά του γαλήνη. Είναι κίτρινο σαν τα άστρα που έχει η μαντίλα του.

— Εσύ 'σαι; λέει θυμωμένος. Τι θέλεις;

— Πάρε με στο άλογο! λέει η Άρτεμη. Θέλω να πάω στην κυρά σου!

Και, πριν προλάβει ο κυνηγός να πει τίποτα, η Άρτεμη αγκαλιάζει το λαιμό του αλόγου και σα ζαρκάδι πετιέται απάνω του.

Ο κυνηγός τη βοηθά να καβαλικέψει μπροστά του. Το άλογο φεύγει. Τρέχει δαιμονισμένα.

— Τι τη θέλεις την κυρά μου; ακούει πίσω της τη φωνή του κυνηγού να ρωτά. Σε στέλνουν οι δικοί σου;

— Όχι, δε με στέλνουν οι δικοί μου!

— Τι τη θέλεις;

Ο αγέρας του καλοκαιριού, το μελτέμι που έρχεται απ' τη θάλασσα, φυσά δυνατά.

— Τι του έκαμε του αδερφού μου; φωνάζει η Άρτεμη μες στο μελτέμι. Τι έγινε με τον αδερφό μου; Θέλω να τη ρωτήσω.

— Και δε ρωτάς εμένα; Ήμωνα κ' εγώ εκεί.

Η Άρτεμη τραβά απότομα τα χαλινάρια του αλόγου.

— Α, ήσουν κ' εσύ εκεί; Πάλι ήσουν μαζί της;

Τον κοιτάζει επίμονα, άγρια, σκληρά μες στα μάτια. Κι αυτός, ο κυνηγός που κυνηγά τ' αγριογούρουνα και τις μαύρες αρκούδες στα Κιμιντένια, καταλαβαίνει πως έχει τόσο φοβερό βάρος μέσα του που δεν μπορεί να βαστάξει μήτε στη ματιά ενός κοριτσιού, μήτε στη ματιά της Άρτεμης.

Χαμηλώνει τα μάτια.

— Όλες τις μέρες είμαι μαζί της, λέει. Όλες τις μέρες γυρίζω μαζί της στα βουνά μας.

Κι απότομα αρπά τα γκέμια, χτυπώντας την κοιλιά του αλόγου με τα πόδια του να τρέξει.

Πάλι δεν υπάρχει παρά μονάχα ο άνεμος που φυσά και δέρνει τα πρόσωπά τους.

— Τι έγινε με τον αδερφό μου; ακούγεται πάλι η άγρια φωνή της Άρτεμης που ρωτά.

— Θα τον έπαιρνε ο αϊτός και θα τον σκότωνε! λέει ο κυνηγός.

— Θα τον έπαιρνε ο αϊτός και θα τον σκότωνε; Ποιος αϊτός;

— Ο αδερφός σου ήθελε να πατήσει τη φωλιά του αϊτού. Η κυρά μου σκότωσε τον αϊτό. Αυτό που έκαμε, καμιά γυναίκα στον τόπο μας δε θα 'ταν άξια να το κάμει. Λίγο να ξεστόχιζε θα σκότωνε τον αδερφό σου!

Ο ήλιος βασιλεύει. Η φωνή του κυνηγού έχει έναν αλλόκοτο βαθύ τόνο. Η Άρτεμη μαντεύει πως, μες στα μάτια του, ο ίδιος βαθύς τόνος θα λάμπει αυτή την ώρα. Αλλά δε θέλει να γυρίσει πίσω να δει έτσι τα μάτια του. Θα μπορούσε να ματώσει το πρόσωπό του με τα νύχια της. Για να σβήσει ο τόνος.

Περνούνε τη δεντροστοιχία με τις λεύκες.

— Ήρθαμε! λέει ο κυνηγός και ξεκαβαλικεύει.

Βοηθά και την Άρτεμη να κατεβεί.

— Θα πας;

— Θα πάω.

Προχωρούνε. Ησυχία πυκνή είναι κάτω απ' τη θεωρία τα καβάκια. Μοναχά η βουή που έρχεται απ' τα κύματα. Θα 'ναι αφρισμένα καθώς τα δέρνει το μελτέμι, θα 'ναι θολά. Θα περιμένουνε τη νύχτα να 'ρθει, να πάρει τον αγέρα από πάνω τους και να τους φέρει, την αυγή, το γαλάζιο φως του Αιγαίου.

Απότομα ο κυνηγός σταματά.

— Άκουσε!... λέει στην Άρτεμη και τη βαστά δυνατά απ' τα χέρια. Αυτή είναι!

Σιγανοί, αδύνατοι, με παράξενες παύσεις, ύστερα βίαιοι και σκληροί έρχονται οι ήχοι. Η Ντόρις παίζει πιάνο.

— Αυτή είναι!... λέει ο κυνηγός, και τα μάτια του είναι θολά σαν τα κύματα, ενώ τα δάχτυλα που κρατούν την Άρτεμη σφίγγονται στο χέρι του κοριτσιού.

— Πάντα αυτό γίνεται τέτοιαν ώρα, λέει πάλι ο κυνηγός. Άμα δε γυρίζει στα Κιμιντένια, παίζει στ' όργανό της. Αυτή την ώρα δεν μπορεί κανένας να τη δει. Θέλει να 'ναι μονάχη.

Κ' ύστερα:

— Θα πρέπει να περιμένεις, λέει στην Άρτεμη.

Πάνε αθόρυβα κάτω απ' το παράθυρο απ' όπου έρχονται οι ήχοι. Κάθονται στη ρίζα ενός δέντρου. Τι μουσική είναι αυτή; Είναι σα να περνούν λαχανιασμένα άλογα, σα να ξεριζώνονται δέντρα, σα να γυρεύουν έλεος άνθρωποι που πνίγονται. Ύστερα όλα μπερδεύουν. Τ' άλογα, τα δέντρα, τα κύματα. Και μονομιάς σβήνουν. Μένει τώρα μονάχα ο

αλαφρός θόρυβος που κάνει ο άνεμος.

— Άκουσες;.. λέει ο κυνηγός με μάτια γεμάτα έκσταση.

Η Άρτεμη δεν την καταλαβαίνει αυτή την ξενική μουσική, δεν την αισθάνεται, και τη μισεί.

— Γιατί κάνεις έτσι; του λέει. Σα να σε μάγεψαν!

— Έχει γούστο να μην αρέσεις τη μουσική της κυράς μου!

Τότε ο θυμός ανεβαίνει να πνίξει την Άρτεμη και βάφει κόκκινο το πρόσωπό της.

— Μπας και την αρέσεις εσύ αυτή τη μουσική; φωνάζει. Πώς το μπορείς εσύ, ένας κυνηγός απ' τα Κιμιντένια, ν' αρέσεις τέτοια αλλιώτικα πράγματα;

Κ' ύστερα, κοιτάζοντας λίγο ψηλά, στο φύλλωμα του δέντρου:

— Εμένα μ' αρέσουν μοναχά οι σκοποί του τόπου μας. Μ' αρέσουν οι ζουρνάδες και τα νταούλια κ' οι γκάιντες. Να παίζουν, και να χορεύουν οι κοντραμπατζήδες, τα παλικάρια του Αϊβαλιού.

— Σώπαινε τώρα! λέει ο κυνηγός θυμωμένα. Σώπαινε τώρα, κι άκουγε!

Η Άρτεμη δεν έχει συνηθίσει να της μιλούν σ' αυτό τον τόνο. Τινάζεται απότομα απάνω.

— Θα πάω μέσα να τη σταματήσω! φωνάζει. Δεν είμαι δούλα εγώ να περιμένω! Θέλω να μου πει τι έγινε με τον αδερφό μου! Θέλω να μου πει τι έγινε με τον αδερφό μου!

Μα κι ο κυνηγός πετιέται απάνω.

— Δε θ' αφήσω να θυμώσεις την κυρά μου, ο κόσμος να χαλάσει! Σώπαινε και μη φωνάζεις! Σώπα! της λέει σκληρά και την τραβά απ' τα χέρια να την απομακρύνει από κει.

— Εσύ μου το λες αυτό; Εσύ μου μιλάς έτσι;.. τρέμει η φωνή της Άρτεμης από θυμό, τρέμει έτοιμη να κλάψει.

— Άφησέ τα τώρα αυτά! Έλα!

Κι ολοένα τη σέρνει τρέχοντας, ώσπου φτάνουν στην είσοδο του κήπου.

— Πρέπει να φεύγεις τώρα! της λέει κοφτά. Σε λίγο θα νυχτώσει!

Παρατά τα χέρια της Άρτεμης και στέκεται μπροστά στην πόρτα μ' ανοιχτά πόδια, αποφασισμένος να μην την αφήσει να ξαναμπεί.

Η Άρτεμη δαγκάνει τα χείλια που τρέμουν και, ανίκανη πια να βαστάξει άλλο και να μην κλάψει, χτυπά τον κυνηγό στο πρόσωπο με δύναμη κ' ύστερα χύνεται στο μονοπάτι του γυρισμού.

Μ' ΕΔΕΙΡΕ ο πυρετός. Φαίνεται πως κρουολόγησα με τη βροχή.

Η Λένα δε θέλει να φύγει από κοντά μου. Κάθεται και με φροντίζει. Με κοιτάζει μες στα μάτια να μαντέψει τι θέλω. Με σκεπάζει, κάθε τόσο μου βρέχει το πρόσωπο με νερό.

— Δε θα παίξεις, Λενάκι, σήμερα το φούρνο σου;

— Μα κ' εδώ παίζω, λέει εκείνη. Δε θέλεις;

— Θέλω.

Το λέει έτσι απλά, κι όμως είναι η αλήθεια. Η Λένα παίζει το καλύτερο παιχνίδι της, αυτό που φαίνεται πως θα το παίζει σ' όλη της τη ζωή: να δίνει, να προσφέρεται, να 'χει φροντίδα για τους άλλους.

— Δώσ' μου το τουφέκι μου, Λένα.

Χαϊδεύω την ψιλή μαύρη κάνη, εξετάζω τα γράμματα που είναι κει απάνω, τα ξενικά γράμματα της μάρκας. Δεν ξέρω να τα διαβάσω.

— Τι έγινε και χτύπησες; ρωτά η Λένα, που ακόμα δεν μπόρεσε να καταλάβει, απ' ό,τι άκουσε, το τι είχε συμβεί. Τι έγινε την ώρα που άστραφτε;

— Τίποτα, Λένα.

— Δεν είμαστε πια φίλοι, λέει το κορίτσι. Όλο με την Άρτεμη παίζεις. Δε φοβόσαστε που πάτε στα Κιμιντένια;

— Έχουμε μέρες να πάμε μαζί με την Άρτεμη. Είμαστε θυμωμένοι.

— Θυμωμένοι είσαστε; Γιατί;

— Έτσι.

— Εμείς οι δυο δε θα θυμώσουμε, λέει η Λένα. Έρχεται ο καιρός που θα γίνουν τ' αλώνια. Αν θέλεις, θα πάμε να κάμουμε ένα καλύβι από στάχυα στο μεγάλο τ' αλώνι. Θα παίζουμε εκεί «τον παππού και τη γιαγιά». Εγώ θα 'μαι η γιαγιά και θα σε περιμένω έξω απ' το καλύβι. Όταν θα 'ρχεσαι θα σηκώνουμε όρθια, κ' εσύ θα μου χαϊδεύεις τα μαλλιά.

— Όχι, Λένα. Δε θέλω να παίζουμε «τον παππού και τη γιαγιά». Δε θέλω να 'χω ένα καλύβι από στάχυα. Θέλω να γίνω καλά και να πάω στα Κιμιντένια. Θα πάω στη σπηλιά που, σα γεράσουν, αποτραβιούνται τ' αγριογούρουνα για να πεθάνουν. Εκεί έχω ένα μικρό χελώνι και μια πράσινη σαύρα. Τη λάβωσα με τη σφεντόνα μου, την έπιασα και την έδεσα σ' έναν καλαμένιο σταυρό. Έτσι που σταύρωσαν τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό. Εκεί είναι κ' η νυχτερίδα που πιάσαμε με την Άρτεμη. Όλα τα 'χουμε εκεί για να πεθάνουν. Θέλω να της τα δείξω.

— Πώς μπορείς να πηγαίνεις στις σπηλιές που πεθαίνουν τ' αγριογούρουνα και δε φοβάσαι; Πώς μπορείς να σκοτώνεις τις μικρές χελώνες και τις νυχτερίδες και τις πράσινες σαύρες;

— Μα τώρα πια μεγάλωσα, Λενάκι. Δε βλέπεις; Όλοι οι μεγάλοι αυτό κάνουν. Σκοτώνουν.

— Είπες πως θέλεις να τα δείξεις. Σε ποιόν;

— Στην ξένη που ήρθε απ' τη μακρινή χώρα.

— Τι θέλει αυτή και γυρίζει σαν άντρας στα Κιμιντένια;

Ο παππούς δεν την αγαπά. Κ' η γιαγιά δεν την αγαπά. Χτες λέγαν πως αυτά είναι παράξενα καμώματα. Οι γυναίκες στον τόπο μας, λέγαν, κάθονται στα σπίτια τους και κάνουνε παιδιά και ζυμώνουνε.

Τι άσχημα που κάνουν να λένε κακά λόγια για τη Ντόρις! Όμως, τι ξέρουν αυτοί; Μπας και μείνανε ποτές τους πλάι της σε μια σπηλιά, την ώρα της καταιγίδας, την ώρα που η Ντόρις ήταν ξαπλωμένη κ' οι λόχες των κλαδιών φώτιζαν το πρόσωπό της; Τότε τ' αποφασίζεις όλα για να μην επιθυμεί τίποτα. Αποφασίζεις να μη φοβηθείς τον αϊτό, να πας να της φέρεις το αϊτοπουλο. Και στην κρίσιμη ώρα το χέρι της Ντόρις δεν τρέμει. Αν δεν πετύχει αυτή η ντουφέκια, είσαι χαμένος. Η Ντόρις ρίχνει και δε λαθεύει. Ποιο άλλο πλάσμα στα Κιμιντένια, έξω από μένα, έζησε ποτές αυτή την ώρα;

Χαϊδεύω το μικρό μου φλόμπερ.

— Γιατί είναι έτσι τα μάτια σου; λέει η Λένα ξαφνιασμένη. Σα να χαϊδεύεις τίποτα ζωντανό.

Στο μικρό, στρογγυλό, καλοσυνεμένο της πρόσωπο τρέχει μια απροσδιόριστη έγνοια. Μου θυμίζει το πρόσωπο της γιαγιάς και της μητέρας μου όταν το δέρνει η στοργή.

— Άκουσε, λέει η Λένα στοχαστικά. Σ' αρέσει η μυρουδιά του δεντρολίβανου; Δε σ' αρέσει; Πες μου.

— Μ' αρέσει. Γιατί ρωτάς;

Η Λένα φεύγει, κ' ύστερα από λίγο γυρίζει. Βαστά το θυμιατό της γιαγιάς, το καμωμένο από κίτρινο χαλκό. Έχει μέσα ένα - δυο αναμμένα κάρβουνα. Στα χέρια της κρατά φύλλα από χριστολούλουδα — από ξεραμένα τριαντάφυλλα και δεντρολίβανο. Ρίχνει τα φύλλα στα κάρβουνα. Έρχεται πάνω απ' το κεφάλι μου, και το χέρι της με το θυμίαμα γράφει κύκλους. Γράφει γαλάζιους κύκλους ο καπνός, ενώ το πρόσωπο της Λένας είναι σιωπηλό και συγκεντρωμένο. Έτσι είναι και το πρόσωπο της γιαγιάς όταν φοβηθεί πως το κακό μάτι έπεσε απάνω μας και μας θυμιάζει για να το διώξει. Τα χείλια της γιαγιάς σαλεύουν τότε λέγοντας μια μυστηριακή προσευχή, μαγεία μυστική που χτυπά το σκοτεινό δαίμονα, κ' η γαλήνη του Θεού γυρίζει πάλι μέσα μας. Κανένας μας ποτές δεν μπόρεσε να πάρει λέξη απ' αυτή την παράξενη προσευχή — τίποτα. «Τι λες, γιαγιά;» τη ρώτησα την πρώτη φορά που με θύμιασε. «Σς! Σς!» έκαμε τρομαγμένη και μου σφάληξε το στόμα με τα δάχτυλά της. «Τα παιδιά δεν πρέπει να ξέρουν τι λέει η γιαγιά σ' αυτή την προσευχή. Κανένας δεν πρέπει ν' ακούσει αυτή την ώρα τη γιαγιά που μιλά με το Θεό». Είναι ένα ξόρκι που έρχεται απ' τους παλιούς χρόνους, κληρονομημένο από γενιά σε γενιά. Η γιαγιά, σαν έρθει η ώρα της να πεθάνει, θα δώσει τις τελευταίες παραγγελίες και τις ευχές της, κ' ύστερα θα γυρέψει να μείνει μονάχη με τη μεγάλη κόρη της. Σ' εκείνη, μόνη απ' όλα τα παιδιά της και τα παιδιά των παιδιών της, θα μεταδώσει το μυστικό ξόρκι — τα σκοτεινά λόγια του — καθώς κ' εκείνη έτσι το πήρε απ' τη μητέρα της. Αργότερα, η δική μου μητέρα, σαν έρθει η ώρα της, θα το μεταδώσει με τον ίδιο τρόπο στο μεγαλύτερο παιδί της, το θεματοφύλακα της

οικογένειας. Έτσι τούτη η μυστική φωνή γίνεται ο πιο αδιόρατος κι ο πιο βέβαιος δεσμός ανάμεσα στις γενιές των προγόνων μου κ' εκείνων που θα 'ρθουν, ένας ήχος που θα μένει όταν η μνήμη των ανθρώπων θα 'χει χαθεί.

Οι γαλάζιοι κύκλοι γέμισαν το δωμάτιο. Ανασαίνω με ηδονή τη θαυμάσια μυρουδιά των ξεραμένων φύλλων από τριαντάφυλλα και δεντρολίβανο που στόλισαν το σώμα του Χριστού. Η Λένα αποθέτει στο μικρό τραπέζι το θυμιατό από κίτρινο χαλκό. Έχει ακόμα στο πρόσωπό της την ιεροτελεστία της στιγμής. Είναι τόσο όμορφη μ' αυτή την παιδική της σοβαρότητα.

— Τι μουρμούριζες, Λένα, σα με θύμιαζες; Ξέρεις την προσευχή της γιαγιάς;

— Σς!... Σς!... κάνει το κοριτσάκι. Αυτά δεν τα μιλούνε τα παιδιά!... λέει τώρα με αληθινή σοβαρότητα, επειδή πια τώρα το παιχνίδι που έπαιξε, «το παιχνίδι της γιαγιάς που θυμιάζει», μπήκε μέσα της σαν αλήθεια. Αφομοιώθηκε ο χώρος της φαντασίας και των πραγμάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Στη σπηλιά των αγριογουρουνιών.

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ με τα κίτρινα άστρα την άλλη μέρα το πρωί ξεπεζεύει έξω απ' τη μεγάλη πόρτα. Η Άρτεμη τον περιμένει εκεί. Τα προαισθήματά της το λέγαν πως θα 'ρθει. Το λιοκαμένο πρόσωπό του είναι συλλογισμένο και τα μάτια του είναι κόκκινα. Φαίνεται πως θα ξαγρύπνησε.

— Γιατί ήρθες; τον ρωτά η Άρτεμη, και τον κοιτάζει μες στα μάτια.

— Α, εδώ είσαι εσύ; λέει ο κυνηγός. Μ' έστειλε η κυρά μου να μάθω για τον αδερφό σου.

— Α, γι αυτό!

Ο κυνηγός κάνει να μπει μέσα απ' τη μεγάλη πόρτα.

— Δεν είναι ανάγκη να πας! λέει η Άρτεμη, και τον σταματά. Ο αδερφός μου είναι καλά. Ο παππούς κ' η γιαγιά μου κ' εγώ δε θέλουμε να νοιάζονται για τον αδερφό μου!

— Σου το 'πανε αυτό οι μεγάλοι να το πεις;

— Ναι! λέει η Άρτεμη ψέματα.

— Καλά!

Ο κυνηγός ετοιμάζεται να φύγει, όταν η Άρτεμη πάει κοντά του και τον παρακαλεί.

— Πάρε με μαζί σου, του λέει. Θα πας στα Κιμιντένια;

— Θα πάω στα Κιμιντένια με την κυρά μου! Θα την πάω στη σπηλιά των αγριογουρουνιών! Εσύ τι έχεις να κάμεις μαζί μας;

Θα πάνε στη σπηλιά των αγριογουρουνιών; Στη σπηλιά των αγριογουρουνιών; Ένα κύμα θυμός βάφει κόκκινο το πρόσωπο της Άρτεμης.

— Δε θα την πας εκεί! Δε θα την πας εκεί! φωνάζει λυσσασμένα. Αυτή η σπηλιά είναι μοναχά δική μου. Μοναχά δική μου! Εκεί φυλάμε με τον αδερφό μου τις χελώνες μας και τις σαύρες μας και τ' αυγά που παίρνουμε απ' τις φωλιές των πουλιών. Εκεί...

Μα ο κυνηγός δεν ακούει πια τι λέει το ανόητο ζαρκάδι του. Φεύγει με το άλογό του καλπάζοντας.

Η Άρτεμη τρέχει στο στάβλο και παίρνει το άλογο του παππού. Είναι φίλοι με το άλογο. Κάθε μέρα του δίνει ζάχαρη. Πετιέται απάνω του χωρίς να το σελώσει και χιμά στο μονοπάτι που ακολουθά το «Τσακάλ - Ντερέ», το Ποτάμι των Τσακαλιών.

Ο ήλιος καίει. Μακριά, στο βάθος του μεγάλου δρόμου, τα караβάνια οι καμήλες πορεύονται αργά. Αγέρι δε φυσά. Ένας καρπός ωρίμασε, άφησε το δέντρο, έπεσε. Όλα γίνονται αργά. Μονάχα η Άρτεμη με ξέμπλεκα μαλλιά τρέχει, καβάλα στο άλογο, δαιμονισμένα. Τα μαλλιά της δεν είναι στεφανωμένα με λουλούδια αγριολυγαριάς. Πλένε

στο φως, τιναγμένα πίσω με ορμή, σα να θέλει το φως να τα πάρει μαζί του.

Φτάνει στην πηγή του Ποταμιού των Τσακαλιών, περνά το άγριο ρουμάνι, περνά το μεγάλο φαράγγι. Τέλος, έξαλλη, φτάνει στη σπηλιά των αγριογουρουνιών. Ξεπεζεύει, κοιτάζει γύρω της νευρικά, κοιτάζει μες στη σπηλιά.

Ανασαίνει βαθιά.

— Αχ!

Ψυχή δεν είναι γύρω. Δόξα σοι ο Θεός! Δε φτάξανε!

Η Άρτεμη μαζεύει λίγο τα μαλλιά της και τα τυλίγει με την κόκκινη μαντίλα της. Το χρώμα στο καταπόρφυρο πρόσωπό της ισορροπεί τώρα με το φως του κεφαλιού. Τα μάτια της είναι άγρια. Κάθεται στη γη. Ψυχή δεν ακούγεται.

Οι μνήμες μπορούν να 'ρθουν. Πόσος καιρός είναι από τότε; Ήταν μόλις την άνοιξη, φέτος. Η Άρτεμη είχε πάει μια μέρα, τότε, να μαζέψει βατόμουρα στο φαράγγι. Εκεί τη βρήκε ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα. Εκεί, για πρώτη φορά.

«Δώσ' μου να φάω βατόμουρα, ζαρκάδι. Πεινώ», είπε.

Έκοψε φρέσκα βατόμουρα, γέμισε τις χούφτες της και του έδωσε.

«Φάγε».

Έφαγε κ' εκείνη. Έπειτα:

«Διψώ», του είπε. «Έχεις μαζί σου φλασκί με νερό; Η πηγή από δω είναι μακριά».

«Θα σε πάω εδώ σιμά να πιεις νερό», είπε ο κυνηγός. «Θα σε πάω στη σπηλιά των αγριογουρουνιών».

«Δεν έχω πάει στη σπηλιά αυτή. Δεν την ξέρω. Είναι μακριά;»

«Α! δεν ξέρεις τη σπηλιά των αγριογουρουνιών; Έλα να δεις!»

Την ανέβασε στ' άλογό του και πήγανε στη σπηλιά. Σκοτάδι βαθύ ήταν μέσα κει. Ο κυνηγός έκοψε έναν ξερό πρίνο, έβγαλε σπίθα με την τσακμακόπετρά του κι άναψε το κλαδί. Έτσι, συντροφευμένοι απ' τη φλόγα, μπήκανε βαθιά μες στη σπηλιά. Από πάνω τους κρέμονταν χοντροί σταλαχτίτες, επίκληση του θόλου προς τη γη να τους πάρει μαζί της.

«Άκουσε!» ψιθύρισε ο κυνηγός.

Έκθαμβο το κοριτσάκι σώπασε κι άκουσε. Ήταν ένας σιγανότατος θόρυβος, υγρός, επίμονος, μόνος.

«Τα Κιμιντένια είναι. Ιδρώσανε τα Κιμιντένια και στάζουν», μурμουρίσε ο κυνηγός.

Εκεί που έσταζε το νερό η πέτρα ήταν μαλακή. Με το έργο τούτο του θόλου, που γινόταν από παμπάλαια χρόνια, σχηματίστηκε καταγής στο βράχο μια μικρή λακκούβα. Όταν το

νερό που έσταζε τη γέμιζε, ξεχειλίζει και χυνόταν αργά κατά την έξοδο της σπηλιάς. Οι στάλες, κοιμισμένες χρόνια πολλά μες στην καρδιά του βουνού, άρχιζαν τώρα φοβισμένες το ταξίδι τους προς το φως, το ταξίδι του τέλους. Προχωρούσαν λίγο. Δίσταζαν. Πάλι λίγο. Δίσταζαν. Έτσι, εξόν απ' τη μεγάλη λακκούβα, ο τόπος ήταν γεμάτος από άλλες πιο μικρές, μνήμες του φόβου και του δισταγμού. Από γενιά σε γενιά οι στάλες που έρχονται ακολουθούν τα σημάδια των προγόνων τους. Μένουν λίγο εκεί, όσο μέινανε κ' εκείνοι. Και σαν έρθει το πλήρωμα του χρόνου, σαν έρθουν οι στάλες που ακολουθούν και γυρεύουν τόπο, οι πρώτες φεύγουν. Από πάνω τους οι σταλαχτίτες, στέρεη φωνή του βουνού, καταβοδώνουν τότε και βλογούν τις στάλες για ό,τι κάμαν στη ζωή τους, για την τρυφερότητα που δώσανε στη μεγάλη τη μάνα τους, στα Κιμιντένια: «Στο καλό! Στο καλό!» Ένας τσαλαπετεινός πέρασε, πήρε τη μια στάλα. Ένα αγριογούρουνο πέρασε, πήρε την άλλη. Άλλη ταξίδεψε πιο χαμηλά. Πήγε στη ρίζα μιας βατομουριάς, κοντά στις όχθες του Ποταμιού των Τσακαλιών, κ' έγινε βατόμουρα. Να τα μαζέψει ένα κορίτσι και να τα δώσει με το χέρι του στον κυνηγό. Και μια άλλη στάλα βάδισε στην κοίτη του ποταμιού, έγινε ένα με το νερό της βροχής κ' έφταξε ως τη θάλασσα. Εκεί τη βρήκε ένα ερωτεμένο χέλι και την πήρε μέσα του.

Η φλόγα του πρίνου αδυνατίζε. Η βρεμένη γη της σπηλιάς έδειχνε τώρα πιο καθαρά το χρώμα της. Ήταν πράσινη. Η φλόγα έπεφτε στο πράσινο νερό, λίγο έμενε μαζί του, ύστερα γινόταν κι αυτή πράσινη.

«Κοίταξε δω!» είπε ο κυνηγός και τράβηξε την Άρτεμη προς τ' αριστερά.

Κ' ευθύς αμέσως:

«Πρόσεχε!»

Σταμάτησαν πάνω από ένα υπόγειο βάραθρο. Ο κυνηγός χαμήλωσε προς το βάθος το αναμένο κλαδί. Μονάχα η σιωπή και το σκοτάδι, πυκνή ύλη, ερχόταν από κει. Τρέμαν τα δάχτυλα του κοριτσιού στα χέρια του κυνηγού.

«Εδώ είναι ο τόπος τους», είπε εκείνος, κ' η φωνή του είχε ένα βαθύ τόνο σα να έκανε πράξη επίσημη. «Εδώ έρχονται τ' αγριογούρουνα σα γεράσουν και μυριστούν το θάνατο. Έρχονται εδώ για να πεθάνουν».

«Τα είδες εσύ που έρχονται;» ρώτησε το κοριτσάκι μαγεμένο.

«Όχι! Εγώ δεν τα είδα! Εγώ είμαι ακόμα νιος. Μα τα είδε ο πατέρας μου, τα είδε ο πάππος μου. Όλοι οι γέροι κυνηγοί στα Κιμιντένια το ξέρουν. Εδώ, καταπώς λένε, ήρθε και πέθανε και το σταχτί ελάφι, το μοναδικό ελάφι που έζησε στα Κιμιντένια πριν από χρόνια πολλά».

«Τότε γιατί δε στήνουν καρτέρι να τα σκοτώνουν, καταπώς κάνουν πάντα οι κυνηγοί;» ρώτησε η Άρτεμη.

Η άλλη φωνή ήρθε μέσα απ' το σκοτάδι με περισσότερη επισημότητα:

«Κανένας κυνηγός δε σκοτώνει ζωντανό σαν ξέρει πως πάει να κρυφτεί για να πεθάνει».

«Γιατί;»

«Αν το κάμει, την ίδια χρονιά θα πεθάνει κι αυτός», είπε ο κυνηγός.

.....

ΑΚΟΥΓΕΤΑΙ απ' το φαράγγι ποδοβολητό. Η Άρτεμη καταλαβαίνει πως έρχονται. Χτυπά η καρδιά της. Σηκώνεται και πάει κατά την είσοδο της σπηλιάς. Κοιτάζει να 'ναι στη μέση της μπούκας. Εκεί στέκεται όρθια και περιμένει.

Η Ντόρις δε φορά πια άσπρη κάσκα, καθώς τον πρώτο καιρό που ήρθε. Φορά μαντίλα στα μαλλιά της σαν τις γυναίκες του τόπου. Μαντίλα με γαλάζια λουλούδια.

— Τι γυρεύεις εδώ; λέει ξαφνιασμένος ο κυνηγός στην Άρτεμη. Πότε ήρθες;

— Τι σε νοιάζει εσένα; του αποκρίνεται θαρραλέα, κοιτάζοντάς τον μες στα μάτια. Εδώ είναι ο τόπος μου!

— Ποια είναι; ρωτά η Ντόρις.

Και γυρίζοντας αμέσως στην Άρτεμη:

— Πώς σε λένε, κοριτσάκι;

Τα μάτια της Άρτεμης γυρίζουν τώρα απάνω της άγρια και σκληρά.

— Δεν είμαι κοριτσάκι! Είμαι από τούτα τα μέρη! Τα Κιμιντένια είναι τα βουνά μας!

Η Ντόρις ξεκαβαλικεύει κ' έρχεται κοντά στην Άρτεμη.

— Γιατί μου μιλάς έτσι; Τι σου έκαμα;

— Τι γυρεύεις εσύ στα Κιμιντένια; λέει η Άρτεμη και δαγκάνει τα χείλια της. Τι γυρεύεις με τον κυνηγό; Εδώ μοναχά εγώ τριγυρνούσα με τον αδερφό μου και με τον κυνηγό.

— Α! Αλήθεια; Δεν το 'ξερα!

— Τι έκαμες στον αδερφό μου; λέει η Άρτεμη, κι ολοένα ο θυμός που βράζει μέσα της βάφει κόκκινα τα μάγουλά της. Γιατί θέλησε να τα βάλει με το μεγάλο αϊτό; Ο αδερφός μου είναι ένα φοβιτσιάρικο παιδί. Τι του 'καμες, για να πάει να χτυπηθεί με το μεγάλο αϊτό;

Η Ντόρις αρχίζει να διασκεδάζει. Χαμογελά αλαφρά και κάνει ένα βήμα κατά την Άρτεμη.

— Α! Αδερφός σου είναι το αγόρι;

— Αδερφός μου είναι!

Κ' έπειτα, σκληρά πάντα:

— Τι του έκαμες; λέει.

Το χαμόγελο στο στόμα της Ντόρις παίρνει τώρα παιχνιδιάρικο τόνο. Λέει σε ύφος κωμικά σοβαρό:

— Δεν το καταλαβαίνεις; Τον μάγεψα!

— Μη με κοροϊδεύεις! φωνάζει αγριεμένη η Άρτεμη, και κουνά τα χέρια της. Εμένα δε με κοροϊδεύουν! Αλήθεια λες. Τον μάγεψες τον αδερφό μου. Κι αυτόν εδώ..., είτε δείχνοντας προς το μέρος του κυνηγού, μα δεν απόσωσε το λόγο της.

— Τι μιλάς έτσι; φωνάζει τότε ο κυνηγός, μην μπορώντας πια να βασταχτεί. Γιατί μιλάς έτσι στην κυρά μου;

Και γυρίζοντας στη Ντόρις:

— Πάμε, της λέει. Πάμε στη σπηλιά.

Τότε η Άρτεμη, καθώς στέκεται στην μπούκα της σπηλιάς, τινάζει τα χέρια της και τ' ανοίγει. Είναι σαν αγριοπούλι που τέννωσε τις φτερούγες του.

— Όχι! Όχι! ουρλιάζει στη Ντόρις. Σ' αυτή τη σπήλια μέσα δε θα μπεις!

— Γιατί; κάνει η άλλη, ολοένα πιο ξαφνιασμένη. Γιατί δε θα μπω;

— Δε θα μπεις! Δε θα μπεις! φωνάζει η Άρτεμη.

Κι ολοένα λέει λόγια έξαλλα και παλαβά:

— Εδώ έρχονται τα γέρικα αγριογούρουνα του βουνού μας να πεθάνουν! Εδώ είναι το μυστικό κοιμητήρι που έχουμε με τον αδερφό μου. Εδώ είναι οι σαύρες μας κ' οι νυχτερίδες μας κ' οι χελώνες μας. Εδώ...

Σταματά απότομα. Κ' ύστερα το λέει:

— Εδώ ήρθαμε για πρώτη φορά μ' αυτόν! φωνάζει και δείχνει τον κυνηγό. Εδώ δεν κάνει να μπει κανένας άλλος! Κανένας ξένος! Καμιά γυναίκα!...

Η Ντόρις κοιτάζει ερευνητικά το πρόσωπο του κοριτσιού που το δέρνει η απελπισία. Ύστερα κοιτάζει τον κυνηγό κατάματα.

— Α, καταλαβαίνω, λέει.

Κ' ευθύς αμέσως μια σκληρότητα, ένα κύμα από πνεύμα κακό πλημμυρίζει την έκφρασή της. Το κάτω χέιλι της τρέμει αλαφρά.

— Κάμε στην μπάντα! λέει επιταχτικά στην Άρτεμη. Άφησέ με να περάσω!

— Δε θα περάσεις! Δε θα περάσεις! ολολύζει το κορίτσι. Εδώ είναι...

Η Ντόρις κάνει να την αρπάξει και να την τραβήξει. Μα σταματά. Γυρίζει στον κυνηγό. Τα μάτια της είναι τώρα ακόμα πιο σκληρά και άγρια.

— Πέταξέ την στην άκρη! τον διατάζει, βλέποντάς τον επίμονα καταπρόσωπο.

Σα μαγνητισμένος προχωρεί κατά το μέρος του κοριτσιού. Κ' η Άρτεμη έχει καρφώσει τώρα απάνω του τα μάτια της. Αγωνία πολλή, ένα φοβερό ερωτηματικό τα πλημμυρίζει. «Θα το κάμει αυτό που του ζητά η ξένη;» Είναι ένα κύμα από αγωνία και ικεσία. «Θα μπορέσει να

το κάμει;» Παίζει η στιγμή, παίζει το φως, παίζει με τις πρώτες χίμαιρες και με τα πρώτα όνειρα ενός μικρού κοριτσιού που μέλλει να μάθει αν κερδίζεις ή χάνεις όταν πολύ δίνεις, όταν πολύ ονειρεύεσαι.

Ο δισταγμός του κυνηγού βαστά μονάχα όσο χρειάζεται για να πέσει μια ντουφέκια. Ύστερα πάει κατά την Άρτεμη.

— Τράβα στην μπάντα! της λέει σκληρά.

Η απόφαση που έχει στα μάτια του καίει σα σίδηρο. Η Άρτεμη είναι απροετοίμαστη να δεχτεί το χτύπημα, δεν το υπολόγιζε. Τα πόδια της τρέμουν. Τα δάκρυα είναι έτοιμα πίσω απ' τα μεγάλα ματόκλαδα και περιμένουν.

— Εσύ;.. τραυλίζει. Εσύ με διώχνεις από δω;..

— Έλα, έλα! φωνάζει ο κυνηγός νευρικά. Κάμε στην μπάντα!

Τα δάκρυα έχουν μουσκέψει τώρα τα ματόκλαδα που τρέμουν νευρικά. Εκεί μέσα τους είναι οι μνήμες που παίζουν. Παίζουν για μια ελάχιστη στιγμή και στα μάτια του κυνηγού. Είναι αυτό εδώ το ζαρκάδι που τον ακολουθούσε όπου κι αν πήγαινε, που τον κοίταζε πάντα σαν πιστό σκυλί, που για πρώτη φορά το 'φερε αυτός σε τούτο τον τόπο των αγριογουρουνιών: Και τώρα πρέπει να το διώξει απ' το ιερό του.

Ο κυνηγός για μια στιγμή χαμηλώνει τα μάτια.

— Έλα! Κάντε γρήγορα! κραυγάζει τώρα η Ντόρις και προχωρεί προς τη σπηλιά.

Η Άρτεμη χύνεται απάνω της να την αρπάξει απ' τα μαλλιά, απ' τα υδάτινα πλοκάμια. Μα δεν προφταίνει. Ο κυνηγός την πιάνει με τα δυο χέρια και την πετά με δύναμη σαν άψυχο πράμα. Το κορίτσι σωριάζεται καταγής. Μια μυτερή πέτρα σκίζει το μάγουλό της. Αρχίζει να στάζει αίμα. Η Ντόρις κι ο κυνηγός μπαίνουν μες στη σπηλιά.

Η Άρτεμη, ανίκανη ακόμα να συνηθίσει στο χτύπημα, στέκει εκεί. Δε σαλεύει. Μοναχά η καρδιά χτυπά. Ολοένα πιο βίαια. Η Άρτεμη σιγά - σιγά σηκώνεται. Κάτι πιο ζεστό από φωτιά καίει στο μάγουλό της. Αργά φέρνει εκεί τα δάχτυλά της. Γεμίζουν αίμα.

Μέσα στη σπηλιά δεν ακούγεται τίποτα. Το κορίτσι στήνει το αυτί του ν' αφουγκραστεί. Τίποτα. Σα να τους κατάπιε μέσα του, τη Ντόρις και τον κυνηγό, το κοιμητήρι των αγριογουρουνιών. Από πολύ μακριά έρχεται ένας βόμβος. Θα 'ναι τα τζιτζίκια, χαμηλά στον ελιώνα. Κάτι άλλοι ήχοι: ένα караβάνι καμήλες που πορεύεται το μεγάλο δρόμο της Ανατολής. Μια σαύρα έβγαλε βιαστικά τη σταχτιά γραμμή της να πάρει ήλιο. Είδε την Άρτεμη. Σφύριξαν τ' αγκάθια στο πέρασμά της. Χάθηκε. «Τώρα αυτή θα κοιτάζει την πεθαμένη σαύρα μας. Τώρα αυτή θ' αγγίζει την καρφωμένη νυχτερίδα μας. Τώρα αυτή μολεύει το ιερό μας. Τώρα αυτή κι ο κυνηγός...». Η καρδιά χτυπά βίαια. Αστραπή περνά πάνω στα μάτια, στο πρόσωπο της Άρτεμης. Η αστραπή δε φεύγει. Αφήνει εκεί βαθιά χαρακιά. «Αχ, ας ήταν να πεθάνει! Να πεθάνει και να μη γυρίσει πίσω, αυτή που πήρε τη σπηλιά, που πήρε τον κυνηγό, που πήρε το μικρό αδερφό της». Το άλογο της Ντόρις κει πλάι χτυπά τη γη με το ποδάρι του. Φαίνεται θα δίψασε. Ασυναίσθητα τα μάτια της Άρτεμης γυρνάνε στο άλογο. Βλέπει το χρώμα του, τη σέλα του. Το λουρί που δένει τη σέλα με την κοιλιά του ζου. Η αστραπή που μένει στο πρόσωπο της Άρτεμης γίνεται πιο βαθιά. Τραβά το μαχαίρι της, που έχει μανίκι από άσπρο κόκαλο, και πάει κοντά στο άλογο. Το

χαϊδεύει. Ξέρει να συνεννοείται με τ' άλογα. Ύστερα σκύβει κάτω απ' την κοιλιά του κι αρχίζει να κόβει τη ζώνη της σέλας. Αφήνει μοναχά μια στενή λουρίδα ίσαμε μισό δάχτυλο.

Κοιτάζει γύρω της. Ψυχή! Γεμάτη τρόμο, πλημμυρισμένη απ' το δέος του θανάτου που θα 'βρει τη Ντόρις στο φαράγγι, όταν θα κοπεί η σέλα κ' η Ντόρις θα τιναχτεί απ' το αφηνιασμένο άλογο στα βράχια, η Άρτεμη καβαλικεύει το άλογό της και χάνεται σαν αστραπή.

ΤΑ ΧΕΛΙΑ του Ποταμιού των Τσακαλιών καταλαβαίνουν πως ήρθε η ώρα για το μεγάλο ερωτικό τους ταξίδι. Γεννήθηκαν μακριά στο βυθό του Ωκεανού, κει που παν και γονιμοποιούν τα χέλια όλου του κόσμου. Σα γίνανε δυο χρονώ άφησαν το λίκνο τους στο βυθό του Ωκεανού και πήραν το δρόμο των προγόνων τους. Πέρασαν όλες τις θάλασσες κ' ήρθανε μια χειμωνιάτικη νύχτα στο Ποτάμι των Τσακαλιών. Είχε φεγγάρι πάνω στα Κιμιντενια. Ήταν ησυχία. Μοναχά που και που τα τσακάλια ούρλιαζαν στο ρουμάνι. Όμως τα χέλια ήταν ασφαλισμένα μες στο νερό και δε φοβήθηκαν. Μείνανε θαμπωμένα απ' την αυστηρή ηρεμία της Αιολικής γης, απ' το έρημο φεγγάρι. «Τι όμορφος που είναι ο τόπος των μητέρων μας». είπαν. «Τι όμορφη που είναι η πατρίδα μας».

Μείνανε κει και ζήσανε μέρες χαρούμενες χρόνους εξ. Όταν, πάλι, ήρθε μια νύχτα. Το φεγγάρι έλαμπε πάλι ψηλά, τα τσακάλια πάλι ούρλιαζαν, κ' ένα νέο κορίτσι που το λέγαν Άρτεμη, παιδί των βουνών του τόπου, ζούσε την πρώτη ιστορία της καρδιάς του, την πρώτη με αίμα, στη σπηλιά των αγριογουρουνιών. Μυστική, από πολύ βαθιά μέσα τους, ήρθε στα χέλια του Ποταμιού των Τσακαλιών η φωνή. Παράξενη φωνή, που τους έλεγε να φύγουν, να κατέβουν χαμηλά το ποτάμι και να βγουν στη θάλασσα. Ξύπνησαν όλα τα χέλια, άκουσαν την προσταγή της φωνής, κατέβηκαν χαμηλά το ποτάμι και βρήκαν τη θάλασσα. Αλλόκοτο σούσουρο βρήκαν τότε κει, στις ακρογιαλιές του Αιγαίου. Κοίταξαν καλά μες στο νερό γύρω τους και ξαφνιασμένα είδαν. Όλα τα χέλια των ποταμιών της Ανατολής είχαν μαζευτεί εκεί.

«Πώς εδώ, σύντροφοί μας;»

Τους αποκρίθηκαν:

«Η φωνή μίλησε μέσα μας. Πάμε για το μακρινό ταξίδι».

«Α! Κ' εσείς; Κ' εμείς για το ίδιο ταξίδι πάμε. Μας μίλησε η φωνή».

Κι ολοένα κουβέντιαζαν χαρούμενα τα χέλια των ποταμιών και κάναν γνωριμίες το ένα με τ' άλλο. Ένα μονάχα χέλι, ντυμένο με παράξενο ασημένιο δέρμα, δε σάλευε απ' τον τόπο του. Δεν ήθελε γνωριμίες, δεν ήθελε φλυαρίες, γιατί ήθελε να μείνει μονάχο με τη χαρά που το πλημμύριζε. Το είδε, έτσι μόνο, ένα άλλο χέλι με γυαλιστερό δέρμα, που είχε κι αυτό αρχίσει να παίρνει χρώμα ασημένιο, και νόμισε πως είναι περίλυπο.

«Τι έχεις», του λέει, «κ' είσαι έτσι μονάχο; Έχεις κανένα μυστικό που σε βασανίζει;»

«Από που έρχεσαι εσύ;» ρωτά το μοναχικό χέλι.

«Έρχομαι απ' το Μαϊάνδρο. Έτσι το λένε το μεγάλο ποτάμι όπου έζησα».

«Έλα κοντά μου», λέει τότε το άλλο χέλι, «εσύ που έρχεσαι από μεγάλο ποτάμι. Ακούμπησε πάνω μου. Ακούς;..»

Το χέλι απ' το Μαϊάνδρο κολλά στο χέλι του Ποταμιού των Τσακαλιών κι ακούει.

«Τι είν' αυτό που φωνάζει μέσα σου;» λέει ξαφνιασμένο.

«Είναι η φωνή του βουνού μας», απαντά το φιλέρημο χέλι με το ασημένιο χρώμα. «Την κατέβασε σήμερα το ποτάμι, μια σταγόνα, απ' τη σπηλιά των αγριογουρουνιών. Και την πήρα μέσα μου. Τώρα θα ταξιδέψει μαζί μου. Τώρα θα 'χω μαζί μου τη φωνή του τόπου μου. Έλα μ' εμένα».

Έτσι έγινε και τα δυο χέλια πορεύτηκαν κοντά - κοντά, μαζί με το κοπάδι τους, και φτάξανε στο βάθος του μακρινού Ωκεανού. Πολλούς συντρόφους χάσανε στο δρόμο σε μάχες που κάμανε με άλλα ψάρια. Όμως οι δυο σύντροφοι δεν πάθανε τίποτα, γιατί ο ένας βοηθούσε τον άλλο. Σαν κατέβηκαν στο τόπο που θα γονιμοποιούσαν, στο βυθό, διάλεξαν ένα μέρος στη ρίζα του κοραλλιού και κάμαν τη φωλιά τους. Τ' άλλα τα χέλια του κοπαδιού άρχισαν τότε ν' αλλάζουν το πετσί τους και να ντύνονται με αργυρό πετσί — τη γαμήλια φορεσιά τους. Μα οι δυο σύντροφοι του κοραλλιού δεν είχαν ανάγκη να περιμένουν. Γιατί αυτοί ήταν έτοιμοι απ' την αρχή του ταξιδιού. Ερωτευτήκανε γλυκά και σαν κουράστηκαν μείνανε ήσυχα, περιμένοντας πια τα παιδιά που θα 'ρχονταν. Το αρσενικό χέλι ακουμπούσε πότε - πότε στο σώμα της γυναίκας του, κι όταν άκουγε χτύπους:

«Ήρθαν;» ρωτούσε με ανυπομονησία. «Είναι τα παιδιά μας;»

«Όχι», του έλεγε εκείνη. «Όχι, ακόμα. Αυτό είναι **εκείνος** ο χτύπος. Είναι η φωνή του τόπου μας».

Μα σαν ήρθαν μέσα της τα παιδιά, οι χτύποι μπερδεύτηκαν. Και τότε πια μήτε αυτή δεν ήξερε να τους ξεχωρίσει.

Η ΑΡΤΕΜΗ δε φεύγει από κοντά μου απ' την κάμαρά μας όπου κείτουμαι. Κάθεται με τη Λένα και με συντροφεύουν. Δε μιλά καθόλου. Φαίνεται σαν αφηρημένη. Είναι πολύ χλωμή.

— Είσαι άρρωστη, Άρτεμη; τη ρωτά κάθε τόσο η Λένα. Να το πω της μητέρας;

— Δεν έχω τίποτα, λέει η Άρτεμη.

— Μπας και... μπας και θέλεις να σε θυμιάσω; ρωτά η Λένα μ' ένα κωμικά σοβαρό τρόπο. Ρώτα και τον Πέτρο...

— Όχι! Άφησέ με, καημένη!

Κάθε τόσο γυρίζει και κοιτάζει την πόρτα με φόβο, σα να 'ναι να τη γυρέψουν από ώρα σε ώρα, να την καλέσουν να ομολογήσει.

— Ξέρεις τι λέω, Άρτεμη; μια στιγμή της ψιθυρίζω. Η νυχτερίδα μας στη σπηλιά των αγριογουρουνιών... Θα πρέπει πια να πάμε να πάρουμε τα κόκαλά της και να τα βάλουμε απάνω μας. Όλοι τότε θα μας αγαπούν. Μόλις γίνω καλά....

Η Άρτεμη ακούει για τη σπηλιά κι ανατριχιάζει. Κάτι πάει να πει. Μα κείνη την ώρα ανοίγει απότομα η πόρτα. Είναι η Ανθίππη, η μεγάλη αδερφή μας, και πίσω της είναι ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα. Το πρόσωπό του είναι φωτεινό, λάμπει από παράξενη χαρά σαν κάτι εξαίσιό να του προορίστηκε, σα να πήρε κάτι θαυμαστό.

Λέει η Ανθίππη σ' εμένα:

— Η ξένη απ' τη θάλασσα στέλνει πάλι τον κυνηγό να μάθει πώς είσαι. Του παράγγειλε να σε δει. Πες του πως είσαι καλά.

— Είμαι καλά, λέω χαρούμενος. Σε λίγες μέρες θα μ' αφήσουν να βγω έξω.

Ο κυνηγός προχωρεί κατά το μέρος της Άρτεμης, που κάθεται κει κατάχαμα, πλάι στο κρεβάτι μου ζαρωμένη και τρέμει απ' την ταραχή.

— Κ' εσένα σου στέλνει αυτό! λέει ο κυνηγός και της δίνει τη μαντίλα που φορούσε η Ντόρις στη σπηλιά των αγριογουρουνιών.

Η Άρτεμη τα 'χει χαμένα. Ψελλίζει:

— Δεν... δεν έγινε, λοιπόν, τίποτα χτες;

Ο κυνηγός την κοιτάζει χαμογελώντας.

— Τίποτα, της λέει. Τι να 'γινε; Μοναχά σαν περνούσαμε το Τσακάλ - Ντερέ έσπασε το λουρί της σέλας της. Μα δεν ήταν τίποτα. Το άλογο πατούσε κείνη την ώρα σε άμμο, σε ξερό μέρος του ποταμιού. Πήγαινε σιγά. Η κυρά μου μήτε καν γρατσούνιστηκε. Καληνύχτα!

Άφωνα η Άρτεμη στέκει εκεί, ενώ ενάντια κύματα χτυπιούνται μέσα της, άλλο από δω, άλλο από κει, κ' ενώ τα χρώματα της μαντίλας που της έστειλε η Ντόρις παλεύουν να βρουν κίνηση πάνω στα παγωμένα δάχτυλά της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

Μια αρκούδα του Λιβάνου, ένα αρκουδάκι και οι άνθρωποι.

ΠΕΡΑ απ' τον τόπο με τις οξιές, στην κορφή της χαράδρας που είναι το πιο απάτητο μέρος στα Κιμιντένια, η μεγάλη αρκούδα έχει κάμει ανάμεσα σε δυο βράχους τη φωλιά της. Την έστρωσε με πυκνόφυλλα κλαδιά, και μ' άλλα κλαδιά έφραξε την μπούκα της. Σα γέννησε το μικρό της, στην αρχή του καλοκαιριού, πήγε και ξερίζωσε άγρια θάμνα κ' έφραξε ακόμα πιο πολύ τη φωλιά της. Έτσι θαρρεί πως είναι ασφαλισμένη απ' το μάτι τ' ανθρώπου.

Το μικρό το αρκούδι τώρα πια μπορεί να καταλαβαίνει πολλά πράγματα. Καταλαβαίνει πως το μέλι που του φέρνει η μάνα του, διαγουμίζοντας τις φωλιές των αγριομελισσών, είναι πιο καλό απ' τα βαλανίδια και τα σκουλήκια. Καταλαβαίνει πως έξω απ' τη φωλιά τους, όπου είναι κλεισμένο απ' τον καιρό που γεννήθηκε, πρέπει να 'ναι ένας παράξενος κόσμος από όμορφα και φοβερά πράγματα — από δέντρα, από ποτάμια, από σκυλιά και ανθρώπους. Όμως ποτέ δεν τα είδε. Και κάθε μέρα τώρα που μεγάλωσε, παρακαλεί τη μεγάλη αρκούδα, τη μάνα του:

«Πάρε με μαζί σου. Πότε θα ρθω μαζί σου να τα δω;»

«Ακόμα λίγο», του λέει εκείνη. «Ακόμα λίγο να μεγαλώσεις».

Μοναχά σαν έρχονται σεληνοφώτιστες νύχτες, η μεγάλη αρκούδα ξεθαρρεύεται και βγάζει το μικρό της στην μπούκα της φωλιάς τους. Κάθονται τότε κει, τυλιγμένοι απ' το πράσινο φως, στο ψήλος της μεγάλης χαράδρας, κ' η αρκούδα λέει στο μικρό της την ιστορία των προγόνων τους.

Κατοικούσανε, λέει, τους παλιούς χρόνους στα βουνά του Λιβάνου. Ζούσανε ήσυχα εκεί, όταν τους μυρίστηκαν τα κοπάδια οι άνθρωποι κι άρχισαν να τις σκοτώνουν. Κάθε μέρα γινόταν θρήνος, κ' η φυλή τους λιγότευε. Με πικρή καρδιά τότες οι αρκούδες που μέναν είπαν πως «πια τα βουνά του Λιβάνου δεν είναι για μας, πρέπει να ξεπατριστούμε». Αυτό είπαν, αποχαιρέτησαν το γενέθλιο τόπο τους και πήραν το δρόμο για τα δυτικά. Ταξίδευαν από νύχτα σε νύχτα κι ολοένα τραβούσαν κατά τα δυτικά. Όταν, κατάλαβαν απ' τη μυρουδιά του αγέρα πως ο χειμώνας έρχεται. Στους καλούς χρόνους του Λιβάνου, σαν ερχόταν τούτο το μήνυμα του καιρού, ξάπλωναν μες στις σκοτεινές φωλιές τους και, ασφαλισμένες, πέφταν στο μακρύ χειμερινό τους ύπνο. Τώρα που ο χειμώνας τις έβρισκε μέσα στο δρόμο της προσφυγιάς, χωρίς φωλιά, παρακάλεσαν το άσπρο χιόνι.

«Προστάτεψέ μας εσύ», του είπαν. «Είμαστε έρημες και χωρίς φωλιά».

Το 'χιόνι επάκουσε τη δέησή τους, κ' έπεσε πολύ κείνη τη χρονιά και τις σκέπασε. Αποκοιμήθηκαν και ξύπνησαν σαν ήρθε η άνοιξη. Πάλι πήραν το δρόμο προς τα χαμηλά, ολοένα πιο μακριά απ' τους ανθρώπους του Λιβάνου. Πέρασαν τα βουνά του Καζ - Νταγ, όταν άξαφνα ένα πρωινό, φτάνοντας σε ψηλή κορφή, οι αρκούδες είδανε χαμηλά ν' απλώνεται μπροστά τους ένα τείχος από νερό.

«Πώς θα το περάσουμε αυτό;»

Κατέβηκαν χαμηλά στη θάλασσα, σ' έρημη ακρογιαλιά, θαμάξανε τα κύματα και πάλι είπαν:

«Πώς θα το περάσουμε αυτό;»

Άσπρα πουλιά πετούσαν από πάνω τους. Τα ρώτησαν. Κ' οι γλάροι τους αποκρίθηκαν:

«Όχι! Αυτό το νερό δε θα το περάσετε! Το ταξίδι σας τέλειωσε πια!»

Γύρισαν τότες οι αρκούδες του Λιβάνου στα φαράγγια του Καζ - Νταγ κ' εκεί κάμανε τη δεύτερη πατρίδα τους. Λίγον καιρό πέρασαν ήσυχα. Όταν, πάλι φάνηκε στο δρόμο τους ο άνθρωπος. Ήταν Τσερκέζοι και Γιουρούκηδες που σκοτώνανε τις μεγάλες αρκούδες για να παίρνουν τα μωρά τους, να τους βάζουν αλυσίδες στη μύτη και να τα μαθαίνουν να χορεύουν.

Ορήνος πάλι τότες πολύς έπεσε στη φυλή τους. Άλλες αρκούδες λέγαν:

«Ελάτε να φύγουμε! Ας φύγουμε κι από δω! Ας πάρουμε πάλι το δρόμο της προσφυγιάς!»

«Όχι! Χίλιες φορές όχι!» λέγαν άλλες. «Πώς ν' αφήσουμε πάλι τη νέα πατρίδα που κάμαμε; Δεν το μπορούμε πια! Ας γίνει ό,τι θέλει!»

Έτσι, πολλές αρκούδες μέινανε στα βουνά του Καζ - Νταγ και χάθηκαν απ' το χέρι του ανθρώπου. Οι πιο λίγες, προπάντων όσες είχαν παιδιά μες στην κοιλιά τους, αυτές τράβηξαν κατά τ' ανατολικά. Βρήκαν στο δρόμο τους τα Κιμιντένια. Κ' έμειναν.

.....

ΑΥΤΑ ΔΙΗΓΟΤΑΝ η μεγάλη αρκούδα για την ιστορία της φυλής τους στο αρκουδάκι, τη σεληνοφώτιστη νύχτα, ψηλά στα Κιμιντένια. Άκουγε το μικρό με ξαφνιασμένα μάτια και προσπαθούσε να καταλάβει το νόημα του κόσμου.

«Τι γίνανε οι άλλες οι αρκούδες της φυλής μας που ήρθανε στα Κιμιντένια;» ρώτησε.

Περίλυπα κούνησε το κεφάλι της η μάνα του.

«Κι εδώ μας βρήκε ο άνθρωπος. Χάθηκαν όλες απ' το χέρι του».

«Κι ο πατέρας μου; Τι απόγινε ο πατέρας μου;»

Η μεγάλη αρκούδα θα 'θελε πολύ να μη βάζει σε λύπη από τόσο μικρό το παιδί της. Μα δε γινόταν. Έπρεπε από τώρα ν' αρχίσει να μαθαίνει τον κόσμο και να ξέρει τη μοίρα του:

«Ήταν τον καιρό που τα χιόνια αρχίζουν να λιώνουν κ' οι αγριομέλισσες αφήνουν τις φωλιές τους και γυρίζουν στα δέντρα να φάνε», είπε. «Πήγε να μας φέρει μια φωλιά με μέλι, γιατί ό,τι σε είχα γεννήσει κ' ήμουνα ανήμπορη. Δεν ξαναγύρισε».

«Γιατί;»

«Ο άνθρωπος!» είπε η μάνα. «Θα συναπαντήθηκε με άνθρωπο!»

Τι φοβερό θεριό, λοιπόν, να 'ναι αυτό, «ο άνθρωπος», συλλογιζόταν το αρκουδάκι. Και να βρίσκεται παντού, να 'χει πλημμυρίσει τον κόσμο: απ' το Λίβανο ίσαμε το Καζ - Νταγ και τα Κιμιντένια!

«Τι έχει μ' εμάς ο άνθρωπος; Τι έχει με τη φυλή μας;»

«Του μοιάζουμε», είπε η μεγάλη αρκούδα. «Μπορούμε να σταθούμε στα δυο ποδάρια καταπώς στέκεται αυτός. Μπορούμε να χορέψουμε ολόρθες σαν αυτόν. Μπορούμε όπως αυτός να σηκώσουμε αλυσίδες. Του μοιάζουμε».

«Και μ' αυτό τι;»

«Ο άνθρωπος αγαπά να χτυπά όσους του μοιάζουν», είπε πάλι η μεγάλη αρκούδα. «Αγαπά να σκοτώνει τον όμοιό του».

«Αχ!» στενάζει το αρκουδάκι, κ' είναι ο πρώτος στεναγμός που βγαίνει απ' το στόμα του στον κόσμο. «Τι καλά που θα 'ταν να μην ήταν ο άνθρωπος».

«Τι καλά που θα 'ταν», είπε η μεγάλη αρκούδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

Ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα και η μαύρη αρκούδα.

ΑΡΧΙΖΕΙ να χαράζει. Ένα ασημένιο φως κάθεται απάνω στα βουνά, στα δέντρα και τ' αποχαιρετά. Το άστρο της αυγής, λάμπει μονάχο. Όλα τ' άλλα χάθηκαν. Στέκεται έρημο, τυλιγμένο απ' τις μνήμες της νύχτας που πέρασε, και αδιάφορο μελετά ό,τι μέλλεται να 'ρθει στα Κιμιντένια, στις ώρες της μέρας που ανατέλλνει.

Ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα, μονάχος, καβάλα στ' άλογό του, πέρασε τη χώρα των αγριοβαλανιδιών και πήρε το μονοπάτι για τη μεγάλη χαράδρα. Αποβραδís λάδωσε το μαρτίνι του κ' επιθεώρησε τις σφαίρες του. Τώρα είναι χαρούμενος και σφυρίζει. Κανένα προαίσθημα, καμιά ανησυχία. Ήταν ένα παλικάρι που ο φόβος δεν είχε μπει ποτέ μέσα του. Όμως κάθε φορά που ήταν να βγει για δύσκολο κυνήγι ένωθε, σε ξεμοναχιασμένες ώρες, την καρδιά του να χτυπά λίγο διαφορετικά, λίγο πιο γρήγορα. Για να δαμάσει στην αρχή αυτό το δαίμονα καβαλίκευε χωρίς σέλα το «μιντιλή» του και ριχνόταν σ' ένα ασυλλόγιστο τρέξιμο πάνω απ' τα χαντάκια και τους βράχους. Ο αγέρας έδερνε το πρόσωπό του, και στην καρδιά του σταματούσε ο παράξενος χτύπος. Όμως ύστερα, με τον καιρό, σαν έγινε το πρώτο ντουφέκι του τόπου του, σαν έμαθε να κόβει τριαντάφυλλα χτυπώντας από εκατό μέτρα το κοτσάνι τους με το βόλι, δεν είχε πια ανάγκη να κάνει παλαβά τρεξίματα για να τον δείρει ο άνεμος. Ο φόβος είχε χαθεί με τη σιγουριά του χεριού που δε λαθεύει.

Ο κυνηγός ανηφορίζει με το άτι του το μονοπάτι, στο ύψος της μεγάλης χαράδρας. Σφυρίζει έναν παλιό σκοπό των παλικαριών του Αϊβαλιού, σκοπό λυπητερό καθώς είναι όλοι οι σκοποί της Ανατολής:

*Όλοι μου λένε πέτα,
μα δεν έχω φτερά ...*

Το σφύριγμα δένεται με το θόρυβο των πουλιών που ξύπνησαν και διαβαίνουν βιαστικά από πάνω του, αγριοπερίστερα, τρυγόνια και τσαλαπετεινοί. Ο κυνηγός τα κοιτάζει φιλικά να περνούν, κ' είναι χαρούμενος. Σφυρίζει τραγούδι λυπητερό, κι όμως είναι χαρούμενος. Οι σκοποί της Ανατολής φέρνουν θλίψη μονάχα στους ξένους. Για τους ανθρώπους του τόπου έχουν γαλήνη, γιατί είναι βγαλμένοι φυσικά απ' το κλίμα του κ' είναι ενωμένοι μαζί του σαν το φως με τη φλόγα.

Ο κυνηγός σφυρίζει το λυπητερό σκοπό του κ' είναι χαρούμενος. Βγάζει απ' το φουσεκλίκι του μια σφαίρα. Την κοιτάζει, και τα μάτια του λάμπουν. «Αυτό, για να σ' ευχαριστήσω», λέει σα να μιλά σε κάποιον που είναι κει σιμά, που δεν μπορεί παρά να 'ναι σιμά αφού τόσο πολύ τον σκέφτεται.

Ύστερα δαγκάνει με τα γερά δόντια του το βόλι. Ξεκρεμάζει απ' τον ώμο το μαρτίνι του και το γεμίζει με το δαγκαμένο βόλι. Κοιτά ψηλά. Το άστρο της αυγής ολοένα τρέμει, πάει να χαθεί. Πέρα, απ' το μεγάλο δρόμο που ενώνει το εσωτερικό της Ανατολής με τα παράλια, τώρα ερχονται ήχοι. Τα καραβάνια οι καμήλες ξύπνησαν κι άρχισαν την αργή τους πορεία.

«Πρέπει να βιαστώ», λέει ο κυνηγός, και χτυπά τ' άλογό του. «Πρέπει να προφτάξω τη μεγάλη αρκούδα πριν βγει απ' τη φωλιά της. Πρέπει να την προφτάξω πριν σηκωθεί αγέρας».

Ξέρει καλά που είναι η φωλιά της, τις συνήθειές της. Ξέρει πως δεν πρέπει να τον μυριστεί με τη φοβερή όσφρηση που έχει. Όμως δε φυσά καθόλου, φύλλο στα δέντρα δε σαλεύει. Ο

κυνηγός σταματά το άλογο, βγάζει την καπνοσακκούλα, τυλίγει τσιγάρο και το ανάβει. Κοιτά τον καπνό που πάει κατά το βοριά.

«Καλά. Θα πρέπει να σκαρφαλώσω στον αψηλό βράχο απ' το μέρος του βοριά».

Ολοένα ανηφορίζει. Στα μακρινά βουνά του βάθους, κατά τ' ανατολικά, ο ήλιος που έρχεται στέλνει το μήνυμά του, χρυσό φως. Οι τσαλαπετεινοί, όσο ο τόπος ανεβαίνοντας γίνεται πιο έρημος και άγριος, πετιούνται από δω κι από κει, κάνουν παιχνίδια με το φως. Ένας αργοπορημένος λαγός τινάχτηκε μέσα απ' το ρουμάνι, ακούμπησε τα ξαφνιασμένα μάτια του στον άνθρωπο που ανηφόριζε, βιάστηκε να χαθεί. Πίσω, χαμηλά, η θάλασσα ξεκουραζόταν, περιμένοντας τα κύματα να την ξυπνήσουν. Ο κυνηγός κοίταξε τη θάλασσα. Είδε τα ψηλά καβάκια του τσιφλικιού τους. Του φάνηκαν σαν κατάρτια καραβιού. Μα ναι, καράβι ήταν. Άσπρο καράβι, μια «πένα». Η πένα είναι το πιο όμορφο σκαρί απ' όλα όσα οργώνουν το πέλαγό μας. Έχει μονάχα ένα πανί μεγάλο, και τ' άλλα — οι φλόκοι — είναι για να υπηρετούνε αυτό, το βασιλέα τους. Η θάλασσα κει κάτω δε σαλεύει, η πένα δε σαλεύει. Γιατί στην πλήρη της κοιμάται η μικρή κυρά που ήρθε απ' τα ξένα. Θα ρωτήσει, σαν ξυπνήσει:

«Που είναι ο κυνηγός να πάμε να κυνηγήσουμε τρυγόνια; Χτες χτυπήσαμε το αρσενικό τρυγόνι. Το θηλυκό του μας ξέφυγε, και σήμερα θα γυρίζει έρημο. Που είναι ο κυνηγός να πάμε να βρούμε το θηλυκό τρυγόνι που θα μας περιμένει να το σκοτώσουμε, γιατί έτσι μονάχα θα βρει το σύντροφό του να συχάσει;»

«Α, μα έφυγε πριν ξημερώσει!» θα πουν στη Ντόρις.

Τότε αυτή θα θυμώσει.

«Αλήθεια έφυγε πριν ξημερώσει; Και γιατί δε μου το 'πε; Γιατί δε με ρώτησε;»

Κανένας δε θα 'ναι σε θέση να της αποκριθεί, επειδή σε κανέναν ο κυνηγός δεν είπε το μυστικό του. Ένας σωστός κυνηγός ποτέ δε μιλά σε κανέναν, μάλιστα σαν είναι να πάει για το σκοπό που πήγαινε αυτός. Πώς θα κάμει άραγες η Ντόρις άμα της βάλει στην αγκαλιά της το μικρό το αρκούδι;

«Μα δε σου είπα», θα του πει, «πως δε μ' αρέσουν εμένα οι αρκούδες, πως δε μ' αρέσουν τ' αλυσοδεμένα θεριά;»

«Κοίταξέ το!» θα της αποκριθεί. «Είναι το πιο όμορφο μικρό αγρίμι που βρίσκεται σήμερα στα Κιμιντένια! Ήθελα να 'χεις από μένα το πιο όμορφο που έχουν τα βουνά μας! Πήγα και σου το 'φερα».

Τότε η Ντόρις θα χαϊδέψει το αρκουδάκι, το μαύρο του τρίχωμα, θα κοιτάξει τα μικρά του τα μάτια και θα τρελαθεί απ' τη χαρά της.

«Δε θα το αλυσοδέσουμε όμως!» θα του πει.

«Όχι. Δε θα του βάλουμε αλυσίδες. Θα το μάθουμε να 'ρχεται από πίσω σου σα σκυλί. Εσένα μονάχα θα ξέρει. Όσο για το αϊτόπουλο που γύρεψες, τι να το κάμεις; Στα μέρη μας δεν αγαπούμε τους αϊτούς. Στα βουνά μας βασιλιά έχουμε την αρκούδα. Πήγα και σου έφερα το μωρό της».

Ο κυνηγός ολοένα ανεβαίνει το μονοπάτι. Τώρα θα πρέπει να περάσει τον τόπο με τις οξιές. Όταν θα 'χει βγει κι από κει, τότε θα βρίσκεται σιμά στο φρύδι της χαράδρας.

Ησυχία. Οι ήχοι του κόσμου, τα κουδούνια απ' τις καμήλες — τίποτα δε φτάνει ίσαμε κει. Κ' η θάλασσα δε φαίνεται πια. Ο κυνηγός ξέρει πως μπαίνει στη χώρα της ερημιάς. Εδώ δεν ξεστρατίζουν άνθρωποι. Από δω και πέρα θα 'ναι μονάχος. Κοιτάζει τα δέντρα, ακούει το θόρυβο που κάνουν τα πέταλα του αλόγου στη γη. Εδώ μπορείς να μιλήσεις με τα Κιμιντένια και κανένας ποτέ να μη μάθει τι είπατε. Εδώ...

Άξαφνα ο κυνηγός ακούει πλάι του σαλαγητό. Έρχεται από μια πυκνή τούφα θάμνα στα δεξιά του. Ο νους του πάει αμέσως στη μεγάλη αρκούδα, πάει σε αγριογούρουνο, μ' όλο που το άλογο δε χλιμιντρά. Ξεκρεμάζει το μαρτίκι απ' τον ώμο του, όταν απ' τα θάμνα πετιούνται τρεις νομάτοι. Έχουνε σταυρωτά τα φυσεκλίκια, στο χέρι τους βαστούνε τ' άρματά τους, στα ζωνάρια τους έχουν κάμες. Είναι Τούρκοι ζειμπέκηδες. Τι σόι άνθρωποι να 'ναι; Οι ζειμπέκηδες του τόπου είναι πλάσματα αγαθά, καμηλιέρηδες, γυρνάνε πάντα ξαρμάτωτοι. Τι είναι τούτοι και τι γυρεύουν;

Ο κυνηγός σταματά το άλογο και από ένστιχτο βάζει το δάκτυλο στο σκαντάλι του ντουφεκιού του.

Ο ένας απ' τους τρεις χαιρετά σε τόνο αδιάφορο.

— *Μερ χαμπάρ!*

— *Μερ χαμπάρ!*

— Που πας;

— Για κυνήγι πάω. Είμαι απ' τα μέρη τούτα. Εσείς που πάτε;

— Χάσαμε το μονοπάτι, λέει ο Τούρκος. Ποιο είναι το μονοπάτι που βγάζει χαμηλά στη θάλασσα;

Ο κυνηγός τους δείχνει. Ύστερα:

— Τι γυρεύετε στη θάλασσα;

— Τίποτα.

— Καλά.

— *Αλλά σημαρλαντίκ!*

— *Ογούρολα!*

Οι τρεις Τούρκοι παίρνουν το δρόμο που τους έδειξε. Πριν χαθούν, ο ένας γυρίζει πάλι πίσω και φωνάζει:

— Είναι να ρθούν κι άλλοι κυνηγοί ξοπίσω σου;

Ο κυνηγός ξέρει πως δεν είναι να 'ρθει κανένας. Ξέρει πως εκεί θα 'ναι μονάχος. Όμως, απ'

την ανάγκη που αισθάνεται να μην είναι μονάχος, λέει:

— Ναι, θα ρθουν ξοπίσω μου κι άλλοι!

Και χάνεται μες στα δέντρα. Για λίγο όλο το φέρνει και το ξαναφέρνει στο νου του. «Ποιοι να 'ναι; Και τι γυρεύουν; Τι να θένε έτσι αρματωμένοι στα βουνά μας;» Όμως σε λίγο έχει φτάξει στα σύνορα της χώρας με τις οξιές. Ξεπεζεύει, δένει τ' άλογο του σ' ένα δέντρο, παίρνει το μαρτίνι του και προχωρεί. «Στο καλό», του λένε οι οξιές. «Από δω αρχίζει η μεγάλη χαράδρα. Στο φρύδι της μεγάλης χαράδρας είναι η αρκουδοφωλιά. Από δω και πέρα θα ξεχάσεις τη γυναίκα που για χατίρι της ήρθες σήμερα στα μέρη μας. Θα ξεχάσεις τους αρματωμένους ζειμπέκηδες. Εδώ είσαι μονάχος εσύ κ' η αρκούδα». Ο κυνηγός το καταλαβαίνει πως έτσι είναι: μονάχοι, η αρκούδα κι αυτός. Όλα τ' άλλα σβήνουν, χάνονται. Τώρα μένει μοναχά ο κυνηγός στην κρίσιμη ώρα.

Με το ασκημένο μάτι του ξετάζει τα κατατόπια. Πάλι κοιτά ένα φύλλο, να δει κατά που φυσά ο αγέρας. Είναι νοτιάς πάντα. Ο κυνηγός χαράζει με το μάτι του το δρόμο που πρέπει να πάρει για να 'χει τον αγέρα μπροστά του. Αρχίζει σιγά -σιγά να σκαρφαλώνει, να σέρνεται κατά τη φωλιά. Από κει, σε λίγο, θα βγει η μεγάλη αρκούδα για να πάει να φάει μέλι στις φωλιές των αγριομελισσών και βαλανίδια. Ο κυνηγός ξέρει τις ώρες της. Μες στα χέρια του σφίγγει δυνατά το μαρτίνι. Μες στο μαρτίνι είναι ένα κομμάτι μολύβι. Το 'βγαλε απ' τα σπλάχνα της γης της Αφρικής ένας νέγρος δούλος. Το δούλεψε και το 'καμε καθαρίο μέταλλο φωτιά καμωμένη με κάρβουνο που βγήκε απ' τα βάθη της γης της Ουαλλίας. Το μολύβι ύστερα ταξίδεψε στην Αιολική γη κ' έπεσε στα χέρια ενός κυνηγού που έχει στο κεφάλι του μια μαντίλα με κίτρινα άστρα. Ένα πρωινό του καλοκαιριού τα δόντια του κυνηγού δαγκάνουν το μολύβι ενώ η καρδιά του χαμογελά. Και το μολύβι φεύγει, να πάει να τελειώσει την ιστορία μιας μεγάλης αρκούδας του Λιβάνου για ένα κορίτσι που γεννήθηκε στη Σκωτία, που έχει τα καστανά μάτια των κοριτσιών του Αιγαίου, και που έζησε μιαν ώρα στη σπηλιά των αγριογουρουνιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Μια πιστολιά που πέφτει στη χώρα με τις οξιές, το καλοκαίρι του 1914.

ΤΟ ΙΔΙΟ πρωινό που ο κυνηγός είναι ψηλά στο μεγάλο φαράγγι, για να γίνω κ' εγώ κυνηγός τριγυρνώ με το μικρό μου το φλόμπερ στη χώρα των αγριοβαλανιδιών. Είναι η τρίτη μέρα που μ' άφησαν να βγω έξω ύστερα απ' την αρρώστια μου. Τριγυρνώ μπας και μπορέσω να χτυπήσω έναν τσαλαπετεινό.

Την πρώτη φορά που η μητέρα μου με είδε με το ντουφέκι έτοιμον να φύγω:

— Δε θα πας μακριά, μου είπε. Να μη φύγεις απ' τα σύνορά μας! Ακόμα δεν είσαι ολότελα καλά. Τι το θες το ντουφέκι;

— Όχι, μητέρα, άφησέ με. Θα 'μαι φρόνιμος. Άφησέ με με το ντουφέκι μου.

— Άφησε το παιδί, είπε κι ο παππούς. Κ' εγώ από τόσο άρχισα.

— Καλά. Μα δε θα ξεμακρύνεις απ' το αμπέλι.

Πήγα πίσω από ένα μεγάλο κλήμα, κάθισα και παραμόνεψα τα κοτσύφια που έρχονταν να τσιμπήσουν τα σταφύλια. Ήταν τόσο πολλά που μπόρεσα να χτυπήσω ένα. Σε λίγο ήρθε η μητέρα μου και με βρήκε. Κατσούφιασε σαν είδε το χτυπημένο πουλί, γιατί δεν της άρεζε διόλου αυτό το παιχνίδι.

— Δεν ήταν ώρα σου ακόμα, μουρμούρισε σα να μιλούσε στον εαυτό της. Δεν έπρεπε να σου στείλουν αυτό το δώρο.

Καταλάβαινε πως τώρα πια ο πειρασμός ήταν μέσα μου. Αφού κατάφερα να σκοτώσω ένα πουλί, πώς θα μπορούσε πια να με σταματήσει; Όταν μάλιστα κι ο παππούς ήθελε να με δει κυνηγό:

Σκέφτηκε λίγο και μου 'πε:

— Οι μεγάλοι κυνηγοί ποτέ δε χτυπούν καθιστά τα πουλιά. Το είδες ποτέ σου αυτό σε κανέναν κυνηγό του τόπου μας; Δεν είναι αντρίκιο! Πρέπει να τα χτυπάς στο φτερό!

Έτσι μου είπε, με την ιδέα πως θα 'ταν αδύνατο να πετύχω πουλί στο φτερό μ' ένα φλόμπερ. Κ' έτσι, ίσως να μου έφευγε η γλύκα, ο πειρασμός.

— Και τι θα κάμουμε τώρα με το κοτσύφι που σκότωσες; είπε η μητέρα. Να σου το ψήσουμε να το φας το βράδυ.

Της είπα:

— Εγώ δεν μπορώ ακόμα να της το πάω κει κάτω, δεν μπορώ ακόμα να περπατήσω τόσο. Άφησέ με να της το στείλουμε...

— Σε ποιον; είπε απορώντας.

— Στην ξένη, μητέρα. Σ' αυτήν που μου χάρισε το ντουφέκι...

Ήρθε κοντά μου, έβαλε τα χέρια της στους ώμους μου και με κοίταξε με το γλυκό της χαμόγελο.

— Είσαι καλό παιδί που το σκέφτηκες...

Δεν μπορούσα να βαστάξω να με κοιτάζει έτσι και χαμήλωσα τα μάτια μου. Αυτό της έδωσε την πρώτη υποψία. Γιατί να χαμηλώνω τα μάτια μου σα να έχω κάμει κάτι κακό, ή να έχω κάτι που το κρύβω; Αιστάνθηκα τα δάχτυλά της ν' ακουμπούν στους ώμους μου, να τους χτυπούν αλαφρά σα να θέλαν να σκαλίζουν το μικρό σώμα, να πάρουν τα μυστικά του.

— Γιατί δε με κοιτάζεις;

Δειλά πήρα το θάρρος να σηκώσω τα μάτια μου πάλι και να την κοιτάξω. Δε χαμογελούσε πια. Είχε μian άλλη έκφραση το πρόσωπό της: σα να είχε πια διαιστανθεί, σα να μην τολμούσε να το πιστέψει πως ήταν δυνατό στο αγοράκι αυτό, που χτες ακόμα το 'παιζε και το νανούριζε, ν' άρχισαν κιόλας να έρχονται μηνύματα...

— Θέλεις πολύ να την ευχαριστήσεις την ξένη; με ρώτησε. Βέβαια πρέπει να θέλεις! Το θέλεις πολύ;

Θαρρούσα πως συμφωνούσε, πήρα κουράγιο κι αποκρίθηκα ζωηρά:

— Μα ναι, μητέρα! Θέλω πολύ! Δικό της είναι το ντουφέκι! Να της στείλω το πρώτο πουλί που χτύπησα! Αφού δεν μπόρεσα να της πάω το μικρό αϊτόπουλο...

Η έκπληξη ζωγραφίστηκε στο πρόσωπό της.

— Αϊτόπουλο είπες; Αϊτόπουλο ήθελες να της πας;

Είχα ξεχάσει πως δεν της είχα πει τίποτα για την ιστορία της καταιγίδας. Μα τώρα ήταν αργά. Άμα κοιτάζει έτσι ερευνητικά η μητέρα, δεν μπορώ να της πω ψέματα. Γιατί ξέρω πως θα το καταλάβει.

— Μα... δεν είναι τίποτα..., μουρμούρισα κοκκινίζοντας, σα να είχα μεγάλο φταίξιμο. Κείνη τη μέρα που έπεσα και χτύπησα...

— Ε; Τι έκαμες κείνη τη μέρα;

— Να... πήγα να της φέρω απ' τη φωλιά του αϊτού ένα αϊτόπουλο...

— Χριστέ και Παναγία! έβγαλε μια τρομαγμένη φωνή και μ' αγκάλιασε σφιχτά. Αληθινά, έκαμες τέτοιο πράμα και δε φοβήθηκες; Αληθινά το 'καμες;

Δεν έβλεπα το πρόσωπό της. Αλλά μάντευα τώρα το θυμό της.

— Α! Πώς μπορεί να σ' άφησε να κάμεις τέτοιο πράμα;

— Μα δεν ήξερε τίποτα αυτή, μητέρα! Δεν ήξερε τίποτα! Μονάχος μου πήγα...

— Δε φταις εσύ. Τι φταις εσύ..., μουρμούρισε σα να μονολογούσε. Γιατί να σ' αφήσουμε από τόσο μικρό να τριγυρνάς έξω απ' τα σύνορά μας; Πω, συμφορά που θα μου ερχόταν! Άλλη φορά πια...

Κ' έπειτα:

— Έλα τώρα, πάμε! Φτάνει όσο κυνήγησες σήμερα.

— Θα της το στείλουμε; τόλμησα να ρωτήσω παίρνοντας το κοτσύφι μου.

— Τι λες; είπε εκείνη, ζώντας ακόμα την ατμόσφαιρα του τρόμου της.

— Το πουλί που χτύπησα... να της το στείλουμε; την παρακαλώ.

—Όχι!

Κ' ύστερα, σα να μάντευε το κακό που έκανε:

— Δεν κάνει να της στείλουμε ένα πουλί που το χτύπησες καθιστά στα κλήματα. Όταν μεγαλώσεις και κυνηγάς στο φτερό, τότε θα της στείλεις...

Την άλλη μέρα με πολλή δυσκολία μ' άφησαν να πάω πάλι στο αμπέλι για να κυνηγήσω. Ήρθαν κοτσύφια, φάγανε σταφύλια, κι όταν φεύγανε τους έριξα. Μα δε χτύπησα κανένα. Όταν, είδα ξαφνικά να περνά από πάνω μου το θαυμάσιο πουλί με τα κόκκινα και τα πράσινα φτερά, ο τσαλαπετεινός. Η καρδιά μου χτύπησε δυνατά. Να μπορούσα να σκοτώσω τον τσαλαπετεινό! Να μπορούσε να 'ταν τσαλαπετεινός το πρώτο πουλί που θα χτυπούσα στο φτερό, να της το στείλουμε...

Μα ο τσαλαπετεινός πέρασε πολύ χαμηλά από πάνω μου, κ' είδα τόσο καθαρά τα χρώματά του που με θάμπωσαν. Αυτό σίγουρα θα ήταν — γιατί τα χέρια μου τρέμαν και δεν πρόφταξα μήτε καν να σηκώσω το ντουφέκι μου.

Όταν αργότερα το είπα στη μητέρα μου, πως πέρασε ο τσαλαπετεινός μα δεν του έριξα, το βρήκε φαίνεται καλό σημάδι, πως το μεράκι του κυνηγού θα μου περάσει. Μου έδωσε σβίγκους με μέλι επειδή δε σκότωσα το πουλί. Κ' εγώ βρήκα πολύ γλυκούς τους σβίγκους, πιο πολύ από κάθε άλλη φορά.

Όμως σαν πέρασε η ώρα, σαν ήρθε το μεσημέρι, τ' απομεσήμερο, ο τσαλαπετεινός που μου ξέφυγε άρχισε πολύ να με βασανίζει. Τι καλά που θα 'ταν! Τι καλά που θα 'ταν να της έστελνα έναν τσαλαπετεινό!

Πήρα το ντουφέκι μου και βγήκα κρυφά έξω. Πέρασα τα σύνορά μας και χώθηκα μες στη χώρα των βαλανιδιών. Βρήκα πολλά πουλιά, μα εγώ ήθελα τσαλαπετεινό. Πλανήθηκα κάτω απ' τα μεγάλα δέντρα και τη σιωπή τους. Όταν, κουράστηκα. Ξάπλωσα πάνω στην ξερή γη — έτσι άκουγα καλύτερα τη φωνή των δέντρων. Ο ήλιος άρχισε να χαμηλώνει, και τότε οι ψίθυροι γινήκανε πιο μυστικοί και πιο καθαροί. Οι βραδινοί ίσκιοι άρχισαν να κατεβαίνουν απ' τα πυκνά δέντρα σε κύματα. Αφαιρέθηκα να τους κοιτάζω, γιατί ήμουνα σίγουρος πως ξεχώριζα καθαρά τη σειρά που έρχονταν τα κύματα, σαν πέπλα, το ένα ύστερα απ' το άλλο. Όταν ξαφνικά κατάλαβα πως μ' έχουν τριγυρίσει οι σκιές, πως ολοένα με πνίγουν. Τινάχτηκα τρομαγμένος κ' έτρεξα σαν τρελός να βγω έξω απ' τη χώρα των βαλανιδιών. Βγήκα στην ανοιχτή γη και βρήκα τη μέρα να ζυγιάζεται ακόμα γαλάζια απάνω της. Την ίδια

ώρα ένας τσαλαπετεινός πέρασε. Μα ήμουνα ακόμα τόσο φοβισμένος απ' τις σκιές, που μήτε σκέφτηκα να σηκώσω το ντουφέκι μου.

Αν με ρωτήσει κανένας θα πω πως οι τσαλαπετεινοί πια φύγανε απ' τα μέρη μας, πως ταξίδεψαν απ' τα Κιμιντένια.

ΚΙ ΟΜΩΣ. Πάλι πρωί - πρωί τριγυρνώ μπας και πετύχω τσαλαπετεινό. Όταν, απ' το μονοπάτι ξεπετιέται μπροστά μου, καβάλα στ' άλογό της, η Ντόρις.

Το πρωί, σαν ξύπνησε, μ' όλο που αποβραδís δεν είχε παραγγείλει στον κυνηγό της πως θα πάνε σήμερα για κυνήγι, έστειλε να τον φωνάξουν απ' το καλύβι του για να του πει να ετοιμάσει τ' άλογα.

«Δεν είναι», της είπαν. «Το καλύβι του είναι κλειστό».

Η Ντόρις δεν είναι συνηθισμένη να κάνουν οι υποταχτικοί της του κεφιού τους χωρίς να τη ρωτούν. Και ο κυνηγός είναι πια αποκλειστικά στην υπηρεσία της. Τώρα μάλιστα δεν μπορεί πια, **πρέπει** να 'ναι μονάχα στις διαταγές της.

Τι έγινε ο κυνηγός;

Η Ντόρις καβαλικεύει το άλογό της κ' έρχεται μονάχη στη χώρα των αγριοβαλανιδιών. Φέρνει βόλτα στα γνώριμα μέρη — ο κυνηγός δεν είναι πουθενά. Παράξενη έκφραση έχει το πρόσωπό της. Τ' απάνω χέιλι της τρέμει αλαφρά, και τα σπιρούνια της βασανίζουν πολύ το άλογο. Ξαφνικά πέφτει απάνω μου.

Δεν την είχα απαντήσει τις τρεις μέρες που κυνηγώ, δεν τη είχα ξαναδεί απ' τη μέρα της καλοκαιρινής καταιγίδας με τους αίτους.

Τρέχω κοντά της γεμάτος χαρά. Λέω πως θα με πάρει και θα μ' αγκαλιάσει. Μα με παγώνει και με σταματά το συννεφιασμένο της πρόσωπο.

— Εσύ 'σαι; λέει ψυχρά, σα να είναι αλλού ο νους της. Για πες μου: είδες τον κυνηγό μου σήμερα κατά δω;

— Όχι, δεν τον είδα. Δε θα πέρασε από δω.

Κ' ύστερα, βρίσκοντας λίγο θάρρος:

— Ξέρεις, της λέω. Εγώ κυνηγώ τρεις μέρες τώρα με το ντουφέκι μου. Θέλω να σκοτώσω έναν τσαλαπετεινό.

Μα η Ντόρις δεν ακούει, δεν προσέχει. Τι έχει;

— Κ' εκείνη η μικρή η αδερφή σου..., με ρωτά. Πώς τη λένε;

— Μα έχω πολλές αδερφές.

— Όχι, λέω γι' αυτήν που είναι φίλη με τον κυνηγό μου.

— Α! Η Άρτεμη!

— Ναι! Αυτή! Που είναι τώρα;

— Την άφησα στη μεγάλη καρυδιά, χαμηλά στο κτήμα. Έπαιζε μ' ένα τζιτζίκι.

— Α! Καλά!

Η Ντόρις χωρίς να πει τίποτα άλλο, χωρίς να με χαιρετήσει, σπιρουνιάζει τ' άλογό της και φεύγει παίρνοντας το μονοπάτι της θάλασσας.

Τι έγινε ο κυνηγός;

Η ΝΤΟΡΙΣ γυρίζει στο υποστατικό τους και ρωτά τον πρώτο άνθρωπο που βρίσκει εκεί, έναν ζευγά Λημνιό:

— Φάνηκε ο κυνηγός μου;

— Όχι! Δεν τον είδαμε!

Σηκώνει το καμτσίκι της και μαστιγώνει με δύναμη τον αγέρα.

— Μόλις φανεί να μου το μηνύσετε! Ακούς;

Πάει και κλείνεται στην κάμαρά της, όταν σε λίγο ακούει μεγάλο σαματά στην αυλή των καβακιών. Άνθρωποι φωνάζουν. Γυναίκες τσιρίζουν.

Ανοίγει η πόρτα της και μπαίνει ο Λημνιός, τρομαγμένος, κουνώντας ψηλά τα χέρια του:

— Τρέξε, κυρά! Ήρθε τ' άλογο του κυνηγού μονάχο! Ήρθε...

Η Ντόρις χύνεται έξω. Τρέχει κατά το συναγμένο πλήθος που έχει κάμει κύκλο γύρω σε κάτι και που φωνάζει. Παραμερίζει το πλήθος βίαια.

Όλες οι φωνές σωπαίνουν. Και η Ντόρις ξαφνιασμένη βλέπει:

Στη μέση του κύκλου στέκεται λαχανιασμένο το άλογο του κυνηγού. Στάζει ο ιδρος απ' το γυαλιστερό πετσί του που τρέμει. Είναι ξεσέλωτο. Μα απάνω του είναι ένας «χειμπές» μακρύς που κατεβαίνει πολύ κάτω απ' την κοιλιά του. Από μια θήκη του χειμπέ βγάζει έξω το μούτρο του, ξαφνιασμένο, ένα μικρό μαύρο ζο. Σκυλί είναι;

Όχι, δεν είναι σκυλί. Είναι μια μικρή αρκούδα! Είναι ένα αρκουδάκι!

Οι γυναίκες πάλι αρχίζουν να τσιρίζουν:

— Θα του 'τυχε κακό! Θα του 'τυχε κακό! Πήγε και πήρε το αρκούδι απ' τη φωλιά του!

Ειδοποιημένος, φτάνει στη στιγμή κι ο γερο - Βηλαράς. Το πρόσωπό του είναι ανήσυχο.

— Σίγουρα, λέει. Κάποιο κακό θα του 'τυχε.

— Θα τον σπάρραξε η μεγάλη αρκούδα! Θα τον σπάρραξε!... ολολύζει μια γυναίκα.

— Όχι! συλλογίζεται ο γερο - Βηλαράς. Δεν μπορεί να 'γινε έτσι! Αν η αρκούδα τον σπάρραζε, θα λευτέρωνε το μικρό της. Όχι! Σίγουρα ο κυνηγός σκότωσε τη μεγάλη αρκούδα.

— Θα 'πεσε απ' το άλογο σε κανένα φαράγγι! φωνάζει ένας ζευγάς.

— Τι λες! διαμαρτύρεται ένας τρίτος. Αυτός; Ένας τέτοιος καβαλάρης να πέσει απ' το άλογο; Των αδυνάτων αδύνατο!

— Τότες;

— Τότες;

— Τι έγινε ο κυνηγός;

— Κι αν τον σκότωσαν;

Η υποψία τρέχει στα πρόσωπα και τα γεμίζει τρόμο.

— Να τον σκοτώσει ποιος; Και γιατί;

Η Ντόρις ακούει, κοιτάζει σα χαμένη το αρκούδι, το μουσούδι του που βγαίνει απ' το χειμπέ. Πλησιάζει. Με τρόπο το βγάζει από κει μέσα. Τα πόδια του είναι δεμένα, δυο - δυο, με φιλό σκοινί. Είναι πολύ χλωμή. «Θέλεις να σου φέρω το μικρό της μαύρης αρκούδας; Θέλεις;» Ο λόγος του τριγυρίζει, την κυκλώνει. Τότε, κει πάνω, τη μέρα της καταιγίδας, στους βράχους των αϊτών. «Θέλεις να σου φέρω το μικρό της μαύρης αρκούδας που ζει στα Κιμιντένια;..»

Η Ντόρις γυρίζει στο μικρό πλήθος με απότομη αποφασιστικότητα:

— Ποιος από σας ξέρει που είναι η φωλιά της αρκούδας;

Κανένας δεν ξέρει. Κανένας δεν αποκρίνεται. Η Ντόρις

γίνεται έξω φρενών.

— Ανθρωπάκια! Πώς γίνεται να ζείτε στα βουνά αυτά και να μην ξέρετε τα κατατόπια τους; Πώς γίνεται;

— Ησύχασε, παιδί μου, της λέει ο γερο - Βηλαράς. Μην τους μιλάς έτσι. Είναι ζευγάδες οι άνθρωποι κι όλη τη μέρα οργώνουν τη γη. Δεν είναι κυνηγοί.

— Τώρα τι θα γίνει; Τώρα που θα πάμε να τον γυρέψουμε; φωνάζει η Ντόρις, και δεν κάνει καμιά προσπάθεια να κρύψει την ταραχή της.

— Δεν είπε σε κανένα σας που θα πήγαινε; ρωτά ο Βηλαράς τους ανθρώπους του.

Κανένας δεν απαντά.

— Τότε θα στείλουμε εδώ κ' εκεί ανθρώπους, στα μοναπάτια του βουνού, να ψάξουν. Άλλο δε γίνεται, λέει ο Βηλαράς.

Όταν, απ' τη Ντόρις περνά σαν αστραπή η ιδέα:

— Γρήγορα! Γρήγορα! φωνάζει. Φέρτε τ' άλογό μου! Φέρτε την καραμπίνα μου!

— Για όνομα του Θεού! Τι μελετάς; λέει ο γερο - Βηλαράς, τρέχει προς το μέρος της και της πιάνει τα χέρια.

— Αφήστε εσείς, πατέρα! Ξέρω! Ξέρω πώς θα τον βρούμε!

— Μα μην πηγαίνεις εσύ! Ας στείλουμε ανθρώπους!

— Όχι! Όχι! Δε γίνεται, πατέρα! Ας έρθουν μαζί μου κ' οι άνθρωποί σας!

Και βλέποντας προς το πλήθος γύρω της:

— Εσύ! λέει στον ένα. Κ' εσύ! Κ' εσύ! Γρήγορα, πάρτε άλογα! Πάρτε και τα ντουφέκια σας!

Η Ντόρις καβαλικεύει το άτι της και χύνεται με ορμή προς τα ψηλά. Πίσω της προσπαθούν να τη φτάσουν οι τρεις αρματωμένοι άντρες του υποστατικού. Άφωνος, αδύναμος να εναντιωθεί σε τίποτα, τυλίγεται μες στη σκόνη που αφήνουν τ' άλογα ο γερο - Βηλαράς, τριγυρισμένος απ' την έκπληξη και τη σιωπή του λαού του.

Η Ντόρις καλπάζοντας μπαίνει απ' τη μεγάλη πόρτα του υποστατικού μας και σταματά στην αυλή.

— Άρτεμη! Άρτεμη!

Αρχίζει να φωνάζει κοιτάζοντας ψηλά προς τις ξύλινες σκάλες και τα παράθυρα.

— Άρτεμη! Άρτεμη!

Δυο - τρία ξαφνιασμένα πρόσωπα βγαίνουν απ' τα παράθυρα κι αποτραβιούνται στη στιγμή.

— Άρτεμη! Άρτεμη!

Την καλεί ολοένα πιο ζεστή, πλημμυρισμένη από αγωνία η φωνή της.

Φτάνει η φωνή στην Άρτεμη. Τη βρίσκει και τη γεμίζει απορία. Μπορεί ποτέ να την καλεί **αυτή** η φωνή και να 'χει τόσο ζεστούς τόνους;

— Άρτεμη! Άρτεμη!

Τρέχει η Άρτεμη και κατεβαίνει τις σκάλες. Μόλις τη βλέπει η Ντόρις πηδά απ' το άλογο και χύνεται προς το μέρος της. Την πιάνει δυνατά απ' τους ώμους, την κοιτάζει. Τρέμουν τα χέρια της στους ώμους του κοριτσιού.

— Σου είπε ποτέ για τη φωλιά της αρκούδας; Ξέρεις που είναι η φωλιά της αρκούδας; Για

όνομα του Θεού! Πες μου, Άρτεμη!

Τα μάτια του κοριτσιού κάνουν να πάρουν άγρια έκφραση. Μα η Ντόρις δεν την αφήνει.

— Είναι για τη ζωή του! Για τη ζωή του! φωνάζει. Μίλησέ μου! Ξέρεις;

Είναι για τη ζωή του;! Είναι για τη ζωή του;!

— Μα ναι, ναι σου λέω, Άρτεμη! Είναι σε κίνδυνο! Ξέρεις;

Πλημμυρισμένο ξαφνικά απ' το σπαραγμό της φωνής που την ικετεύει, απ' τον τρόμο του θανάτου, το κορίτσι μουρμουρίζει:

— Ξέρω... Ξέρω για τη φωλιά της μεγάλης αρκούδας. Πριν έρθεις ακόμα μου έλεγε πως θα τη σκοτώσει. Μου έλεγε πως θα πάρει το μικρό της και θα μου το φέρει.

— Ξέρεις, αλήθεια, που είναι η φωλιά; Σου είπε που είναι η φωλιά;

— Ξέρω που είναι. Μου έδειξε που είναι. Είναι στο μεγάλο φαράγγι. Πέρα απ' τις οξιές.

— Έλα γρήγορα στ' άλογό μου! Γρήγορα! Γρήγορα! Ανέβα στ' άλογό μου!

Κείνη τη στιγμή κατεβαίνουν την ξύλινη σκάλα, ειδοποιημένοι απ' τη φασαρία, ο παππούς κ' η μητέρα μου. Έρχονται τρέχοντας προς τους καβαλάρηδες, κοιτάζοντας με έκπληξη την Άρτεμη να καβαλικεύει το άλογο της Ντόρις.

— Τι είναι, κυρά μου; λέει ο παππούς. Τι τρέχει;

— Τίποτα! Τίποτα! φωνάζει η Ντόρις βιαστικά. Να με συγχωρείτε! Πήρα το κορίτσι σας να τρέξουμε λίγο.

Και πριν προφτάξουν να της πουν τίποτα άλλο, σπιρουνιάζει τ' άλογό της και χάνεται, ενώ οι καβαλάρηδες της την ακολουθούν.

— Τι πράματα είναι αυτά! Τι πράματα είναι αυτά! μουρμουρίζει με θυμό ο παππούς. Τι κάνει ο γερο - Βηλαράς και δεν τα βλέπει; Άλλη φορά τα παιδιά μας δε θα παν μαζί της!

Ο ΚΥΝΗΓΟΣ κείται, με μια σφαίρα στην καρδιά, κει που τελειώνει η χώρα με τις οξιές, στο μονοπάτι που βγάζει στη μεγάλη χαράδρα. Τ' άλογο που καβαλικεύουν η Ντόρις κ' η Άρτεμη πάει πρώτο, τ' άλλα έρχονται ξοπίσω. Έτσι βρίσκεται πρώτο αντίκρυ στο σώμα το ξαπλωμένο στη μέση του μονοπατιού.

— Αχ! μπήζει μια δυνατή φωνή η Άρτεμη, και σφίγγεται πάνω στη Ντόρις σα να θέλει να προφυλαχτεί απ' το θάνατο.

Η Ντόρις πηδά κάτω και τρέχει στον κυνηγό. Του πιάνει τα χέρια, τα κουνά με βία. Ξεκουμπώνει τα στήθια του με βιαστικές κινήσεις. Η μικρή βρύση, που άνοιξε, έχει χύσει αίμα, έχει πλημμυρίσει με αίμα τα στήθια. Η Ντόρις βάζει το αυτί της ν' αφουγκραστεί την καρδιά. Πάνω της σιωπηλοί στέκονται οι τρεις άντρες κ' η Άρτεμη, περιμένοντας με

αγωνία. Η Ντόρις σηκώνεται. Το πρόσωπό της είναι κίτρινο και τα χείλια της άσπρα.

— Τέλειωσε, λέει. Πέθανε.

Τότε έρχεται η σειρά της Άρτεμης να πέσει απάνω στον κυνηγό. Στην αρχή δειλά, ύστερα απελπισμένα χώνει τα δάχτυλά της στα μαλλιά του, του χαϊδεύει το πρόσωπο και τον φωνάζει ολολύζοντας.

— Γιατί το 'καμες αυτό;.. Γιατί το 'καμες αυτό; Γιατί, πέθανες;..

Η μαντίλα με τα κίτρινα άστρα δε στεφανώνει τα μαλλιά, του. Είναι στραπατσαρισμένη. Κατεβασμένη απ' το κεφάλι τυλίγει το λαιμό.

— Τον σκότωσαν! λέει ο ένας ζευγάς. Βλέπεις πουθενά το ντουφέκι του;

— Όχι, λέει ο άλλος ψάχνοντας γύρω. Πουθενά!

— Τον σκότωσαν! λέει ο τρίτος ζευγάς. Ποιος να το 'καμε; Και γιατί;

Η Άρτεμη ακούει τη φοβερή λέξη να κάνει κύκλους από πάνω της, αισθάνεται να την τυλίγει το μυστήριο που φέρνει ο ήχος της. «Τον σκότωσαν». Ο θάνατος παίρνει τώρα στα μάτια της βάρος πιο φοβερό. Γύρω στο πτώμα αρχίζει να πέφτει σκοτάδι σε κύματα. Φοβισμένη απ' το σκοτάδι η Άρτεμη αφήνει τα μαλλιά του κυνηγού, τραβά τα δάχτυλά της να μην τον αγγίζουν.

Σιγά - σιγά σηκώνεται.

— Τον σκότωσαν; Τον σκότωσαν είπες; Γιατί να τον σκοτώσουν;

Τα μάτια της τραβιούνται απ' τους ανθρώπους. Καρφώνονται τώρα εκεί απ' όπου διαισθάνεται πως πρέπει να πάρει απάντηση, πως πρέπει να ζητήσει την απάντηση.

— Ποιος τον σκότωσε;.. λέει στη Ντόρις. Ποιος τον σκότωσε;..

Κ' ευθύς αμέσως το ρώτημα τούτο φέρνει μαζί του την άλλη απορία:

— Πώς το 'ξερες εσύ, πως θα τον βρίσκαμε στο μονοπάτι που πάει στη φωλιά της αρκούδας; Πώς το 'ξερες πως είχε πάει στη φωλιά της αρκούδας;

Μες στο ξέφρενο δρόμο που κάμανε καλπάζοντας, για να φτάξουνε εδώ, δεν της είχε έρθει να το ρωτήσει, δεν το είχε σκεφτεί.

— Πώς το 'ξερες; λέει πάλι πιο άγρια στη Ντόρις, ενώ αυτή χλωμή, σωπαίνει.

— Θέλει ρώτημα; λέει ένας ζευγάς. Αφού τ' άλογό του γύρισε πίσω με το αρκούδι μες στο χειμπέ; Φως φανερό πως θα είχε πάει στη φωλιά της αρκούδας!

— Τι; κάνει χτυπημένο από κατάπληξη και συντριβή το κορίτσι. Ήρθε πίσω το άλογο με το μικρό αρκουδάκι;.. Είχε πάρει το αρκουδάκι;..

Κι άξαφνα αρχίζει πάλι να ολολύζει και να οδύρεται.

— Εσύ τον σκότωσες!... Εσύ τον σκότωσες!... φώναζε της Ντόρις μες στους λυγμούς της. Για σένα πήγε να πάρει το αρκουδάκι! Εσύ τον έστειλες!...

Η Ντόρις δεν μπορεί ν' απολογηθεί, δεν είναι συνηθισμένη. Μαζεύει όλη τη δύναμη της, την αυτοκυριαρχία της. Δαγκάνει τα χέρια της.

— Σώπα! λέει αυστηρά στην Άρτεμη. Σώπα!

Κ' ύστερα, γυρίζοντας στους ανθρώπους της:

— Δέστε τον πάνω σ' ένα άλογο! Θα τον πάμε κάτω.

Τον δέσαν ανάσκελα στ' άλογο. Σκέπασαν το πρόσωπο και

τα μαλλιά του με τη μαντίλα με τα κίτρινα άστρα. Τι είχαν πια να δουν τα μάτια του απ' τις οξιές κι απ' τα Κιμιντένια; Τι είχαν πια να δουν απ' τα χρυσά μαλλιά της Ντόρις και απ' τα μάτια της Άρτεμης;

Πήραν το δρόμο του γυρισμού. Αργά - αργά, για να μην ταραζέται το νεκρό σώμα, να μην ανεμίζονται τα μαλλιά. Μπροστά πήγαιναν οι δυο καβαλάρηδες. Πίσω, ερχόταν πεζός ο άνθρωπος που βαστούσε απ' τα χαλινάρια το άλογο με τον κυνηγό. Και πίσω ακολουθούσε το άλογο της Ντόρις με τις δυο νέες, ενωμένες σφιχτά τη μια κοντά στην άλλη.

Έπεφτε το βράδυ. Οι οξιές πήραν το μήνυμα, το ψιθύρισαν μες στα φύλλα τους, το δώσανε παραπέρα, σ' όλη τη χώρα τους.

«Το μάθατε; Ο κυνηγός σκοτώθηκε! Ο κυνηγός πια δε θα περάσει κάτω απ' τον ίσκιο μας!».

Τ' άκουσαν πιο κάτω οι αγριοβαλανιδιές και το ψιθυρίσανε στους περαστικούς τσαλαπετεινούς και στ' αγριοπερίστερα.

«Το μάθατε; Ο κυνηγός σκοτώθηκε!»

«Ποιος κυνηγός σκοτώθηκε;»

«Αυτός που δεν κυνηγούσε τσαλαπετεινούς κι αγριοπερίστερα. Αυτός που κυνηγούσε τ' αγριογούρουνα στο μεγάλο φαράγγι».

«Μπας και χτύπησε κανένα γέρικο αγρίμι που πήγαινε να πεθάνει στη σπηλιά των αγριογουρουνιών;»

«Α! Όχι! Αύτος ποτές δε χτύπησε αγρίμι που πήγαινε να πεθάνει! Ποτές δε χτύπησε πουλί την ώρα που αυτό έπινε νερό. Ήταν κυνηγός σωστός!»

«Τότες γιατί πέθανε;» ρώτησαν οι τσαλαπετεινοί και τ' αγριοπερίστερα.

«Από αγάπη», είπαν οι βαλανιδιές.

Τα πουλιά πήραν την παράξενη λέξη στο στόμα τους και τη φέραν στο Ποτάμι των Τσακαλιών. Το ποτάμι την πήρε, την κατέβασε χαμηλά, εκεί που δένεται με τη θάλασσα, και την έστειλε στα κύματα του Αιγαίου, να γίνει κύματα.

Η ΣΥΝΟΔΕΙΑ παράτησε την Άρτεμη στο κτήμα μας και τράβηξε παρακάτω προς το υποστατικό της θάλασσας.

Απ' την Άρτεμη, γλωμή, δακρυσμένη, μάθαμε το περιστατικό.

— Τον βρήκανε σκοτωμένο, είπες; άρχισε να ρωτά γεμάτος ανησυχία ο παππούς. Τον είδες εσύ;

— Τον είδα, παππού! Αφού τον κατεβάσαμε δεμένο στο άλογο από κει πάνω.

— Χριστέ και Παναγία! Χριστέ και Παναγία! άρχισαν να σταυροκοπιούνται η γιαγιά κ' η μητέρα μου και να φωνάζουν. Τι γύρευες εσύ, παιδάκι μου, σ' αυτά; Τι γύρευες;

Μα τώρα είναι οι ώρες που ο παππούς παίρνει απ' το πρόσωπό του το ήμερο χαμόγελο. Στον τόπο του είναι η αυστηρή έκφραση του ανθρώπου που όλα του υπακούνε.

— Σωπάστε!

Αμέσως γίνηκε ησυχία θανάτου γύρω του.

— Να σελώσουν τ' άλογό μου! διατάζει σ' έναν παραγιά.

Ο παππούς φεύγει στο υποστατικό της θάλασσας να μιλήσει με το γερο - Βηλαρά.

Γυρίζει από κει όταν ο ήλιος κοντεύει να βασιλέψει. Το πρόσωπό του είναι ακόμα πιο σκοτεινό και συννεφιασμένο. Κλείνεται στην κάμαρά του και στέλνει να φωνάξουν τον κιαγιά του. Ό,τι είχε μάθει κει κάτω ήταν μυστήριο χωρίς εξήγηση. Δεν ήταν μοναχά ο κυνηγός που βρέθηκε σκοτωμένος. Την ίδια μέρα, σ' άλλη μεριά στα Κιμιντένια, ρίξαν απάνω και σ' άλλον χριστιανό, άνθρωπο του Βηλαρά. Μα αυτόν τον λάβωσαν μονάχα. Γλίτωσε, κ' έφερε τα νέα. Τι σόι άνθρωποι ήταν αυτοί που του ρίξαν; Ήταν αρματωμένοι, Γιουρούκηδες. Γιατί οι Γιουρούκηδες είναι αρματωμένοι, και γιατί ρίχνουν απάνω στους χριστιανούς; Θέλουν έτσι να χτυπήσουν το Βηλαρά; Γιατί; Μπας κ' ήταν ληστές; Όχι, δεν μπορεί να 'ταν. Τι θα είχαν να κερδίσουν χτυπώντας φουκαράδες ανθρώπους; έναν κυνηγό κ' ένα ζευγά;

Λοιπόν;

— Απόψε, διατάζει τον κιαγιά ο παππούς, η μεγάλη πόρτα θα κλείσει νωρίς. Όλοι στο τσιφλίκι πρέπει να 'ναι μέσα νωρίς. Αν τύχει και ρθούνε ξένοι για να ξενουχτίσουν εδώ, δε θα τους αφήσουμε όξω. Μα θα τους δω εγώ, έναν - έναν. Αν έχουν άρματα, θα τα πάρεις και θα τους τα δώσεις το πρωί που θα φύγουν. Τρεις δικοί μας, που θα τους διαλέξεις εσύ, θα φυλάξουν απόψε πίσω απ' τη μεγάλη πόρτα. Θα πάρεις γκράδες και σφαίρες απ' το «Κίτρινο».

Ύστερα φώναξε τη γιαγιά και τη μητέρα μας. Τρέξαμε κ' εμείς, όλα τα πα.διά.

— Δεν είναι τίποτα, λέει ο παππούς προσπαθώντας να δώσει ήμερη έκφραση στο πρόσωπό του. Όμως από σήμερα κανένας σας — λέει βλέποντας εμάς τα παιδιά — δε θα ξεμακρύνει απ' τη μεγάλη πόρτα. Ακούτε; Κανένας σας!

— Τι είναι, παππού; Τι είναι, παππού;

— Τίποτα! Μη φοβάστε.

Μονάχα αργότερα, στη γιαγιά που τον ρώτησε «τι θα γίνουμε;» είπε: «Πήραμε τα μέτρα μας. Ο Βηλαράς θα φωνάξει τον Παγίδα. Θα ρθει ο Παγίδας με τα παλικάρια του».

ΤΗ ΝΥΧΤΑ στην κάμαρά μας, όταν πάμε να κοιμηθούμε, είμαστε όλο ανησυχία και έξαψη. Πάνω απ' το κεφάλι μας τριγυρίζει το μυστήριο και ο φόβος. Μα είναι κι άλλα πολλά πράγματα που τριγυρίζουν.

— Εμπρός! μας λέει η μεγάλη αδερφή, η Ανθίπη, αφού φρόντισε ν' ανέβουμε στα κρεβάτια μας. Κοιμηθείτε τώρα. Κοιμηθείτε ήσυχα!

Λέει «ήσυχα», μα το πρόσωπό της είναι σοβαρό. Για να μην αρχίσουμε επικίνδυνες ερωτήσεις, μας αφήνει γρήγορα και φεύγει. Πιο γρήγορα απ' ό,τι συνήθιζε.

Έξω είναι ησυχία πολλή. Η νύχτα αναπαύεται στα Κιμιντένια, που σήμερα τόσο πολύ ζήσανε. Το καντήλι φέγγει αδύνατα την τρίφυλλη Παναγία με το Βρέφος που μας προστατεύει.

— Άρτεμη..., λέει πρώτη απ' το κρεβάτι της η Λένα, κ' η φωνή της τρέμει. Τον είδες λουπόν στ' αλήθεια;.. Τον είδες;..

Η Άρτεμη δεν αποκρίνεται. Μα η Λένα είναι ανήξερη, πλάσμα αγαθό σαν τη γιαγιά, και θέλει να μάθει.

— Πώς είναι ένας σκοτωμένος, Άρτεμη; Είναι άγριος;..

Η Άρτεμη αρχίζει να κλαίει. Ακούω τους λυγμούς της κει πλάι μου, μαντεύω το σπαραγμό της.

— Σς! λέω προσταχτικά στη Λένα, επειδή είμαι το μόνο αγόρι κει μέσα, ο μόνος άντρας. Εσύ να κοιτάζεις το φούρνο σου! Κοιμήσου!

Έτσι λέω. Κι όμως θα 'θελα τόσο πολύ κ' εγώ να μάθω πώς είναι ένας σκοτωμένος.

Όταν, μπαίνει στη μέση η Αγάπη που θέλει να πάρει την εκδίκησή της.

— Καλά να πάθεις! λέει στην Άρτεμη. Που ήθελες να γυρίζεις όλο στα βουνά σαν αγρίμι! Τώρα όλο το σκοτωμένο θα βλέπεις στον ύπνο σου! Θα σε κυνηγά! Θα σε κυνηγά!

Ο φοβερός λόγος με γεμίζει ανατριχίλα και τρόμο. Αλήθεια, θα τον βλέπει από δω και πέρα στον ύπνο της το σκοτωμένο η Άρτεμη; Καημένη Άρτεμη! Καημένη Άρτεμη!

— Και τα χέρια σου μήπως άγγισαν το αίμα του; συνεχίζει με αφάνταστη κακία η Αγάπη. Τότε δε θα βγει ποτέ! Ποτέ!

Ο λυγμός σταματά στο στόμα της Άρτεμης, που πλημμυρίζει τώρα απ' τον πανικό.

— Σώπα! Σώπα! φωνάζει στην Αγάπη. Κακό πλάσμα! Σώπα...

— Τα χέρια σου θα 'χουν πάντα αίμα! Τα χέρια σου θα 'χουν πάντα το αίμα του! συνεχίζει αδυσώπητα η φωνή του μεγάλου κοριτσιού. Γιατί να μη θέλεις να σου μάθω αριθμούς; Τα χέρια σου θα 'χουν αίμα. Ενώ τα δικά μου γράφουν για τ' άστρα...

— Σώπα... Σώπα πια..., μουρμουρίζει τώρα πιο ικετευτική, πιο σιγανή η φωνή της Άρτεμης.

— Αγαπούλα, σώπα..., παρακαλεί κ' η γλυκιά φωνή της Λένας, συγκινημένη απ' τον πόνο που μαντεύει στην Άρτεμη. Δεν τη λυπάσαι; Σώπα...

Θέλω να τη βάλω κ' εγώ μπροστά, όταν άξαφνα το αυτί μου παίρνει έναν αλαφρό θόρυβο. Οι μνήμες των πρώτων παιδικών μας χρόνων ξυπνούν μονομιάς, έρχονται εκεί κύματα - κύματα, κινημένες απ' το μυστήριο και το φόβο που μας ζώνει.

— Ακούστε! μουρμουρίζω σιγανά. Ακούστε!...

— Τι είναι; λέει η Αγάπη ξαφνιασμένη.

— Ακούστε! Κάτι σαλεύει πλάι. Στο «Κίτρινο»...

Οι αλαφροί ήχοι μένουν, πυκνώνουν, αδυνατίζουν. Το ρίγος των παιδικών μας φόβων είναι πάλι εδώ και μας τυλίγει.

— Τα σπαθιά ξυπνούνε..., μουρμουρίζει η Λένα σιγανά. Τα σπαθιά ξυπνούνε....

— Τι λες εκεί! διαμαρτύρεται η Αγάπη, προσπαθώντας ν' αντιδράσει με τη λογική των αριθμών της στον πανικό που πάει να κυριέψει και την ίδια. Γίνεται ποτέ να ξυπνούνε τα σπαθιά; Δεν είμαστε πια παιδιά...

Έτσι λέει. Μα οι ήχοι είναι εκεί, δε φεύγουν. Ανακατεύονται με βήματα ανθρώπων. Είναι σαν άνθρωποι. Κ' η φωνή της Αγάπης τρέμει, ενώ αγωνίζεται ανώφελα να γίνει πειστική.

— Τα σπαθιά, σας λέω, δεν ξυπνούνε. Κοιμηθείτε...

Ένας σκοτωμένος κυνηγός, μια αρκουδοφωλιά, τα έρημα Κιμιντένια, αίμα, και τα σπαθιά να ξυπνούνε... Κουκουλώνουμε να μην ακούω τους ήχους, να 'μαι σίγουρος πως δε θα με πάρουν.

Πέρασε κάμποση ώρα. Κάνω κουράγιο και βγάζω με προφύλαξη το κεφάλι μου έξω απ' το σεντόνι.

— Άρτεμη... Ακούς τίποτα:...

Η Άρτεμη δεν απαντά. Μα και οι ήχοι πια χάθηκαν. Η Λένα κ' η Αγάπη αποκοιμήθηκαν.

Όταν, άγρια, σκληρή, η θεότητα του βουνού μας ακούγεται βαθιά: η φωνή των πεινασμένων τσακαλιών που ουρλιάζουν.

— Άρτεμη, φοβάσαι;.. Έλα κοντά μου.

Ακούω το αλαφρό σύρσιμο που κάνει το σώμα στο στρώμα της, ύστερα βλέπω τη φιγούρα με το άσπρο νυχτικό που έρχεται σ' εμένα. Ξαπλώνεται πλάι μου. Κουκουλωνόμαστε και την αγκαλιάζω σφιχτά. Το μικρό κορμί της σπαράζει απ' τον τρόμο, και τα δόντια της χτυπούνε και τρίζουν.

— Σύχασε, Άρτεμη... Θα 'μαστε πάλι πάντα μαζί, εσύ κ' εγώ. Μη φοβάσαι...

Σκοτεινά, ασυνείδητα, στο βάθος του χώρου που είναι μαγεία και φόβος, ήταν σα να μας το μνηνούσαν οι μέρες που έρχονταν. Σα να μας ειδοποιούσαν πως πια η Συμφωνία της Αυγής τέλειωνε, και για την Άρτεμη και για μένα, με μια πιστολιά που έπεσε στα Κιμιντένια, εκεί στη χώρα με τις οξιές, στο μονοπάτι που βγάζει στη φωλιά της μεγάλης αρκούδας. Έπαιρνε η πιστολιά τον κυνηγό μαζί της, τον έπαιρνε απ' την Άρτεμη. Έπαιρνε κι από μένα τη μαγεία με τα υδάτινα πλοκάμια. Η Συμφωνία τέλειωνε.

Κανένας εκείνο το βράδυ δεν ήξερε τι σήμαινε αυτή η πιστολιά που αντήχησε το καλοκαιρινό πρωινό του 1914 στα φαράγγια μας. Κανένας δεν μπορούσε να μαντέψει πόσες άλλες, αμέτρητες σαν τα στάχια της γης, έμελλε να την ακολουθήσουν. Γι' αυτό όλοι αποκοιμήθηκαν. Μονάχα δυο παιδιά, η Άρτεμη κ' εγώ, αγκαλιασμένα σφιχτά ενώ τα τσακάλια ούρλιαζαν, κλάψαμε επειδή η Συμφωνία μας τέλειωνε. Μας φέρναν το μήνυμα του τέλους από πολύ ψηλά απάνω μας, πυκνά σύννεφα, από βαθιά μέσα μας κύματα σκοτεινά. Έτσι, ήμαστε τα πρώτα πλάσματα που, χωρίς να το ξέρουμε, κλάψαμε το καλοκαίρι του 1914 για το πένθος του κόσμου.

Κ' η Άρτεμη κείνη τη νύχτα, όταν αργά ήρθε ο ύπνος και της σφάληξε τα μάτια, δεν ονειρεύτηκε. Όχι πια. Δε θέλει να πάει σε μακρινές θάλασσες, στη χώρα του Ωκεανού. Γιατί να πάει; Δε θέλει πια να μάθει για τον τόπο που κάνει τα μαλλιά των κοριτσιών να μοιάζουν σαν υδάτινα πλοκάμια, των κοριτσιών που κάνουν τους κυνηγούς με τα κίτρινα άστρα να κόβουν με το μαρτίνι τους τα τριαντάφυλλα και να τους τα χαρίζουν. Δε θέλει να πάει μήτε στα νησιά της Ελλάδας και να πέσει στη θάλασσά τους στεφανωμένη με λουλούδια αλυγαριάς. Όχι. Να πάει να μαζέψει λουλούδια αλυγαριάς στις όχθες του Ποταμιού των Τσακαλιών. Να μην τα φορέσει στα μαλλιά της. Να του τα πάει στο χώμα που θα ξεκουραστεί, για να του πούνε πως η Άρτεμη τον θυμάται και κλαίει.

ΤΗΝ ΑΛΛΗ μέρα το πρωί ήρθε ένας άνθρωπος απ' το υποστατικό της θάλασσας. Βαστούσε στα χέρια του με προφύλαξη το αρκουδάκι και γύρεψε την Άρτεμη.

— Η κυρά μου, που ήρθε απ' τα ξένα, λέει να το πάρεις αυτό εσύ. Να το βαστάξεις και να το μεγαλώσεις.

Η γιαγιά κ' η μητέρα μου μπηξαν τις φωνές:

— Για όνομα του Θεού! Τι είναι πάλι αυτό; Θα 'χουμε τώρα θερίο μες στα πόδια μας;

Μα η Άρτεμη χύνεται στον παππού και τον ικετεύει κλαίγοντας:

— Παππού... Καλέ μου παππούλη... Μην πεις όχι... Άφησε να το κρατήσουμε...

Ο παππούς είναι αμίλητος, βυθισμένος στις έγνοιες του. Όμως βλέπει την απελπισμένη ικεσία του μικρού κοριτσιού.

— Δέστε το! λέει σ' έναν άνθρωπό του. Δώστε του γάλα να πιει!

Η Άρτεμη τρέχει και του φιλά τα χέρια. Ύστερα πάει στο μικρό ζο. Τα δάχτυλά της ακουμπούν με φόβο στο μαύρο τρίχωμα. Μένουν εκεί. Μένουν.

— Σα θα ρθουν περαστικοί αρκουδιάρηδες, θα τους το δώσουμε, είπε αργότερα ο παππούς στη γιαγιά.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΜΕΡΟΥΣ

**ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΙ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Αντώνης Παγίδας

ΣΤΟ «ΤΡΑΠΕΖΙ του Δαιμόνου» — το μυθικό βουνό του Αϊβαλιού — η Νύχτα κατέβηκε, αλαφροπατώντας ήσυχα. Κοίταξε κατά το μέρος του νοτιά κ' είδε τα κύματα του Αιγαίου να σπουν στους βράχους. Κοίταξε κατά το μέρος του βοριά κ' είδε τα Κιμιντένια, την Ανατολή.

Είπε η Νύχτα:

«Ας ρωτήσω τα κύματα, να μάθω νέα για τους κοντραμπατζήδες. Ας ρωτήσω τα βουνά της Ανατολής να μου πούνε που πορεύονται τα παλικάρια μου».

Φώναξε τον άνεμο απ' το Αρχιπέλαγο, τον κάλεσε απ' τα βουνά της Αιολικής γης, τον ρώτησε:

«Τι κάνουν τα παλικάρια του τόπου μου που τα προστατεύω; Τι κάνουν οι κοντραμπατζήδες;»

«Ζουν και βασιλεύουνε», αποκρίθηκαν οι άνεμοι. «Σύχασε».

«Είναι πάντα η καρδιά τους σαν το ασάλι, κ' είναι πάντα έτοιμοι για το μεγάλο σύντροφό τους, το θάνατο;»

«Πάντα».

ΗΤΑΝ θεοπάλαβα, χαμένα κορμιά. Μέσα τους έκαιγε ένας δαίμονας, το πάθος για το αίμα και για τον κίνδυνο. Παίζανε κάθε μέρα μονά - ζυγά τη ζωή τους, χτυπούσαν και χτυπιόνταν. Ήταν ένα παιχνίδι με τη φωτιά και με το θάνατο, που έπρεπε να γίνεται όσο πιο πολύ μπορούσε παλαβά κι ασυλλόγιστα, για να 'χει νόημα, για να δίνει λίγη γαλήνη, να σβήνει λίγο το καυτό σίδηρο. Ήταν οι πιο χουβαρντάδες άντρες, και ποτές κανένας κοντραμπατζής δε φύλαγε το χρυσάφι απ' το αμέτρητο κέρδος του. Το σκορπούσαν σε ξακουστά γλέντια που βαστούσαν μέρες, το ξόδευαν σε γυναίκες, το μοίραζαν σε φτωχές νοικοκυρές. Έτσι το παιχνίδι της φωτιάς έμενε στην καθαρή του μορφή, χωρίς πραχτικό σκοπό. Ήταν ανάγκη. Κι όσο πιο τρελά γινόταν, τόσο η χίμαιρα για τη γαλήνη γινόταν πιο ασύλληπτη. Το καυτό σίδηρο δε σβήνει, ολόένα καίει, ησυχία είναι μονάχα ο τάφος.

Τίποτα απ' το ασίγαστο τούτο πάθος δε φαινόταν στα πρόσωπα των κοντραμπατζήδων. Ήταν σοβαροί, λιγομίλητοι, κι όταν τριγυρούσαν μες στην πόλη ανάμεσα σε γυναίκες και σε παιδιά είχαν τη δειλία και την αδεξιότητα παιδιού. Δεν πείραζαν ποτές άνθρωπο ανυπεράσπιστο, δεν προσβέλνανε ποτές γυναίκα, και το πιο ιερό αίσθημα απ' όλα μέσα τους ήταν η φιλία. Για τη γυναίκα, για το παιδί, για το καλό όνομα του φίλου του ο κοντραμπατζής θα 'πρεπε να χτυπηθεί ίσαμε το θάνατο. Άλλος δρόμος δεν ήταν.

Ποτές δεν κλέβαν, μήτε συχωρούσανε την κλεψιά. Γι' αυτό κλέφτης δεν μπορούσε να σταθεί στην πολιτεία. Θα τον ξεκάναν οι κοντραμπατζήδες. Σέβονταν όμως το φονιά. Ποτές δεν ξετάζαν για ποια αφορμή ήταν ο φόνος που έκαμε, αν ήταν δίκιος ή άδικος. Για να σκοτώσεις, θα πει πως αλλιώς δε γινόταν: έπρεπε. Θα πει ακόμα πως περιμένεις κ' εσύ το βόλι, πως είσαι από κείνους που μπορούν να το περιμένουν. Αυτό θα πει πως λίγο - πολύ είσαι δικός τους, κ' η μοίρα σου είναι η μοίρα τους. Γι' αυτό ο φονιάς ήταν ο ικέτης στο ιερό

τους: είχαν χρέος να τον προστατέψουν. Όλοι όσοι κάναν φόνο, χριστιανοί για Τούρκοι, στα τριγυρινά τα μέρη της Ανατολής, μόλις μπαίνανε στο Αϊβαλί ξέραν πως πατούσαν στην ιερή πόλη του φόνου. Τίποτα πια δεν είχαν να φοβηθούν. Οι κοντραμπατζήδες θα τους γνοιάζονταν, θα τους κρύβανε απ' την εξουσία, κ' ύστερα θα τους μαρκέρναν με καΐκια στα νησιά του Αιγαίου, στην ξένη χώρα, την Ελλάδα.

Οι κοντραμπατζήδες κατέβαζαν με караβάνια το λαθραίο καπνό απ' την Αούνια, απ' τα μέρη του Μπαλήκεσερ, και τον πουλούσανε στην πόλη ή τον ταξιδεύανε με τα καΐκια τους. Σ' όλο το δρόμο ο κίνδυνος ήταν κάθε στιγμή μπροστά τους. Ταξιδεύανε από νύχτα σε νύχτα για να ξεφύγουν τους «κοιτζήδες», τ' άλλα τα παλικάρια του τόπου που δούλευαν στην καταδίωξη του κοντραμπάντου. Μα το παιχνίδι έτσι γινόταν ήσυχο, κι ο δαίμονας μέσα στους ανθρώπους της φωτιάς φώναζε:

«Όχι έτσι! Τα παλικάρια τ' Αϊβαλιού δεν πορεύονται έτσι!»

Έτσι οι κοντραμπατζήδες ανεβαίνανε στην ανώτατη κλίμακα. Μόλις φτάναν με το караβάνι τους στα σύνορα της πόλης στέλναν μήνυμα στην εξουσία:

«Απόψε, ύστερα απ' τα μεσάνυχτα, θα κατεβούμε απ' τον τάδε - τάδε δρόμο!»

Από στόμα σε στόμα το μήνυμα έπαιρνε κ' έδινε σ' όλη την πόλη. Ώσπου να 'ρθει η ορισμένη ώρα οι πολίτες ρωτούσαν:

«Θα τους χτυπήσουν τους κοντραμπατζήδες; Δε θα τους χτυπήσουν;»

«Θα τους χτυπήσουν; Δε θα τους χτυπήσουν;»

Οι κοπέλες τρέμαν απ' την ταραχή και τη συγκίνηση. Δεν το λέγαν, όμως οσμίζονταν ακατάπαυστα τον αγέρα, επειδή, αναθρεμμένες μες στο αίμα, το επιθυμούσαν στα κατάβαθά τους να μυρίζει ο αγέρας αίμα. Πηγαίνανε στις γυναίκες και στις αρραβωνιαστικές των κοντραμπατζήδων που ήταν να κάμουν το κίνημα. Τις βρίσκαν να σωμαίνουν, κίτρινες, με θολά μάτια πεταμένα όζω, με τεντωμένα τα νεύρα.

«Αγγέλα..., απόψε;»

Η Αγγέλα κοιτάζει το σύννεφο που περνά κι αποκρίνεται με φωνή παγωμένη:

«Απόψε».

Σκουπίζει με το χέρι τα κατάσπρα χείλια της, ενώ τα ρουθούνια της παίζουν. Όχι, η Αγγέλα δεν είναι δυστυχημένη. Έμαθε από μικρή, απ' τη μάνα της, απ' τη μάνα της μάνας της, απ' όλες τις Αγγέλες, έμαθε να περιμένει τη μεγάλη αυτή ώρα. Το ξέρει και την περιμένει. Ξέρει πως τότες όλα τα μάτια των γυναικών θα στραφούνε απάνω της, απάνω σ' αυτήν μονάχα, πως στη μεγάλη ώρα εκείνη θα 'ναι το κορυφαίο πρόσωπο ανάμεσα σ' όλες τις γυναίκες του κόσμου. Θα την κοιτάζουν, θα τη μελετούν και θα τη ζηλεύουν —επειδή της προορίστηκε ν' ανεβεί τόσο ψηλά, ν' ανεβεί και να υποφέρνει.

Τέλος, έρχονταν τα ορισμένα μεσάνυχτα. Κρυμμένοι πίσω απ' τα παραθυρόφυλλα — οι γυναίκες, τα παιδιά, οι γερόντοι — όλοι περιμένουν. Από μακριά ακούγεται, αδύνατο στην αρχή, το ποδοβολητό των αλόγων· το σίδερο, τα πέταλα χτυπούν την πέτρα του δρόμου, χτυπούν σκληρά, σημαίνοντας την κρίσιμη ώρα. Πάνω στ' άλογα, τυλιγμένοι στις γούνες

τους, με τα μαρτίνια στο χέρι, οι κοντραμπατζήδες ζώνουν το караβάνι τις καμήλες που πορεύεται αθόρυβα. Κουδούνια δεν έχουν οι καμήλες του караβανιού, δε χρειάζονται. Φορτωμένες το κοντραμπάντο πάνε σιωπηλά μες στη νύχτα σα φαντάσματα. Η συνοδεία προχωρεί. Τ' άλογα κάνουν πιο αυστηρή και πιο βαρεία την περπατησιά τους. Απ' αυτό οι άνθρωποι οι πίσω απ' τα παραθυρόφυλλα καταλαβαίνουν πως η ώρα έφταξε. Μαντεύουν τα μάτια των καβαλάρηδων να σπιθίζουν καθώς προσπαθούν να δουν μες στο σκοτάδι, στις γωνιές των δρόμων, να μυριστούνε τον εχτρό που παραμονεύει.

Τότε, βίαιη μες στη νύχτα χιμά η φωνή του θανάτου. Τα μαρτίνια κ' οι γκράδες χύνουν φωτιά, τ' άλογα τρέχουν δαιμονισμένα, κ' οι καμήλες σταματούν απότομα. Σταματούν και κάνουν πίσω. Σύμφωνα με το σχέδιο, μια ομάδα απ' τους κοντραμπατζήδες παίρνει τις καμήλες με τον καπνό και χάνεται σ' ένα πλαϊνό στενοσόκακο. Οι άλλοι μένουν εκεί για να βαστάξουν τους «κολτζήδες», να προστατέψουν τη φυγή του караβανιού. Φωνές ακούγονται στα σκοτεινά, κορμιά που πέφτουν απ' τ' άλογα χτυπημένα, οι καμήλες που φωνάζουν καθώς τις σέρνουν με ορμή.

Κ' ύστερα όλα σωπαίνουν. Όλα, εκτός απ' το αψύ αίμα που, χυμένο στις πέτρες του δρόμου, φωνάζει.

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ τρεχαντήρι, το φημισμένο κοντραμπατζίδικο του Αντώνη Παγίδα, βοηθημένο από γερή τραμουντάνα, αφήνει το «Γυμνό» — το έρημο νησί που είναι όξω απ' τον κόρφο του Αϊβαλιού — με πλήρη ίσια για την αντικρινή στεριά της Ανατολής, κει που βρίσκεται το υποστατικό του Βηλαρά. Στο αμπάρι του αυτή τη φορά δεν είναι καπνά. Είναι όπλα. Τα περίμεναν, για να τα παραλάβουν, τρεις μέρες και τρεις νύχτες στο Γυμνό όλη η κομπανία του Παγίδα — τα παλικάρια του. Θα τους τα φέρναν απ' τη Σύρα. Όμως ο καιρός ήταν κόντρα κι αυτό μπόδισε τους λαθρέμπορους της Σύρας να φτάξουν στην ώρα τους στο Γυμνό. Περιμένοντάς τους οι κοντραμπατζήδες του Παγίδα ήπιαν και μέθυσαν και τραγούδησαν τραγούδια για τον Τσάκιτση — την πρώτη και τη δεύτερη νύχτα. Όταν, κατά τα ξημερώματα της δεύτερης νύχτας, ο σκοπός που φύλαγε στη βορινή βίγλα του μικρού νησιού είδε μια φελούκα να γλιστρά με πλήρη την αγκαλιά που είναι κάτω απ' τη βίγλα. Ο σκοπός περίμενε τη φελούκα να σιμώσει κ' ύστερα έβαλε μια φωνή:

— Ε! Βάρκα!

— Ε!

— Για ψάρι είσαστε;

— Καραντάγ! φώναξε ο άνθρωπος της φελούκας δίνοντας το σύνθημα. Θέλω τον Αντώνη Παγίδα!

— Άραξε!

Τι ξαφνικό άραγες να 'γινε για να 'ρχεται μες στη νύχτα τούτος ο σύντροφος των κοντραμπατζήδων στο μυστικό τους καταφύγιο; Μπας και προδόθηκε το κοντραμπάντο; Μπας κ' έρχονται κολτζήδες;

Όχι. Δεν προδόθηκε το κοντραμπάντο. Οι κολτζήδες κάνουν πάντα πως δεν ξέρουν που βρίσκεται ο Αντώνης Παγίδα. Είναι τόσο μεγάλος ο φόβος που φέρνει ακόμα και τ' όνομα

του φημισμένου παλικαριού του Αϊβαλιού, που δε θα μπορούσε να περάσει από κανενός του νου να τον χτυπήσει και να βάλει μπόδιο στις δουλειές του. Εξόν από αυτό, αρχηγός στους κολτζήδες είναι πάντα ο Στρατηγός Γαρμπής, ο πιο φίλος της καρδιάς του Αντώνη Παγίδα. Τη φιλία τους, δοκιμασμένη με φόνο και με αίμα, τη μνημονεύανε σα θρύλο τα παλικάρια του Αϊβαλιού. Είχαν να λένε για το πόσες φορές ο Παγίδας χτυπήθηκε για το Γαρμπή και τούτος για τον Παγίδα. Όλοι λέγαν: «Αν γίνει να δουλέψουν μαζί στα κοντραμπάντα ο Παγίδας κι ο Γαρμπής, καμιά δύναμη δε βρίσκεται στην Ανατολή ολάκερη που θα μπορέσει να τα βάλει μαζί τους». Όμως αυτό δεν έγινε ποτέ. Για να μην τύχει κι ο ένας αγγίξει στο φιλότιμο τον άλλο, τα πρώτα παλικάρια του τόπου μείνανε πάντα σε στρατόπεδα αντίθετα. Και πάντα βρίσκαν τρόπο να δείχνουν πως ξέρουν να στιμάρουν ο ένας τον άλλον. Μοναχά στα 1908, όταν η εξουσία πήρε την απόφαση να ξεμπερδέψει μια και καλή με τον Παγίδα κ' ετοίμασε μαζί με τους κολτζήδες το χτύπημα που θα του 'δινε, ο Γαρμπής αποφάσισε να περάσει για μια νύχτα κρυφά στην κομπανία του Παγίδα. Πήγε και τον αντάμωσε στο βουνό, του 'πε τα καθέκαστα, του πρόδωσε το μυστικό, τον τόπο όπου του είχαν στήσει καρτέρι για να τον σκοτώσουν. Κ' επειδή ο Παγίδας δε δέχτηκε να κάμει πίσω και να ξεφύγει, ο Γαρμπής πήγε κείνη τη νύχτα μαζί του και χτυπήθηκε με την εξουσία πλάι στο φίλο της καρδιάς του.

«Γαρμπή, αυτό δε θα το ξεχάσω», του 'πε ο Παγίδας τη νύχτα του 1908.

Και δεν το ξέχασε.

Ο σύντροφος που ήρθε με τη φελούκα στεκόταν αμίλητος μπρος στον αρχηγό του μην τολμώντας ν' ανοίξει το στόμα του.

— Τι είναι; ρώτησε ο Παγίδας.

Ο άλλος τσιμουδιά.

Πάλι ο Παγίδας πιο άγρια:

— Τι είναι; Τσιμουδιά.

— Θα μιλήσεις, βρε;

Τα μάτια του Αντώνη Παγίδα άρχισαν να θολώνουν. Όλοι γύρω του το ξέραν τι σήμαινε όταν τα μάτια του άρχιζαν να θολώνουν. Θαρρούν λοιπόν πως είναι τίποτα στον κόσμο τούτον που να μην μπορεί να το βαστάξει ο Αντώνης ο Παγίδας και τον γνοιάζουνται και το κρύβουν;

Ο κοντραμπατζής της φελούκας το κατάλαβε πως δεν έπαιρνε άλλο και πως έπρεπε να μιλήσει.

— Σκοτώσαν τον αδερφό σου! είπε.

Όλα τα παλικάρια γύρω στον αρχηγό τους τινάχτηκαν απ' το χτύπημα. Κάμαν να χιμήξουν στο σύντροφό τους που έφερνε τα μαντάτα και να τον ρωτήσουν. Μα αργά, επίσημα, η σκληρή ματιά του Αντώνη Παγίδα τους κάρφωσε. Κανένας δε σάλεψε.

— Ποιος; ρώτησε με φωνή που φαινόταν ατάραχη μες στη νύχτα.

— Ο Γαρμπής!

Εκεί που 'χε φτάξει ο Παγίδας, στο πιο αψηλό σκαλοπάτι της παλικαριάς, δε βρισκόταν τίποτα που θα μπορούσε να τον ξαφνιάσει, να τον κάμει να χάσει την αυστηρή του αταραξία. Κι όμως, να που η στιγμή τούτη έδειχνε πως κι ο Αντώνης ο Παγίδας είχε καρδιά και αίμα.

— Ποιος είπες; ούρλιαξε, κ' η φωνή του σπάραζε.

— Ο Γαρμπής, καπετάνιο! Ο Στρατηγός ο Γαρμπής!

Ο μικρός αδερφός του Αντώνη Παγίδα δεν είχε πάρει τίποτα απ' το μεγάλο αδερφό του. Ήταν ένας άντρας χωρίς φιλότιμο, χωρίς τίποτα το παλικαρίσιο απάνω του. Ωστόσο, πατώντας στις πλάτες του αδερφού του δούλευε κι αυτός στα κοντραμπάντα, έχοντας δικό του καΐκι και δική Του κομπανία. Από σέβας στον Αντώνη Παγίδα οι κολτζήδες κλείνανε πάντα τα μάτια για τις δουλειές του αδερφού του. Με το να του φέρνουνται όμως έτσι, τούτος με τον καιρό ξετσιπώθηκε πέρα για πέρα. Πίστεψε πως ό,τι γινόταν ήταν γιατί φοβόντανε αυτόν τον ίδιο κι όχι τον Αντώνη Παγίδα. Όλα τα παλικάρια του Αϊβαλιού είχαν να λένε για τα καμώματά του, και στα κρυφά τον περιπαίζανε. Όμως οι κολτζήδες κάνανε πάντα πως δε βλέπαν. Ξέραν πως σε τίποτα άλλο στον κόσμο δεν είχε τόση αδυναμία ο Αντώνης Παγίδας όσο στον ανάξιο αδερφό του. Στο γενναίο τούτον άντρα όλη η αξόδευτη τρυφερότητα, που είχε σκεπαστεί με αίμα και με σίδηρο, μοναδικό τρόπο για να βεβαιώνει πως υπάρχει έβρισκε την αγάπη στον πιο μικρό αδερφό του.

— Ποιος είπες πως τον σκότωσε; ούρλιαξε για τρίτη φορά ο Αντώνης Παγίδας κουνώντας δυνατά τους ώμους του συντρόφου του, σα να μην μπορούσε να το πιστέψει.

— Ο Γαρμπής, καπετάνιο! Ο Στρατηγός ο Γαρμπής!

Και με κοφτό, λαχανιασμένο τρόπο είπε τα καθέκαστα. Φαίνεται πως κάτι είχε γίνει. Δεν ήταν όμως καλά ξεκαθαρισμένο. Φαίνεται πως ο Στρατηγός Γαρμπής αντάμωσε με το κολ - καΐκι του, στ' ανοιχτά του Σαρμουσάκ, το κοντραμπατζίδικο του Κωνσταντή Παγίδα. Δεν το γνώρισε και γύρεψε να το σταματήσει. Αλλάξανε κάμποσες πιστολιές το ένα με τ' άλλο καΐκι. Ο Κωνσταντής Παγίδας δεν ήταν μέσα στο δικό του. Όμως ο Γαρμπής, μόλις βεβαιώθηκε πως αυτοunuό ήταν το καΐκι με το λαθραίο καπνό, το άφησε να περάσει.

Ο Κωνσταντής Παγίδας άμα έμαθε το περιστατικό έγινε μπαρούτι. Τα μυαλά του, με τον αγέρα που είχαν, φούσκωσαν πιο πολύ. Το διάδωσε από δω κι από κει πως θα γυρέψει το λόγο απ' το Γαρμπή. Και μόλις έμαθε πως ήρθε το κολ - καΐκι απ' την περιπολία του, πήρε το γκρα του και κατέβηκε στο γιαλό. «Εσύ», λέει στο Γαρμπή, «έπιασες το καΐκι μου;» Κ' έκαμε πως κοιτάζει το ντουφέκι του. «Τράβα, βρε!» του αποκρίνεται ο Γαρμπής ατάραχος, ξαρμάτωτος όπως πάντα, απ' την πλώρη του καϊκιού του. Άλλον ένα λόγο είπε ο Κωνσταντής Παγίδας. «Τράβα, βρε!» είπε πάλι ο Γαρμπής. Τότες ο Κωνσταντής Παγίδας βλαστήμησε και ξεστόμισε βρисиά θανάσιμη, από κείνες που σαν ειπωθούν δεν έχει πια σωτηρία: πρέπει να πληρωθούν με αίμα. Και για να μην προκάμει ο Γαρμπής και τον πληρώσει, ο Παγίδας τράβηξε κ' έριξε απάνω του. Ξεστόχησε. Ο Γαρμπής χίμηξε απ' την πλώρη στη στεριά, του πήρε απ' τα χέρια το γκρα και τον σκότωσε.

Άκουγε ο Αντώνης Παγίδας. Αμίλητος αποτραβήχτηκε απ' τα παλικάρια του. Το πρόσωπό του είχε πάλι ξαναβρεί την παγερή του αταραξία. Χάραζε. Τύλιξε ένα τσιγάρο. Το άναψε. Ο γαλάζιος καπνός ανεβαίνει, λίγο σαλεύει απ' το πρωινό αγέρι, χάνεται. Όλα τα παλικάρια

του τον κοιτάνε κει, μονάχον, αμίλητα. Το ξέραν πια πως κάτι φοβερό ετοιμαζόταν, πως η στιγμή εκείνη αποφάσιζε γι' αυτό που θα 'κανε να ματώσει κάθε λεβέντικη καρδιά στην Ανατολή.

Ο Αντώνης Παγίδας πέταξε το τσιγάρο. Αργά. Γυρίζει τα θολά μάτια του στον κοντραμπατζή με τη φελούκα.

— Θα πας πίσω! προστάζει ήσυχα. Θα πεις στο Γαρμπή πως θα τον σκοτώσω. Θα τον απαντέχω όξω απ' το τσιφλίκι του Γιαννακό - Μπιμπέλα την Τρίτη στη χάση του φεγγαριού.

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ τρεχαντήρι, το φημισμένο κοντραμπατζίδικο του Αντώνη Παγίδα, κατεβαίνει σκίζοντας το πέλαγο. Το κύμα δέρνει το ξύλο. Το ξύλο χτυπιέται δυνατά με το νερό, σα να πρέπει το ένα ή το άλλο να γονατίσει. Μα το ξύλο είναι περήφανο, δεν το σηκώνει να δαμαστεί. Κουβαλά μέσα του απόψε πολλά. Όχι μονάχα τ' άρματα, όχι μονάχα τον Αντώνη Παγίδα και τα παλικάρια του. Κουβαλά τη μοίρα που θ' αποφασίσει για μια απ' τις δυο τις πιο ξακουστές ζωές μες στον επικό κύκλο της παλικαριάς του Αϊβαλιού: για τον Αντώνη Παγίδα ή για το Στρατηγό Γαρμπή.

Η νύχτα πάνω απ' το τρεχαντήρι κάθετα κι αφουγκράζεται. Ο Παγίδας αποτραβηγμένος στην πλήρη φουμέρνη απανωτά τσιγάρα, σιωπηλός. Ακούει το κύμα να δέρνει το καϊκι του, ακούει τους μακρινούς ήχους της μεγάλης ζωής που πέρασε και που πρέπει να 'ρθουν απόψε όλοι — απόψε μες στη θάλασσα, που ίσως την ταξιδεύει για τελευταία φορά. Όσο πιο πολύ την αναμετρά τούτη τη σκέψη, πως μπορεί να 'ναι οι στερνές του ώρες αυτές που περνά, τόσο πιο πολύ καταλαβαίνει να 'ναι μονάχος. Καταμόναχος. Είναι αυτό ένα μοναδικό αίσθημα που άρχισε να τον παρακολουθεί απ' τα παιδικά του χρόνια. Η μάνα του, όταν τον είχε μες στα σπλάχνα της, καθάριζε ανήμερα του Αγίου Συμεών κυνήγι λαγού. Ανήμερα του «Αγίου - Συμιού» οι έγκυες γυναίκες πρέπει να κάθονται με σταυρωμένα χέρια και να μην καταπιάνονται με τίποτα. Αν τύχει και πιάσουν κάτι, ό,τι και να 'ναι, τα σημάδια του θα βγουν άπανω στο πρόσωπο ή στο κορμί του παιδιού που θα γεννηθεί. Η μάνα του Αντώνη Παγίδα το είχε ξεχάσει τι μέρα ήταν. Όταν, μια γειτόνισσα μπήκε και την είδε.

«Τέτοια μέρα καθαρίζεις λαγού, χριστιανή!» φώναξε.

Κατατρομαγμένη η μάνα του Αντώνη Παγίδα παράτησε το κυνήγι, κ' έφερε τα δυο χέρια στις πλάτες της.

«Χριστέ και Παναγία!» έκαμε, κ' έγινε κίτρινη σαν το φλουρί.

Όλη τη νύχτα παρακάλεσε το Θεό να τη σπλαχνιστεί. Και ο Άγιος Συμεών την άκουσε. Δεν άφησε να σημαδευτεί το παιδί της στο πρόσωπο. Όταν γεννήθηκε, όλες οι γυναίκες που παραστέκονταν είδαν θαμάζοντας στην πλάτη του μια φαρδιά λουρίδα με τρίχωμα λαγού. Το πράμα συζητήθηκε πολύ και, όταν πέρασε ο καιρός, σα θέλαν να μιλήσουν για το παιδί εκείνο οι γυναίκες κ' οι άντρες λέγανε: «Το μωρό με την πλάτη τ' αγριμιού». Η μάνα του το είχε μεγάλο καημό κ' έλεγε:

«Τι θα γίνει σα μεγαλώσει και το μάθει; Θα 'ναι πικραμένο σ' όλη του τη ζωή».

Μα ήταν μάνα, και με το βαθύ της ένστιχτο βρήκε τον τρόπο που έπρεπε να το βοηθήσει.

Μια μέρα — την πρώτη που πήγε με τ' άλλα τα παιδιά της γειτονιάς στο γιαλό να κολυμπήσει — το παιδί γύρισε κλαμένο.

«Τι έχεις, γιε μου;»

«Γιατί να με κοροϊδεύουν;» παραπονέθηκε με σπαραγμό. «Γιατί, απ' όλα τα παιδιά που κολυμπούσαμε, μονάχα εγώ να 'χω στην πλάτη μου πετσά αγριμιού;»

Τότε εκείνη πήρε το πιο σίγουρο ύφος του κόσμου κ' είπε:

«Δεν το καταλαβαίνεις λοιπόν; Σε ζουλεύουν! Είσαι το μοναδικό αγόρι της Ανατολής που το αγγίζανε οι Μοίρες!»

«Τι είναι Μοίρες;» ρώτησε το παιδί.

Οι Μοίρες, του είπε, είναι καλές γυναίκες που κάθονται στον ουρανό με τους αγγέλους. Κάθε τόσα χρόνια, κάθε πολλά χρόνια, σε μια νύχτα φουρτουνιασμένη είναι ορισμένο να κατεβούν στη γη. Οι άνθρωποι ανυποψίαστοι κοιμούνται. Μονάχα οι μητέρες που περιμένουν να τους έρθει παιδί κάθονται και ξαγρυπνούνε. Λένε: «Ας γίνει να 'ρθουν οι Μοίρες φέτος. Ας γίνει να 'ναι η χρονιά τους φέτος». Μ' ολάνοιχτα μάτια κοιτάνε το σκοτάδι κι όλο παρακαλούν: «Ας γίνει να 'ρθουν φέτος. Ας γίνει να 'ρθουν για το παιδί μου που θα γεννηθεί...». Όταν, για μια μητέρα, για μια μονάχα σε κάθε τόσα χρόνια, κάθε πολλά χρόνια, θα 'ρθει επιτέλους η ευλογία. Οι Μοίρες ανοίγουν την πόρτα της, κ' εκεί που ήταν σκοτάδι γίνεται φως. Πάνε σιωπηλές στη μητέρα, χαμογελώντας γλυκά. Βάζουν το χέρι στο κεφάλι της, το κρατάνε λίγο, πάλι χαμογελούν και φεύγουν. Αυτό είναι. Το παιδί που θα 'ρθει θα 'ναι σημαδεμένο απ' τις Μοίρες.

«Είδες τις Μοίρες εσύ, μάνα;» ρώτησε το αγόρι έκθαμβο.

«Ναι, γιε μου. Ήρθανε τότες που ήταν να ρθεις εσύ. Θα γίνεις δυνατός! Είσαι βλογημένος απ' τις Μοίρες, θα γίνεις το πιο φημισμένο παλικάρι της Ανατολής! Μην κλαις».

Με τέτοια και τέτοια η απλοϊκή μητέρα του Αντώνη Παγίδα, βοηθημένη απ' το ενστικτό της, έκαμε το θάμα. Όχι μονάχα δεν άφησε το παιδί της να τσακιστεί πριν απ' την ώρα του απ' το αίσθημα πως μειονεχτεί, μα το βοήθησε να βρει περηφάνια και αυτοπεποίθηση μες στη μοναδική μοίρα που σημάδεψε το κορμί του και που το ξεχώριζε από τ' άλλα παιδιά.

Μια χειμωνιάτικη μέρα πήγαν μαζί στη θάλασσα, στο παράλιο δάσος τα πεύκα. Δυνατή τραμουντάνα έδερνε το μπουγάζι και σήκωνε θεόρατα κύματα. Κανένα πανί δε βολτάριζε, ψυχή ανθρώπινη δεν κοτούσε να παλέψει με το δαίμονα. Η μάνα έστησε το μικρό Αντώνη Παγίδα καταπρόσωπο στα κύματα και του 'πε:

«Εσύ θα παλέψεις, γιε μου. Θα γενείς ο πιο δυνατός γεμιτζής του τόπου μας, τ' ονομά σου θ' ακουστεί ίσαμε τη Μαύρη Θάλασσα. Θα το τραγουδούνε: "Ο γεμιτζής με την πλάτη τ' αγριμιού..."»

Εκεί, στο μικρό δάσος με τα πεύκα, ήταν ένας παλιός Πύργος που είχε αρχίσει να ρημάζει. Μέσα απ' τον Πύργο είδαν ξαφνικά, η μάνα και το παιδί, να βγαίνει ένα καμπουριασμένο γερόντιο με μισοφαγωμένα ρούχα· πήγε κατά τη θάλασσα, στάθηκε λίγο, είδε τη φουρτούνα, πάλι γύρισε μες στον Πύργο.

«Τον βλέπεις αυτόν το γέρο;» είπε στο μικρό Αντώνη Παγίδα η μητέρα του. «Έρχεται απ' τον παπα - Οικονόμο! Ο παπα - Οικονόμος στάθηκε ο πιο φημισμένος άντρας του τόπου μας! Ο γέρος κάθε βράδυ βγαίνει και τον φωνάζει απ' τα κύματα για να δει πως το σπιτικό τους ρημάζει και να γυρίσει. Είναι παλαβός!»

Κ' ενώ το κύμα βούιζε κι ο αγέρας κατεβαίνοντας απ' το «Τραπέζι του Δαιμόνου» ούρλιαζε μες στα δέντρα, η μάνα του Αντώνη Παγίδα είπε στο μικρό της τα περιστατικά αυτού του φημισμένου παπα - Οικονόμου. Έζησε στα παλιά τα χρόνια κ' ήταν ένας αναχωρητής που, αποτραβηγμένος απ' τον κόσμο, ζούσε σε μια καλύβα στην ερημική ακρογιαλιά, κάνοντας τις μετάνοιες του και παρακαλώντας για την ψυχή του και για τη σωτηρία του σκλαβωμένου Γένους του. Όταν μια νύχτα θύελλας άκουσε την απελπισμένη φωνή ανθρώπου που ερχόταν απ' τη θάλασσα και γύρευε βοήθεια. Βγήκε στη νύχτα, πήρε το βαρκί του, πάλεψε με το κύμα και πήγε κατά τη φωνή. Τράβηξε απ' τη θάλασσα το μισοπνιγμένο κορμί, το 'φερε στο καλύβι του, το ζέστανε, το ανάστησε.

Έτρεμε ο ναυαγός απ' το κρύο.

«Ποιος είσαι;» τον ρώτησε ο αναχωρητής.

«Είμαι Τούρκος», του αποκρίθηκε. «Λυπήσου με».

«Είσαι γεμιτζής; Βούλιαξε το καϊκι σου;»

«Όχι, δεν είμαι γεμιτζής. Είμαι ζαμπίτ στα καράβια του Σουλτάνου. Νικηθήκαμε απ' το Μόσκοβο στον Τσεσμέ. Τρεις μέρες και τρεις νύχτες βολόδερνα στο κύμα απάνου σε μια φελούκα. Κοντεύοντας στη στεριά σας, αναποδογύρισε η φελούκα μου. Λυπήσου με και μη μου κάμεις κακό στη θέση που με βρίσκεis, άρρωστο κι ανυπεράσπιστο. Ο Θεός σου λένε πως δε χτυπά τους αδύναμους και τους ανυπεράσπιστους».

«Ησύχασε», του λέει ο καλόγερος. «Θα κάμω ό,τι μου λέει ο Θεός μου για τους αδύναμους και τους ανυπεράσπιστους. Ας είσαι Τούρκος».

Προστάτεψε ο καλόγερος το ναυαγό, τον περιποιήθηκε μερόνυχτα όσο τον έδερνε ο πυρετός, του έδωκε βότανα της γης και τον έκαμε καλά. Κ' ύστερα του 'δειξε το δρόμο που έπρεπε να πάρει για να φτάξει σε κατοικημένο μέρος.

«Πορεύου εν ειρήνη» του είπε. «Μην κάνεις κακό στο Γένος μου. Λυπήσου το Γένος μου, καθώς λυπήθηκα εγώ εσένα.

«Με λένε Χασάν», είπε ο Τούρκος. «Φύλαξε τ' όνομά μου κ' έλα σ' εμένα αν καμιά φορά μάθεις πως μπορώ να σε συντρέξω».

Φύλαξε ο καλόγερος τ' όνομα του ναυαγού χρόνους πολλούς. Όταν, κάποτε, από περαστικούς γεμιτζήδες που ταξίδευαν στη Μαύρη Θάλασσα έμαθε το νέο πως ο Τούρκος κείνης της χειμωνιάτικης νύχτας είχε γίνει Μεγάλος Βεζίρης. Ο καλόγερος πήρε το ραβδί του, πήγε στη χώρα, στο Αϊβαλί, όπου ένας λαός φτωχοί ψαράδες και δουλευτάδες της γης στέναζαν απ' τη σκλαβιά, μαρκάρισε μ' ένα καϊκι και πήγε στην Πόλη. Έφταξε ως το θρόνο του Μεγάλου Βεζίρη.

«Με θυμάσαι;» του λέει.

Τότες όλοι οι πασάδες που ήταν συναγμένοι εκεί είδαν ξαφνιασμένοι το Βεζίρη τους να σηκώνεται, ν' αγκαλιάζει και να φιλά τον κιαφήρ¹⁰ καλόγερο.

«Άνθρωπε, πώς γίνεται να σε ξεχάσω;» είπε. «Πες μου τι πρέπει να κάμω για ν' αλαφρώσω τη ψυχή μου και να σου μοιάσω σ' αυτό που εσύ με δίδαξες; Πες μου, τώρα που είμαι δυνατός, τι να κάμω για να σε ξεπληρώσω;»

«Δε θέλω τίποτα για τον εαυτό μου», αποκρίθηκε ο καλόγερος. «Θέλω για το λαό μου και για την πατρίδα μου. Βοήθησε να πάψουν τα βάσανά τους».

Τότες ο Μεγάλος Βεζίρης πρόσταξε κ' έγινε ένα φερμάνι. Έγραφε μέσα πως στην πολιτεία του καλόγερου δεν είχε πια την άδεια να μείνει μήτε ένας Τούρκος. Όλες οι οθωμανικές φαμίλιες που μένανε κει έπρεπε να ξεπατριστούνε. Την πολιτεία θα την κυβερνούσαν οι χριστιανοί γέροντες μ' έναν Διοικητή Τούρκο που θα τον όριζε ο λαός και θα τον απόλυε, όταν ήθελε, ο λαός. Στρατιωτικός Διοικητής δεν είχε την άδεια όχι μοναχά να μένει στην πόλη μα μήτε να περάσει απ' το δρόμο της. Αν σε περίπτωση εξαιρετική βρισκόταν αναγκασμένος να το κάμει, έπρεπε να βγάλει τα πέταλα απ' τ' άλογό του. Η πολιτεία θα πλήρωνε πενήντα χιλιάδες γρόσα κάθε χρόνο στο

ντοβλέτι, κι όλους τους φόρους θα τους μάζευε αυτή. Ο τόπος μήτε τα παλικάρια του θα 'δινε για το στρατό, μήτε τα παιδιά του στο παιδομάζωμα. Θα ήταν μια χώρα λεύτερη, μοναδική σ' όλη την Αυτοκρατορία.

Πήρε ο καλόγερος το φερμάνι και γύρισε στην πατρίδα του. Όλος ο τυραννισμένος λαός τότε, μαθαίνοντας τα καθέκαστα, έπεσε και φίλησε τα πόδια του. Τον κάμανε προεστό, και αυτός κυβέρνησε με τους γέροντες την πολιτεία ίσαμε την ώρα που πέθανε.

Έχτισε πρώτα μια μεγάλη εκκλησιά με ψηλό καμπαναριό, την «Παναγία των Ορφανών». Ιστορήσε στους τοίχους της την Παλαιά Διαθήκη. Τη στόλισε με άμβωνα, με θρόνο αρχιερατικό «εκ βάθρων εξ εβένου, ελέφαντος και οστράκων της Ερυθράς Θαλάσσης». Έχτισε σχολειά σπουδαία κ' έδωσε άσυλο σ' όλους τους Έλληνες που απ' τα νησιά του Αιγαίου, απ' την παλιά Ελλάδα καταφεύγανε στη λεύτερη πολιτεία του για να γλιτώσουν τα βάσανα της σκλαβιάς. Έτσι το μικρό χωριό των ψαράδων της Αιολικής γης μεγάλωσε, έγινε χώρα τρανή. Και προεστός της πάντα ο καλόγερος. Ήταν δίκαιος για τους καλούς, ανείπωτα σκληρός για τους άδικους. Έγινε ο τρόμος των ντερέ - μπέηδων που κυβερνούσαν τις γειτονικές πολιτείες, το Αγιασμάτ, το Αδραμύτι και την Πέργαμο. Αρμάτωνε ανθρώπους του, τους έπαιρνε μαζί του, και πήγαινε κάθε φορά να χτυπήσει το άδικο που κάνανε στους χριστιανούς, τους έξω από την πολιτεία του, οι τύρανοι τους. Με την ίδια δύναμη υπεράσπιζε την πολιτεία του ενάντια στις ληστρικές επιδρομές που κάνανε οι γειτονικοί ντερέ - μπέηδες.

Τ' όνομά του έμεινε στα χείλια όλωνών. Όλοι λέγανε:

«Ποιος βλόγησε αυτόν τον άνθρωπο για να κάμει τέτοιο καλό στην πατρίδα μας;»

Μοναχά σαν πέθανε και πλύναν το κορμί του και τον άλλαξαν, τότε μονάχα το μυστικό του ήρθε στο φως και πέρασε με δέος, από στόμα σε στόμα, στο λαό:

¹⁰ Άπιστο

«Ο καλόγερος ήταν σημαδεμένος απ' τις Μοίρες! Πάνω στα στήθια του είχε σημάδι από ένα χέλι!»

Ο πιο φοβερός εχθρός του, ο ντερέ - μπέης της Πέργαμος, σαν έμαθε το θάνατό του δεν το πίστεψε. Σηκώθηκε κ' ήρθε στο Αϊβαλί, παράγγειλε να τον ξεθάψουν και, σαν είδε με τα μάτια του το πτώμα, έχυσε δάκρυα στη μνήμη του εχτρού του.

.....
Άκουγε μαγεμένος ο μικρός Αντώνης Παγίδας.

«Ναι, γιε μου», του 'λεγε η μάνα του. «Ήταν κι αυτός σημαδεμένος σαν κ' εσένα! Θα γίνεις κ' εσύ μεγάλος άνθρωπος, θα γίνεις δυνατός!»

Έτσι μεγάλωσε το παιδί μέσα στην επίμονη, στην αδιάκοπη έξαρση της ξεχωριστής του μοίρας. Αυτό το βοήθησε για να μην πέσει. Αλλά το πήγε στην άλλη άκρη. Το 'καμε ένα κλειστό, φιλέρημο παιδί που δεν ήθελε τις συντροφίες με τ' άλλα συνομήλικά του, δεν τις καταδεχόταν. Η απειθάρχητη φαντασία των ανθρώπων του Αιγαίου, κληρονομημένη απ' τους προγόνους του, τον βοήθησε στην ερημιά του. Γύρω του, στον αγέρα μέσα, στα τραγούδια του τόπου, στα καθημερινά περιστατικά, ζούσε την πιο μεγάλη στιγμή του ο κύκλος της λεβεντιάς, το έπος των κοντραμπατζήδων. Στα δεκαεφτά του χρόνια ο Αντώνης Παγίδας έγινε κοντραμπατζής. Την ίδια χρονιά έκαμε τον πρώτο του φόνο χτυπώντας αυτούς που τον κυνηγούσαν. Κι από τότες ήρθαν άλλοι φόντοι, κι άλλοι, σειρά ατέλειωτη, σφραγισμένοι όλοι με απίθανη σκληρότητα, με απίθανη αφοβιά — πάντα πρόσωπο με πρόσωπο, ποτές με μπαμπεσιά, σπονδή στο ασίγαστο πάθος που του πρόσταζε να κινδυνεύει και να σκοτώνει σαν άντρας.

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ τρεχαντήρι άραξε μπροστά στο υποστατικό της θάλασσας όταν πια η μέρα ήθελε λίγο να χαράξει. Ξεφορτώσανε τα όπλα και τ' ασφαλίσανε στο αρχοντικό του Βηλαρά. Ο Παγίδας γύρεψε να τον αφήσουν μοναχόν στο καΐκι να συχάσει. Θα 'βλεπε το γερο - Βηλαρά άμα θα ξυπνούσε.

Κοιμήθηκε βαθιά ως το βράδυ. Ξύπνησε, έβρεξε το κεφάλι του μες στη θάλασσα και πήγε στου γερο - Βηλαρά.

Ήταν εκεί και η Ντόρις. Παρακάλεσε να την αφήσουν να μείνει την ώρα που θα κουβέντιαζαν οι άντρες.

Ο γερο - άρχοντας ξεστόρισε απ' την αρχή τα περιστατικά, το πώς βρέθηκε σκοτωμένος ο κυνηγός. Είπε ό,τι έγινε με τον άλλο χωριάτη που τον είχανε ντουφεκίσει.

Ο Παγίδας άκουγε σιωπηλός, καπνίζοντας απανωτά τσιγάρα.

— Από τότες έγινε τίποτα άλλο;

— Αυτό είναι το άσκημο, είπε ο Βηλαράς. Το κακό δε σταμάτησε. Από τότε ρίξανε και σ' άλλους τρεις χριστιανούς που γύριζαν απ' τα Κιμιντένια. Τον έναν τον σκοτώσανε. Φοβάμαι...

— Τι; τον έκοψε ο Παγίδας.

— Φοβάμαι πως πίσω απ' όλα αυτά κρύβεται ένα σχέδιο. Φοβάμαι να δω μακρύτερα...

— Θα το δούμε! είπε ο Παγίδας.

Συλλογίστηκε λίγο. Κ' ύστερα:

— Ένα μέρος απ' τ' άρματα που φέραμε θα μείνουνε για τους ανθρώπους σου εδώ, είπε. Τ' άλλα θα πρέπει να πάνε στους χριστιανούς πίσω απ' τα Κιμιντένια. Μπορούν να μου τα πληρώσουν;

— Θα πληρώσω όλο το ποσόν εγώ, λέει ο Βηλαράς. Εσύ με τους ανθρώπους σου θέλω μονάχα να τα πας.

— Θα τα πάω. Έτσι θα δω και τα πράγματα από κοντά. Πρέπει να ρθει μαζί μας κ' ένας μπιστεμένος σου άνθρωπος για να μην τρομάξουν οι χριστιανοί στα χωριά.

Τότε η Ντόρις, που καθόταν σιωπηλή, λέει:

— Θα πάω εγώ, πατέρα. Αφήστε με να πάω εγώ.

Ο γερο - Βηλαράς τινάζεται ξαφνιασμένος.

— Μα τι είναι αυτό που λες, παιδί μου; Για όνομα του Θεού! Δε γίνεται! Δε γίνεται! Πώς θα πας εσύ;

— Δεν είναι αυτές δουλειές για γυναίκες, λέει κι ο Παγίδας ήρεμα. Δε γίνεται να ρθεις εσύ.

Η Ντόρις σηκώνει τη ματιά της και την καρφώνει ίσα απάνω του. Είναι η δεύτερη φορά που αυτός, ο Αντώνης Παγίδας, βλέπει πως δεν το μπορεί να βαστάξει στο κοφτερό λεπίδι που τινάζεται απ' αυτό το σχεδόν παιδιάστικο πρόσωπο.

Χαμηλώνει τα μάτια του.

— Θα 'ρθω εγώ μαζί σου! λέει αποφασιστικά η Ντόρις μ' έναν τρόπο που δε σήκωνε δεύτερο λόγο.

— Α, μα αυτό! Αυτό πια δεν έχω τη δύναμη να το βαστάξω! φωνάζει τώρα ο γερο - άρχοντας τρέμοντας από σύγχυση. Θα πρέπει να γράψω στο γιο μου...

— Ησυχάστε, πατέρα, λέει ήσυχα η Ντόρις. Μη φοβάστε για μένα. Ο άντρας μου δε θα λυπηθεί σα μάθει πως η γυναίκα του δε φοβάται τίποτα.

— Θα φύγουμε απόψε τη νύχτα! λέει ο Παγίδας. Θα λείψουμε δυο μέρες και δυο νύχτες.

— Μείνετε απόψε και φεύγετε αύριο τη νύχτα, λέει ο Βηλαράς, μη έχοντας άλλον τρόπο για να κερδίσει καιρό και ν' αλλάξει, αν μπορέσει, τη γνώμη της νύφης του.

— Όχι! λέει ο Παγίδας. Πρέπει να φύγω απόψε! Δεν προφταίνω. Την Τρίτη τη νύχτα, στη χάση του φεγγαριού πρέπει να 'μαι πίσω.

— Τι έχεις να κάμεις; ρώτησε ο Βηλαράς.

— Τίποτα! είπε ο Παγίδας κοφτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ 1914

ΤΑ ΚΙΜΙΝΤΕΝΙΑ κουράστηκαν φέτος. Πολύ κουράστηκαν. Ανυπόμονα περιμένουν τη νύχτα να 'ρθει. Οι οξιές το βλέπουν πρώτες, ύστερα το βλέπουν οι βαλανιδιές.

Λένε στη νύχτα:

«Έλα πια. Έλα κ' η μάνα μας τα Κιμιντένια κουράστηκαν. Έλα να τα ξεκουράσεις».

«Τι να σας κάμω;» τους λέει η νύχτα. «Είναι ακόμα καλοκαίρι. Οι μέρες είναι πολύ μεγάλες. Ο ήλιος αργεί να βασιλέψει.

Τότε οι οξιές παρακαλούν τα σύννεφα.

Τους λένε:

«Ο ήλιος αργεί να βασιλέψει. Ας πάει ένας σύντροφός σας να τον σκεπάσει. Βοηθήστε τη μάνα μας, τα Κιμιντένια, να ξεκουραστεί νωρίς».

Ένα μαύρο σύννεφο σηκώνεται στον καταγάλανο ουρανό, πορεύεται απ' τ' ανατολικά, τραβά κατά τη δύση, και κρύβει τον ήλιο. Ένα θεόρατο μαύρο σύννεφο. Κ' η Αιολική γη απότομα σκοτεινιάζει. Οι τσαλαπετεινοί και τ' αγριοπερίστερα, που παίζουν στο γαλάζιο φως, άξαφνα βρίσκονται τυλιγμένα στη σκιά που έρχεται απ' το ύψος. Οδηγημένα απ' το ένστικτό τους αρχίζουν να τρέχουν τρομαγμένα για να τρυπώσουν στις φωλιές τους.

Τρέχουν φωνάζοντας:

«Η θύελλα! Η θύελλα έρχεται! Η θύελλα έρχεται!»

Το ακούν οι πράσινες σαύρες, το ακούνε τα τσακάλια του ρουμανιού, ο φόβος περνά απ' τα μάτια τους. Όλα φωνάζουν σπαραχτικά:

«Η θύελλα έρχεται! Η θύελλα έρχεται!»

Μια μικρή χελώνα, που περιμένει αναποδογυρισμένη το θάνατο στη σπηλιά των αγριογουρουνιών, ακούει τη φωνή των πουλιών και των αγριμιών. Συμμαζώνεται τρομαγμένη μες στο καβούκι της και, μ' όλον που περιμένει το θάνατο, μ' όλον που αυτή μονάχα το θάνατο περιμένει, ωστόσο ανατριχιάζει σαν όλα τα πλάσματα της γης.

«Η θύελλα έρχεται! Η θύελλα έρχεται!»

Μάταια οι οξιές αγωνίζονται να παλέψουν τον πανικό, μάταια λένε:

«Μην κάνετε έτσι! Δεν έρχεται η θύελλα! Εμείς παρακαλέσαμε το σύννεφο να σκεπάσει τον ήλιο!»

Ας λένε. Κανένας δεν τους ακούει. Γιατί στα Κιμιντένια βαθύ και ακατάλυτο βασιλεύει το ένστικτο. Κι αυτό έδωσε στα πλάσματα τη σοφία να ξέρουν πως πέρα απ' ό,τι με τη θέλησή τους άρχισε, πέρα απ' τις επιθυμίες κι από τις πράξεις, υπάρχει η σκοτεινή δύναμη που

παίρνει στα χέρια της και δίνει αυτή πια κίνηση, με τον τρόπο που θέλει και στο δρόμο που θέλει, σε επιθυμίες και πράξεις.

«Όχι! Όχι! Η Θύελλα είναι! Η Θύελλα έρχεται!»

Τότε σαλεύουν αργά τα Κιμιντένια. Τινάζουν από πάνω τους τον ύπνο που έρχεται να τα ξεκουράσει, σηκώνονται, κοιτάνε δεξιά - ζερβά. Βλέπουν κατά τα δυτικά το μαύρο σύννεφο. Στρέφουν τα μάτια τους στον ουρανό ψηλά. Ξέρουν πως σε λίγο θα βγούνε τ' άστρα. Μπορεί και το μαύρο σύννεφο που το φώναξαν οι οξιές να σκορπίσει και να φύγει, μόλις ο ήλιος βασιλέψει. Σίγουρα θα φύγει. Κι όμως, τώρα πια και τα Κιμιντένια είναι σίγουρα. Γιατί ζήσαν πολύ στη ζωή τους και μάθαν πολύ πιο πολλά απ' όσα ξέρουν οι οξιές, οι τσαλαπετεινοί, τ' αγριογούρουνα και τα τσακάλια.

Ξέρουν πια και τα Κιμιντένια πως η Θύελλα έρχεται. Ωστόσο, επειδή έτσι πάντα γίνεται, ίσαμε την τελευταία στιγμή να ελπίζουμε γι' αυτό που είμαστε σίγουροι πως είναι πια ανεπανόρθωτο, τα Κιμιντένια στρέφουν στα βουνά κατά τα δυτικά, στα βουνά κατά τ' ανατολικά. Ρωτάνε το Καζ - Νταγ, τα βουνά τα πέρα απ' το Αιγαίο, τα πέρα απ' τον Ελλησποντο, τα πέρα απ' το Δούναβη, θεό των ποταμών.

Ρωτάνε να βεβαιωθούν:

«Είναι αλήθεια, αδερφοί μου, πως έρχεται;»

Και τα βουνά όλα, απ' τη μακρινή Βοσνία, απ' το μακρινό Δούναβη, όλα αποκρίνονται λυπημένα:

«Είναι αλήθεια, αδερφέ μας! Έρχεται! Η Θύελλα έρχεται!»

Τελευταίοι οι άνθρωποι, τελευταίοι απ' όλα τα πλάσματα που ζουν στα Κιμιντένια γιατί απ' όλα είναι οι έσχατοι, παίρνουν το μήνυμα. Έρχεται πυκνή βουή το κύμα, ταξιδεύει, χτυπιέται και δέρνεται, ολοένα φουσκώνει κι ολοέναμανιάζει:

«Έρχεται! Η Θύελλα έρχεται! Έρχεται ο πόλεμος!»

Κ' ενώ τα άστρα πάνω απ' την Αιολική γη κοιτάνε ατάραχα, οι καρδιές των ανθρώπων λουφασμένες ανοίγουν για να 'μπει ο Φόβος — οι καρδιές των δυστυχημένων ανθρώπων.

ΜΕΣ ΣΤΗ ΒΑΘΕΙΑ νύχτα, αποτραβηγμένα στην κάμαρά μας, τα παιδιά κοιτάμε να μας πάρει ο ύπνος. Τώρα οι νύχτες στα Κιμιντένια γίνανε πιο μυστηριακές και πιο άγριες. Δεν είναι μοναχά τα τσακάλια κ' η ερημιά. Από τότε που σκοτώσανε τον κυνηγό κάτι τρέμει στον αγέρα: τα πρόσωπα των μεγάλων είναι συννεφιασμένα, δε μας αφήνουν να ξεμυτίσουμε απ' το υποστατικό, άνθρωποί μας αρματωμένοι φυλάνε βάρδιες. Ακούμε έξω απ' τη μεγάλη πόρτα τα βήματά τους, που και που κανένα βήξιμο, που και που καμιά φωνή που ταράζει το πνεύμα της ερημιάς.

Το πιο φοβερό είναι που θα μας ξέχασαν πια οι οξιές, θα μας ξέχασαν οι αγριοβαλανιδιές κ' οι τσαλαπετεινοί.

— Κ' εκεί πάνω τι να 'γιναν άραγες οι χελώνες μας, κ' η νυχτερίδα μας, κ' η πράσινη σαύρα;

— Τι είπες;

— Στη σπηλιά των αγριογουρουνιών λέω. Τι να 'γινε;

Η Άρτεμη ανατριχιάζει. Ακούω το σύρσιμο που κάνουν τα δάχτυλά της στο σεντόνι που σφίγγουν.

— Δε θέλω να ξέρω..., μουρμουρίζει.

— Δε θα 'θελες να πάμε στη σπηλιά των αγριογουρουνιών; Δε θα 'θελες να μας αφήναν;

— Δε θα ξαναπάω πια εκεί, λέει η Άρτεμη, και η φωνή της τρέμει.

— Η νυχτερίδα μας πια θα 'χει πεθάνει. Θα κρεμάσουμε στο λαιμό μας τα ψιλιά της τα κόκαλα. Θα τα μοιραστούμε. Όλοι πια θα μας αγαπούν.

— Δε θέλω..., μουρμουρίζει η Άρτεμη. Δε θέλω πια.

Κι αρχίζει να κλαίει.

— Σώπα, Άρτεμη. Σώπα. Γιατί κλαις;

Τίποτα.

— Σώπα, Άρτεμη. Καλά, μη βάλεις απάνω σου το κόκαλο της νυχτερίδας. Εγώ κ' έτσι θα σ' αγαπώ.

— Εγώ πια αύριο θα βγω, λέει η Λένα. Θα τον παρακαλέσω τον παππού και θα μ' αφήσει. Θα πάω μαζί με τον μπαρμπα -Ιωσήφ.

— Τι έχεις να κάμεις; ρωτά η Αγάπη.

— Θα πάμε στον τόπο με το κοκκινόχωμα. Είναι το πιο όμορφο κομμάτι της γης μας. Είναι ο τόπος που θα μου δώσει ο παππούς σα θα παντρευτώ. Εκεί είναι μια αγριαχλαδιά. Ο μπαρμπα-Ιωσήφ θα την μπολιάσει στ' όνομά μου.

Η Λένα πήγε και βρήκε τον μπαρμπα-Ιωσήφ μια απ' τις τελευταίες μέρες. Του είπε: «Ξέρεις; Η Άρτεμη σα μεγαλώσει θα μας φύγει. Θα παντρευτεί έναν κυνηγό και θα πάνε σε μακρινά μέρη». «Γιατί, κοριτσάκι μου;» «Έτσι, μπαρμπα -Ιωσήφ. Έτσι το 'χει αποφασισμένο. Όλοι θα φύγουν». Ο μπαρμπα-Ιωσήφ θυμήθηκε τη δική του μοίρα, το νησί του απ' όπου κάποτε ξεκίνησε και πια δε γύρισε. «Έτσι γίνεται πότε - πότε», είπε. «Γίνεται κ' οι άνθρωποι που μια φορά ξεκινήσανε δε γυρίζουν πίσω, δεν είναι στο χέρι τους να γυρίσουν». «Όμως εγώ θα μείνω στη γη μας», είπε η μικρή Λένα. «Εγώ αγαπώ τη γη μας». «Έλα, είπε ο γέροντας, «έλα τότε να μπολιάσω ένα ακόμα δέντρο στ' όνομά σου. Να με θυμάσαι σα θα τρως τον καρπό του».

Η Λένα λέει:

— Έτσι είναι, Άρτεμη; Μελετάς πάντα να μας φύγεις;

Δεν έρχεται απάντηση.

— Άρτεμη, λέω! Μελετάς πάντα να φύγεις στα μακρινά μέρη;

— Θα φύγω..., ψιθυρίζει η Άρτεμη με μια φωνή σα να 'ρχεται από βαθιά.

— Και θα 'ναι κυνηγός ο άντρας σου;

Δεν έρχεται, απόκριση.

— Και θα 'ναι κυνηγός ο άντρας σου;

Η Λένα είναι έτοιμη να ρωτήσει και για τρίτη φορά, όταν ακούει πρώτη τον ήχο. —Ακούστε! Ακούστε!

— Τι είναι ;

Στιλπνός, μεταλλικός, ο ήχος ενός κουδουνιού παίζει απάνω στη νύχτα.

— Άλογο δεν είναι; Ακούστε! Έχει κουδούνι! Ποιος έρχεται;..

Σωπαίνουμε όλοι κι ακούμε. Ένας κόμπος δένει ξαφνικά την καρδιά μας και την πλημμυρίζει με φόβο. Έρχεται απ' τις μυστικές δυνάμεις του σκοταδιού, απ' το βάθος της ύπαρξής μας, απ' την έρημη νύχτα.

Τι να 'ναι αυτό το ποδοβολητό του αλόγου; Αν είναι τίποτα ληστές;

Πίσω απ' το ποδοβολητό το αυτί μας ξεχωρίζει τώρα κ' έναν άλλο ήχο πιο αδύνατο. Σα να 'ναι ρόδες που κατρακυλούν στο παχύ χώμα.

— Καρότσα είναι! λέει η Λένα.

Κ' ευθύς αμέσως:

— Θα 'ναι το παϊτόνι του Βηλαρά! Αυτό έχει άλογο με κουδούνι!

Το παϊτόνι του Βηλαρά! Δόξα σοι ο Θεός που δεν είναι ληστές! Μα βέβαια, θα 'ναι το παϊτόνι του υποστατικού της θάλασσας.

Νιώθουμε να ξαλαφρώνουμε απ' το φόβο που μας συνεπήρε για ληστές. Όταν πρώτη η Άρτεμη ρίχνει τον πρώτο σπόρο.

— Ήρθε άλλη φορά τέτοιαν ώρα, μες στη νύχτα, ο γερο -άρχοντας; μουρμουρίζει. Κάτι θα 'χει γίνει. Κάποιο μεγάλο κακό!

Ο λόγος, περασμένος μέσα απ' τη φωνή της που τρέμει, χύνει πάλι το φόβο στις φλέβες, στο αίμα, στην καρδιά.

Η Ανθίπη, η μεγάλη αδερφή μας, ξύπνησε.

— Τι είναι; λέει ξαφνιασμένη. Γιατί σηκωθήκατε όλοι σας!

— Άκου, Ανθίπη! Έξω στη μεγάλη πόρτα είναι το παϊτόνι με το γερο - άρχοντα!...

Η Ανθίπη τρίβει τα μάτια της για να συνεφέρει.

— Είναι, είπες, το παϊτόνι με το γερο - άρχοντα;! Τι ώρα είναι;

— Ου! Είναι νύχτα βαθιά!

— Και πώς το ξέρετε πως είναι ο γερο - άρχοντας;

— Ακούσαμε το κουδούνι που έχει στ' άλογό του. Ακούσαμε τις ρόδες.

— Σς! μουρμουρίζει η Λένα.

Απόξω, απ' τη μεγάλη πόρτα, φτάνουν σιγανές κουβέντες. Δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε τι λένε. Σίγουρα ο γερο - Βηλαράς θα γυρεύει απ' τους αρματωμένους φύλακές μας να τον αφήσουν να περάσει.

Αυτό θα ήταν. Σε λίγο ακούμε το βαρύ τρίξιμο της πόρτας.

— Έρχεται! Έρχεται!...

Η Άρτεμη ρίχνει πάνω απ' το νυχτικό της ένα σάλι. Όλα τα παιδιά κάνουμε καθώς εκείνη, κάτι βάζουμε από πάνω μας. Η Ανθίπη, συνεπαρμένη κι αυτή απ' την απρόοπτη νυχτερινή ιστορία, απ' την περιέργεια να ξεδιαλύνει το μυστήριο, μήτε σκέφτεται καν να μας μποδίσει. Μας συμβουλεύει μόνο:

— Ντυθείτε... Ντυθείτε μην κρυώσετε!... Ανοίγουμε την πόρτα της κάμαράς μας. Η Ανθίπη πάει πρώτη. Πίσω της η Άρτεμη, η Αγάπη, η Λένα κ' εγώ την ακολουθούμε. Προσέχουμε να μην κάνουμε φασαρία, περπατούμε απάνω στα νύχια και προχωρούμε. Στην αυλή φαίνονται σκιές· οι άνθρωποι του υποστατικού ξύπνησαν και βγαίνουν τρομαγμένοι να μάθουν.

Η καρδιά μας πάει να σπάσει.

— Τι να 'γινε; Τι να 'γινε;

Το φως έχει ανάψει στο μεγάλο οντά με τα φαρδιά ντιβάνια, εκεί που ο παππούς δέχεται τους ξένους του. Λέμε πως θα 'ναι τώρα εκεί, και προχωρούμε. Η πόρτα είναι μισάνοιχτη. Η Ανθίπη, ύστερα εμείς, όλα τ' άλλα παιδιά, γλιστρούμε μέσα αλαφροπατώντας. Στεκόμαστε το ένα κοντά στο άλλο.

Και μ' ολάνοιχτα μάτια κοιτάμε:

Ο παππούς στέκεται όρθιος, ασάλευτος, σαν ψηλά γέρικο δέντρο που το σκέπασε σύννεφο. Πλά του στέκεται η γιαγιά με τ' άσπρα τα μαλλιά της αναταραγμένα, με το πρόσωπό της δαρμένο από κύμα φόβου και πανικού. Πλάι της είναι η μητέρα μας, άφωνη κι αυτή. Και ριγμένος απάνω σ' ένα ντιβάνι, με τα χέρια να σκαλίζουν νευρικά τα μαλλιά του, ωχρός απ' την ταραχή, είναι ο άρχοντας του υποστατικού της θάλασσας, ο γερο - Βηλαράς.

Γύρισαν αργά τα μάτια τους από πάνω μας, μας είδαν που μπαίναμε. Πάλι τα πήραν. Σα να μην τους ξάφνιασε καθόλου, σα να ήταν υπνωτισμένοι.

— Είναι φοβερό..., μουρμουρίζει ο γερο - Βηλαράς. Τώρα θ' ανάψει η σπίθα σ' όλο τον κόσμο! Κ' εμείς τι θα γίνουμε;

— Πώς το 'πες αυτό, γείτονά μου; ρωτά σιγανά ο παππούς. Πώς το 'πες το μέρος;

— Σεράγεβο, λέει ο Βηλαράς. Είναι ψηλά, στα μέρη της Βοσνίας.

Ο παππούς είναι απλοϊκός, αγράμματος, δεν μπορεί να το καταλάβει εύκολα.

— Γιατί; λέει. Αφού γίνεται τόσο ψηλά το κακό, γιατί θα ρθει ίσαμε εμάς εδώ, στην Ανατολή;

Όμως ο γερο - Βηλαράς δεν είναι απλοϊκός. Διαβάζει σοφά βιβλία, εφημερίδες που του έρχονται απ' την Ευρώπη, τα ξέρει όλα.

— Μα ήρθε, γείτονα! Ήρθε κιόλας, σου λέω! Αυτοί οι διωγμοί των χριστιανών... Έμαθα πως άρχισαν στα Κοζάκια, πως άρχισαν πιο βαθιά. Όπου να 'ναι έρχεται η σειρά μας! Ναι, ναι. Τώρα καταλαβαίνω, γιατί σκότωσαν τον κυνηγό μου, γιατί ρίξανε στους ανθρώπους μου...

Σκάλιζε νευρικά, απελπισμένα, τ' άσπρα μαλλιά του.

— Όπου να 'ναι, όπου να 'ναι, θα 'ρθει η σειρά μας. Θα πρέπει να ξεπατριτούμε. Και το παιδί μου, τέτοιες μέρες, να 'ναι στα βουνά με τους κοντραμπατζήδες...

Ο παππούς δε θέλει να κάμει πιο δύσκολη την ώρα απ' ό,τι είναι. Όμως καταλαβαίνει να τον πνίγει η ξαφνική αγανάχτηση.

— Τι πράματα είναι αυτά με τη νύφη σου, γείτονα; λέει. Γιατί τ' άφησες εσύ, τόσο μυαλωμένος άνθρωπος, να γίνονται; Γιατί;

— Για όνομα του Θεού, Γιαννακό - Μπιμπέλα, σώπα! παρακαλεί ο γερο - Βηλαράς σε φανερή απόγνωση. Δεν είναι ώρα γι' αυτά τώρα! Έχεις δίκιο, αλλά πώς να σου τα εξηγήσω; **Τώρα** τι να γίνει; **Τώρα**;

Ο παππούς σωπαίνει και συλλογίζεται.

— Πρέπει να στείλουμε απόψε κιόλας ανθρώπους μας στους κοντραμπατζήδες! λέει τέλος, κ' η φωνή του έχει τον αποφασιστικό τόνο του άντρα που πολλές φορές στη ζωή του βρέθηκε σε δύσκολη περίπτωση. Πρέπει να ρθει πίσω η γυναίκα! Ξέρεις το δρόμο που πήρανε;

Ο γερο - Βηλαράς λέει σε ποια χωριά πίσω απ' τα Κιμιντένια λογάριαζε να πάει ο Παγίδας, και τι μονοπάτια θα 'παιρνε μέσα απ' το φαράγγι.

— Πόσοι απ' τους ανθρώπους σου το λέει η καρδιά τους; ρώτησε ο παππούς.

— Δεν έχω άλλους απ' τους τρεις που είναι κάτω! Οι άλλοι κιότεψαν!

— Καλά! θα βάλω κ' εγώ δικούς μου. Έλα μαζί μου!

Ο παππούς πρώτος, ο γερο - Βηλαράς πίσω του, βγαίνουν έξω.

Άφωνα όλα τα παιδιά, η Ανθήπη, η Αγάπη, η Λένα, η Άρτεμη, εγώ, στέκουμε εκεί στη λίγη σκιά που κάνει η λάμπα. Τι είναι αυτό το πέπλο που ξαφνικά σκίστηκε και μπρος στα έκπληχτα μάτια μας πρόβαλε το θολό χάος; Τι είναι αυτά τ' ανακατεμένα πράγματα που κάνουν την αψηλή δρυ του σπιτιού μας, το γέροντα παππού που πάντα χαμογελούσε, να 'χει τόσο σκοτάδι στο πρόσωπό του; Σεράγεβο, είπαν, μια φλόγα που έρχεται. Είπαν για διωγμούς, για τον κυνηγό που σκοτώθηκε, για τη Ντόρις που κινδυνεύει. Θε μου, τι είναι όλα αυτά;

Τρέχουμε σαν κοπάδι πρόβατα κυνηγημένο από λύκο, και πέφτουμε στα πόδια της γιαγιάς και της μητέρας μας να τους γυρέψουμε προστασία.

— Γιαγιά! Γιαγιά! Τι είναι;..

— Μητέρα! Μητέρα! Τι είναι;..

— Παιδάκια μου... Παιδάκια μου..., ψιθυρίζει η μια, ψιθυρίζει η άλλη, κ' είναι φανερό πως η φωνή τους κάνει προσπάθεια για να μην τρέμει, και τα δάκρυα για να μην τρέξουν.

— Πώς ήρθατε, παιδάκια μου;.. Για όνομα του θεού! λένε σα να μας είχαν προσέξει μόλις.

— Τι είναι, γιαγιά;... Τι είναι, μητέρα;..

Πώς να μας εξηγήσει η γιαγιά, πώς να μας εξηγήσει η μητέρα μας, που κ' εκείνες είναι τώρα σαν κ' εμάς παιδιά, κι όλα τα 'χουν μπερδεμένα μέσα τους κι ανεξήγητα, όπως τα 'χουμε κ' εμείς; Τι μπορεί να ξέρουν πιο πολύ από μας η γιαγιά κ' η μητέρα μας για Σεράγεβο και για τη σπίθα που άναψε κ' έρχεται; Είναι κι αυτές, όπως κ' εμείς, πλημμυρισμένες απ' τη σκοτεινή δύναμη που ειδοποιεί, που λέει πως η καταιγίδα έρχεται.

— Παιδάκια μου... Παιδάκια μου...

Η γιαγιά απλώνει τα χέρια της απάνω μας σα φτερούγες πουλιού που θέλει να προστατέψει τα μικρά του.

— Ελάτε να κοιμηθείτε..., μουρμουρίζει.

Βγαίνουμε στο σκοτεινό διάδρομο. Εμείς, το μικρό κοπάδι τα πρόβατα πρώτο, πίσω μας η γιαγιά κ' η μητέρα μας. Προχωρούμε. Στην κάμαρά μας το λίγο φως του καντηλιού που κρέμεται μπρος στην τρίφυλλη Παναγία με το Βρέφος φέγγει τα τρομαγμένα πρόσωπά μας. Η γιαγιά πάει κατά κει, προς το εικόνισμα.

— Έλατε, ελάτε κ' εσείς, μουρμουρίζει σιγανά. Κάμετε την προσευχή σας, παιδάκια μου. Παρακαλέστε την Παναγία να μας βοηθήσει...

Κ' ενώ όλα τα παιδιά σιωπηλά κάνουμε το σταυρό μας, η γιαγιά, κορυφαία της νυχτερινής ικεσίας, αρχίζει να ψιθυρίζει την ταπεινή της επίκληση, για μας, για τους άλλους ανθρώπους, για τα παιδάκια του κόσμου:

*Καταιγίς με χειμάζει των συμφορών· και των λυπηρών
τρικυμιάι καταποντίζουσιν.
Την δέησίν μου δέξαι την πενιχράν, και κλαυθμόν
μη παρίδης, και δάκρυα.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Οι διωγμοί.

ΝΥΧΤΑ. Στα Κιμιντένια, στο μονοπάτι που περνά στο ψήλος της μεγάλης χαράδρας, η κομπανία του Αντώνη Παγίδα, τα παλικάρια του οι καβαλαραίοι και τα μουλάρια τα φορτωμένα το κοντραμπάντο τα όπλα, πορεύεται σιωπηλά. Μπροστά πάνε τέσσερεις κοντραμπατζήδες για ν' ανοίξουν το δρόμο, στη μέση είναι τα μουλάρια, και πίσω ακολουθούν τ' άλλα παλικάρια. Τελευταίος έρχεται ο Παγίδας. Και πλάι του είναι η Ντόρις.

Τίποτα δεν ακούγεται. Κανένας ψίθυρος, καμιά κουβέντα. Πάντα έτσι γίνεται στις επικίνδυνες ώρες της δουλειάς, όταν οι κοντραμπατζήδες κατεβάζουν τον καπνό ή άλλο λαθραίο. Ο θάνατος, που παραμονεύει να ξεπεταχτεί μπροστά τους από στιγμή σε στιγμή, δίνει το σκληρό τόνο στα πρόσωπα, σταματά τη γλώσσα. Όμως απόψε όλα τα παλικάρια καταλαβαίνουν πως πάνω απ' το αλαφρό βουητό του ανέμου, πάνω απ' το θρόισμα των φύλλων, μια άλλη δύναμη πορεύεται μαζί τους και τους ακολουθά σα σύννεφο. Δεν είναι απόψε η έγνοια για τον κίνδυνο που σκίζει την καρδιά τους. Ξέρουν πως απόψε είναι η τελευταία νύχτα — για τον Αντώνη Παγίδα ή για το Στρατηγό Γαρμπή. Ξέρουν πως ξεπροβοδίζουν την παλικαριά σ' ό,τι έβγαλε πιο αψηλό, πως παραστέκουν σε μια στιγμή που για το μέλλον θα 'ναι παραμύθι και θρύλος. Κ' η καρδιά τους είναι περιλυπη έως θανάτου.

Κανένα απ' τα παλικάρια δεν τολμά να πάει κοντά στον Αντώνη Παγίδα, να του πει μια γνώμη, να κοιτάξει ν' αλλάξει την απόφασή του. Όλοι ξέρουν πως ο Αντώνης ο Παγίδας είπε το λόγο του, πως στη μέση είναι αίμα, και το αίμα αυτό θα πληρωθεί.

Η νύχτα είναι ξάστερη. Που και που από βαθιά ακούγονται ουρλιαχτά των τσακαλιών. Έρχονται απ' τα χαμηλά, απ' τα μέρη του κάμπου όπου ξεχύθηκαν πεινασμένα για να φάνε.

— Ας σταθούμε! προστάζει ο Παγίδας. Να ξεκουραστούν τ' άλογα!

Τα παλικάρια ξεκαβαλικεύουν, δένουν τ' άλογα στα δέντρα, και μαζεύονται γύρω στον αρχηγό τους. Κάθονται καταγής στο νοτισμένο χώμα και τυλίζουν τσιγάρο.

— Εσύ δε θα κάτσεις; λέει ο Παγίδας στη Ντόρις.

— Θέλω να ξεμουδιάσω, του αποκρίνεται και κάνει βόλτες.

Είναι η δεύτερη νύχτα που τριγυρνά στα Κιμιντένια με τους κοντραμπατζήδες. Κι ολοένα καταλαβαίνει να πέφτει απάνω της πιο βαρύς ο παράξενος αγέρας τούτων των σκοτεινών ανθρώπων που βρέθηκε ανάμεσά τους σε δύσκολη ώρα.

Στην αρχή, μόλις ξεκίνησαν, άρχισε να ρωτά για το 'να και για τ' άλλο τον Αντώνη Παγίδα, να του γυρεύει να της πει ιστορίες, τις περιπέτειές του.

Της το 'κοψε.

«Δεν ξέρω!»

Η Ντόρις σώπασε. Μα σε λίγο η άσβεστη φλόγα, που έκαιγε και στην ίδια μέσα για την περιπέτεια, πάλι έγινε πειρασμός. Πάλι προσπάθησε ν' ανοίξει κουβέντα με τον Παγίδα.

Δεν ήξερε τίποτα μήτε για τις συνήθειες τούτων των ανθρώπων της φωτιάς, μήτε για τη φουρτούνα που έδερνε την καρδιά του αρχηγού τους.

«Χτυπήθηκες ποτέ, καπετάνιο, για να υπερασπιστείς μια γυναίκα; Για να υπερασπιστείς ένα φίλο σου;»

Καμιά απάντηση.

Η Ντόρις πάλι μες στη νύχτα:

«Είχα έναν κυνηγό. Αυτόν που σκοτώθηκε. Μια μέρα μου είπε πως ανάμεσά σας πολύ λογαριάζετε τη φιλία. Πιο πολύ κι απ' τη γυναίκα, κι απ' το παιδί. Είναι αλήθεια;»

Ο Παγίδας δάγκασε το τσιγάρο του, το 'φτυσε καταγής. Δεν έβλεπε στα μάτια τη Ντόρις επειδή ήταν νύχτα. Ο θυμός άρχισε να τον πνίγει.

«Μετάνιωσα, γυναίκα, που βρέθηκα μπόσκικος κι άφησα να ρθείς μαζί μας! Ακούς κανέναν άλλον να μιλά; Σώπα!»

Η Ντόρις, που δεν ήταν μαθημένη να της μιλούνε έτσι, άναψε κι αυτή.

«Μα τι είναι αυτό εδώ! Ξόδι είναι;»

Έτρεμε το χείλι του Παγίδα. Μα ξαναβρήκε την αυτοκυριαρχία του. Είπε ήσυχα κι αποφασιστικά:

«Θα σε στείλω πίσω! Αυτό που προστάζω εγώ γίνεται εδώ! Είπα: Σώπα!»

Τότε για πρώτη φορά η Ντόρις φοβήθηκε.

Έτσι πέρασε η πρώτη νύχτα. Σαν ξημέρωσε οι κοντραμπατζήδες κρυφτήκανε μες στο ρουμάνι, κρύψανε τ' άλογά τους και το κοντραμπάντο. Βάλαν βάρδια, πέσαν κι αποκοιμήθηκαν. Κοιμήθηκε κ' η Ντόρις σε μian άκρη, ίσαμε που βράδιασε.

Κ' ήρθε η δεύτερη νύχτα. Τότε πάλι πέσαν στο δρόμο. Λογαριάζανε με τα ξημερώματα να βρίσκονται στα χωριά όπου έπρεπε να παραδώσουν τα όπλα.

— Ας σταματήσουμε, να ξεκουραστούν τ' άλογα! πρόσταξε ο Παγίδας.

Τ' ΑΛΟΓΑ μασούν το χορτάρι. Οι κοντραμπατζήδες τυλίγουν απανωτά τσιγάρα και καπνίζουν σιωπηλοί. Ο ουρανός ξάστερος μελετά, με τ' άστρα, τους ανθρώπους. Όλα είναι αυστηρά κι ατάραχα.

Μες στη σιωπή ξαφνικά ακούγεται η φωνή του Παγίδα. Αναπάντεχος ακούγεται ο λόγος του.

— Γιατί, βρε, κανένας σας δε μιλά; λέει στα παλικάρια του. Γιατί βουβαθήκατε όλοι σας;

Ο Παγίδας το λέει αυτό; Πότε ακούστηκε ν' αναρωτιέται ένας κοντραμπατζής, ν'

αναρωτιέται ο Παγίδας γιατί οι σύντροφοί του είναι σοβαροί κι αμίλητοι μάλιστα την ώρα του κινδύνου;

— Τι να πούμε; λέει ένας ξαφνιασμένος.

— Ό,τι να 'ναι. Πέστε τίποτα.

Ό,τι να 'ναι. Ας πούνε κάτι, ας ακουστεί ένας λόγος να φύγει το βάρος, να σκορπίσουν οι πυκνές δυνάμεις που έρχονται απ' τα σκοτεινά για να τυραννήσουν αυτόν τον άντρα που ποτέ δε λογάρισε τίποτα. Δεν είναι ο φόβος πως θα πεθάνει. Είναι το άλλο: πως θα σκοτώσει. Για πρώτη φορά ο Αντώνης Παγίδας, ύστερα από τόσο αίμα που έχυσε με το χέρι του, καταλαβαίνει την καρδιά του να χτυπά, να την τυλίγει το θολό πούσι, επειδή είναι να σκοτώσει. Επειδή είναι να κάμει αυτο το φόνο.

— Πέστε, σύντροφοί μου. Πέστε τίποτα.

Τότες η νύχτα της Ανατολής κούνησε τα φτερά της. Χτύπησε τον αγέρα, βαριά, ο αγέρας σώπασε. Όλοι οι ψίθυροι, τα δέντρα που θροίζαν, τα σκουλήκια που γλείφανε τη γης, τα τσακάλια μακριά που ούρλιαζαν, όλα σώπασαν. Γύρω από ένα παλικάρι της Ανατολής, που έμελλε να χτυπήσει και να πεθάνει ό,τι και να γινόταν, κάθονται οι σύντροφοί του. Κύκλο γύρω του το καταλαβαίνουν απόψε όλοι έτσι: πως κάνουν την τελευταία «Αγάπη», πως τον αποχαιρετούν. Λούφαξε το αίμα στις φλέβες, μείνανε μονάχα οι καρδιές να χτυπούν. Κ' η γυναίκα που είχε τα μάτια των κοριτσιών του Αιγαίου, που ήρθε απ' τη μακρινή χώρα και τη λέγανε Ντόρις, αυτή που βρέθηκε από παράξενη τύχη ανάμεσά τους, ξαφνιασμένη άκουσε.

Ο πρώτος κοντραμπατζής, ο πρώτος ύστερα απ' τον Αντώνη Παγίδα, αρχίζοντας τη σπονδή μίλησε. Ήταν βαριά, ατάραχη η φωνή του.

Είπε:

Ο Σελήμ ο Αράπης ρήμαξε τα χωριά της Πέργαμος, ρήμαξε τους ανθρώπους του Αγιασμάτ. Τρέχαν κυνηγημένοι, Χριστιανοί και Τούρκοι, γερόντοι και παιδιά, να φύγουν και να γλιτώσουν.

«Ο Σελήμ ο Αράπης μας κυνηγά! Ο Σελήμ ο κλέφτης είναι στα μέρη μας!»

Το φοβερό τ' όνομα πάγωσε το αίμα. Ψυχή ζωντανή δε βρισκόταν να τα βάλει μαζί του. Έρχεται το μαντάτο. Φτάνει ίσαμε **αυτόν**. **Αυτός** μηνά στον Σελήμ:

«Αν είσαι άντρας έλα να χτυπηθούμε οι δυο μας. Θα βρίσκουμε στο Μεγάλο Πλάτανο, στο μέρος που κόβει στα δυο το Τσακάλ - Ντερέ και το ποτάμι γίνεται δυο ποτάμια».

Παίρνει το μαντάτο ο Σελήμ, πάει στον ορισμένο τόπο. Δεν πάει μοναχός. Είναι μαζί του όλοι οι Αρβανίτες τα παλικάρια του. Κάθονται κι απαντέχουν. Δεν απαντέχουν πολύ. Ακούνε σαματά. Άλογα είναι; Λένε: «Θα 'ρχεται αυτός με τα παλικάρια του», και τραβούν τ' άρματά τους.

Όχι. Δεν είναι άλογα, δεν είναι παλικάρια. Είναι αυτός μοναχός. Καταμόναχος.

«Καλά βλέπω;» λέει ο Σελήμ ο Αράπης ξαφνιασμένος.

«Ένας είναι;»

«Ένας είναι!»

«Αλλάχ!» κάνει ο Σελήμ μην μπορώντας να το πιστέψει.

Κάνουν να χιμήξουν καταπάνου στον ένα οι Αρβανίτες. Τ' άλογά τους χλιμιντρούνε, τ' άρματά τους θέλουν να χύσουν τη φωτιά.

«Πίσω!» ουρλιάζει ο Σελήμ στα παλικάρια του. «Κάντε πίσω!»

Χτυπά τ' άλογό του και τραβά μοναχός σ' αυτόν που έρχεται μοναχός.

«Εσύ με φώναξες;» του λέει, και σταματά λίγον τόπο αλάργα του.

«Εγώ!»

«Κ' ήρθες μοναχός εσύ σ' **εμένα;**» φωνάζει ο Αράπης.

«Λέω πως είσαι άντρας! Ήρθα μοναχός! Σε περίμενα μοναχό!»

«Δεν ξέρεις, το λοιπόν ποιος είμαι;»

«Ξέρω!»

Τότες οι Αρβανίτες που στέκαν παράμερα και κοίταζαν βλέπουν τους δυο άντρες να ξεκαβαλικεύουν. Ο Σελήμ ο Αράπης, ο φοβερός ο Σελήμ, πάει κοντά στον άλλο, βάζει το χέρι στον ώμο του.

«Με νίκησες», του λέει. «Τι γυρεύεις από μένα;»

«Φύγε απ' τον τόπο αυτόν! Δε χωρούμε κ' οι δυο. Θα σε σκοτώσω, για θα με σκοτώσεις!»

«Έλα μαζί μου», λέει ο Σελήμ. «Θα γίνεις το πρωτοπαλικάρο μου».

«Δεν μπορώ», λέει ο άλλος. «Εγώ είμαι κοντραμπατζής. Δεν είμαι κλέφτης».

Ο Σελήμ στέκεται λίγο. Κοιτάζει μες στα μάτια τον άλλο. Κατεβάζει τα μάτια του.

«Αλλά *σημαρλαντίκ!*»

«*Ογούρολα, Σελήμ!*»

Καβαλικεύει τ' άλογό του, παίρνει τα παλικάρια του και χάνεται απ' τον τόπο.

Τα δυο αδέρφια, τα ποτάμια, βλέπουν τον καταμόναχον άντρα που στάθηκε αντίκρυ στο Σελήμ.

«Τι το είπαν τ' όνομά του;» ρώτησε το ένα ποτάμι.

«Παγίδα», είπε το άλλο. «Αντώνη Παγίδα».

Ο δεύτερος κοντραμπατζής μίλησε.

Είπε:

Ο δαίμονας τίναξε από πάνω τα κατράμια του, έβγαλε απ' το στόμα του τη λόχη της φωτιάς, πήρε σουσουμί ανθρωπινό κ' ήρθε στον κόσμο κάτω. Γέλασε το Θεό, τον Αρχάγγελο με το κοντάρι και τον Αϊ - Γιώργη μας τον καβαλάρη. Τους γέλασε και γίνηκε παπάς, ύστερα γίνηκε δεσπότης. Ήρθε στα Μοσχονήσια, έχτισε έναν Πύργο, τον διπλομαντάλωσε, τον έζωσε με σίδερα, κ' ύστερα άρχισε να πιλατεύει τους χριστιανούς. Αρπούσε το βιος τους, έκλεβε τη σοδιά τους, πόμπευε τις γυναίκες τους. Τούρκος ποτές δεν τυράννησε έτσι το λαό όσο τον τυράννησε αυτός. Έκλαιγε ο λαός και βογκούσε, μα να κάμει τίποτα δεν ήτανε στο χέρι του, γιατί έλεγε: «Δεσπότης μας είναι, τι λογιά να τον αγγίξεις; Θα σε κάψει ο Θεός! Θέλημα του θα 'ναι να υποφέρνουμε απ' τον Δεσπότη μας». Στέλνει μια μέρα ο Δεσπότης και φωνάζει τον Τραμουντάνα τον κοντραμπατζή, που γύρισε από ταξίδι με πολύ χρυσάφι. Δίνει φαρμάκι στον κοντραμπατζή και τον σκοτώνει. Παίρνει το χρυσάφι του και κάνει στη γυναίκα του έργα άτιμα. Πάει η γυναίκα του στο μόλο, πέφτει στο νερό και πνίγεται. Πάει η γριά η μάνα της με μούτρο σκισμένο με τα νύχια της, τραβώντας τα μαλλιά της, πάει σ' **αυτόν** και τον βρίσκει. Πέφτει στα γόνατά του και του λέει: «Θ' αφήσεις να περάσει έτσι το κακό που γίνηκε στο φίλο της καρδιάς σου, τον άντρα της κόρης μου; Δε βαστούμε άλλο». Πάει **αυτός** νύχτα στον Άι-Γιώργη το Χιοπολίτη, κάνει το σταυρό του και τον προσκυνά. «Δε γίνεται αλλιώς» του λέει. «Δεν μπορώ να κάμω αλλιώς. Θα τα βάλω και μ' εσάς». Φίλα την πέτρα όπου μαρτύρησε ο άγιος, παίρνει μια βάρκα και περνά στα Μοσχονήσια. Μεσάνυχτα πάει στον Πύργο του Δεσπότη. Σκαλώνει, σπα τα σίδερα και μπαίνει μέσα. Βάζει φωτιά στον Πύργο και ξυπνά το Δεσπότη. «Σήκω!» του λέει. «Δε βάζω χέρι απάνω σου. Έβαλα φωτιά. Είμαστε κλεισμένοι απ' τη φωτιά. Δοκίμασε να βγεις. Αν περάσεις σώθηκες! Αν περάσω σώθηκα!»

Χίμηξε μες στη φωτιά, ο Δεσπότης, άναψε και κήκε. Χίμηξε κι **αυτός** σα ζαρκάδι, πήδηξε και γλίτωσε.

Κι ο λαός που είδε τη φωτιά να παίρνει τον καταραμένο Πύργο, χούγιαξε, πήρε το σωτήρα του και τον σήκωσε στα χέρια.

Παγίδα τον λέγανε. Αντώνη Παγίδα.

Έγινε ησυχία. Και τότε ο τρίτος κοντραμπατζής μίλησε.

Ένα παράξενο παραμύθι είπε. Δεν ήταν παραμύθι του τόπου τους. Το 'φερνε φωνή μακρινή που έκανε κύκλο και γύριζε: την Καππαδοκία, τη Μαύρη Θάλασσα, τα πέλαγα — το Αιγαίο, το Κρητικό και το Ιόνιο.

Έλεγε:

Βαθιά ζούσε στην Ανατολή. Ήταν ένας θεόρατος άντρας που μήτε σπίτι τον σκέπαζε, μήτε σπηλιά τον χωρούσε. Διασκέλιζε τα όρη, πηδούσε τις κορφές τα βουνά. Σαν τίναζε το κορμί του, έπιανε πουλιά που πετούσαν, γεράκια που διάβαιναν. Τ' άγρια τα φαραγγια που η ψυχή του ανθρώπου πάγωνε να τα περάσει, που κι αν τα περνούσαν πενήντα κ' εκατό μαζί

πάλι η καρδιά τους έτρεμε απ' το φόβο, αυτός τα διάβαινε μοναχός, πεζός κι αρματωμένος με τετραπίθαμο σπαθί. Τόσα χρόνια που έζησε στον απάνου κόσμο τίποτα δε φοβήθηκε, μπροστά σε τίποτα δε δείλιασε. Όμως μια μέρα συναπαντήθηκε μ' έναν ξένο που είχε του ρίσου τα πλουμιά, της αστραπής τα μάτια. «Έλα», του λέει ο ξένος, «να παλέψουμε σε μαρμαρένια αλώνια. Όποιος νικήσει από τους δυο να πάρει την ψυχή του...». Πήγανε και παλέψανε στα μαρμαρένια αλώνια. Ο Διγενής κι ο Χάροντας.

Κι ο Διγενής νικήθηκε και είναι να πεθάνει. Φωνάζει τα παλικάρια του και τ' αποχαιρετά. Φωνάζει τη γυναίκα του και την πνίγει να την πάρει μαζί του.

.....
Ο τρίτος κοντραμπατζής σώπασε. Η νύχτα κουράστηκε. Τα τσακάλια ουρλιάζανε βαθιά.

— Τι ήταν αυτός; ρώτησε ένας.

— Ποιος;

— Αυτός στο παραμύθι.

— Δεν τα λέει, αποκρίνεται ο τρίτος κοντραμπατζής. Μα τι να 'ταν;

— Εγώ λέω θα 'ταν δικός μας. Κοντραμπατζής θα 'ταν.

— Έτσι είναι. Δικός μας ήταν.

ΠΡΩΤΟΣ έσπασε τη σιωπή της «Αγάπης» ο Αντώνης Παγίδας.

— Πάμε, είτε κουρασμένα και σηκώθηκε.

Τα παλικάρια τράβηξαν να πάρουν τ' άλογά τους. Κανένας δε μιλούσε.

Όταν, ένας άκουσε πρώτος. Έστησε τ' αυτί του κι αφουγκράστηκε.

— Ακούστε!... μουρμούρισε στους άλλους. Ακούστε!

Πέρα απ' το φαράγγι πνιχτοί και ακαθόριστοι έρχονταν οι ήχοι.

— Τι είναι;

— Φωνές ανθρωπινές δεν είναι; Ακούτε τις περπατησιές;

— Να 'ναι κανένα κοπάδι πρόβατα; Σώπασαν όλοι κι αφουγκράστηκαν.

— Δεν είναι ζωντανά! λέει τέλος ο Παγίδας με σιγουριά.

Κ' ύστερα:

— Γρήγορα! Δέστε τ' άλογα! Πιάστε μετερίζα! Εσείς από ζερβά! Εσείς πίσω απ' το βράχο!

Εσείς...

Το ένστιχτο του κινδύνου ξυπνούσε τον καπετάνιο, έδιωχνε από πάνω του τη νάρκη. Με κοφτές προσταγές μοίρασε τους ανθρώπους του στα πόστα που έπρεπε, έδωσε οδηγίες.

— Δε θα ρίξει κανένας σας αν δεν ακούσει τη φωνή μου!

Έκαμε να τραβήξει μπροστά, να πάει μονάχος κατά το μέρος που έρχονταν οι φωνές, όταν θυμήθηκε.

— Που 'ναι η γυναίκα;

— Εδώ είμαι! λέει η Ντόρις.

Η φωνή της προσπαθούσε να μην τρέμει για να μη δείξει την αναστάτωση που γινόταν μέσα της. Δεν ήταν φόβος. Ήταν σαν τις ξαφνικές φουρτούνες που σηκώνονται στις θάλασσες τούτες, εκεί που είναι μπουνάτσα. Πώς βρέθηκε αυτή, ένα αρχοντοκόριτσο που γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Σκωτία, ανάμεσα σε τούτους τους αγριάνθρωπους με τα θολά μάτια και με τα ματωμένα χέρια; Δεν ήξερε τίποτα για το φονικό που ετοιμαζόταν ανάμεσα στον Παγίδα και στο Γαρμπή. Κανένας δεν της είχε μιλήσει. Κι όμως μυστικά το μυριζόταν πως κάτι έτρεχε, κάτι φοβερό έμελλε να γίνει. Αυτή η «Αγάπη» με τα παλικάρια γύρω στον αρχηγό τους, σ' ένα έρημο φαράγγι στα Κιμιντένια, τα μεσάνυχτα, πλάι στο κοντραμπάντο τα όπλα. Και τώρα τούτη η απότομη αλλαγή — οι κοντραμπατζήδες που ετοιμάζονταν να χτυπήσουν. Τι γύρευε αυτή, μονάχη, μες σε τούτους τούς σκοτεινούς ανθρώπους, σε τούτα τ' άγρια τα φαράγγια; Καταλάβαινε ξαφνικά να είναι έρημη και ξένη, ολότελα ξένη. Και κανένας να μην τη λογαριάζει. Αυτό προπάντων. Δεν ήταν συνηθισμένη να της φέρνονται έτσι — σα να μην ήταν. Η ταπεινωμένη περηφάνια της έβραζε.

— Που είσαι; ρώτησε πάλι ο Παγίδας.

— Εδώ είμαι.

— Το είπα! μουρμούρισε με φούρκα ο Παγίδας σα να μιλούσε στον εαυτό του. Τι ήθελες να ρθεις μαζί μας;

Σκέφτηκε λίγο.

— Φυλάξου σε κανένα δέντρο πίσω απ' τ' άλογα! Αλάργα απ' το μονοπάτι!

— Όχι! λέει η Ντόρις, κ' η φωνή της τρέμει απ' την αγανάχτηση. Θα μείνω μαζί σας!

Ο Παγίδας ατάραχος:

— Καλά. Δεν έχω να χάνω καιρό! Στάσου αυτού που είσαι —Θα 'ρθω μαζί σου! λέει η Ντόρις. Δε φοβάμαι!

Ο Παγίδας τραβά στο μονοπάτι, κι από πίσω του ακολουθά η Ντόρις. Στέκεται ίσαμε πενήντα μέτρα μακριά απ' τους άλλους συντρόφους του. Πιάνει μετερίζι σ' ένα βράχο. Πλάι του γονατίζει η Ντόρις με την καραμπίνα στο χέρι.

Αφουγκράστηκαν.

Οι μακρινοί ήχοι ολοένα γίνονται πιο καθαροί, πλησιάζουν. Πολλά βήματα, σιγανές φωνές.

«Τι να 'ναι; Ποιοι να 'ναι;»

Η Ντόρις ξεχωρίζει πρώτη τον αναπάντεχο τόνο. Κάνει να το πει, μα ο Παγίδας την κόβει απότομα.

-Σς!

Βλέπει το φοβερό μούτρο του που μόλις φωτίζεται από τ' άστρα. Καρφωμένο κει, τεντωμένο μες στη νύχτα, είναι κείνη την ώρα σα να ζει απ' όλο το κορμί αυτό μονάχα.

Η Ντόρις ακούει τον παράξενο τόνο. Πάλι διστάζει να το πει. Μα δε βαστά άλλο.

— Ακούω φωνές γυναικείες! Ψιθυρίζει. Είναι και γυναίκες!...

Είναι γυναίκες; Τέτοια νύχτα, στο φαράγγι, στα Κιμιντένια; Τι γυρεύουν;

Ο Παγίδας δε θέλει να το πιστέψει. Δεν μπορεί να το χωρέσει το μυαλό του. Κι όμως! Το ξεχωρίζει τώρα κι αυτός καθαρά. Σιγανές φωνές γυναικείες, φωνές παιδιών ανακατεμένες με βαριές αντρίκιες έρχονται, κοπάδι, απ' το βάθος της νύχτας.

Ολοένα πλησιάζουν. Πλησιάζουν. Όσπου οι πρώτες σκιές φάνηκαν να σαλεύουν στην άκρη του μονοπατιού.

Ο Παγίδας βαστά το χέρι της Ντόρις και το σφίγγει για να μη σαλέψει. Το κοπάδι άρχισε να περνά μπροστά απ' το βράχο όπου παραμόνευαν.

Και τότε είδαν.

Ήταν γερόντοι, γυναίκες, άντρες, παιδιά. Οι γυναίκες βογγούσαν, τα παιδιά τρέχαν να προφτάξουν τους μεγάλους και, βαρημένα απ' την κούραση και τη νύστα, κουνούσαν στον αγέρα τα κορμιά τους σα λαβωμένα πουλιά. Τα πιο μικρά μωρά οι μανάδες τα σήκωναν στις πλάτες τους, κι αυτά, αποκοιμισμένα, γράφανε έτσι τη μοίρα τους, βλέποντας όνειρα με αγγέλους και με αρκούδες. Ύστερα φάνηκε κάτι άλλο εκπληχτικό. Έξι άντρες σήκωναν στον ώμο τους κάτι που δεν ήταν κορμί ανθρωπινό, δεν ήταν ζο. Ήταν ένα ξύλινο σεντούκι, σα νεκροσέντουκο. Βάδιζαν προσεχτικά μην τύχει και παραπατήσουν. Και το πλήθος του κοπαδιού μπροστά και πίσω τους έμενε σε απόσταση, δε στριμώχνονταν στον επιτάφιο, από φόβο μην τον βεβηλώσει.

Ο Παγίδας είδε, είδε, θέλοντας να καταλάβει. Τίποτα! Αυτό το σεντούκι προπάντων τον αναστάτωνε, δεν μπορούσε να βρει εξήγηση. Ο νους του πήγε σε θησαυρό, σε κοντραμπάντο.

Δε βάσταξε άλλο. Η φωνή του αντήχησε άγρια μες στη νύχτα, καταλάγιασε όλες τις φωνές του κοπαδιού και το κάρφωσε εκεί που ήταν.

— Σταθείτε! Σταθείτε είπα!

Στο άκουσμα της φωνής του τα παλικάρια του τινάχτηκαν απ' τα μετερίζα τους και με τα

μαρτίνια στο χέρι ζώσανε την πομπή. Αυτά βλέποντας οι γυναίκες άρχισαν να τσιρίζουνσπαραχτικά, ικετεύοντας:

— Λυπηθείτε μας! Λυπηθείτε μας!

— Σωπάστε είπα! ούρλιαξε πάλι η φωνή του Παγίδα.

Έγινε ησυχία. Ακούγεται μονάχα ο αγέρας που παίζει μες στα φύλλα.

Ο Παγίδας πάει προς τον επιτάφιο.

— Τι είσαστε; ρωτά σκληρά.

— Χριστιανοί είμαστε! Λυπηθείτε μας! Λυπηθείτε μας αν είστε χριστιανοί!

— Και που πάτε τέτοιαν ώρα; Τι γυρεύετε;

— Οι Μποσνάκοι! Έρθαν οι Μποσνάκοι! ολολύζει το πλήθος, κ' η φωνή του είναι πλημμυρισμένη απ' τον πανικό.

Βιαστικά, λαχανιασμένα, δώσανε την εξήγηση. Ήταν οι χριστιανοί των μικρών χωριών που είναι στα Κιμιντένια. Αυτοί που ο Παγίδας τους πήγαινε τ' άρματα. Τα χωριά τους, λέει ξεκληριστήκανε. Φτάξανε οι «Μποσνάκοι», πρόσφυγες Τούρκοι που έρχονταν απ' τη Βοσνία, και τους πήρανε τα καλύβια τους και τ' αγαθά τους. Οι Μποσνάκοι, μαζί με τους αρματωμένους ζεϊμπέκηδες, σφάζανε, ρημάζανε.

Αυτό ήταν: Άρχιζαν στα Κιμιντένια οι διωγμοί των χριστιανών της Ανατολής. Η σπίθα που ξεκίνησε από μακριά έφτανε.

Όμως ο Παγίδας, απροετοίμαστος, απροειδοποίητος για τη σπίθα, δεν μπορούσε να τα βάλει όλα σε τάξη. Αν τον γελούσαν;

Το μάτι του πέφτει στο σεντούκι, στο παράξενο φέρετρο. Πονηροί συλλογισμοί αναστατώνουν ξαφνικά το μυαλό του. Σβέλτος σα ζαρκάδι χιμά με απλωμένα χέρια κατά κει, στο φέρετρο, με σκοπό να το αναποδογυρίσει.

Όταν, η φωνή του πλήθους, γεμάτη τρόμο και ικεσία, αντιλαλεί στα Κιμιντένια:

— Μη!... Για όνομα του Θεού! Μη!...

Όσες γυναίκες και άντρες ήταν εκεί σιμά τρέξαν να προστατέψουν το θησαυρό τους. Κάμαν ένα τείχος με τα κορμιά τους, ανάμεσα στο σεντούκι και στον κοντραμπατζή.

Ο Παγίδας, έτσι μποδισμένος, πειραγμένος στο φιλότιμό του, ούρλιαζε:

— Σταθείτε στην μπάντα! Τι έχετε μέσα! Τι έχετε, λέω!

Έσπρωχνε με τα χέρια του, χτυπούσε. Οι γυναίκες τσίριζαν.

— Τι έχετε μέσα! Τι έχετε, λέω!

Απρόοπτος, απλός και βαθύς ήρθε ο λόγος που θα 'δινε εξήγηση στη μεγάλη πράξη.

— Για όνομα του Θεού! Για όνομα του Θεού!... ικετεύανε οι γυναίκες. Μην πειράξεις τον Άγιο μας. Μην τον πειράξεις!...

— Τι έκανε λέει; Τι έχετε μέσα;

Ναι, ναι, έτσι ήταν, του εξηγούνε. Φεύγοντας κυνηγημένοι δεν πήραν τίποτα άλλο απ' την πατρίδα τους. Μοναχά τον εφέστιο θεό τους πήραν. Τον Άγιο που μαρτύρησε στον τόπο τους. Και τα παλικάρια τους τον φέρναν στον ώμο τους μες στο άγριο φαράγγι, στη σκοτεινή νύχτα, για να τον έχουν βοηθό και προστάτη τους στη νέα γη όπου όδευαν να βρουν καταφύγιο.

— Είναι ο καλός, ο μικρός μας ο Άγιος..., μουρμούριζαν τώρα πιο σιγανά, κλαίγοντας οι γυναίκες. Τουλάχιστο αυτόν μη μας τον πειράξετε. Σκύψε να δεις...

Παραμέρισε το τείχος, οι άνθρωποι. Μια γυναίκα άνοιξε το φέρετρο. Κάποιος άναψε ένα δαδί. Έσκυψε το άγριο μούτρο του ο Παγίδας. Και μες στη φλόγα είδε:

Ξαπλωμένο κει μέσα, στολισμένο με ξερά φύλλα δέντρων και με τριαντάφυλλα, ήταν το λείψανο ενός έφηβου. Δεν ήταν κόκαλα. Ήταν κάτι σα μούμια, ένα μελαψό πετσί που σκέπαζε τα κόκαλα κ' έδινε σχήμα ανθρωπινό στο σώμα. Ένας σκελετός τυλιγμένος με μαύρο ρυτιδωμένο δέρμα.

— Κοίταξε το ποδαράκι του, μουρμούρισε μια γριούλα. Πόσο είναι νέος... Μαρτύρησε πριν από χρόνους, χρόνους πολλούς...

Η ευλάβεια, ερχόμενη απ' τους πολλούς χρόνους, έδινε τόνο βαθιάς τρυφερότητας στη χειρονομία, στην απλή πράξη που καλούσε έναν άγριο ξένο να λυπηθεί τον προστάτη θεό.

— Κοίταξε τι ήμερο λείψανο που είναι... Κοίταξέ το...

Το είδαν τα άστρα. Το είδε η νύχτα. Το είδε ο Παγίδας.

Ένα δυνατό σύγκρου πέρασε όλο το κορμί του. Τινάχτηκε πίσω σα σπρωγμένος από δύναμη βίαιη και φοβερή.

— Τι είναι αυτό!... μουρμούρισε πλημμυρισμένος απ' το δέος.

Έβγαλε το καλπάκι του κ' έκαμε το σταυρό του.

Τότες όλος ο λαός σταυροκοπήθηκε, κ' οι γυναίκες είπαν σιγανά:

— Βλογημένο τ' όνομά του... Βλογημένο τ' όνομά του..

Ο ΠΑΓΙΔΑΣ έμαθε τα καθέκαστα. Καθώς του εξηγήσανε οι γερόντοι του κοπαδιού, όλοι οι χριστιανοί των χωριών στα Κιμιντένια φύγανε, κυνηγημένοι, από διαφορετικά μονοπάτια για να φτάσουν στα παράλια όπου έλπιζαν να γλιτώσουν. Ήταν μια άγρια μπόρα που ξεσπούσε ξαφνικά κι απροειδοποίητα σαν τις ανοιξιάτικες θύελλες. Πόσος καιρός ήταν,

πόσες μέρες που βασίλευε γαλήνη σ' αυτόν τον τόπο;

Ο Παγίδας σκεφτόταν. Το σχέδιό του αναποδογύριζε. Δεν είχε πια κανένα λόγο να συνεχίσει το δρόμο του για να πάει να μοιράσει τ' άρματα στους χριστιανούς των χωριών, αφού οι χριστιανοί φύγανε. Αυτό που είχε να κάμει τώρα το 'βλεπε καθαρά. Έπρεπε με κάθε τρόπο να φυλαχτεί μην τυχόν πέσει το κοντραμπάντο σε χέρια εχτρικά.

Πήρε την απόφασή του στη στιγμή.

— Μοιράστε τα ντουφέκια και τις σφαίρες σ' όλους τους άντρες! πρόσταξε. Πόσοι είναι;

Φέραν τα ντουφέκια και τα μοίρασαν στους άντρες του κοπαδιού. Ύστερα ο Παγίδας τους έδωσε οδηγίες.

— Θα τραβήξετε στο τσιφλίκι του Γιαννακό - Μπιμπέλα! Αύριο κατά το βράδυ θα 'σαστε εκεί. Εγώ θα 'ρχομαι καταπόδι σας. Θα φυλάγω να μη σας ριχτούν από πίσω!

Το κοπάδι ετοιμαζόταν να πάρει δρόμο, όταν ο Παγίδας το θυμήθηκε:

— Που είναι η γυναίκα! φώναξε. Που είναι η γυναίκα του Βηλαρά;

— Εδώ είμαι, ακούστηκε σιγανή η φωνή της Ντόρις.

Άφωνη, αναστατωμένη, είχε παρακολουθήσει όλη τη νυχτερινή ιστορία. Κανένας δεν την είχε γνοιαστεί μες στην άγρια στιγμή που ζούσε το φαράγγι. Είδε το έξαλλο πλήθος που σπάραζε, είδε μες στη φλόγα το φοβερό θεό που έφερνε μαζί του. Τα όπλα που μοιράσανε. Τις προσταγές. Όλα θολά, αναστατωμένα. Σα να ζούσε ένα παράξενο όνειρο.

— Εδώ είμαι...

— Πρέπει να φύγεις μαζί τους! φώναξε ο Παγίδας.

Τι είπε; Να φύγει;

— Εμείς θα ρχόμαστε πίσω, μπορεί να χτυπηθούμε! εξήγησε ο Παγίδας. Πρέπει να πας μαζί τους!

Άρχισε να τον παρακαλά, αληθινά συντριμμένη, τρέμοντας στην ιδέα να πάει μαζί μ' αυτό το άλαλο κοπάδι με το μαύρο θεό, ξένη κ' έρημη.

— Κράτα με μαζί σας... Μη μ' αφήνεις... Που θα πάω;

Ήταν σαν παιδί, μικρό κι αδύναμο.

— Κράτα με μαζί σας... Μη μ' αφήνεις...

Ο Παγίδας δίσταζε ακόμα. Ζύγιαζε την απόφασή του, όταν ένας σύντροφός του τον ειδοποίησε τρέχοντας:

— Καπετάνιο! Άκουσε! Έρχονται καβαλαραίοι! Έρχονται απ' το μέρος της θάλασσας!

— Πέστε καταγής! Όλοι σας! ούρλιαξε πνιχτά ο Παγίδα.

Έγινε αναστάτωση φοβερή. Οι γυναίκες τσίριζαν. Τις έκοψε, σα λεπίδι, πάλι η φωνή του Παγίδα.

— Σωπάστε! Άχνα να μη βγάλει κανείς!

Σβέλτος πήρε τα παλικάρια του και τράβηξε στο μονοπάτι, κατά τη μεριά που ακούγονταν τα ποδοβολητά των αλόγων.

Τα τσακάλια πεινασμένα ούρλιαζαν. Τα δέντρα σάλευαν — αλαφρότατο ψίθυρο. Τ' άστρα, υγρά, τρέμαν αδιάφορα. Μονάχα η ανθρώπινη καρδιά, κυνηγημένη, ακουμπούσε στη γης γυρεύοντας καταφύγιο. Και τα σκουλήκια, ξαφνιασμένα, σταματούσαν κι άκουγαν τους χτύπους της.

Η ώρα περνά. Τι να γίνεται άραγες κει που τράβηξαν οι κοντραμπατζήδες; Έρχονται εχτροί; Θα χτυπηθούνε; Η Ντόρις κάθεται εκεί, τυλιγμένη απ' το ρίγος του τρόμου και θυμάται. Από μικρή, πολύ μικρή, έμαθε ν' ακούει παραμύθια, όχι για δράκους και για βασιλόπουλα, μα για τη φωτεινή χώρα της γαλήνης, παραμύθια της Ελλάδας και του Αιγαίου. Ήταν κει μέσα θεοί των δασών και νύμφες της θάλασσας, θεοί των ποταμών και του φωτός, του κυνηγιού και του ανέμου. Τόσα που σιγά - σιγά σχηματίστηκε μέσα της ένας κόσμος μαγείας για τη γαλάζια χώρα. Όταν άρχισε να καταλαβαίνει, μια μέρα ρώτησε τη γιαγιά της: «Ζούνε αλήθεια εκεί, γιαγιά, και άνθρωποι;» «Ζούνε», της αποκρίθηκε χαμογελαστά. «Και είναι σαν κ' εμάς;» Δεν ήθελε να χαλάσει την ατμόσφαιρα του θαύματος που ζούσε το παιδί. «Είναι κάπως αλλιώςτικοι, κάπως αλλιώςτικοι», της είπε. Όταν αργότερα η Ντόρις μεγάλωσε κ' έμαθε την ιστορία του τόπου της, την τραχειά ιστορία της Σκωτίας, πάλι ρώτησε τη γιαγιά της που ερχόταν απ' τη μαγική χώρα: «Είναι κ' εκεί κάτω οι άνθρωποι σαν τους ανθρώπους του τόπου μας; Ήταν ποτέ έτσι σκληροί;» «Ντόρις», της είπε με σοβαρότητα η μεγάλη γυναίκα που ήρθε απ' τη Μύκονο, «σ' αυτό όλοι οι άνθρωποι είναι ίδιοι. Όλοι».

Ναι, όλοι — της επανάλαβε — όταν ξυπνήσει ο φοβερός δαίμονας που λουφάζει μέσα μας.

Τον θυμάται τώρα το λόγο η Ντόρις. Τριγυρισμένη απ' το κοπάδι του κυνηγημένου λαού, που γυρεύει καταφύγιο στη θάλασσα, το μαντεύει πως αυτό θα 'ναι — πως ο δαίμονας, τα ένστιχτα, θα ξύπνησαν. Όμως δεν ξέρει ακόμα τίποτα για τη σπίθα που τα ξύπνησε. Και προσπαθεί να καταλάβει...

Καμιά φωνή δεν ακούγεται απ' το βάθος του μονοπατιού. Αλλά ξαφνικά μια άγρια κραυγή ταράζει τη νύχτα. Φαίνεται πως προστάζει τους καβαλάρηδες που έρχονται να σταματήσουν. Περνά μια στιγμή, άλλη. Τώρα θα χτυπηθούν! Τώρα!

Τίποτα. Σε λίγο ακούγονται οι περπατησιές των κοντραμπατζήδων που γυρίζουν. Τ' άλογα. Μια φωνή τρομαγμένη γυρεύει τη Ντόρις.

— Κυρά! Κυρά!

Φωνάζει κι ο Αντώνης Παγίδα:

— Που είναι η ξένη γυναίκα; Που είναι η νύφη του Βηλαρά!

Η Ντόρις αναγνωρίζει, ξαφνιασμένη, τους ανθρώπους του υποστατικού τους, αυτούς που έστειλε ο γερο - Βηλαράς για να τη βρουν.

— Έλα, κυρά μας Γρήγορα! Γρήγορα! Να γυρίσεις πίσω! Ήρθαμε να σε πάρουμε!

— Τι είναι; Τι είναι; ρωτά η Ντόρις.

— Φαίνεται πως μεγάλο κακό έρχεται στη χώρα μας!

Ο χορός, το πλήθος, αυτό ακούγοντας μπήγει απελπισμένη κραυγή ολολύζοντας.

— Αλίμονό μας! Αλίμονό μας!

— Διάβασε τούτο το χαρτί που μου 'δωκε για σένα ο αφέντης μου! λέει ένας απ' τους ανθρώπους του υποστατικού και δίνει στη Ντόρις ένα φάκελο. Αυτού θα δεις...

Ανάβουν δαδί. Τα παλικάρια οι κοντραμπατζήδες, οι γυναίκες του πλήθους, τα παιδιά κ' οι γερόντοι, όλοι μαζεύονται γύρω απ' τη φλόγα που άναψε στην ατάραχη νύχτα. Τα θολά, πικραμένα μάτια τους άνοιξαν σα να θέλαν να πάρουν φως και να χορτάσουν. Οι καρδίες λούφαξαν, η φωνή σώπασε στα στόματα. Και το κοιμισμένο σώμα του Αγίου μες στο κιβούρι καθόταν έρημο κι ανίσχυρο.

Η Ντόρις διαβάζει στη φλόγα που τρέμει. Όλοι παρακολουθούν τις κινήσεις της, τα χέρια της, το πρόσωπό της που χλωμιάζει.

Σηκώνει τα μάτια. Τα λόγια της πέφτουν ένα - ένα σα χτυπήματα:

— Πόλεμος! Έρχεται ο πιο μεγάλος πόλεμος που έγινε στον κόσμο!

Ο λαός των γυναικών και των γερόντων, τη φοβερή λέξη ακούγοντας, πέφτει πάνω στη γη κι αρχίζει να οδύρεται:

— Αλί σ' εμάς και τα παιδιά μας! Αλί σ' εμάς και στα παιδιά μας!...

Σταματά λίγο, σα να θέλει να καταλάβει, να το σκεφτεί, και πάλι ολολύζει:

— Αλί σ' εμάς και στα παιδιά μας! Αλί σ' εμάς και στα παιδιά μας!...

Τρέχει ο Αντώνης Παγίδας και παίρνει παράμερα τη Ντόρις.

— Ξήγησέ μου! Τι είναι; Τι είπες;

Με ταραγμένα λόγια το κορίτσι της Σκωτίας προσπαθεί να εξηγήσει στο παλικάρι που βασιλεύει στα Κιμιντένια, να του μεταδώσει το μήνυμα που πέρασε τα βουνά τα πέρα απ' το Καζ - Νταγ, τα πέρα απ' τον Ελλήσποντο, τα πέρα απ' το Δούναβη κ' ήρθε στην Αιολική γη απ' τη μακρινή Βοσνία.

— Γρήγορα! Γρήγορα! Να, σωθούμε στη θάλασσα!

— Γρήγορα! Γρήγορα! Στη θάλασσα!

Ο λαός τρέμοντας κι ολολύζοντας πήρε στον ώμο τον Άγιο του κι άρχισε να τρέχει προς τα χαμηλά.

Κ' η νύχτα βρήκε πάλι τη γαλήνη στα Κιμιντένια και την αταραξία τους τα άστρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Στο Αιγαίο, ενώ η Συμφωνία τελειώνει.

Ο ΗΛΙΟΣ χαμήλωνε. Η μέρα μας στο υποστατικό πέρασε φοβερά ανήσυχη. Δεν ξεμυτίσαμε απ' τη μεγάλη πόρτα. Οι ζευγάδες τριγουρίζουν μες στην αυλή, κάνουν παρέες - παρέες, κουβεντιάζουν σιγανά. Σκοτεινό σύννεφο σκεπάζει το πρόσωπο του παππού. Κανένας μας δεν τολμά να τον πλησιάσει. Αδιάκοπα πάνε κι ερχονται καβαλαραίοι άνθρωποί του. Του φέρνουν τα νέα πότε απ' το υποστατικό της θάλασσας, πότε απ' τις περιπολίες που τους στέλνει να κάμουν στα τριγουρινά μέρη, να δουν μπας κ' έρχονται για να μας χτυπήσουν.

Στέκομαι από μακριά και τον κοιτάζω άφωνος προσπαθώντας να διαβάσω μες στο πρόσωπό του. Ύστερα τρέχω να φέρω στην Άρτεμη τα νέα για τη Ντόρις και για τους κοντραμπατζήδες.

— Έρχονται; με ρωτά πριν ανοίξω το στόμα μου.

— Ακόμα! Ακόμα!

— Δεν άκουσες τίποτα;

— Όχι, τίποτα! Πάλι στείλανε καβαλάρηδες στο μονοπάτι για τα Κιμιντένια. Απόψε, λέει, πρέπει να φανούν!

Δε θέλει να πει τίποτα άλλο. Όμως το μαντεύω: κ' η καρδιά της Άρτεμης χτυπά, όσο και η δική μου, για τη Ντόρις. Ας ήταν να μην πάθει τίποτα κακό!

— Πες μου, Άρτεμη, γιατί πήγε στα βουνά;

— Δεν ξέρω, Πετράκη.

Κι όμως το διαισθάνεται. Κάτι για τον κυνηγό θα 'ναι. Δε γίνεται — γι' αυτόν θα πήγε. Σίγουρα θα πήγε για να μάθει, για να μη μείνει το αίμα του έρημο και φωνάζει. Για να βρει αυτόν που πήρε τη ζωή του κυνηγού, να φροντίσει να τον βάλουν στα σίδερα. Κ' η Άρτεμη, τώρα πια που ο κυνηγός πέθανε, δεν μπορεί να μισεί κανέναν, θέλει ν' αγαπά όσους τον θυμούνται.

— Πότε θα γυρίσουν;

Απ' τις κουβέντες των μεγάλων, που πιάνουμε στα κλεφτά, ξέρουμε τι μελετούν. Πιστεύουν ακόμα πως ο δρόμος για την πόλη μας είναι ανοιχτός. Περιμένουν τους κοντραμπατζήδες, και λένε να πάρουμε αύριο το δρόμο για την πόλη προστατευμένοι απ' τα παλικάρια του τόπου μας.

— Γιατί δε φαίνονται;

Ο παππούς έδωσε διαταγή: όλοι να ετοιμάσουνε τον μπόγο τους, ό,τι μπορεί να σηκώσει ο καθένας. Γυναίκες κι άντρες τρέχουν αποδώ - αποκεί, κάνουν τις ετοιμασίες τους, ξεφωνίζουν. Μονάχα ένας είναι γαλήνιος και δε σαλεύει. Ο γέροντας που μας ήρθε κάποτε παλικαράκι απ' τη Λήμνο, που ήταν να μείνει λίγο μαζί μας, να κάμει βιός και να πάει πίσω σ' ένα κορίτσι που μελετούσε τα άστρα και τον περίμενε. Αλλά γέρασε ανάμεσά μας και δεν πήγε: ο μπαρμπα-Ιωσήφ.

Η μικρή Λένα πάει και τον βρίσκει.

— Κρίμα, του λέει. Ήταν να μπολιάσεις, μπαρμπα-Ιωσήφ, μιαν αγριαχλαδιά στ' όνομά μου. Στον τόπο με το κοκκινόχωμα. Κρίμα που θα φύγουμε.

— Μη λυπάσαι, κοριτσάκι μου. Δε θα σε ξεχάσω.

— Μα θα φύγουμε, μπαρμπα-Ιωσήφ! Έτσι είπε ο παππούς. Θα φύγουμε όλοι απ' τη γη μας.

— Μη λυπάσαι, κοριτσάκι μου, λέει πάλι τρυφερά ο γέροντας. Δε θα το ξεχάσω το δέντρο σου.

Η Λένα δεν καταλαβαίνει τι θέλει να πει η απόκριση, μα δεν επιμένει. Πολλά πράγματα μπερδεμένα τριγουρίζουν στο μυαλό της. Πηδά απ' το ένα στ' άλλο. Στέκει πιο πολύ στη μεγάλη λέξη που πάει κ' έρχεται εδώ και λίγες ώρες στα στόματα ολωνών:

«Πόλεμος».

— Τι είναι πόλεμος, μπαρμπα-Ιωσήφ;

Η Λένα τον φαντάζεται σαν ένα δράκο πιο μεγάλο απ' τους σαράντα δράκους που είχαν φυλακισμένη τη μικρή βασιλοπούλα του παραμυθιού της. Κάτι τέτοιο θα 'ναι. Μα τούτος ο φοβερός δράκος δεν κυνηγά μονάχα τις βασιλοπούλες. Κυνηγά όλους τους ανθρώπους. Κι αυτοί τρέχουν να ξεφύγουν και να γλιτώσουν.

— Τι είναι πόλεμος, μπαρμπα-Ιωσήφ;

— Κοριτσάκι μου, γιατί να το μάθεις; αποκρίνεται ο γέροντας. Άφησε να μεγαλώσεις.

Η Λένα έρχεται και μας βρίσκει, την Άρτεμη κ' εμένα. Θέλει να μάθει. Αφού δε γίνεται απ' τους μεγάλους, ίσως μπορούμε εμείς.

— Ξέρετε εσείς τι είναι πόλεμος;

Τότε απ' το βάθος των παιδικών μας χρόνων έρχεται.

— Θυμάστε; λέει η Άρτεμη. Τότε, την πρώτη φορά, με τα τσακάλια.

Ναι. Τότε ήταν για πρώτη φορά που ακούσαμε τη φοβερή λέξη. Είχαμε δει για πρώτη φορά, τη νύχτα, τα κοπάδια τους ανθρώπους να χιμούν με κραυγές και με τούμπανα για να διώξουν τα τσακάλια που η πείνα τα κατέβαζε στα σύνορά μας. «Πόλεμος». Έτσι μας είπαν. Κι όμως εμείς είχαμε μάθει να παρακαλούμε στην προσευχή μας, πλάι στους ανθρώπους, και για τα πεινασμένα τσακάλια του κόσμου. Τρέξαμε τότε στον παππού γυρεύοντας απελπισμένα να βρούμε μιαν εξήγηση. Μα εκείνος, τόσο σοφός, δεν κατάλαβε και γέλασε. «Πρέπει να τα χτυπήσουμε», είχε πει.

«Πρέπει».

Πρέπει τώρα ν' αφήσουμε τη γη μας, Λένα. Πρέπει να φύγουμε και ν' ακολουθήσουμε την Άρτεμη, εμείς που δε λογαριάζαμε να φύγουμε καθώς το λογάριζε αυτή. Εσύ, που θα γυρέυεις απ' τον παππού να σου δώσει τον τόπο με το κοκκινόχωμα όταν μεγαλώσεις, κ'

εκεί θα είχες κουνέλια και θα ζύμωνες φουσκωτά ψωμιά. Κ' εγώ, που έλεγα να γίνω κυνηγός και να γυρίζω στα φαράγγια στα Κιμιντένια, στη χώρα με τις οξιές, στη χώρα με τις αγριοβαλανιδιές.

«Πρέπει».

Αυτό θα 'ναι ο πόλεμος.

Ο ΗΛΙΟΣ βασίλευε όταν ήρθε το άγγελμα:

— Έρχονται! Έρχονται οι κοντραμπατζήδες. Κ' είναι μαζί τους λαός! Λαός πολύς!

Έγινε φοβερός σαματάς. Όλοι οι άνθρωποι του υποστατικού, ο παππούς, η γιαγιά, όλοι μας τρέξαμε στη μεγάλη πόρτα.

— Τι είναι αυτό! είπε ο παππούς ξαφνιασμένος, βλέποντας το πλήθος που ερχόταν. Από που έρχονται;

Ακούγονταν τώρα καθαρά οι οιμωγές των γυναικών, των παιδιών, και των γερόντων που στέναζαν αποκαμωμένοι απ' τη μακρινή πορεία. Όλοι οι κοντραμπατζήδες περπατούσαν σέρνοντας τ' άλογά τους όπου είχαν φορτώσει τους αρρώστους τις έγκυες γυναίκες και τους πιο ανήμπορους γερόντους. Βάδιζε κ' η Ντόρις. Το πρόσωπό της ήταν κατάχλωμο, τα ρούχα της ήταν ξεσκισμένα, το κεφάλι της δεν το στεφάνωναν πια υδάτινα πλοκάμια. Το χρυσάφι τους το είχε σκεπάσει η σκόνη του δρόμου.

Και πίσω - πίσω, απάνω στους ώμους των αντρών που τρέκλιζαν απ' την κούραση, ερχόταν ο Άγιος με το νεανικό, αποξεραμένο σώμα.

Άφωνοι κάμαμε τόπο, παραμερίσαμε απ' τη μεγάλη πόρτα. Το πλήθος χύθηκε μέσα στην αυλή κ' έπεσε καταγής στενάζοντας σπαραχτικά.

— Νερό! Νερό!

Ο παππούς παράγγειλε να περιποιηθούν τους πρόσφυγες, να τους δώσουν τραχανά και γάλα.

Πήρε παράμερα τον Αντώνη Παγίδα, κ' έμαθε τα καθέκαστα.

— Γρήγορα, να στείλουμε στο γερο - Βηλαρά τη νύφη του! είπε.

Καθόταν ξεμοναχιασμένη σε μια πέτρα με χαμηλωμένο κεφάλι. Ήταν σαν παιδί που ατάχτησε και του βάλαν τιμωρία. Πλάι της, όρθιος, στέκουμαι εγώ και την κοιτάζω, και απ' το άλλο μέρος η Άρτεμη.

— Τι θέλεις; της λέει η αδερφή μου συμπνετικά. Τι θέλεις να σου φέρω;

Δεν απαντά.

Η Άρτεμη πάει και της φέρνει ζεστό γάλα.

— Πιες το. Θα σου κάμει καλό.

Η Ντόρις σηκώνει τα μάτια της. Τότε το βλέπει. Σ' ένα δέντρο κει κοντά, μες στην αυλή, δεμένο με ψιλό σκοινί καθόταν ξαπλωμένο καταγής το αρκούδι με τη μαύρη τρίχα κ' έβλεπε ξαφνιασμένο τον κόσμο γύρω του. Η Ντόρις το κοιτάζει πολύ. Ύστερα κοιτάζει την Άρτεμη. Κάτι τρέμει στα βλέφαρά τους πριν γίνει υγρός κόμπος.

— Πιες το, μουρμουρίζει πάλι η Άρτεμη, δίνοντάς της την κούπα το γάλα. Πιες το..., λέει και δεν τη βλέπει στα μάτια για να μην προδοθεί.

Η Ντόρις πιάνει απ' το χέρι τη μικρή αδερφή μου, τη σέρνει κοντά της και τη φιλά στο μάγουλο. Η κούπα το γάλα, έρημη, γέρνει, χύθηκε. Σιγά, ώσπου άδειασε.

— Έλα, κόρη μου, λέει ο παππούς στη Ντόρις, πλησιάζοντάς μας. Πρέπει να πας στο σπιτικό σου.

Καβαλικεύει τ' άλογό της. Τέσσερεις κοντραμπατζήδες παν μαζί της. Τη βλέπω που χάνεται μες στα λαμπρά χρώματα του καλοκαιρινού ηλιοβασιλέματος. Όχι, τα μαλλιά της δεν είναι πια μες στη σκόνη, τα ρούχα της δεν είναι κουρελιασμένα. Η απόσταση σβήνει τις λεπτομέρειες, την οδύνη που σφραγίζει το πρόσωπό της. Φεύγει, τυλιγμένη πάλι στο χρυσό φως της Αιολικής γης, όπως τότε, όταν πρωτοήρθε στη ζωή μου.

Αντίο, Ντόρις.

ΝΥΧΤΩΣΕ. Σ' όλους τους οντάδες, μες στην αυλή, κείτεται το πλήθος και βογκά. Στη μέση της αυλής έχουν στήσει τον Άγιο τους. Κάθε τόσο οι γυναίκες σηκώνονται, πάνε στον εφέστιο θεό τους, κάνουν μετάνοιες μπροστά του, φιλούν το ξύλο που φυλάγει το σώμα του. Ένα λυχνάρι ακουμπισμένο απάνω στο κιβούρι φέγγει τα τυραννισμένα πρόσωπα που ικετεύουν.

Τριγυρνούμε με την Άρτεμη ανάμεσα στα πλαγιασμένα κορμιά, αναστατωμένοι, πλημμυρισμένοι απ' το δέος της συμφοράς. Κανείς απ' τους δικούς μας δε φαίνεται να μας γνοιάζεται. Μονάχα πολύ αργά έρχεται η Ανθήπη γυρεύοντάς μας.

— Τι γυρεύετε εδώ; Γρήγορα! Να κοιμηθείτε!

Ανεβαίνουμε στην κάμαρά μας. Ξαπλώνουμε, μα ο ύπνος

δεν έρχεται να μας πάρει. Η ώρα περνά. Οι πολλοί θόρυβοι έξω σώπασαν. Μονάχα τα τσακάλια ουρλιάζουν.

— Δεν μπορώ να κοιμηθώ, λέω σιγανά στην Άρτεμη. Θα πάω πάλι κάτω.

— Έρχουμαι κ' εγώ, μουρμουρίζει.

Αλαφροπατώντας βγαίνουμε και κατεβαίνουμε στην αυλή. Στη μέση του πλήθους το λυχνάρι φέγγει πάντα το σώμα του Αγίου. Όλος ο λαός έχει πια αποκοιμηθεί. Όμως σε μια γωνιά της αυλής, κει κατά τη μεγάλη πόρτα που είναι σφαληχτή, μαύρες σκιές ξαγρυπνούν και πίνουν τσιγάρα.

Πλησιάζουμε πηγαίνοντας τοίχο - τοίχο για να μη μας πάρουν είδηση, κρυβόμαστε πίσω από ένα πεζούλι και παραμονεύουμε. Το αρκουδάκι που είναι δεμένο κει κοντά μας μυρίστηκε και μούγκρισε. Μα κανένας δεν το πρόσεξε. Σώπασε.

Τα παλικάρια του Παγίδα ξαγρυπνούν έχοντας στη μέση τον αρχηγό τους. Κανένας τους δε μιλά, δε βγάζει άχνα.

— Τι κάνουν; ψιθυρίζω σιγανά στην Άρτεμη.

Μου πιάνει και μου σφίγγει το χέρι να σωπάσω. Περνά κάμποση ώρα. Ο Αντώνης Παγίδας σηκώθηκε. Δεν ξεχωρίζουμε το πρόσωπό του. Αλλά καταλαβαίνουμε απ' το μπόι του πως είναι αυτός.

Κοίταξε ψηλά τη νύχτα, να κατατάρει τι ώρα είναι. Τ' άστρα του μίλησαν.

— Θα φύγω, λέει.

Καμιά απόκριση.

— Ε, γεια σας! λέει πάλι, κ' η φωνή του είναι παγερή, δεν τρέμει.

Κάνει ένα βήμα, δυο, σίγουρα βήματα κατά τη μεγάλη πόρτα.

Τότε σηκώνεται ένα απ' τα παλικάρια του.

— Καπετάνιο!

— Τι;

— Μην πας, καπετάνιο! παρακαλά. Κοίτα τι κακό έρχεται στον τόπο μας. Να φύγεις τέτοιαν ώρα!

Μια στιγμή, αβέβαιη, τα βήματα που φεύγουν σταματούν. Σα να θέλουν να το σκεφτούν. Μα ο δισταγμός δε βαστά μήτε όσο το πέρασμα ενός πουλιού που χάνεται.

— Δε γίνεται! λέει ήρεμα η φωνή του Παγίδα. Γεια σας!

Τραβά το μάνταλο, ανοίγει τη μεγάλη πόρτα και χάνεται μες στην ερημιά.

ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΑΡΗ, καθαρότατη νύχτα.

Ο Παγίδας βαδίζει μονάχος πηγαίνοντας στο ορισμένο μέρος, όπου θα πρέπει να τον περιμένει ο Στρατηγός Γαρμπής. Μια σκέψη περνά απ' το νου του. Άραγες θα μπόρεσε να περάσει, για οι δρόμοι είναι κομμένοι και δεν μπόρεσε; Βαθιά μέσα του όλη η τραχειά του ύπαρξη το παρακαλεί: Ας ήταν να μην μπόρεσε! Ας ήταν ενάντιες δυνάμεις, έξω απ' τη θέλησή τους, να έμπαιναν ανάμεσά τους για να μη γίνει αυτό που αλλιώς πρέπει να γίνει!

Προχωρεί. Μ' ολάνοιχτα μάτια, τεζαρισμένα, ψάχνει γύρω του. Τίποτα. Ψυχή δεν ακούγεται. Μοναχά τα δέντρα σαλεύουν. Κάνει πολλή ψύχρα.

Ο Παγίδας φτάνει στο ορισμένο μέρος. Κοιτάζει. Τίποτα δε φαίνεται. Η καρδιά, που στη ζωή της τόσο χτύπησε, τώρα πάει να σπάσει.

Μπας, και;..

Όχι. Μια σκιά ξεκολνά απ' τη γη και σαλεύει. Ολοένα μεγαλώνει. Έρχεται με σιγουριά, σιωπηλή, σα δέντρο που βαδίζει.

— Εσύ 'σαι; λέει ο Παγίδας.

Η γνώριμη φωνή του φίλου του αποκρίνεται κοφτά:

— Εγώ!

Στέκουν λίγα ποδάρια τόπο ο ένας απ' τον άλλο.

Τι είναι αυτό που παλεύει μέσα τους, ταραάζει το αίμα, κάνει ν' ανεβεί ίσαμε τα χείλια και πάλι φεύγει πίσω κυνηγημένο;

Μια στιγμή περνά. Δυο στιγμές.

Πάλι ο Παγίδας.

— Ο δρόμος είναι ανοιχτός;

Ο Γαρμπής:

— Όχι!

Δεν είναι ανοιχτός. Κι όμως ο Γαρμπής πέρασε: **Έπρεπε.**

Φυσά το αγέρι. Καθαρό, ποτισμένο από άστρα. Έτσι καθαρό, να μπει μες στις καρδιές των δυο ανθρώπων που δε θέλουν να χτυπηθούν κι όμως δεν μπορούν να μη χτυπηθούν. Φυσά το αγέρι. Για μια στιγμή, για μια μονάχα καταφέρνει να μπει πιο βαθιά.

— Στρατηγό, λέει ο Παγίδας.

Και μες σ' αυτό το μικρό όνομα που προφέρνεται τρέμει, σκληρή σαν ατσάλι, σαν τις πέτρες του Σαρμουσάκ, η αγάπη.

— Τι; λέει η άλλη φωνή.

— Φύγε, βρε, λέει ο Παγίδας, κ' η φωνή του προδίνει τώρα την ικεσία.

— Με φώναξες, λέει ο Γαρμπής, κ' ήρθα. Εσύ να φύγεις.

Περνούν στιγμές κρίσιμες. Ποιος θα κάμει πίσω;

Όταν, στην κορυφαία ώρα ξυπνά το αίμα. Είναι φοβερό,

ανελέητο, αυτό δε σωπαίνει.

— Γιατί, βρε, τον σκότωσες; λέει ο Παγίδας, και στη μνήμη του αδερφού του τα δόντια του τρίζουν.

Τότες ο Γαρμπής, ξεχύνοντας όλη τη λύσσα για το σκοτωμένο που έμελλε να μπει ανάμεσά τους, σ' αυτόν και στο φίλο της καρδιάς του, και να τους αφανίσει, βλαστήμησε τον αδερφό του Παγίδα φριχτά.

Αυτό ήταν.

— Έχω μονάχα μαχαίρι! ούρλιαξε ο Παγίδας.

Ο Γαρμπής ξεκρεμνά απ' τον ώμο και πετά καταγής το μαρτίνι του. Τραβά απ' το ζουνάρι το μαχαίρι του. Είναι πια ατάραχος, έτοιμος για την αναπόφευκτη σπονδή της φιλίας.

— Έλα!

Λέει τώρα κι αυτός το μικρό τ' όνομα του φίλου του. Σα να τον αποχαιρετά.

— Έλα, Αντώνη.

Κ' ήταν στην πρόσκληση αυτή κάτι πολύ σπαραχτικό — η τρυφερότητα ανακατεμένη με τη μοίρα.

Άστραψαν οι κάμες μες στη νύχτα και τα κορμιά χύθηκαν το ένα πάνου στ' άλλο. Βογκούσαν κι άφριζαν. Και τα δέντρα που θροούσαν γύρω σώπασαν, και τ' άστρα γείραν και κοίταζαν αυτό που γινόταν, ώρα πολλή.

ΚΡΥΜΜΕΝΟΙ πίσω απ' το πεζούλι, η Άρτεμη κ' εγώ, δε σαλεύουμε. Περιμένουμε. Προαισθανόμαστε πως κάτι είναι να γίνει, πως κάτι φοβερό θα έχουν να δουν τα μάτια μας. Που πήγε ο αρχηγός των κοντραμπατζήδων; Γιατί τα παλικάρια του πολεμούσαν να τον κρατήσουν;

Λέμε πως θα πάρει το αυτί μας καμιά κουβέντα τους. Μα κανένας τους δε μιλά. Μονάχα καπνίζουν.

— Να φύγουμε;.. ψιθυρίζω στην Άρτεμη, τουρτουρίζοντας απ' την ψύχρα.

Μου σφίγγει το χέρι. Τρέμει κ' εκείνη.

— Όχι! Να μείνουμε. Να δούμε...

Να μείνουμε. Να δούμε το τέλος, ως την άκρη. Να γεμίσουν τα όνειρα μας, που ήταν ίσαμε την ώρα τούτη χρυσά και γαλάζια, να γεμίσουν απ' το νέο κύμα, απ' το μήνυμα του καιρού, να γεμίσουν κόκκινο.

Ένας κοντραμπατζής στεκόταν έξω απ' τη μεγάλη πόρτα κι αφουγκραζόταν κατά τη μεριά που τράβηξε ο αρχηγός τους. Κάθε τόσο ερχόταν μέσα.

— Ακούγεται τίποτα; ρωτούσαν οι σύντροφοι του.

— Τίποτα.

— Μήτε φωνή;

— Μήτε φωνή.

Όσπου ο σκοπός αυτός ανάγγειλε:

— Ακούγω περπατησιά! Κάποιος έρχεται!

Οι κοντραμπατζήδες τινάχτηκαν και χίμηξαν κατά την πόρτα με τα μαρτίνια στο χέρι.

Περιμένουμε. Περιμένουμε.

— Ποιος είναι; ακούγεται άγρια η φωνή του σκοπού.

Πιο σιγανή, ατάραχη, κουρασμένη ήρθε η απόκριση.

— Εγώ!

Βλέπουμε το σκοτεινό όγκο των ανθρώπων που παραμερίζουν. Ανάμεσα απ' το μαύρο ποτάμι που άνοιξαν περνά κ' έρχεται ο Παγίδας. Το λυχνάρι, που καίει πάνω στο σώμα του Αγίου, ρίχνει στον αρχηγό των κοντραμπατζήδων αμυδρό φως. Το πρόσωπό του είναι άγριο. Στο κεφάλι του δε φορά το καλπάκι του από αστραχάν. Τα μαλλιά του είναι αναστατωμένα.

— Πάτε να τον πάρετε! λέει μονάχα και πέφτει απάνω σε μια πόρτα.

Πήγαν και τον φέραν στον ώμο τους. Τον απόθεσαν με σεβασμό πλάι στο σώμα του Αγίου.

— Φέρτε μου νερό, είπε ο Παγίδας και σηκώθηκε.

Πήρε ο ίδιος το νερό, έβρεξε τα χέρια του κ' έπλυσε το

ματωμένο πρόσωπο του σκοτωμένου φίλου του. Του έσιαξε τα μαλλιά. Αυτός μονάχος. Όχι άλλος. Κανένας. Ύστερα αποτραβήχτηκε.

— Φέρτε μου ρούμι, είπε.

Πίνοντας, τριγυρισμένος απ' τα παλικάρια του, απ' τη σιωπή και απ' τη θύελλα του πολέμου που ερχόταν, ο Αντώνης Παγίδας συντρόφειψε στην τελευταία του νύχτα το φίλο του που σκότωσε.

Αυτά είδαμε την τελευταία μας νύχτα στα Κιμιντένια.

ΠΡΩΙ - ΠΡΩΙ οι κοντραμπατζήδες φρόντισαν πρώτα για το νεκρό τους. Θάψαν το Στρατηγό Γαρμπή κάτω απ' τη μεγάλη δρυ, στην είσοδο του υποστατικού. Φκιάξανε σταυρό με

χοντρά κλαδιά ελιάς και τον βάλαν στον τάφο του.

Ο παππούς, η γιαγιά, όλο το άλλο πλήθος ξαφνιασμένοι μάθαν το νέο σαν ξύπνησαν. Ρώτησαν για τα καθέκαστα. Μα κανένας δεν τους έδωσε απόκριση.

Παραστάθηκαν όλοι από μακριά στην ταφή.

Όταν αυτό τέλειωσε, ο Παγίδας πήρε παράμερα τον παππού. Το πρόσωπό του είχε ξαναβρεί όλη τη σκληρή του αποφασιστικότητα.

— Θα δούμε αν μπορούμε να πάμε τη χώρα, είπε.

Έστειλε καβαλαραίους του να κοιτάξουν το δρόμο, αν ήταν ανοιχτός.

Γύρισαν κατά το μεσημέρι.

— Όχι, καπετάνιο! Ο δρόμος είναι κλειστός! Όπου να 'ναι πλάκωσαν οι Τούρκοι! Πρέπει να φύγουμε από θάλασσα! Καίνε, σφάζουν, κ' έρχονται!

— Αλίμονό μας! Αλίμονό μας! ολολύζει το πλήθος αυτά ακούγοντας. Αλίμονό μας που πρέπει να ξεπαριστούμε!...

Ως την τελευταία στιγμή τους έμενε η ελπίδα πως θα μπορούσαν να μείνουν στα παράλια ίσαμε που να περάσει η μπόρα κ' ύστερα να γυρίσουν στα χωριά τους. Ήταν φανερό πια πως δεν το μπορούσαν.

— Αλίμονό μας! Αλίμονό μας!

Πρώτα ξεκίνησαν οι πρόσφυγες των χωριών. Συμφωνήθηκε να χαμηλώσουν κατά την ακρογιαλιά του Ντικελί, όπου θα βρίσκαν καΐκια να μαρκάρουν. Πήραν στον ώμο τον Άγιό τους. Και προστατευμένοι απ' τους άντρες τους, τους οπλισμένους με τ' άρματα που τους μοίρασε ο Παγίδας, πέσαν στο δρόμο.

Τους παρακολουθούμε απ' τη μεγάλη πόρτα να χάνονται στο βάθος.

— Η σειρά μας, λέει ο παππούς συγκινημένος.

Τα συμβάντα ήρθαν έτσι βίαια που ανατάραξαν απ' τη ρίζα τη γέρικη δρυ του σπιτιού μας. Με δυσκολία κοιτάζει να κρατήσει τον εαυτό του για να μην πέσει στην κρίσιμη ώρα.

Φεύγουν πρώτα οι άνθρωποι που δούλευαν στο υποστατικό μας, γυναίκες κι άντρες. Φορτωμένοι τον μπόγο τους περνούν μπροστά απ' τον παππού, που στέκεται στη μεγάλη πόρτα, ένας - ένας. Σκύβουν κλαίγοντας, φιλούν το χέρι του, κ' εκείνος τους αποχαιρετά και τους ευλογεί.

— Στο καλό. Στο καλό.

Όλοι φύγανε.

— Ε, πάμε κ' εμείς, Δέσποινα..., λέει στη γιαγιά, της πιάνει το χέρι και το σφίγγει.

Θα μπαρκάρουμε απ' την ακρογιαλιά που είναι κάτω απ' το υποστατικό του Βηλαρά. Θα πάμε ίσα με τη νταλικά.

Πρώτη ανεβαίνει στην καρότσα η γιαγιά. Κλαίει απαρηγόρητα. Τ' άσπρα μαλλιά που στεφανώνουν το γλυκό της το πρόσωπο δεν είναι πια φροντισμένα, παίζουν στο λίγο αγέρι που φυσά. Τρέμουν τα γόνατά της. Ο παππούς κ' η μητέρα μας τη βαστάνε ν' ανεβεί.

Ύστερα ανεβαίνει η μητέρα μας, ύστερα η Ανθίπη, η Λένα, η Αγάπη. Απ' το ένα χέρι βαστά τον μπόγο της, απ' το άλλο την Κοσμογραφία της — τους αριθμούς με τ' άστρα.

Έρχεται η σειρά της Άρτεμης. Δεν κοιμηθήκαμε χτες μήτε κείνη μήτε εγώ. Το πρόσωπό της είναι κατάχλωμο.

— Έλα, Άρτεμη.

Σέρνει, με το σκοινί που είναι δεμένο, το αρκούδι της. Έρχεται σιγανά. Γυρίζει πλάι της και κοιτάζει. Είναι κει κοντά. Είναι πια δεντράκι η καρυδιά που μια μέρα, κινημένη απ' τη βαθιά επιθυμία να μάθει, φύτεψε με το χέρι της, απ' την ανάγκη να μάθει αν φυτεύοντας καρυδιά θα πληρώσει με θάνατο. Κοιτάζει το δεντράκι. Το αποχαιρετά.

«Μικρή καρυδιά, η Άρτεμη φεύγει. Θα πληρώσει άραγες εκεί που πάει; Δε θα πληρώσει;...»

Η Άρτεμη λύνει το σκοινί που κρατά το αρκουδάκι. Το μικρό μαύρο αγρίμι κοιτάζει μια από δω μια από κει, κ' ύστερα, με το σίγουρο ένστιχτο που το καλεί, παίρνει το δρόμο τρέχοντας σα μεθυσμένο στο μονοπάτι που πάει στα Κιμιντένια.

Μείναμε τελευταίοι, ο παππούς κι εγώ. Ο Παγίδας με τα παλικάρια του περιμένουν να μας συνοδέψουν. Ο παππούς γυρίζει και κοιτάζει πίσω του, ν' αποχαιρετήσει τα δέντρα και τα Κιμιντένια. Όταν, τον βλέπει:

Έρχεται μέσα απ' το υποστατικό. Βαδίζει αργά, με τρεμάμενα απ' τους χρόνους πόδια, και στέκει εκεί, πλάι στη μεγάλη πόρτα.

Ο μπαρμπα-Ιωσήφ!

— Δεν έφυγες, γερο - Γιωσήφ; λέει ξαφνιασμένος ο παππούς και πάει κατά το μέρος του.

Ατάραχη, ήσυχη, γαλήνια η φωνή του γέροντα απ' τη Λήμνο:

— Όχι, αφέντη μου. Εγώ θα μείνω.

— Θα μείνεις;!

Αυτό είναι απροετοίμαστος να το δεχτεί ο παππούς, και κάθε άλλος. Που θα μείνεις; του λέει. Έρχονται οι Τούρκοι! Ψυχή δεν αφήνουν ζωντανή!

Ο μπαρμπα-Ιωσήφ ακούει. Όμως έχει πάρει την απόφασή του. Δεν έφυγε απ' τα Κιμιντένια όταν ήταν καιρός. Δεν έφυγε όταν μια άλλη φωνή, πιο δυνατή κι απ' το θάνατο, τον φώναζε να γυρίσει, όταν τον καλούσε η φωνή της καρδιάς, το κορίτσι που μελετούσε εκεί στο γυμνό νησί τους — στη Λήμνο — τα άστρα. Δεν μπόρεσε τότε. Τώρα είναι αργά. Για ποιο λόγο τώρα; Οι μέρες του πια, οι ώρες του, είναι μετρημένες. Είναι αργά.

— Θα μείνω, αφέντη μου. Τι θα μου κάμουν πια εμένα;

— Γέρο, θα σε χαλάσουν! φωνάζει ο Αντώνης Παγίδας. Φύγε!

Μα η απόφαση που ακινητεί στα πικραμένα μάτια του γέροντα είναι δυνατή σαν την αγάπη της γης.

— Θα μείνω.

Όλοι καταλαβαίνουν πως δεν υπάρχει τρόπος για να τον κάμουν ν' αλλάξει γνώμη. Ο Παγίδας κοιτάζει τον ήλιο που χαμηλώνει.

— Δεν έχουμε καιρό! λέει στον παππού. Πρέπει να βιαστούμε!

Ο παππούς προχωρεί με τρεμάμενα βήματα στον μπαρμπα -Ιωσήφ. Ο γέροντας της Λήμνου κάνει να σκύψει και να φιλήσει το χέρι του άλλου γέροντα. Ο παππούς τον παίρνει στην αγκαλιά του, τον κοιτά μες στα βουρκωμένα μάτια, κ' ύστερα τον φιλά στο μέτωπο.

— Έχε γεια!

Ο παππούς πάλι στηλώνεται. Στέκεται μια στιγμή μπρος στη μεγάλη πόρτα του υποστατικού με τα μάτια γυρισμένα σ' αυτό. Όρθια η βασιλική μας δρυς, στεφανωμένη με τα μαλλιά που τα λεύκανε ο καιρός, τυλιγμένη στα χρυσά χρώματα του ήλιου που βασιλεύει, στέκεται κει σα να προσεύχεται.

Έπειτα βγάζει το καλπάκι του, γονατίζει ταπεινά, σκύβει και φιλά το χώμα που το βλόγησε με τη ζωή του.

— Έχε γεια!

ΜΠΑΙΝΟΥΜΕ στο καΐκι που μας περιμένει. Το υποστατικό της θάλασσας είναι έρημο. Οι Βηλαράδες έχουν κιάλας μπαρκάρι. Βλέπουμε το καΐκι τους που σιέρνει το πανί και ξεμακραίνει απ' τη στεριά. Προσπαθώ να ξεχωρίσω τη Ντόρις. Δεν μπορώ. Μονάχα μια στιγμή κάτι σαλεύει κει στην πλώρη, ένα χρυσό φως μπλέκεται με τη γαλάζια θάλασσα και πάλι χάνεται πίσω απ' το φλόκο που μπατέρνει. Θα 'ναι τα μαλλιά της.

Οι κοντραμπατζήδες μπαίνουν ένας - ένας στο κόκκινο τρεχαντήρι τους. Ο Παγίδας καβάλα στ' αλόγο του τους παρακολουθεί. Μπαρκάρισε κι ο τελευταίος. Ψυχή πια ανθρώπινη δεν είναι στη στεριά. Όλα τα παλικάρια κοιτάν τον αρχηγό τους.

— Καπετάνιο! Έλα!

Ο Παγίδας γυρίζει το κεφάλι του αργά, δεξιά, ζερβά. Το πρόσωπό του φωτισμένο απ' τον ήλιο που βασιλεύει, είναι κόκκινο. Τεντώνεται στη σκάλα της σέλας του, σφίγγει γερά τα χαλινάρια του αλόγου.

— Γεια σας! φωνάζει στους συντρόφους του.

Δε θα πάει μαζί τους ο καπετάνιος τους;

Όχι, δε θα πάει. Τα παλικάρια μέσα απ' το καΐκι το ξέρουν πια πως ο αρχηγός του φεύγει. Φεύγει για να χτυπηθεί,, μοναχός, με το λεφούσι που κατεβαίνει. Και να πεθάνει. Αλλιώς δεν μπορεί. Πάει ν' ανταμώσει το φίλο του που σκότωσε.

Τον βλέπω που χάνεται καλπάζοντας με τ' άλογό του στο κόκκινο φως. Τα μαρτίνια των κοντραμπατζήδων μέσ' απ' τη βάρκα αδειάζουν αποχαιρετιστήρια στον αγέρα. Ο μεταλλικός τους κρότος πέφτει στη θάλασσα και σβήνει στα κύματα.

ΤΑ ΑΣΤΡΑ όλα έχουν βγει. Ταξιδεύουν στο Αιγαίο τα παιδικά όνειρά μας. Το κύμα χτυπά τη μάσκα του καϊκιού μας και τα κοιμίζει. Κοιμηθείτε, όνειρά μας. Στην ξένη χώρα που πάμε, πρόσφυγες, τι άραγες να μας περιμένει, τι μέρες να είναι ν' ανατείλουν;

Η Λένα αποκοιμήθηκε. Ήθελε πολύ τον τόπο με το κοκκινόχωμα. Εκεί θα ζούσε με τον άντρα που θα 'παιρνε, και θα 'κανε πολλά παιδιά, και θα είχαν κουνέλια και περιστέρια κι άλλα πολλά. Όχι, η Λένα δε μελετούσε ταξίδια σε θάλασσες, δεν ήθελε να τη χωρίσουν απ' τα Κιμιντένια. Δεν το ήθελε.

Η Αγάπη έχει στηλώσει αφηρημένα τα μάτια της στα άστρα. Πόσο πολύ τα μελέτησε τον τελευταίο καιρό, πόσο πολύ μέτρησε τις αποστάσεις τους με τους αριθμούς! Όμως τώρα που τα κοιτάζει, φεύγοντας απ' τη γενέθλια γη για δύσκολους δρόμους, τώρα μόνο το ανακαλύπτει: βλέπει πως αυτό ήταν το λάθος της, το ανεπανόρθωτο λάθος. Τα άστρα της ξέφυγαν. Όταν εμείς ζούσαμε τις χίμαιρές μας στα φαράγγια της Αιολικής γης, όταν δημιουργούσαμε παντοτινούς συντρόφους που έμελλε πια να μας ακολουθούν σ' όλες τις πικρές μέρες του μέλλοντος, εκείνη ήθελε να κατεβάσει, τόσο μικρή, τον ουρανό στη γη.

Καημένη Αγάπη ... Καημένη Αγάπη ...

Είναι κάπου, σ' ένα υποστατικό της Ανατολής, κάτω απ' τα βουνά που τα λένε Κιμιντένια, ένα δωμάτιο «Κίτρινο». Τα σπαθιά, που είναι κρεμασμένα κει μέσα, τις νύχτες ξυπνούνε. Από κει κάποτε πέρασε ένας άνθρωπος. Πορευόταν τους δρόμους της Ανατολής γυρεύοντας ένα καμήλι με άσπρο κεφάλι. Το μοναδικό καμήλι με άσπρο κεφάλι που κάποτε πέρασε απ' τη ζωή του και χάθηκε. Οι άνθρωποι τον περιπαίζανε, μα αυτός δεν τους άκουγε. Επειδή δεν μπορούσε να το πιστέψει, επειδή δεν ήθελε να το πιστέψει πως το καμήλι με το άσπρο κεφάλι χάθηκε, πως πια δε θα υπάρξει στη ζωή του.

Απ' το ίδιο μέρος πέρασε κ' ένας άλλος άνθρωπος. Τραβούσε για τη μακρινή την Ιερουσαλήμ, κυνηγώντας να πιάσει τους ήχους, να κάμει τους ήχους να μη σπαίνουν μέσα σ' ένα ρολόι με χρυσούς σάτυρους. «Ξέρεις που είναι οι Άγιοι Τόποι, που είναι η Ιερουσαλήμ;» του λέγαν οι συμπονετικοί άνθρωποι. «Θα πρέπει να περάσεις την Ανατολή ολάκερη...» «Θα περάσω την Ανατολή ολάκερη», τους αποκρινόταν βαθιά, γαλήνια και πειστική η φωνή του πάθους.

Εκεί, κάτω απ' τα βουνά που τα λένε Κιμιντένια, είναι μια σπηλιά όπου πάνε τ' αγριογούρουνα που γέρασαν, για να πεθάνουν. Μια σαλαμάντρα, μια μικρή χελώνα, μια κρεμασμένη νυχτερίδα περιμένουν το θάνατο. Δεν προλάβαμε, Άρτεμη, να κρεμάσουμε στο

λαιμό μας το ψιλό κόκαλο του πουλιού, πλάι στο χρυσό σταυρό μας. Έτσι θα μας αγαπούσαν όλοι. Μα δεν προλάβαμε.

Όμως παραπέρα, πέρα απ' το Ποτάμι των Τσακαλιών, είναι η φωλιά του αϊτού. Εκεί μια καλοκαιρινή μέρα ήρθε η καταιγίδα. Ας είναι βλογημένη. Όλες πια οι καταιγίδες που είναι να 'ρθουν θα θυμίζουν εκείνη. Ας είναι βλογημένη.

Και πιο πάνω ακόμα, πέρα απ' τη χώρα με τις οξιές, πέρα απ' τη χώρα με τις αγριοβαλανιδιές, στο φρύδι της μεγάλης χαράδρας, μια ντουφεκιά που πέφτει βρίσκει τη μεγάλη αρκούδα του Λιβάνου. Έχει ένα μωρό, ένα αρκουδάκι με μαύρη τρίχα. Η μεγάλη αρκούδα θα πεθάνει. Κ' ένας κυνηγός, που έχει στο κεφάλι του μαντίλα με κίτρινα άστρα, κι αυτός θα πεθάνει. «Γιατί;» λένε οι τσαλαπετεινοί και τ' αγριοπερίστερα. «Για την αγάπη», αποκρίνονται οι βαλανιδιές.

Άρτεμη, εσύ κ' εγώ δε θα 'μαστε, Άρτεμη, στην ξένη χώρα έρημοι. Από δω και πέρα σ' όλες τις μέρες, ως την άκρη του τέλους, δε θα 'μαστε έρημοι.

ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΝ στο Αιγαίο τα όνειρα μας.

Η γιαγιά μας κουράστηκε. Θέλει να γείρει το κεφάλι της στα στήθια του παππού, που έχει καρφωμένα πίσω τα μάτια του μπας και ξεχωρίσει τίποτα απ' τη στεριά, τίποτα απ' τα Κιμιντένια. Μα πια δε φαίνεται τίποτα. Η νύχτα ρούφηξε μέσα της τα σχήματα και τους όγκους.

Η γιαγιά γέρνει το κεφάλι της να το ακουμπήσει στα στήθια που την προστατέψανε όλες τις μέρες της ζωής της. Κάτι την μποδίζει και δεν μπορεί να βρει το κεφάλι ησυχία: Σαν ένας βόλος να είναι κάτω απ' το πουκάμισο του γέροντα.

— Τι είναι αυτό εδώ; ρωτά σχεδόν αδιάφορα.

Ο παππούς φέρνει το χέρι του. Το χώνει κάτω απ' το ρούχο, βρίσκει το μικρό ξένο σώμα που ακουμπά στο κορμί του και που ακούει τους χτύπους της καρδιάς του.

— Τι είναι;

— Δεν είναι τίποτα, λέει δειλά ο παππούς, σαν παιδί που έφταιξε. Δεν είναι τίποτα. Λίγο χώμα είναι.

— Χώμα!

Ναι, λίγο χώμα απ' τη γη τους. Για να φυτέψουν ένα βασιλικό, της λέει, στο ξένο τόπο που πάνε. Για να θυμούνται.

Αργά τα δάχτυλα του γέροντα ανοίγουν το μαντίλι όπου είναι φυλαγμένο το χώμα. Ψάχνουν κει μέσα, ψάχνουν και τα δάχτυλα της γιαγιάς, σα να το χαϊδεύουν. Τα μάτια τους, δακρυσμένα, στέκουν εκεί.

— Δεν είναι τίποτα λέω. Λίγο χώμα.

Γη, Αιολική Γη, Γη του τόπου μου.

ΤΕΛΟΣ